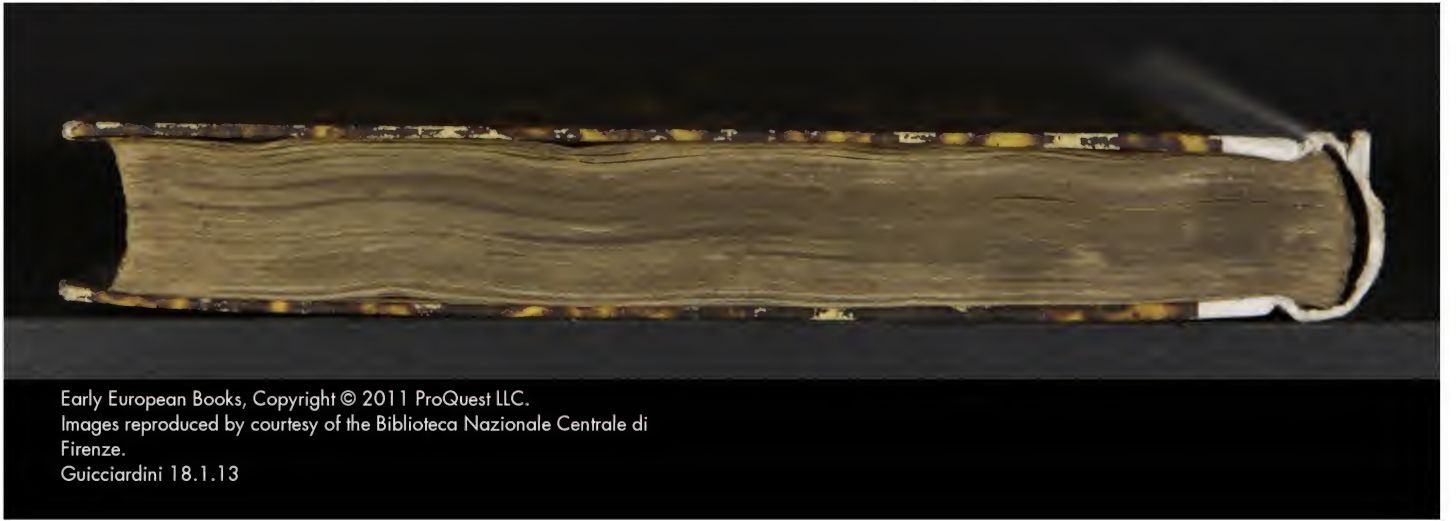

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Guicciardini 18.1.13

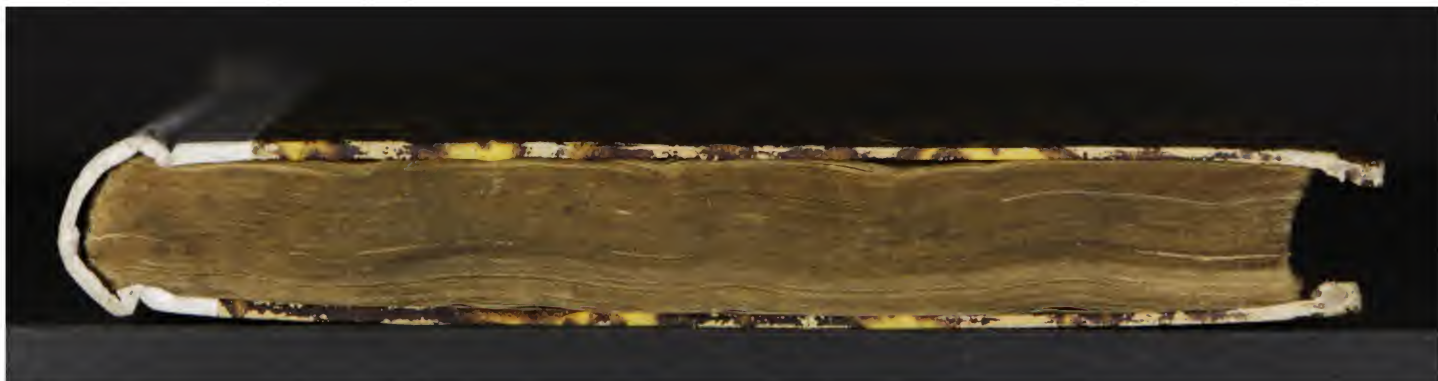

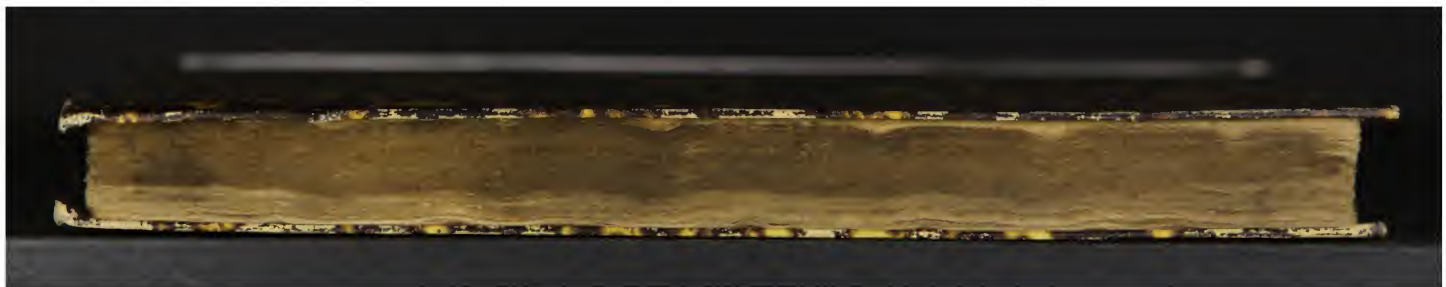

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Guicciardini 18.1.13

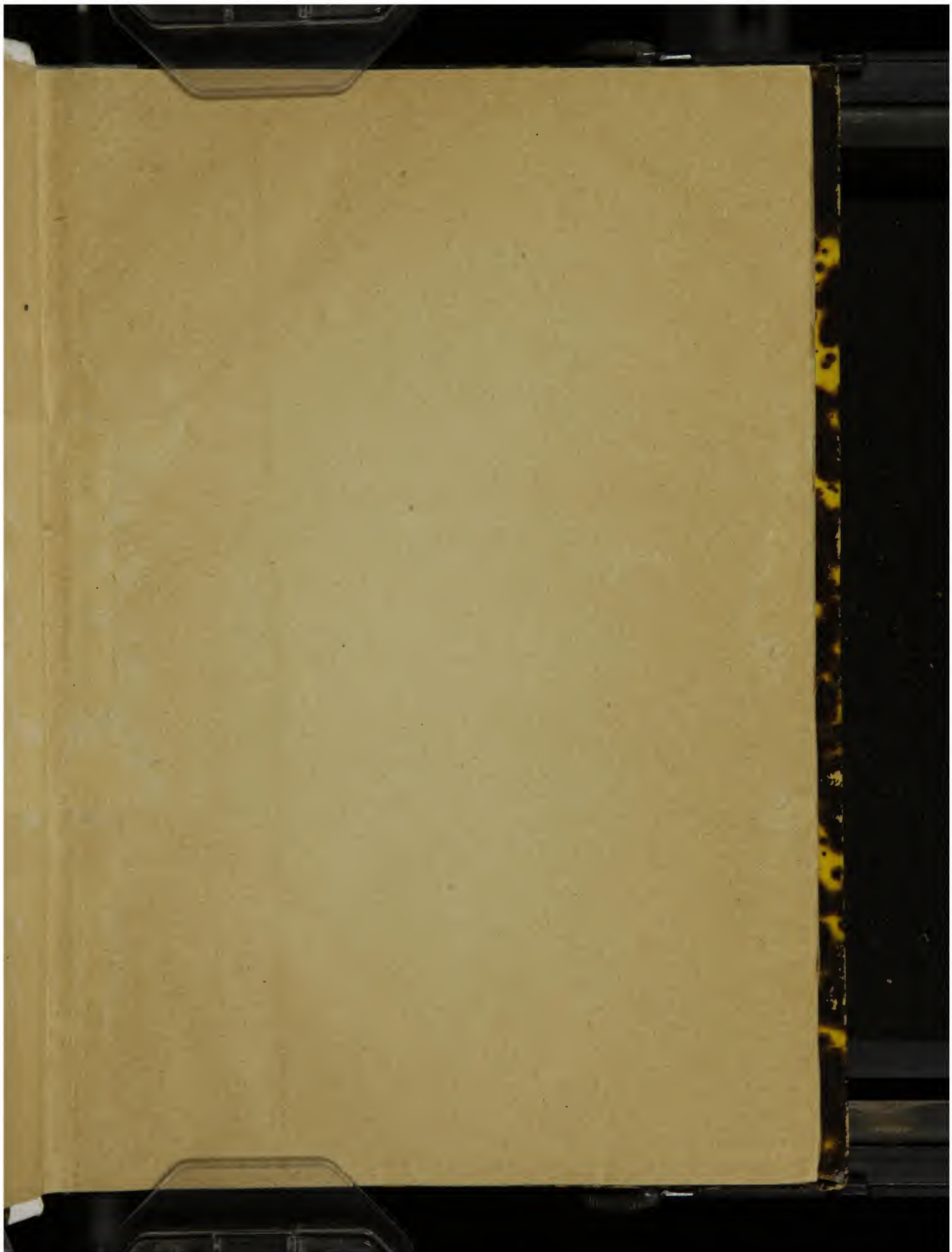
Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Guicciardini 18.1.13

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di
Firenze.
Guicciardini 18.1.13

18-1-15

Reuerendi fratris Ba
ptistae mantuani
Carmelitae de
patientia au
rei libri
tres.

D. Christophori Rugels.

LIBRARY OF THE
BIBLIOTHECA NAZIONALE CENTRALE DI
FIRENZE
ACQUISITION
DEPT.

F
A

m
co
re
us
U
do
ne
m
fec
po
on
far
pa
ap
ra
ui
ar
gi
ru
te
p

HELIAS CAPREOLVS BRIXIANVS IO
ANNI TABERIO.S.

Isi uana sit Pythagoræ palingenesia: Ma-
ronem nobis alterum hæc ætas rediuiuū
produxit Baptistā hunc Mantuanū: qui
uirtute poetica synchronos omnes; ex antiqs etiā
complures a se longe reliquit. Cæteruz uetustatis
reuerētia; operum multitudine; elegātiaq; Virgili
us sit extra aleam; oīum quasi pontifex maximus.
Ille tñ res humanas; hic noster diuinas cecinīt nul-
lo præsertim inuitatus mecoenate; sui tantū ipsius
non alienus imitator: In calamitatibus q̄ grauis &
magnificus; In gemina parthenice nemo nō putet
secreta illum colloquia: quasi Numam aut Mosen
potius alterum cælitus habuisse. Idem disciplinarū
omnium scientissimus; uitæ seueritate; morumq;
sanctimonia uniuersæ religiōis carmelitanæ rector
patrum decreto constitutus est. Quod si. L. Sylla
apicem foelicitatis suæ Metelli pii amicitiam repu-
tauit quanto nos Taberī amantissime iustius in-
uicem gratulari possumus tantī hominis præcipu-
am beniuolentiam consecuti? Qua nihil equidem
gratius p̄ciosiusq; in rebus nostris duxerim; Scis
tu quotiens nos impendentium bellorum tempe-
statem conquerentes; qua uerborum serenitate
præsens confirmaret. O magnuz amicitia numē.
Excogitauit homo diuinis quo pacto etiam conso-

laretur absētes. Petrus Neuolarius dignissimus ta
li praeceptore discipulus: Inter carmelitas theolo
gus concionator: eloquentia: moribus doctrinaq;
admirabilis: aureum illius de patientia libellum ad
nos Brixiam nuper attulit: omnis molestia praeſen
taneum medicamentum: quem quū legimus hoc
Virgilianum fortiter exhibemus. Quo fata tra
hunt: retrahuntq; sequamur: Quicquid erit supe
randa omnis fortuna ferendo est. Te ergo Taber
ri suauissime: qui degis in musarum contubernio:
natura & arte ad ea quae humanitatem exornant:
accommodatior: opus ipsum: etiam si sub inuito
forte autore: publico tamen usui exponendum
cures: obsecro. Rē Gaspari quoq; Brunello opta
tissimam qui ut est acri in politicis ingenio gra
uissimo consilio: litteratura non mediocri: ita eru
ditissimum quemq; fouet: Baptistamq; in primis
ut diuum fauorabiliter obseruat. Omnium deniq;
amicorum desyderio: imo studiosis oibus satisse
ceris. Spero enī per hoc audebūt ad ingruētis for
tunae nunq̃ perpetuo bonae iniurias Horatio libe
ter concinere: Quocirca uiuite fortes: Fortiaq; ad
uersis opponite pectora rebus. Vale, Brixia.
iiii, Nonas Decembres, M. cccc. xcvi.

INDICES LIBRORVM

Reuerēdi Fr̃is Baptiſtæ Mātuani Carmelitæ theologi ad Carolū Antoniū Fantuciū p̃ficiū Bono- niēſeꝫ ſagoges ad patiētīā Lib. prim⁹: &	Ca. i.
De morbi cognitione.	Ca. ii.
De duplici morbo hominis	Ca. iii.
De differentiis quibusdam humanorum defectu- um	Cap. iiii.
Quid ſit morbus corporis & animæ.	Cap. v.
Cur tanta diligentia in curandis corporum mor- bis.	Cap. vi.
De morborum ſpiritualium origine.	Ca. vii.
De animi perturbationibus.	Ca. viii.
Vnde ſecuta ſit rebellio appetitus.	Ca. ix.
De uariis hominum diſpoſitionibus ad peccan- dum.	Ca. x.
Vnde tanta in hoibus diuerſitas	Cap. xi.
De ui appetitus.	Cap. xii.
Quomodo appetitus ligetur.	Ca. xiii.
Quid ualeat habitus.	Ca. xiiii.
Quod paucorū eſt appetitū ſuperare.	Ca. xv.
Quod motui coelorum aſſimilatur motus appe- titus.	Ca. xvi.
Quod duplici hominis naturæ duo ſpiritus præ- fecti ſunt.	Ca. xvii.
Quod miſeri ſunt qui peccant.	Ca. xviii.
De tribus ſtulticiæ gradibus.	Ca. xix.

a iii

Quod terrena uoluptas breui dilabitur; argumen- tum ab Imperatorum exemplis	Ca. xx.
Testimonia ex sacra scriptura idē pbātia.	Ca. xxi.
De hominis excellentia.	Ca. xxii.
Quæ sit summa hominis miseria.	Ca. xxiii.
De delectatione; & an sit peccatum.	Ca. xxiiii.
Redargutio quorundam theologorum de delecta- tione loquentium.	Ca. xxv.
Quid sit uirtus; & uitiū; & i quo sita sint	Ca. xxvi.
De quibus deinceps agendum; & quantum ualeat at ex arte certare.	Ca. xxvii.
Quæ sunt arma spiritalia homini cu; diabolo pu- gnaturo.	Ca. xxviii.
Quo fine sanitas quærenda est.	Cap. xxix.
Quomodo quærenda est sanitas.	Cap. xxx.
De patientia.	Cap. xxxi.
De gradibus patientiæ	Cap. xxxii.

REVERENDI Fratris Baptiste Mantuani Car- melitæ Isagoges ad patientiā Liber secundus.	
Quod patientia uia est sanctorū ad coelū.	Cap. i.
Rationes philosophorum cur corpus humanum factum sit fragile.	Cap. ii.
De quattuor corporis humoribus.	Cap. iii.
Quo cōplexiones distribuant a deo.	Ca. iiii.
De animæ libertate.	Cap. v.
An distributio complexionum procedat a fortu- na uel a casu; & q Aristoteles fortunam male de-	

scripsit.	Cap. vi.
In quo consistat foelicitas in hac uita contra peripatethicos & Stoicos.	Cap. vii.
De synteresi, ratione & cōscientia.	Ca. viii.
Quod sine dei custodia frustra laborat humana prudentia.	Cap. ix.
Cur bonis mala eueniāt p̄horū opinio.	Ca. x.
Sex causæ flagellorum nostrorum	Ca. xi.
Secunda causa flagellorum.	Ca. xii.
Tertia causa flagellorum	Ca. xiii.
Quarta causa flagellorum.	Cap. xiiii.
Quinta causa flagellorum.	Cap. xv.
Sexta causa flagellorum.	Cap. xvi.
Quod uirtus quæ bonum uirum facit: incrementum accipit ab aduersis.	Ca. xvii.
Quod prosperitas sit inimica uirtuti: cum declaratione dextræ & sinistræ partis in coelo pro Aristotele contra pythagoram	Cap. xviii.
Quod aduersitas tollat mortis metū.	Ca. xix.
Quod aduersitas faciat seipsū cognoscere.	Ca. xx.
Quod aduersitas fert auxiliū uirtuti.	Ca. xxi.
De uitāda nemesi: & qd sit s̄m Aristo.	Ca. xxii.
De generib⁹ filiationis: cū declaratiōe dicti euāgelici: Dedit eis potestātē filios dei fieri.	Ca. xxiii.
Quod donorū dei cōsideratio iuuat patiētia: cū cōmendatione familiæ bentiuolog.	Ca. xxiiii.
Quod alienarū calamitatū animaduersio ad patientiā plurimū faciat.	Ca. xxv.

Amicorū obsequia; & religiosorū oratiōes; & cō/
 silia patientiæ sunt adminicula. Ca. xxvi.
 De Carmelitarū antiquissima origine. Ca. xxvii.
 Testimoniū ex Plinio. q̄ natura humana sit ærum/
 nosa. Ca. xxviii.
 Ratio multiplicandorum morborum ac uitio /
 rum Ca. xxix.
 De morbis humani corporis. Ca. xxx.
 De quibsdā aliis hūani generis ifortuniis. Ca. xxxi.
 Quod homo naturaliter ærūnosus: sit testimoni
 um ex Plinio. Ca. xxxii.
 Quod non est reprehensibilis autor: ex multa au
 torū & maxime gentiliū citatione: & cur homo
 nudus nascatur. Cap. xxxiii.
 Cur deus flocipendat corpus: rationes natura
 les. Ca. xxxiiii.
 Tota natura nō cōsistit in anima: Ca. xxxv.
 Quæ sint mortis causæ: cōtra philosophos & ma
 thematicos. Ca. xxxvi.
 Causa brevis uitæ & mortis. Et de annis antiquo
 rum patrum. Ca. xxxvii.
 De annis hoīum añ diluuiū: cōtra Plī. Ca. xxxviii.
 Vitā humanā non esse breuiatā. Ca. xxxix.
 Aegritudo præseruat a multis flagitiis. Ca. xl.
 Ex aduersitatib⁹ nascit⁹ iucūditas spūalis. Ca. xli.
 Debuit esse naturarū uarietas ad ostendenda; dei
 sapientiam. Cap. xlii.
 Mundus est quoddā spectaculum nobis a deo ex

híbitum quo inuitamur ad pacienter ferendas
omnes aduersitates. Cap. xliii.
Cōparatiōe rerū naturalīū pbat meliorē eē uītā sã
ctā cū aduersis q̃ uītā foelicē cū uitiis. Cap. xliiii.
Tolerantia aduersitatum facit breuiorem transi-
tum ad paradísū. Cap. xlv.

REVERENDI Fratris Baptiste Mátuaní Car-
melitæ Theologi Isagoges ad paciētiã Lib. iiii.

Quatuor virtutes plimū ualere ad tolerantiã. Cap. i.
De fidei fundamento & natura. Cap. ii.

Quod fides p aureū uirgīlii ramum figuratur: &
quædã de natura pphetiæ enarrata. Cap. iii.

Fides ē pricipiū inēūdæ cū deo amiciciæ. Cap. iiii.
De fidei pgenie: spe: & charitate. Cap. v.

Quod potius dicēda est spes in charitatem transi-
re: q̃ in rem. Cap. vi.

De noibus eorū qui a fide deficiunt. Cap. vii.

De causis fidei. Cap. viii.

De uī & natura miraculorum. Cap. ix.

De errore Auicēnæ & aliorū qui dicūt omnia mi-
racula fieri naturaliter. Cap. x.

An sit ubiq̃ Christi lex pmulgata. Cap. xi.

Religionē christianam non esse a stellis: ut errant
astrologi: sed esse breuissimã ad coelum uiam a
deo inuentam & traditam. Cap. xii.

De Georgio Nouariensi Bononiæ combusto:
cum quibusdam disputationibus de fide Chri-

Stiana.	Cap. xiii.
De spe & charitate.	Cap. xiiii.
De longanimitate.	Cap. xv.
Anacephaleosis dictorum; & q non recte dicitur a theologis; uoluntas; antecedēs; & consequēs in deo.	Cap. xvi.
Qd & qre deus odio habeat ociosos.	Cap. xvii.
De qtuor nouissimis; & pmo d morte; cū declara tione dicti Empedoclis d lite & amicicia.	Ca. xviii.
An mors corporis sit naturalis.	Cap. xix.
Opiniones uariæ de morte.	Cap. xx.
De multiplici genere mortis corporalis; & nō eē tempus merendi post mortem.	Cap. xxi.
De multiplici genere mortis spiritalis : cum ex cusatione Platonis.	Cap. xxii.
De loco damnatorū; q dicitur infernus.	Cap. xxiii.
Opinio antiquorū gentiliū de inferno.	Cap. xxiiii.
Ratione naturali persuadetur omnem immundi ciam esse apud inferos.	Cap. xxv.
De beatitudine coelestis paradisi; & primo quātū attinet ad partem intellectuam.	Ca. xxvi.
De beatitudine partis sensitiuæ.	Cap. xxvii.
Quod naturaliter uirtus est honoranda; probat ex cōsuetudinibus antiquorum.	Cap. xxviii.
De iudicio; & q astronomi & doctores etiam ca tholici qui tempus iudicii prädixerunt manife ste delusi sunt.	Cap. xxix.
Futurum esse diem iudicii.	Cap. xxx.

De Helia patre Carmelitarum ante diem iudicii
præmittendo. Cap. xxxi.

De sacra scriptura: & primum cur sit adeo suadi-
bilis. Cap. xxxii.

Contra philosophos dicentes: Credere nos scri-
pturæ sacre prop̃ consuetudinē. Cap. xxxiii.

De multiplici sensu sacre scripturæ. Cap. xxxiiii.

Qd̃ & cur scriptura sacra arcæ cōparat̃. Ca. xxxv.

De sanctotum mutatione. Cap. xxxvi.

De assidua dei deprecatione. Cap. xxxvii.

FINIS.

VENERANDVS Frater Baptista Mātuanus
Carmelita Francisco Fantucio. S. P. D.

C Arolus Antonius uir clarissimus pater
tuus q̃ esset bonarū artiū studiosus ho-
minū litteratorum congressibus utebat̃
assidue; & ex familiaribus eorū colloquiis se inue-
nire dicebat unicū podagræ suæ remediū, Ibam
ego eo tempore frequēter ad eum; & quia erat in
monasteriū nostrum beneaiatus & q̃ me (ut scis)
præcipuo diligebat affectu. Ipse aut̃ ut erat inge-
nio claro ac uegeto; lingua diserta ac eloquenti
mox ut confederamus: aliquem ex scriptura sacra
cuius lectione mirifice oblectabatur; locum offe-
rebat quo diutius (sic enī aiebat) mutuo sermone
frueretur; & agridinīs suæ tortura minus ange-
retur. Ego domum reuersus si quid aptius dixisse
memineram; arrepto calamo cōfestim annotabā:

memor dicti euangelici: Colligite fragmēta ne pereant: cupidus etiā ut sicut ipsi ea quæ dixeramus adiumenti non nihil attulerāt: ita si in scriptis redigerent ac legi possent etiam aliis ægrotantibus essent aliquādo subsidio. huiusmodi ergo ratiocinationes a me recognitas & ut edātur in librum tribus diuīsum uoluminibus modo redactas tibi restituo. restituo inquā: qđ enī erat patri donatū debet & filio: & ei maxime filio: qui nō diuītiarū tantum: ut maior pars hominū: sed qui etiam sicut tu paternarū uirtutum haredē se cōstituat: ut uideat a parentibus in eum nedum sū carnem uerū etiā sū spīritum deducta cognatio: Accipe igitur libellum hunc: & eum succisiuis temporibus aliquādo relegito: ut uitæ huius molestias æquanimī⁹ feras: & accendaris alterius uitæ maiore desiderio: quo & ad euitandū mortis metum: & ad huius mortalitatis incommoda perferenda nullum est præsentiū maiusue remediū: Viue igitur per quandiu⁹ tissime: & sic uiue: ut semper uideare patris uitam & mores æmulari: cui ad politicā foelicitatem peripateticorum: id solum deerat: quod & Metello legimus defuisse: prosperam scilicet corpori ualitudinem: Sed hæc certe minus est deploranda iactura: ea potissimum ratione: qđ quantum adimit politicæ: tantum addit ueræ foelicitati: ad quam nobis aditum patefaciat: gratia domini nostri Iesu Christi.

Vale.

LIBER PRIMVS

Venerādi Fratris Baptiſtæ Mātuanī Carmelitæ
Theologi ad Carolū Antoniū Fantuciū patriciū
bononſis ſagoges ad patiētīā: Liber primus & ca. i.

¶ Voniā opportunis ac frequētib⁹ bñ
ficiis huic nro bononiēſi coenobio
magnifice ac religioſe collatis iā pri
dē tibi nos deuixiſti Carole Antoni
uir religioſe: uereor ne ſi te lōgo &
grauī podagræ morbo laborātē cōſolat⁹ nō fuero
de grauiffimo iſgratitudinis uitio poſſiꝫ accuſari.
Nā ſi iuxta doctōris et ſaluatoris nri chriſti ſalutare
cōſiliū tenemur iis ēt q nos oderūt bñfecere: q̄tū
q̄ſo iis debem⁹ q nos nō ſolū amāt: uer⁹ etiā quotri
dianis elemoſynis alere: & cōtinuo patrociniō fo
uere non ceſſant: Chriſtus qui nobis & uitæ & ſa
lutis eſt auctor ſicut in aliis oibus ſtudioſis actio
nibus: ſic etiā in hoc exemplar eſt optimum. Ipſe
nāq: q̄diū nobiſcuꝫ in hoc luſtuoſo peregrinatio
nis exiliō ſub ſeruili ſpecie uerſatus eſt: eos a qui
bus plurimū amabatur: non dilexit tantum: uerū
etiā docendo illuſtrauit: obſecrando attraxit: in
crepando correxit: exhortando animauit: miracu
lis firmauit: beneficiis illexit: & omni deniq: offi
cio curæ paſtoralis cuſtodiuit & fouit: & quoniā
apud ægrotātes magni momēti eſſe ac plurimum
ualere cōſolantiū uerba cognoſcebat: cum ſpōte
ad paſſionē & ad locū paſſiōis accederet diſcipu
lorū animis ſubita tempeſtate cōſternādīs medici

b i

LIBER PRIMVS

nam instituens Petro dixit: Et tu aliquñ conuersus
cōfirma fratres tuos. Magna certe est accōmoda
ti ad rē sermonis energia: & ad firmādos aīos; affe
ctusq; regēdos ad sedandos etiā corporis dolores
ægritudinūq; molestias grauis elocutio plurimū
ualet; ppter ea aplicæ disciplinæ documētū est; &
autor est iacobus apostolus ad ægrotantes debe
re p̄sbyteros uocari, & uerā religionem in uidua
rum ac pupillorum uisitatione consistere. Sed ut
ad christi uestigia reuertamur: cū ppter iudeorū
sæuiciā relicta hierosolyma trās iordanē paululu;
diuertisset; audissetq; Lazarū amicū grauē ægro
tare; uitæ suæ rōne posthabita: uadam⁹ inq; aplīs
& iuuemus eū. Tātā igit christi iesu saluatoris no
stri humanitatē & clamētiā siqs (ut dignū est) tota
mentis acie cōtēplet: tantæ beniuolētiæ suauitatē
nō mirabit solū uerūetiā ad talis p̄ceptoris imita
tionē accēsus totū se in officia charitatis effūdet;
minime tñ mirū est si ab illo in huiusmodi amoris
uincamur officiis: nā ip̄e omniū nr̄m est pat̄; nos
aūt sumus inuicē fratres; ac multo maior ē ut ex
perimur assidue & natura ipsa cōfiteat̄ patrū in fi
lios; q̄ fratrū in fratres pietatis affectio. Qm̄ igit
ipse p̄cepit: Discite a me; si tacuero nec te lāguētē
ingrauescēte iā senio cōsolari: ac leuare tētauero;
quō ab illo didicisse uidebor; cui⁹ uita sãctitas; cu
ius natura benignitas; cui⁹ doctrina charitas fuit:
Assimilaret̄ p̄fecto nō sine magno uirtutis & cōsci

LIBER PRIMVS

entia dāno sacerdoti aut leuitae illi; q ab hierusalē
in hiericho descēdēs pcussū a latronib' hoīem &
semitiuū relictū sine misericordia; sine humanita
te; sine cura pterit. Malo igit samaritanuz imitari
q lamētabili casu motus uinū ac oleū plagis ifudit
& plata pecunia stabulario suo ifirmū cōmēdauit
Tētabo itaq; p uiriū meaz portiūcula; Vir opti
me te adiuuare; & artis meae remedia quātū deus
dederit: tuis uulneribus applicare; phaleratū autē
& ambitiosū sermo nē explodētes humillimis ac fa
miliarissimis colloquiis datatim utemur: ne forte
sermonis insolētia & supbo dicēdi fastu magis of
fēsus accipias p cōsolatiōe fastidiū. Sed iā unū cō
solatiōis nr̄ae caput afferam: a cōiorib' exordiētes
sicut Aristotele teste doctrinae rō postulare uidet'.

De morbi cognitione. Caput secundum.

S Anitatis exordium morbi cognitio
est. Nam tum demū & agrotans cu
rari desiderat: & medicus sanare po
test: cum & ille se infirmū & iste ge
nus infirmitatis intelligit. Et omne
operationem quam aliquis appetitus siue naturae
siue uoluntatis exercet ab aliqua cognitione pra
ueniri necesse est. Perspicuum hoc in nobis qui
quicquid uolumus ante cognoueramus: in pecu
dibus quoq; illae etenim neq; pabulum neq; coi
tum appetūt; nisi rerum huiusmodi aliqua uel te
nui notione pulsent; quae uero sine cognitiōe ui

b ii

LIBER PRIMVS

dentur operari: ut arbores: hæc a cognſcente ali/
quo neceſſariū eſt in opus dirigi. ideo a peripate/
ticis dicit' opus naturæ intelligētix opus eſſe. Phi/
loſophi enim naturas rerū cognitiōe priuatas uo/
lunt ab intelligētis quæ uoluēdis coelox orbibus
a deo p̄fectæ ſunt in opa dirigi: & aliena prudētia:
ne operādo peccent gubernari. Quo fit ut res in/
ſenſibiles quales herbæ ſunt & arbores & id gen'
alia: tātō minus in procreādis foetibus ſuis errent
quāto p̄ſpicacioris naturæ iuuant' ingenio. Nos
autem prudentiæ noſtræ quæ tenuis eſt innitētes
in operatione plerumq; decipimur. eſt igitur ope/
ri ſemper præuiā cognitiō. cognitiōe namq; uolū/
tas: uolūtate corpus excitat': Tūc etiā cū qd agim'
qd nec appetebam' neq; cognitiōe fueramus aſſe/
cuti: ut cū agricolæ ignorātes Theſaurū effodiūt
qd fieri dicit' a fortuna: id quoq; nō ſine p̄cogni/
tione cōtingit: p̄cognitiōe inquam nō ſoediētis:
ſed cuiuſpiā alterius puta Dei uel Angelī: a quo
neſciens foſſor mouet' & regit': duplex igitur ut
plurimū cognitiō neceſſaria eſt ad curā: & medicī
ſ. & ægroti. Propterea decē leproſis qui ſe iſirmos
cognoscētes: gratia curationis ad Chriſtum uene/
rant: dictū fuiſſe legimus. Ite oſtendite uos ſacer/
dotibus: ut iſfirmantiū cognitiōni iungeret' co/
gnitiō medicantis: Sicut igit' hi qui curandis cor/
poribus p̄ſunt: radicē morbi & cauſas iſfirmitatis
priuſq; man' adhibeāt: alti' iueſtigāt: ſic nos quoq;

LIBER PRIMVS

qui a deo curādis aīab⁹ p̄fecti sumus spūaliū lāgo/
rū cās & naturas scīre nō utile tm̄s; ēt necessariū.

De duplici morbo hominis Ca. iiii.

T quēadmodū ex duplici substātia
corpore. s. & anima cōstat hō: ita du
plex est hoīs morbus: animi uideli
cet & corporis: duo quoq; & medi
corū & medicinarū genera sūt. Vnū
quo exterior: alterū quo interior hō curet. Atq;
ita infirmitati nostrā naturæq; defectui p̄uidentia
diuina q̄a nihil odit eorū quæ fecit: mltiplex studu
it adhibere remediū. Plerūq; sit ut animi ī corpus
& itē corporis ī animū redūdet ifirmitas: tāta est
enī corporis & animæ necessitudo: ut sua oīa bo
na ac mala: uelint nolint: iuicē cōmunicēt; p̄pterea
neq; sine aīo corpus: neq; sine corpore aīus be
ne ualet ī uita Rei euidentia p̄bationē excludit:
q̄s enī nō uiderit ægrotāte corpore animū ægre
scere. & animo male habēte male affici corpus: &
prācipue faciē. Nam cū ī capite animalis oīūz in
strumenta sint sensuū: oīs animi & corporis affe
ctus ī eo pmulgant: facies ira excādescit: metu
pallefcit: uerecūdia erubescit: tristicia obscuratur:
gaudio serenat. Neq; id ī hoīe solū sed ī brutis
accidit. Canes rīctu: equi auriculis: feles oculis aī
mū ostēdūt: hinc dicīt ab Ouidio. Heu q̄ difficile
est crimē nō prodere uultu: Medici quoq; inter
ea quæ ad cōseruandā corporis sanitatē pertinet

b iiii

LIBER PRIMVS

anímí accidentia cōnumerant; q̄ uiderint has duas
homínis partes omnia bona & mala more amico
rū habere cōmunia: cū morbo anímí corpus agro
tat. anímū curato: & cū membroy & carnis uitio
patit̄ anímus; corpus sanato. Itaq̄ uidendū est pri
usq̄ ad curā ueniamus & corpore ne; an ex anímio
nascat̄ infirmitas: a causis enī incipiēdu; ut arbo
ris interitus nō ex ramis sed ex radice petēdus est.
De differentiis q̄busdā humanoy defectuū. ca. iiii.

Piritualiū & corporaliū aegritudinū in
hoc est natura cōtraria: q̄ unusquisq̄ cū
corpore agrotat: & si non nunq̄ morbi
speciē nescit: se tamē agrotare perpēdit: qui uero
anímio lāguet ut cū superbíæ tumore ísolefcit: aut
inuidíæ liuore cōtabescit: ut plurimū agrotare se
non uidet. Item corporis morbū in alio minus de
prehendimus: at anímí uiciū in aliis magis q̄ in no
bismetíplis p̄spicimus. hinc illud Harotii. Cū tua
peruideas oculis mala líppus ínunctis. Cur in ami
corū uitíis taz cernis acutū? Et illud itē Persii. Ut
nemo in sese tentat descendere: nemo: Sed praece
denti spectatur mantica tergo. & a Christo repre
hendit̄ hypocrita qui festucam in oculo fratris ui
dens in oculo suo trabē nō percipit. Amplius hu
manoy defectuū quidā incurabiles ut claudicatio
sterilitas. originalis coecitas: hī morbi pprie uitia
nominantur. Quidā; uero nobis in uita accidunt:
morbiq̄ dicuntur. Et hī quoq̄ duplīces: quidam

LIBER PRIMVS

totius corporis ut frebis ac pthísis : quidam par-
tis ut surditas ac coecitas: est & quidam morbus
leuis qui rebus agendis non est impedimento; ut
imbecillis & occulta febrícula: quæ q̃a minus a pa-
tiente percipitur; a medicis neutralitas dicitur. Est
& grauis qui a iureconsultis fonticus appellatur.
ut febris prohibens hominem in iudicio compa-
rere. Cum multis corporibus uítia connascuntur
ut coecitas; sterilitas; debilitas; oris prauitas; & hu-
ius generis; multa morborum spiritalium nullus
perpetuus; nam cum animo sicut nulla uirtus sic
nullum nascitur uítium, libet enim híc a Platone
dissentire; qui cum scientiarum habitibus uenire
ánimas putauit in corpora. placet magis in Ari-
stotelis uenire diatribā cui placet ánimas cum ui-
uificandis corporibus sociantur; similes esse tabu-
læ puræ i qua nihil est pictū; nihil figuratū. magna
igitur immo mirabilis inter recētia corpora dispa-
ritas ē; & cōposítionū uarietas inenarrabilis; iter aías
uero mox ut creatæ sunt nullū discrimē est. pares
oriunt; sine uitiis & uirtutibus labunt in corpora
Nec ueſ q̃ pythagorici fabulant; eas ex corpe in
corpus trāsmigrare; & hoíuꝝ regenerationē fieri;
quā græci palíngenesiā uocāt; & corpora sortiri p̃-
teritis moribꝰ ac p̃cedētibus meritis accōmodata
Sunt tñ a natura etiā tuꝝ quū ifundunt aís nostris
uíres quādā potētiaq; ut uis uidēdi atq; audiēdi;
quæ ad operādū corporeis egeāt instrumētis; hæ

b iiii

LIBER PRIMVS

nimirū sicut & opifices sē instrumenti dispositio-
nem operātur; uerū hāc in animo diuersitas nō
est; sed in corpore; intellectus uero & si nullo cor-
poris instrumēto eget ad operandū; potentiis ta-
men ut phātasīæ & æstīmatīuæ cōiugat⁹ est: qua-
rū operatio certā corporis partē & certā illius par-
tis dispositiōnē exposcit. intellectū igit⁹ in operā-
do ab ipsa phātasīa; phantasia ab instrumento suo
corporeo; quod in cerebro situ³ est: depēdere nō
dubiū. At instrumēti dispositiō non unū semp ha-
bet tēperamentū; sed coeli & aeris; ciborū etiam &
aliorū quæ ad diatā ptinent: qualitatem insequit^r.
Propterea corporibus non uno semper modo af-
fectis ac dispositis; non uno semper modo imagi-
namur; recordamur; intelligimus; sapimus; appeti-
mus; nō easdem semp uoluptates seqmur; non ea-
dē placent exercitiā; nō hisdē studiis oblectamur;
nō eadē insōniā cernimus; p quorū etiā uarietate
ut docet Hippocrates in libro de somniis; periti
medicorū sciūt de humorū dñio cōiectari; redūdā
te enī sanguine latiores; felle iardescēte acriores;
pituita excrescēte pigriores; atra bile regnāte me-
ticolosi & tristiores efficimur. accipit ergo anima
neq; id dubium corporū affectiōes; & sibi con-
iunctæ carnis ac circūstantium elementorum lasa
contagio nescit i uotis seruare cōstatiā. Quod in
brutis & uolucrib⁹ manifestius cernit^r, iuxta illud
Maronis nostri de serenitate loquentis:

LIBER PRIMVS

Haud equidem credo quia sit diuinitus illis
 Ingenium; aut rerum fato prudentia maior;
 Verum ubi tempestas & coeli mobilis humor
 Mutauere uias; & iuppiter humidus austris
 Denset erant quae rara modo; & quae densa relaxat
 Vertuntur species animorum; & pectora motus
 Nunc alios; alios dum nubila uentus agebat
 Concipiunt; hinc ille auium concentus in agris
 Hinc laetae pecudes; & ouantes gutture corui.
 Manifestum hoc etiam in sensu gustus & uisus: nam propter
 bilis admixtionem palato infirmi mel amarescit: &
 oculis aegris odiosa est lux: quae iucunda est sanis. Cor
 porum morbi sunt animae plerumque salutes; tunc enim
 maxime deum recolimus cum in obseffa carne regnat
 infirmitas: & multis sanctorum ad animi salutem
 ut Paulo apostolo carnis flagella fuere principium.
 At animi morbus corpora non solum non iuuat; ue
 rum etiam laedit ac destruit. uide luxuriae deditos ut
 palleant & macescant; uide inuidos; ut macerent
 & tabescant. uide avaros; ut flacescant; & areant. ui
 de gulae deditos; ut pigri somnolenti ualitudinarij
 sint; ac malorum humorum pleni; quos graeco uo
 cabulo medici uocant Chachochymos: morbos etiam
 spirituales hoc est malos mores non sicut corpore
 os in coes tota animae; & uni parti proprios diuidimus; non
 habet enim anima ut corpus partes: quoniam una sine alijs infir
 met; sed cum anima aegrotat; tota aegrotata est. uide etiam tamen ali
 quoniam non tota sed secundum partem aegrotare: cum scilicet ad unum uir

LIBER PRIMVS

tutis opus est strenua : ad aliarū uirtutū exercitia
lenta & impedita; sed tñ etiā tūc in toto appetitu
uenenuz est cui quidē fieri pōt p alios malos mo
res uitiorū accessio. Inter corporis & animi mor
bos est etiā discrimen hoc aliud. nam quia medic⁹
animarū est deus; cuius operationes & opa sunt
perfecta; animæ morbus incurabilis ē nullis. Vn
de Seneca inquit: Nunq̄ sera est ad bonos mores
uia. corporis uero morbi (ut supradictū est) iccir
co incurabiles plurimi; quia natura quæ corpora
lis medicinæ magistra est: dei comparatione: res
manca est. medicorū etiam naturalium nōnunq̄
conatus inualidus quia teste Hippocrate uita bre
uis: ars uero longa: experimentū fallax.

Quid sit morbus corporis & animæ. Cap. vi.

Orbū corporis a Labeone sic definiri
m recitat Agellius i quarto noctiū attica
rū libro: capite secūdo: q̄ sit habitus
iusq; corporis cōtra naturā: usū ei⁹ red
dēs deteriore. p habitū aut nō corporis cultū itel
ligit; s̄m quā acceptionē habitū militarē habitum
scanicū habitū religiosum dicimus. Sed habituz
dicit q̄litatē noxiā naturæ cōtrariā crasim corpo
ris uiciatē; altius imbibitā; ut neqat sbito dimoueri
qua p̄pedituz corp⁹: aiæ nō est ut pri⁹ obtpans. p
pterea dicit usuz eius reddēs deteriore. Scdm pla
tonē Virtus ē ai sanitas: aegritudo uitiu. Virt⁹ bo
na ē cōsuetudo uel q̄litas ex bona cōsuetudine de

LIBER PRIMVS

relicta. uitiuz uero mala. Sicut enī pulsa infirmitate bonorū ciborū usu; frequēti malorū abstinentia; corpus ī pristinū uigorē sensim reuertit & eisdē quibus sit ualitudo seruat; sic animus malarū operati onū fuga bonarū exercitio uirtutē in se gignit; roborat; auget; & cōseruat. relictis igit corporū morbis de spūalibus agitudinibus deiceps agendū. Neq; enī ut podagræ morbū incurabilē sanemus sed ut malorū tolerantiā qua cōtra hūius uitæ mortalī absinthiū nullū est efficacius antidotū: inducamus. præsens charitatis munus assumptū est.

Cur tāta diligētia sit ī curādīs corporū morb. ca. vi

Ed cū tot sint corporis & animi malæ ualitudines; q̄ medicis ac medicamētis indigeant cur sit ut oēs spreto aīo sol curādīs corporibus ihiemus; & illi tm̄ in p̄cio sint medicī; q̄ mederi corporibus uel sciūt uel scire p̄fitent. Plynius naturalī historīæ. xix. de medicīa sic inq; Hæc primū iuētores suos coelo dicauit; & hodie multi fariā ab oracul petīt. ab aliquibus scriptoribus pene infiniti celebrant q̄ eā artē aut inuenerūt aut auxerūt; aut illustrarūt. Magi illi quorū tāta apud p̄sas & ægyptios fuit auctoritas: cū religiōe & astronomia medicinā etiā p̄fitebāt. de Apollīne priō eius iuētore Naso scribit. Inuētū medicinā meū ē; opiferq; p̄ orbē dicor; & herbarū s̄biecta potētia nob; his addit Orphe; muse; hesiod; & ut aliq uolūt chirō cētaur; q̄ de herb̄ scripsērūt; & medicīæ opaz

LIBER PRIMVS

dederūt. Pythagoras etiā samius; & democritus ab
derites medēdi rōnem magno studio q̄sierūt. Ma
chaon & podalirius ob medicīnæ peritiā cuꝫ aliis
ducib⁹ ex creta ad troianā expeditionē uocati sūt
hippocrati cū pestilētiā pullulare incipiētē rep̄ssis
set; decreti sūt honores; quos herculi decreuerat
oli grācia. herasistrat⁹ Chrysippi discipulus ex Ari
stotilis filia genitus Antiocho rege sanato centū
talētis donatus est. Teste liuio cū romana urbs pe
ste laboraret inspectis libris sibyllinis decē legati a se
natu missi ex epidauro deū Aesculapiū ī specie ser
pētis romā adduxerūt; Mithridates sua ætate regū
maxim⁹ oēs añcessores (ut fama est) medēdi diligē
tia supauit. Cōmētationes eius & exēplaria Pōpe
ius magnus in latinā liguā a leneo liberto suo trās
ferri iussit. Claruit in ea arte Asclepiades prusiēsis
q̄ (ut aiūt) eloquētia tñ magis q̄ medicādi fret⁹ au
xilio nouā explosa ueteri medicīnā iuenit. Anto
nio musæ Cæsar augustus q̄ fuisse ab eo graui mor
bo liberat⁹; statuā æreā iuxta æsculapiū locari mā
dauit. Euax rex arabū medicīnæ & ip̄e curiosissim⁹
de herbis & lapidib⁹ ad Neronē scripsit. Supuenit
& Dioscorides uir militaris ī herbaria arte mirabil
tpe Antonini floruit Callen⁹ uir qdē doctissimus;
& ea ætate in medicīa singularis. secut⁹ ē eū Rasis
poen⁹ & ip̄e illustrib⁹ medicis ānumerat⁹. fuerūt &
alii innumerabiles retroactis tpib⁹ medēdi magistri
sed nræ ætati magis pp̄iq̄ Petr⁹ aponēsis patauīn⁹

LIBER PRIMVS

uir rerum scientia admirandus. At oïum neoteri-
corū ditissimus nescio an doctissimus Thade⁹ flo-
retinus fuit qui cū a principibus italiæ uocabatur
quingenta aureos in mercedē diurnā pacisci cō-
sueuerat. ab Honorio sūmo pōtifice semel uoca-
tus nō prius accessit q̄ centū aureos sibi in diē sta-
tutos intellexit. Vñ liberatus pontifex decē milia
aureorū illi cōdonauit. iuniores innumeros: ne tibi
sim onerosus; silentio p̄tereo. Hæc autē memo-
rare suasūt humanæ curiositatis admiratio q̄ eis p̄-
mia honoresq̄ decernat q̄ corporib⁹ opitulari sci-
ant. eis uero quia aīas sanāt: ne minimā quidē mer-
cedē instituat. Credo tñ ita factū ut morib⁹ parcā
subtili & occulta sagacitate naturæ. natura enī cor-
porea uitæ studiosa: uidēs hōi ex parte corporis
mortē impēdere; corpus tm̄ fulciri conata est pi-
gmētis & medicis relicta aīa icorporeæ cura deo
incorporeo. Cui sentētia plurimū cōsonat quod
deus paruā imo minimā & aliquñ nullā corporis:
aīarum uero tantā rōnem habere se ostēdit ut ip̄e
met corpus suū p̄ aīarū salutē tradiderit. & certe
plures deus medicos & medelas aīabus q̄ natura
corporibus adinuenit. Patriarchæ. Prophetæ: no-
uī ac ueteris testamenti doctores nimirū medici
sunt aīarū. religiosi nostri t̄pis oēs & hī p̄sertim q̄
declamāt in ecclesiis: & q̄ cōfessionibus fidelium
audiēdis p̄sunt aīorū medici sunt. hī practicoꝝ: illi
theoricorum medicoꝝ loco succēdūt. p̄phetarū

LIBER PRIMVS

uaticinia doctorꝝ consulta: leges quoqꝫ tam huma-
næ q̃ diuinæ: sed diuinæ p̃cipue: & oīs deniqꝫ phi-
losophia de moribus sunt aīarū medicamēta salū-
bria: qbus aīa nō a morte sed a miseria sempiter-
na p̃seruant: quæ tātō peior quāto longior morte
iudicat̃. Vt igit̃ oīum supradictorꝝ cōcludat̃ affi-
nitas: corporea debet̃ medicina. corporalis medi-
cus: & medico p̃miū corporale. aīa uero quia
spūs est spūalis medicina: spūalis medicus: & me-
dico p̃miū spūale p̃ponit̃. Sic oportet nos p̃sua-
sos esse: qm̃ id & rōni & doctrinæ applicæ cōsenta-
neū est: & q̃ iacto hoc fūdamēto facilius patiētiae
structura consurgit: hinc etiā sicut mortē corpori
sic immortalitatē animæ natura denūciat. cū scilicet
eā ut naturalis opis minime egētē relinqt incusto-
ditū. at de⁹ curā eius assumit: nō quo ut antedixi:
mortē effugiat: cui suapte natura nunq̃ addicta est
sed ut miseriam sempiternam cui peccādo se subii-
cit: euadat. Sed iam ad uestigandam spiritalium
morborum pergamus originem.

De morborum spiritalium origine. Ca. vii.

Piritualium infirmitatū quibus pe-
ne totum genus humanum oppri-
mit̃ tibi: si aduerteris: radicē & fun-
damentum breuibꝫ explicabo: ut
cognito morbi loco: sciamus ubi
oportet applicare remedium. In hoc peripateti-
corum: & theologorum scholæ consentiūt: duas

LIBER PRIMVS

esse principales animæ partes: per quas uidentur
hoies duas; & has quidem cōtrarias naturas asse/
cuti; rōnalem, s. & sensitiuam. Ista cum beluis no/
bis cōmunis est; illa uero ppria est hominis for/
ma; primaq; pfectio rationalis in duas secat̃ par/
tes. Intellectum, s. & uoluntatē. Intellectus est oīa
cognoscere. Voluntatis uero intellecta: si bona ui/
deantur: appetere. sin aut̃ mala nocentiaq; sint uel
appareant: quo ad eius fieri potest: propulsare; uel
fugere. sensitua duas item continet uīres: unam
qua ea quæ sensui occurrūt aut obīciunt̃ digno/
sci; alteram qua occurrētia obiectaq; prius cogni/
ta uel tenere satagit; uel declinare. prima uīs est ea
qua sentim⁹; qua uidemus; qua audimus; qua pal/
pamus; qua olfacimus; qua & gustamus. nā quasi
quidā fonticulus in quinq; sensuum exteriorū ri/
uulos uirtus ista defluxit. exteriorum inquam; na;
ut philosophis placet totidē sunt iteriores sensus.
q̃ intra cranei forulos cerebriq; cauernulas ut ui/
sum est Auicennæ; & Alberto magno; ac ceteris
medicorum ac philosophorū qui de corporis hu/
mani anatomia scriplere; discretas habent sedes:
propriaq; mansiunculas: quæ spirituum animali/
um uīæ specierūq; receptacula noiant̃. sed ex iis
phātsiā cōmemorasse sufficiat. qñ ipsa id officiū
in parte sensitua sortita ē: quod intellect⁹ obtinet
in rōnali: altera uīs seu uirtus bifariam quoq; di/
uiditur in concupiscibilem; scilicet & irascibilem.

LIBER PRIMVS

Concupiscibilis in ea fertur quæ uoluptatē affer-
re: per sensum & phantasiam iudicatur, in ea uero
quæ tristitia apparent ita se habet: ut ea uel abigat: si
facultas adsit: uel procul ab eis sese quæ maxime pri-
piat, irascibilis ad subsidiū istī coniūcta est, quoti-
ens enī cōcupiscibili quippiā impedimēti se inge-
rit: irascibilis magno impetu accurrens illud totis
uiribus conat̃ auertere, hic diligēter aduerte huc
mentis acie tota attētionē cōuerte, Iā tibi ostensu-
rus sum malorū omniū fomitē: scelerūq; radicem:
unde omnis nostra descēdit iniquitas. Videbis acer-
rimū hostem uirtutis: uidebis id quod mēbrorū
legē Paulus appellat. Lex mēbrorū est uirtutis cō-
cupiscibilis ipetus, qui græce ορμη δicit̃, hic sem-
per in id solū quod delectat: nulla honestatis: nul-
la uirtutis: nulla dei habita ratiōe tanq̃ magnes ad
polum mira naturæ lege cōuertitur. Hi duo appe-
titus in eadē anima quasi duæ in eodē axe rotæ ses-
sori & equo cōparari possunt, Volūtas recta ses-
sor est: appetitus equus, sicut enī equus anteq̃ do-
met̃ est freni & sessoris impatiēs: sic appetitus ni-
si prius lōga diligētīq; cura coerceat̃ uoluntatem
aspernatus in diuersa cū indignatiōe se prīpit, do-
mabilis est: sed lōga opus est diligētia: magnis cal-
caribus: fortissimisq; capistris: & frenis utendum
est. Rē mirā audi: quā uelim sæpius adhibita dili-
gētia cōtēpleris. Quicqd̃ leges tā sacrae q̃ ciuiles:
tam ueteres q̃ nouæ: publicæ q̃ priuatae: seu in

LIBER PRIMVS

poenam cōminant; seu pollicent in præmiū; eor/
sum tēdit ut huius cōtumacissimi appetitus cerui
cosam duriciē & caput obstipū cōtundat & subi/
gat. facilius xerxem Themistocles: Dariū Alexan/
der: Gallos Cæsar: Bellerophon Chimerā: Hercu/
les Hydrā: Theseus minotarū: Aristeus pteū. Cad/
mus draconē; q̄ hanc imanissimā ferā debellauit. i/
mo cū illa debellarint: ipsi ab ista oppugnati sunt
& expugnati; p̄pterea dictū est a sapiente. Melior
est patiens uiro fortis; & qui animo dominat suo: ex/
pugnatore urbiū; nō aliam ob causā; ueteres here/
mitæ uiri sanctissimi quales i noua lege fuerūt Pau/
lus: Antonius: hilarion; & i ueteri Helias: heliseus
& cæteri filii prophetarū carmeli accolæ ordinis
nostri principes & auctores urbes & hoīū cōsor/
tia fugiebāt; in ieiuniis & in diuinarū rerū cōtēpla/
tione degebāt; nō aliā inquā ob causā; nisi ut hūc
rebellem & contumacem appetitum emolirent; le/
gicq; subiicerent. continua hæc intra nos pugna; &
ut Augustinus inquit: rara uictoria.

De animi perturbationibus.

Ca. viii.

Ec prætereūdū hoc loco partē hanc ani/
mæ quā sensitiuā dicimus nunq̄ gescere
sed instar maris sēp æstulare. & assiduis p/
turbatiōib; agitari. Sicut. n. mare duodeci uētis;
quos Plinius in libro de naturali historia cōnume/
rar; uexari nō disinit; hoc est ut ab oriēte in occidē/
tem; & ab occidēte rursuz in oriētē ueniamus sub

c i

LIBER PRIMVS

solano: uulturno: euronoto: Austro: libanoto A/
phrico: fauonio: Cauro: Trascea. Septentrione. Aq
lone Cacia. Ita memorata ps aia totidē pturbatio
nibus quas Egidiū romanus li. i. de regimine pri
cipum refert: in magnos fluctus intumescit & fre
mit. Sunt autē hae perturbationes. Amor. deside
riū. Odiū. Abominatio. delectatio. dolor seu tristi
tia. ista. n. ad aium: ille uero referuntur ad corpus
Spes: desperatio. Audacia: timor: ira: segnitie.
quā ipse Egidiū: & alii Neoterici uocāt māsuetu
dinē passionē. ad ei⁹ māsuetudinis differētiā: quā
cū sit mediocritas quādā inter irā & segnitie non
passio: sed uirtus est & appellat^r. Primus senarius
ad cōcupiscibilē: secundus ptinet ad irascibilē. Sed
quēadmodū prāter iam dictos generales uentos:
alii qdā peculiare: sunt: ut Sciron apud athenien
ses paulū a Cauro deflectēs: sic dictus q^d spiret a sa
xis: quā Sciron latro a Theseo interfectus quon
dā inhabitabat: & Circuis apud puinciā narbonē
sem naues in Italiā recto cursu deferēs. ita p^rter iaz
dictas pturbationes alia quādā numerant^r ab Ari
stotele in libro secūdo rhetoricorū uidelicet. zelus
Gratia: Nemesis. Misericordia. Inuidia. Erubescen
tia. his appetitus sicut mare: natura sua instabilis se
per pturbat^r & fluctuat. hinc mūdi turbines exci
tant^r. hinc discordia: hinc tumultus: hinc bella: hinc
excidia urbiū & hoīū interitus oriunt^r: his laqis:
his retib⁹ aia nra captiuant^r. his plagis includunt^r

LIBER PRIMVS

simul hoc uisco fallunt: hoc ueneno potantur. his
sordibus inquinant. his deliramētis illudunt. hoc
luto inuoluunt. his illitæ maculis amittūt dei p̄is
imaginē. hi scopuli nauigantibus ad coelū passim
obiiciunt. hæ sunt nostræ syrtes ubi hæret nostra
nauigia. hæc capharea saxa. hæc mēdax & insidiosa
lux in ipso Caphareo. hic Euripus: ubi saltē septies
in die periclitat̄ iustus. hæc scylla. hæc Carybdīs:
hæ symplegades: quarū cōcursib⁹ deprehēsa aīa
cælestis patriæ cursum amittūt. hæc torpedō quæ
mētibus nostris torporē ac stuporē imittit: & ad
bonū opus reddit imobiles. hæc illa mirādæ uirtu
tis Echeneis: quæ armatas classes & magno uēto
rum ipetu cōcitas mirātibus nautis ifrenat & sistit
hæ sirenes: quæ uocū lenocinio & blādīētib⁹ can
tilenarū: illecebris captos in feras amissa humani
tate transmutāt. hæc Medusa aspectu tā noxia ut
uidētes cōuertat ī saxa. hæc salmacis aqua q̄ uiros
effoemināt. hæc deniq; est illa teterrima pestis q̄
nra hac tēpestare p totū terrarū orbē cōtagia suæ
atrocitatis effudit. hæc tibi uolui cōmemorare &
q̄si oculis subiicere: ut uisis hostiū tuorū castris: sci
as q̄tum tibi imineat periculum: & qua uirtute pu
gnandum. & quibus ad uictoriā opus est copiis.

Vnde secuta sit rebellio appetitus. Ca. ix.

T ne q̄relæ aut calumniæ loc⁹ reliquat⁹ q̄
iter has cōpugnatiū uiriū cōflictationes
a deo constituta sit humana fragilitas

LIBER PRIMVS

a theologis sapienter occurrit. Aiunt. n. & sententia huius auctor primus est Moses: hoïem a deo per gratiã ita formatũ: ut q̃diu diuinæ legi subiectus esset: nec mortis necessitatẽ incurreret: nec ullam rebellionẽ ab inferiori creatura pateret. haberetq; nõ extra solũ: sed intra se quietẽ: tràquillitatẽ: & pacẽ: adeo ut & intellectus sine phãtasmatibus clare itelligere: & ratio sine mēbroꝝ & appetitus discordia libere & expedite posset operari. At soluta in deum patrẽ obediẽtia: homo multiplici est in aĩo & corpore poena mulctatus. In corpus. n. cũ infinitis langorũ aculeis mors immissa est. Quã sententiã poetæ gentiliũ quasi diuinãtes in sepato pmethei fabula depinxerũt. In regnũ uero animi duæ grauissimæ seditiones exorta sunt. Vna per quã intelligẽtiã libertati damnũ inflicũt est ut. s. in telligere non possit nisi ut Aristoteles inquit phantasmata speculet: cui seruituti ante peccatuꝝ non erat addicta. Altera per quã uolũtas illa eximã supremaq; potẽtia qua sola promereri cõmereriq; & boni maliq; pro arbitrio esse possumus: cõtrãnitentis appetitus amulationẽ incurrit. Et plerũq; teste scriptura: solet usu euenire diuino et iudicio cõprobatũ ostẽdit: ut q̃ quis fecerit: eadẽ patiat. Sic saul postq̃ deo rebellauit: Dauid aduersatus est. Ipsi quoq; Dauid Absalon. Salomonĩ quidam Adad regia stirpe natus: q̃ diu exularat in ægypto itẽ Razon: & Ieroboã: qui post mortẽ Salomo-

LIBER PRIMVS

nis super decem tribus imperauit. natuta igitur uirtuta peccato & appetitus uinculo in uindicta soluto: bellum hoc assiduū & repugnantia carnis incurrimus. hic itaque locus est cui medicina queritur: cui sunt applicanda fometa uirtutis cui patientia crassis inducenda: ut animo benemouenti subdita sit: & obtemperans ac idonea rationi.

De uariis hominum dispositionibus ad peccandum Ca. x.

Vemadmodum teste Christo in euangelio

quod spadonum tria sunt genera: unum eorum qui natura frigidi sunt: alterum eorum qui ferro ac manu fiunt. Tertium cum quis & si natura est pronus in uenerem: uirtutis tamen beneficio fultus castimoniam seruat. ut de Socrate legimus, qui cum iuxta Metoposcopi iudicium ex totius corporis filo atque habitu iudicantis esset natura uinolentus atque ueneremus: ea uicia sic diligentia perfigauerat: ut nemo esset ea tempestate continetior: & sanctior. Ita fere in omni uirtutis ac uicii genere contingit. Sunt, namque, ut exempli gratia de iracundis loquar: qui naturae impetu fere nullo moueantur ad iram. ut ii qui se gnes ibelles ignauique nascuntur: de quibus illud satyrici: sed laeva in parte mamillae: Nil salit arcadico iuueni. Sunt qui & si bile concitantur: nocendi tamen instrumentis carent: ut facti per fery eunuchi: qui licet salacitatem sentiunt: sicut in uita Apolionii Tyanei legimus apud philostratum: tamen non habent unde ueneris consequatur effectum. Sunt qui &

c iii

LIBER PRIMVS

impetū & instrumētum habentes; rationis lege q̄
si quadam animi diuinitate reguntur. hæc igit̃ cū
ita se habeant in solo fere genere tertio uirtus est
posita: quod ex arboribus psuaderi potest. Arbor
n. quæ natura recta est nulla indiget ad rectitudinē
industria. quæ uero ita praua nascitur; ut dirigi nul
lo modo possit oēm a se artē facit alienā. At quæ i
flecti pōt ac dirigi; laborē artificis non frustratur.
Atq; hæc de actionibus quas transeuntes uocant;
& instrumentis egent; quicunq; legis dicta memi
neris. immanentibus. n. quæ organis non utunt̃ ut
uolūtatis operationibus; nulla obstat quin pecca
re possint mēbrorum inopia. de his dictum est a
Christo. Qui uiderit mulierem ad concupiscēdū
eam iam moechatus est in corde suo; de aliis uero
intelligit̃ illud sapientiæ dictum. Qui potuit trans
gredi & non est transgressus. Et eorū quide; qui
repugnantia stimulū patiuntur gradus sunt pene
in infinitum abeuntes. Est namq; quæ tenui diligē
tia superetur; est quæ maiorem conatum cōtra ni
tentis rationis postulet. est quæ tātō impetu arcē
rationis impugnet; ut uix humana resistat infirmi
tas; & hi sunt ut plurimū quibus ingēs est animus
& natura feruēs multis adiuta spīritibus qualis in
Hectore. in Achille. in Hercule. & in aliis qui semī
dei a nostris. a græcis uero dicūtur heroes. hi sunt
forti atq; elato animo uiri; qui magna semper ag
grediuntur & quorum ut splendida facinora; sic &

LIBER PRIMVS

enormes casus audiuntur: mediocritatem fugientes aut præclaris facinoribus se illustrant: aut famosis sceleribus se inquinant. Fuit ex horum numero Dauid: fuit Salomon pater & filius ambo modo religione: modo uiciis excellentes: & ex nostris Paulus apostolus qui & ecclesiam Christi molitus est extinguere. & ad Christum conuersus de stimulo carnis conqueritur & colaphizari se dicit a Sathana: Addam & beatissimum patrem Hieronymum: qui in uasta solitudine constitutus sibi uidebatur choris interesse puellarum: & ut ipse inquit frigescere corpore sola libidinum incedia bulliebant. Est in manibus omnium liber confessionum Augustini: in quo mulierum amore non tentatum solus: sed & superatum se ingenue confitetur. erat in iis natura potens & fertili terræ per quam simillima: quæ una eademque fecunditate nisi prohibeatur a uillico: & malas herbas & bonas passim & promiscue gignit: manifestum id & in equis: qui eisdem uiribus quibus possunt uelociter currere. agiler saltare: bellatorem ferre possunt. & dominum ferire: & se forem excutere: & obuios conculcare.

Vnde tanta in hominibus diuersitas. Ca. xi.

Vod si quæras unde tanta sit in hominibus
 q naturarum uarietas ut specie non nulli differre uideantur: quod de animabus hominum
 platonici concedunt. ut enim reperies
 q natura timidi: sint tardi: somnolenti: inertes: pigri

c. iiii

LIBER PRIMVS

seignes. ignaui. ita uideas q̄ nascantur animosi: strenui: uigiles: industrii: uegeti: cordati: excitati. inuenies etiā quosdā natura pios: religiosos: iustos: cōtinētes: modestos: benignos. Itē quosdā impios: irreligiosos: iniquos: auaros: procaces: inuerecundos: immanes. Bene dispositi a natura: hoc autē licet oculo ad oculū intueri: minori diligētia proficiūt at quibus nouercali odio natura difficilis fuerit: solent omnia faciendo nihil p̄ficere: & operam ac impensas ut plurimū perdere. Nec Cherilus marlus Alexādrī poeta: nec Meuius & Bauius minusq̄ Homerus & Virgilius p̄discēdæ poeticæ studium impēdisse putandi sunt: sed minus habuisse fauoris a natura: p̄pterea illi sunt ignobiles: Isti int̄ hīcronicas honorant̄. Plotinus in primo de p̄uidentiā libro: capite quarto: tria tangit q̄ putat nobis iuitis ad bonitatē ac maliciā plurimū cōferre. prīmū est inclinatio illa q̄ etiā ante p̄sentem uitā coepit aīa uergere in corpus: & carnis optare cōsortiū. Aliud est corpus sic affectum: ut aīam ad talia puocet: & statim ab initio incautā: & deiceps gradatim assuefactā. Tertiū est subitus sensibiliū occurus p̄ sensus in aīam: sic autē sic afficiēs eā. horū triū duo tanq̄ uera suscipimus. primum autē reiiciamus: qm̄ cū catholicis aīas ante hāc uitā fuisse non putamus. Insequi uident̄ & natiōes sua uitiā. Vñ & latini sup̄ciliosi ac elati dicunt̄. Vani lygures. leues galli. lactabūdī hispani. Mēdaces graci. poeni foe

LIBER PRIMVS

difragi. Citat̃ a Paulo ap̃lo Epimenidis poetæ græ
 cí uulgatus ille de cretēſibꝫ uerſus. κρητες αι ψευς
 ται κακα θηρια γαστερες αργοι Cretēſes ſp mēdaces
 malæ beſtiæ: uētres pigri. ſi q̃ras igit̃: unde tāta ſit
 in natura uarietas: diſcrepātia in moribꝫ. in uita di
 uerſitas: nolo me modo coarctare ad inextricabi
 les huiꝫplexæ q̃ſtionis anguſtias. dicā tñ trāſeun
 ter & ſūmatim: affirmaboq; referre multū quo ſe
 mine q̃s p̃genitus ſit: quo uētre ſit fotus embrix.
 q̃bus horis natꝫ infās. q̃bus cibis & exercitiis edu
 catus: q̃bus cū alitus: q̃bus diſciplinis imbutꝫ: ſub
 qua coeli parte nutritꝫ. Nō enī oīuꝫ æq̃ nationuꝫ
 corpora ſunt ad ſapiētia ac itelligētia p̃ceptionē
 idonea. Vñ Socratē uel ut alii uolūt Thaletē dice
 re ſolitū accepimꝫ: p̃pt̃ tria ſe maximas deo grās
 h̃re q̃. ſ. mas nō foemina: hō nō beſtia: græcus nō
 barbarus natus eēt. erāt enī græci natura apti ma
 gis ad philoſophiā: q̃ p̃pter aeris & coeli tēperiez
 corpora ſortiti eſſent ab excellētis cōtrarietatum
 ut philoſophi aiūt remotiora. Seres enī & q̃ extre
 ma mūdi climata ihabitāt: tñ ab eorꝫ cōplexiōe q̃
 clima q̃ntū incolūt: elōgant̃: ut cōplexiō q̃ uni gē
 ti ſalubris ē: plerūq; alteri mortem cōſciſcat. Et ut
 corporꝫ diſpoſitionibus: ſic moribus legibꝫ ſentē
 tiis differūt & ingeniis. his de cauſis atheniēſes in
 genioſiores: thebani robuſtiores habiti ſunt: q̃ ui
 delicet illi i puriore: iſti in craſſiore aere uerſarent̃
 Tātus ē corporis influxus i aiām: ut platonici qui

LIBER PRIMVS

dæmones & angelos uolunt esse corporeos: putent eos pro corporum uarietate uariis rebus oblectari: eos qui de coelesti substantia corpus habent: figuris & cantibus allici: qui ex igne: fumo: & odoribus sacrificiorum, qui uero ex aere: dicunt se se corporibus nostris insinuare solitos: & humani corporis humores exugere. Affirmat Herodotus libro historiarum tertio: se ex genere scytharum sapientem audiuisse neminem præter unum anacharsim qui ut Cicero in quaestionibus Tusculanis inquit sapientiae fuit admiranda. Hæc igitur quæ ad bonam beatæque uiuendū tantū momenti sunt non nostræ sunt facultatis sed aliunde suppeditantur. licet, enim bene mori nostri sit arbitrii: tamen bene nasci & bene educari nostræ non est potestatis. Propterea cum de salute agitur non uitæ principium: sed finis inspicitur. Satis ergo fuerit nobis præterea cum difficultate relinquere: diuinum adiutorium nulli negari: patere uiam omnibus uicibus ad uirtutem: a uirtute ad gloriam. quod si quibusdam maiori cum labore: certe etiam maiori cum mercede, hæc particulares causæ quæ rebelliones appetitus augent ac minuunt intellectæ ac recitatæ sunt a philosophis: & cõis illa causa: hoc est peccatum originis a primi parentis inobedientia natum a solis theologis allegatur quæ prædictis adiuncta tantæ molis est in omnibus ut omnes ad periculum incuruet. hic illud applicum: si dixerim quia peccatum non habemus: nosmetipsos seducimus: & ueritas in nobis non est. Sed iam ad appetitum redeamus.

LIBER PRIMVS

De uī appetitus.

Ca. xii.

Appetitus ergo per iobediētā primī hoīs
absolut⁹ a lege rōnis p̄uaricari coepit &
isanire: de cuius clādestinis insidiis & in-
cursionibus apertis iacobo ita loquit⁹. unusquisq;
uero tentat⁹ a cōcupiscentia sua abstractus & ille-
ctus: in eo q̄ abstractus dicit uiolētiā exprimit. in
eo quod illectus adiungit; fraudulentia significat.
Paulus autē ad Romanos scribēs appetitū his uer-
bis accusat & taxat. Nam uelle adiacet mihi, p̄fice-
re autē bonū nō inuenio. non .n. qđ uolo bonum
hoc facio. sed quod nolo; malū: hoc ago. si autē qđ
nolo illud facio iā; nō ego operor illud; sed qđ hī-
tat in me peccatū. sic ap̄lus. Erāt in Paulo sicut &
in nobis duo fere hoīes spūalis. s. & carnalis. Ver-
ba autem supradicta spūritualis sunt hoīs de car-
nalis tyrannide cōquerētis, & carnalē hoīem hoc
est appetitū peccatū uocat; q̄ uidelicet semp nos
ad peccatū flectat & inducat: Spūritualē hominē;
īp̄e Paulus dicit interiorē; cū Paulo infra subiūgit
Cōdelector. n. lege dei s̄m interiorē hoīem. Et de
carnali subinfert. Video aliā legē in membrīs me-
is repugnātē legi mētis meæ. mox homo spūritua-
lis in Paulo uidēs se non posse penitus carnali resi-
stere: quasi indignabundus in hac uerba prumpit.
Infoelix ego homo; q̄s me liberabit de corpe mor-
tis huius: & paucis īteriectis ita cōcludit. Igit̄ ego
īp̄se mente seruio legi dei. carne autē; legi peccati

LIBER PRIMVS

hoc idem & Christus inquit. Spiritus quidē prōptus est, caro autē infirma. Spiritus quippe mēs est in qua præsudet uolūtas consentanea rationi & parata semp nisi retrahat ab appetitu parere diuinæ legi. Caro autē hoc est appetitus carnalis infirmus ea de causa est appellatus: quod uoluntatē semp prepediens omnē operā nostram reddit infirmā. Vel quia nos propter carnis legē rationis conatibus resistentes simus ad omne p̄clarum facinus infirmi. Nec tñ minus infirma caro nuncupabit etiam tuꝝ cū appetitus bonis opibus assuefactus adhæserit rōni: nā uis ea quæ qm̄ imperiū uolūtatis exequitur: executiua nūcupat corporeis instrumētis alligata: nec operis p̄fectione: nec operādi uelocitate potest uolūtātē adæquare: ex deo igit & ex uolūtate efficacia est: at tarditas & deterior agendī cōdicio ex carne: nō aliter q̄ in claudō p̄gressionis obliq̄tas ex curuitate cruris est: sed eundī facultas ex aīa. hoc pp̄dēs in secūdo ethicorū dixit Aristoteles: ī cōtinētes similes esse paralyticis: quēadmodū. n. paralyticus morbosa q̄litate uī motiua īpediente: quorsū nō uult manū uertit, sic incōtinēs si aliquando uel bonitate naturæ uel diuina inspiratione motus: aspirare uelit ad uirtutem continue proteruiētis appetitus impulsu de uīa regiæ reuertitudine in dextram aut in sinistram hoc est de mediocritate uirtutis in id quod plus aut minus est: deturbat.

LIBER PRIMVS

Ontra hanc teterrimā pestē qđ aliud me-
c lius dari pōt antidotū q̄ qđ Paulus ostē-
dit dicens; Castigo corpus meū & in ser-
uitutē redigo. ne cū aliis p̄dicauerim ip̄e
reprobus efficiar; pugnāt ergo iter se hāc duo sē-
per: & ea pugna lex est; ut uictor uicto ip̄eret. &
quo libuerit trahat. rem mirā intellige quā si sape-
rent & sibi recte cōsulerēt hoīes; foras se uitā cau-
tius instituerēt; nec se ipsos incōsulte ac improui-
de uiuēdo tot uitioꝝ cathenis alligarēt. Vsus &
consuetudo ea sunt quæ appetitū ligant obstrin-
gunt. cōsuetudo uero quæ cathena est adamāte so-
lidior; per exercitiū usumq; cōtextitur; actiōes assū-
duæ annulī sunt; si appetitus ad id quod concupi-
scit; uoluntatis assensum semel traxerit; unū cathe-
næ annulum cōplicauit. si centies eam seduxerit:
iam ex centum orbiculis cathena contexta collu-
uictæ uoluntatis innodat: & captiuam ducēs illu-
dere & insultare nō cessat. hīc Horatius in episto-
lis. Animū rege; qui nisi paret imperat; hūc frenis
hūc tu opesce cathena. aiū; at uocat ip̄etū appetit?

Quid ualeat habitus.

Ca. xiiii.

Athena hāc a philosophis q̄ rerū natu-
c ras subtiliter inspexerūt; hitus appellat̄.
Is cōtinuis & frequētibus malis actiōni-
bus sic pedetēm & sensim nobis adhæ-
ret & subrepit; ut in naturā trāsire uideat̄; sicut li-
gnū a natura rectū postq̄ diu flexuraz passus fue-

LIBER PRIMVS

rit a curuitate dimoueri non potest, nec ligno minus tenaciter adhæret ea figura; q̄ si ab origine curuatura uenisset. Scitū est illud memorabile lycurgi exemplū; qui uolens populo quantū cōsuetudo possit ostendere: duos catulos unum in syluis, alterū domi in popina educari fecit. mox cōuocatis turbis tale spectaculū exhibuit, Catulos adduci iussit & pposito hinc lepore; hinc cacabo; solui eos mādauit; qui popinæ assuetus erat. ad cacabū repētino cursu se prīpuit; qui uero i syluis coaluerat mira pedū leuitate fugiētē lepore īsecutus est. Vident ergo habit⁹ natura fortiores: ut pote quā subīgūt domāt: & imutāt. & unusq; hītū habens nisi diligētia adhibeat: in cōtrariū fm eū semp operatur. operat⁹ autē habituatus facile prōpte pfecte & cum delectatione, qui uero sine habitu est; & si bñ operari potest; neq; n. id negauerim nō æque expeditus prōptus uenit ad operādum; nec tāta inerit opationi uoluptas pfectio facili. tas Vñ illud Aristotelis in ethicis; citharoedi est; citharā pulsare; studiosi bñ pulsare. Inest ergo habituū ut theologorū clarissimi sentiūt & pferim. Io. Scotus in primū sententiarū di. xviij. q. ii. uis actiua; qua cuq; animæ uirtute cui infuerit; habituatus ualet ad melius & laudabilius operandū. De uī consuetudinis quid a Valerio dicatur hīc referam. Cretenses inquit cum acerbissima execratione aduersus eos; quos uehementer oderunt uti uolunt; ut mala cō

LIBER PRIMVS

suetudine delectentur; optant; modestoq; uoti genere efficacissimum ultionis euentum reperiunt: inutiliter, n. aliquid concupiscere; & in eo perseueranter morari: exitio ea uicina est dulcedo. At si uoluntas mea diligetia studioq; excitata coeperit appetitui dominari; & eius feritatem mollire colendo; breuif si perseuerauerit & uictoria uti sciuerit; nec uires remiserit; uictrix euadet: & in altissimam uirtutis arcem cum uictoriae signis euolabit. Ad hoc Paulus ad Romanos hortatur; dicens, Ergo fratres debitor sum? non carni: ut & carnem uiuamus; Si, n. secundum carnem uixeritis: moriemini: Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis; uiuetis. Vita, scilicet immortalis ac sepieterna: quae sola haec est uita: & ab omni mortis contagione semota

Quod paucorum est appetitum superare. Ca. xv.

Ed pauci admodum sunt qui carnis inbecillitatem deuicta foelicitate tanta uictoria potantur. ea namque est uoluntati cum appetitu concordia: ea familiaritas: ea necessitudo: ut poene nunquam sciat eius plene repugnare blanditiis. Docuit hoc cum summa totius humani generis incommoditate atque iactura proplastus homo: qui cum modo esset ab opifice deo conditus; & in perfecta membrorum corporis & animae uirium integritate formatus; praemonitus etiam quid euenturum esset de linquenti: malesuadenti foeminae ne (ut Augustinus inquit) eam quam habebat in deliciis; contristar et; assensus est. ex illo tempore coepit uerum

LIBER PRIMVS

esse quod a mose dicitur: chi lezer leb adam raha mincabrab. idest quod latine pluribus uerbis explicatur: sensus & cogitatio cordis humani prona est ad malū a iuuetute sua uiciū; hoc in ramos a radice diffusum indies magis magisque cōualuit: & senescēte natura quottidie reuilescit Adam rōnis typus est: appetitus Eua: cum rationem dico superiorem animæ partē quæ & uoluntatem & intelligentiā includit: intelligo. uoluntas libera est, facile tamen persuadet: & paulo momēto huc uel illuc impellit: appetitus uero libertate carens semp obstinate & irreuocabiliter tristitiā fugit. & sequitur uoluptatē irreuocabiliter inq̃ si eū spectes nunq̃. n. seipm ipse reuocat aut cohibet: sed si supiorē uirtutē cui subiicit aiaduertis reuocari pōt: ut dixim⁹

Qd̃ motui coeloz assimulat⁹ mot⁹ appetit⁹ ca. xvi

Orro operæ præciū est in his animæ potentiis intueri simile qddā motui coeloz
 p quēadmodū. n. nouæ sphæræ qd̃ est primū mobile impetu firmamenti & planetarum orbes quottidie ab ortu ad occasum rapiuntur: qui diurnus motus appellatur & tñ dum eorū sum feruntur motu quodam alio sic cōtranitunt⁹ ut quibusdam temporum spaciis totū zodiacum retrogrado cursu metiant⁹. Sic & appetitus q̃tum uis a ratione regat⁹: semp tñ diuerticula quærēs aliq̃tulū refugit. & q̃si bos plaustro sbiugat⁹ & bubulci stimulo pūctus ad carpēdū gramē collū itorq̃t.

LIBER PRIMVS

Quod duplici hominis naturæ duo spiritus præfecti sunt. Cap. xvii.

Vic duplici hominis naturæ duo (ut theologi uolunt) a deo dæmones destinantur. Vnus q̄ cū ipse bonus sit ad bonu.

Alter qui iuxta suam nequitiam nos uertat ad malum; qui appetitui fauet Genius dicitur ab antiquis. Genius aut̄ ab ingeuio dicitur quod naturā significat unicuiq̄ insitam; & Genius q̄ ingenium hoc ē naturam secundet appellatur. Fuerūt etiā philosophorū quidam qui dixerint singulis rerū naturis & speciebus singulos angelos attributos; q̄ cōseruandis eis curam impēderent. Euclides etiā socraticus duos omnibz hominibz Genios appositos dixit: qui & Lares uocant; bonū scilicet & malū. in cuius sententiā Lucius florū uenit: cum dixit; bruto postera die in prælio morituro p̄ noctem apparuisse atram quandā imaginem; & quæ esset interrogatam tuus malus Genius sum respōdisse. nō enī addidisset malus; nisi alterū bonū Geniū existimasset. hi & Penates dicebātur; q̄ quoniam pro eorum seu hominū seu locorū quibus præsunt; custodia; cum aliis laribus pugnat; & aliquid quando superant; dictū est a Virgilio de Aenea. Ilium in italiā portans uictosq̄ Penates. hæc q̄q̄ gentilia sint; attigi; q̄ non sunt si bonum iudicem inueniant; multum a nostris dogmatibus dissidentia. at de his al̄s. Sed quorsum ista nūc? Nempe ut

d i

LIBER PRIMVS

ostenderem nō mirū esse paucos ad illam uictori-
am peruenire; de qua dictū est; & tñ necesse est ut
in paucorum hoc est bonorū catalogo compute-
mur; & ab illa infinitate subtrahamur; de qua scri-
ptū est a sapiente; Stultorū infinitus ē numerus.

Quod miseri sunt qui peccant. Caput. xviii.

Vi ad tantam scelerū immanitatē confir-
mato iam peccandi habitu descēderunt;
q ut nec rōnez audire; nec coelū iam suspi-
cere possint; hi sunt de quibus dicīt ab apostolo:
Excācauit enim eos malitia eorum. Eosdem Ari-
stoteles taxat cum inquit. in ethicis; omnē malum
esse ignorantem; malus enim habitus quasi quæ-
dam tenebrosa caligo de uitiorū palude se attollēs
longe amplius q̄ perturbatio seu passio mentem
excācat; & ignorantia nocte lumen rationis ab-
scondit. licebit hoc experimēto cognoscere; si sta-
tuant duo; Vnus intemperās; Alter incōtinēs; In-
temperantē dicimus qui sine ulla repugnātia rati-
onis libidinibus & uoluptatibus immergit. Incon-
tinēs uero est qui post aliquā pugnā appetitus &
rōnis; a fluctu pturbationis opprimīt. Quærat
uter eorū grauius crimen putet adulterium; Rñ
debet incōtinēs graue sibi uideri; & p̄pterea se co-
nari ab eo tanq̄ a turpissimo ac foedissimo animi
morbo declinare. Intemperās uero cōtemnet for-
sitan; & fidens respondebit illud qđ in sepulchro
Sardanapali recitat inscriptum. Hæc habeo quæ

LIBER PRIMVS

ēdi; quæq; exaturata libido hausit. Cognosce quā-
tū ignorantia secū ferat mala cōsuetudo. Quis
ignorantē nō dicat eum qui dicit malum bonum;
uel qui graue malum putet esse leuissimū; Non-
ne qui trabem dicit esse festucam hebetes habet
oculos? Et qui ictum gladii culicis aculeum fuisse
credat; tardioris est sensus.

De tribus stulticia gradibus. Cap. xix.

Res huius stulticia gradus eē per tres
illos mortuos quos Christus suscitauit
ostēsum est. Primus qui in domo sua su-
scitatus est; hos significat q malis cogitationibus
allecti ueneno peccati intra conscientiam admissio
ad extrinsecū opus uel uerecundia freno uel alia
quauis causa p̄pediti nō exeūt. Secundus q extra
ciuitatis portā uitæ restitut⁹ est; illos oñdit q cogi-
tationē in opus duxerūt; tāto infoeliciores effecti
q̄to magis uoti cōpotes extitere. Terti⁹ q i monu-
mēto foetēs & q̄triduanæ mortis detēt⁹ ergastulo
iā amicos i uitæ despationē adduxerat; illos signat
q cogitationē in op⁹; & op⁹ in cōsuetudinē hitūq;
uerterūt; quorū uita plena flagitiis coelo ifernoq;
detestabilis ē; illud obscurū & illaudabil egen⁹ hō
minū dū fas & iura subuertit; dū neq; modū; neq;
modestia seruat; dū oīs disciplinæ seueritatē abii-
cit; q̄q̄ multis præsīt; lateq; dominet⁹; uitio tñ ac di-
abolo fuit; dicēte Paulo ad Roma. Serui estis ei⁹
cui obedistis; & q̄q̄ leui extrinsecus pelle niteat.

d ii

LIBER PRIMVS

intrinsecus tamē ruderibus oppletū; tabidū; & in tolerabili sanie putrefactum est. Quamq̃ sibi multisq; placeat, deo tamē & angelis bonis inuisus infensumq; & esse debet; ut pote quod simile sit sepulchris dealbatis; quod uitiorū sentina; latrina scelerū; & totius imunditiæ cloaca dici possit. Propterea Paulus ad Romanos capite. vi. Nō ergo inquit regnet peccatū in uestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis eius; sed neq; exhibeatis mēbra uestra arma iniquitatis peccato: & Dauid huius spiritualis morbi foetorem nō sustinens clamabat. Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ.

Quod terrena uoluptas breuī dilabitur. argumentum ab imperatorum exemplis. Ca. xx.

De q̃ ea quibus peccatores plurimū fidū & quæ p̃dite amant: breuī amissuri sunt. nam quæ subsunt fortunæ ludibrio; nō est eorum diuturna possessio; subiiciamus exemplum eorū qui apud hoīes dii fuerūt; qui in uita cōsecuti sunt quicquid p̃mittit terrena foelicitas; de imperatorib; loquor: qbus quattuor hæc diuitiæ; potentia; honor & uoluptas; quæ præ cæteris oībus mortales mirantur affatī; suppetebāt Iulius Cæsar omittō quot curis; quot laboribus; quot periculis & dispendiis peruenit ad regnum id enī impossibile relatu est. nec dum plenis uelis in imperio nauigabat. & ecce coniurationis tem-

LIBER PRIMVS

peſtas exoritur: qua ſic oppreſſus eſt. ut tribus & uiginti plagis cōfoſſus obierit. C. Caligula poſtq̃ triennio & decem menſibus imperitauit trucidat a ſuis: Claudius anno imperii. xiiii. uenenat: Nero iuuenis adhuc & in ætatis flore conſtitutus qui ardeſ Roma Troiæ aloſim decantarat: ſeiſum ſuo pugione confodit: Galba ſenex imperii meſe ſeptimo in urbe ad lacū curcii trucidat. & eius caput: quod toti orbī legeꝝ dixerat a Gregario milite amputatū ad calones & lixas eſt proiectū: Otho nonageſimo quinto imperii die ſeiſum pugione cōfodit: Vitellius cum ſumma ignominia ex ædibus tractus luto & ſtercore cōſperſus mucrone gladii mento ſuppoſito ne præ pudore faciēꝝ inclinaret ad ſcalas geōnias duct⁹ minutatim excarnificatur Domitianus ex optimo patre peſſimus fili⁹ Chriſtianorum perſecutor ſeuiffimus anno imperii ſui decimoquinto necatur a ſuis tāto infoelicior: quāto eius potētia diuturnior: prolongatio enī tā ſæuæ tyrānidis quid fuit aliud q̃ coaceruatio diuinæ indignationis: Antoninus cōmodus oib⁹ (ut aiūt) incōmodus duodecimo imperii anuo ſtrangulat: Helius q̃ illiberalis eſſet & ſordidus imperii meſe ſexto palam occidit: Antonius Caracalla ſeptimo imperii ſui anno dū leuandæ ueſicæ grādeſcēdiſſet ex equo a parthiſ opprimat: Heliogabalus hō flagicioſiſſimus. iiii. imperii auno tumultu militū enecat: Decius Chriſtianorū inimic⁹ imperii anno. ii.

d iii

LIBER PRIMVS

a barbaris ē occisus cadauere ei⁹ nusq̃ repto: Valerianus q̃ cū Gallieno regnauit: captus a Pacoro Parthorū rege nō occisus statim sed ad diuturnaz mortē referuatus. Erat enī ei equū ascēdēti scabel lū pedū: quod aliter dicit̃ Suppedaneū: sed quid pergo tyrānoꝝ cades recēdere: uersu illo satyrico concludendū. Ad generū cereris sine cāde & sanguine pauci: Descēdūt reges & sicca morte tyranni. Hic citari posset Antimachus poeta græcus q̃ cum dolorem suū quem e morte charissimæ cōiugis Lysidices cōcaperat emollire uellet: elegiam scripsit in q̃ calamitates oēs heroū altius repetens numerauit. sed ad præsens ista sufficiāt. Hæc autē dicta sunt ut memineris breue & intencisū esse oē quod in hac uita nos allicit: longū & perenne oē quod cruciat. nā ut poeta inquit: Nulla est synce/ra uoluptas: & dulcedini semp amaritudo pmixta est: quod Homerus poeta clarissimus innuit cum dicit: In limine iouis duo dolia posita. Vnū mellis Alterū fellis plenum: & singulis aiabus e coelo in corpora descendantibus ex utroq; dolio portio/ nem dari.

Testimonia ex sacra scriptura idē pbātia Ca. xxi.
ls attestat̃ qđ in psalmo dicit̃: Vidi ipiū
h sup exaltatū & excellū sup cedros libani
& trāsiui: & ecce nō erat. Et iterū: Viri sā
guinū & dolosi nō dimidiabunt dies suos: & si alī
qn p̃spero negocioꝝ cursu latant̃: si peccare nō

LIBER PRIMVS

desinūt uerificat in eis qđ Claudian⁹ inq̃t: Tollunt
 in altū: ut lapsu grauiore ruāt; & in psalmo dī: Tu
 uero deus deduces eos in puteū iteritus. Audire
 nō pigeat qđ i alio psalmo factissim⁹ Dauid de hoc
 pessimo hoīum genere sit locutus: & qđ eos uer
 bis insectet. Sic enī inq̃t: qđ gloriaris i malicia qui
 potēs es iniquitate: tota die iniustitiā cogitauit. Lin
 gua tua: sicut nouacula acuta fecisti dolū. Dilexisti
 maliciā sup bonitatem: iniquitatem magis loqui q̃
 aequitatē: Dilexisti uerba p̃cipitationis: linguā do
 losam. Propterea de⁹ subuertet te: i finē auellet te.
 & relegabit ac trāsmigrare te faciet a tabernaclo
 tuo. & radicē tuā de terra uiuētū. Videbūt iusti
 & timebūt & sup eū ridebūt & dicēt. Ecce hō qui
 nō posuit deū adiutorē suū: Sed sperauit in multi
 tudine diuitiarū suarū: & p̃ualuit i uanitate sua Ha
 etenus Dauid alibi quoq; dicit. Inimici at dei mox
 ut honorificati fuerit & exaltati: deficiētes quēad
 modū fumus deficiēt huiusmodi hoīes igit̃ dū se
 ipune peccare aduertūt: dū patiētia dei male utun
 tur: dū oībus libidinibus suis p̃fruunt: deū negāt
 p̃uidētiā irridēt: gen⁹ aliud uitæ nō putāt. & p̃sua
 si aīaz interire cū corpore: post mortem nihil nos
 futuros existimāt, imo & desiderāt: ne cōmissorū
 scelerum poenas luant: Iccirco dicitur in psalmo.
 Homo cu; in honore esset non intellexit. Cōpara
 tus est iumētis insipiētib⁹: & similis factus est illis.
 De hominis excellentia. Ca. xxii.

d iiii

LIBER PRIMVS

Ide quaeso; quod iam diu tamē uidisse te
 u credo. Sed recale modo in quāta excel
 lentia constitut⁹ est homo. Vt percipias
 q̄ ingratus sit deo; qui passim p̄stituit se diabolo:
 Est enī tantæ p̄spicacitatis suapte natura homo: ut
 ingenio suo disciplinas omnes ac artes excuderit
 At quō id factū Aristoteles in primo libro meta/
 physicae indicat dicens. Hoīem cui ocium suppe/
 tebat. postq̄ saepe p̄clitatis ī reb⁹ ac cōminus notis
 diu se exercuit; & acta ac euenta memoria collegit
 fecisse artes atq; disciplinas. & hoc nihil est aliud
 q̄ quod A. Gellius refert dixisse Afraniū poeta; in
 togata cuius hī uersus sunt: Vsus me genuit; ma/
 ter peperit memoria. sophiam uocāt me grauius
 sapientiam; sed Aristotelis sectatores & praesertim;
 Eustratius ī ethica p̄secuti sunt dicētes: ex his quæ
 eodem modo necessario semper eueniūt: prodūit
 se scientiam a cuius regulis nihil excipit^r. ex his ue
 ro quæ non semper sed tamen ut plurimū accidūt
 artem facta; quā quia multas exceptiones admit/
 tit; & fallere interdum uidet^r artificē; dixit Agathō
 fortunæ amicā: Atq; saepe siunt nec tamē ut pluri/
 mum; sub artē redigi nequiuisse; sed circa ea uersa
 ri prudētiā de his enī hoīes consultādo deliberāt;
 Quæ aut p̄ quā raro apparēt neq; sciētiā: neq; ar/
 ti; neq; cōsilio subdita casui ac fortunæ reliquerūt
 Hæc igit^r sunt humanæ perspicacitatis idicia; quæ
 Plini⁹ naturalis historiae libro septimo. capite .lyi.

LIBER PRIMVS

Ioannes etiā Tortelius in dictione horologiū tri-
buentes sua inuēta singulis auctoribus latius pro-
sequunt; Tantā etiā sublimitatis est homo: ut oī-
um quæ coelo continent; immo & coeli ipsius ac
dei sit capax. Vnde philosophi gentiles multa de
deo recte tradiderūt. Vt q̄ unus: q̄ immensus. q̄ i
corporeus: q̄ sempiternus. q̄ optimus: q̄ oīpo-
tens: q̄ semper uigilans: q̄ affectibus carēs: q̄ mū-
di opifex: q̄ primus motor: q̄ finis oīū atq; pri-
cipium: & de hoc genus aliis tam multa recte præ-
ceperūt: ut magna pars Theologiæ nostræ ab eis
accepta sit: Coelū autē quod tāto interuallo remo-
tum est sic ducente oculorū acie ratio penetrauit
ut polos: ut axes æquinoctialem: eclipticam maxi-
mas solis declinationes: tropicos: arcticū: & antar-
cticum: Circulos. necnon & apsidas seu epicyclos
motus etiam planetarum & firmamētī ita depre-
henderit: ut qui diligenter supputare & ad calcu-
lum matheseos reducere uoluerit uix errare unq̄
possit. Quod exēplo declarat Hipparchi. ipse enī
teste Plinio solis & lunæ cursus & eclipses in sexcē-
tos annos saculo ipso attestāte p̄cīnuīt nō minus
ueraciter: q̄ si consiliorū naturæ particeps fuisset
Tāti insuper uigoris est: ut sit eius aīo celeritas uē-
to citatior: igne uolucrior: tantæ foelicitatis: ut sit
paulominus minutus ab angelis: sicut propheta i-
quit: & ut philosophi dicunt in æternitatis horizō-
te locatus: hoc est rebus æternis p̄pinquissimus;

LIBER PRIMVS

& quo ad aiuz pticeps aternitatis; Horizōtē nāq;
uocāt Astronomi Cīculū; quo uisus terminat̃ &
hemisphæria diuidunt̃; & dicūt hoīem in eo cōstī/
tutū; q̃ imaginatī sint naturarū oīuz cōgeriē dīstri/
bui in duas partes: q̃si i duo hemisphæria mūdi he/
misphæriis iō similia; quia sicut mūdi sic & natura
rū una cōgeries quæ aterna cōplectit̃ nos latet;
altera uero quæ tpe mēsurat̃ apparet; hō igit̃ in
hōz hemisphærioz cōfinio ponit̃; q̃a corpea mo/
le corporalīa; & aī īmortalitate cōtingit aterna; &
est utrorūq; quoddā participiū partē suī i hoc par/
tē i hemisphæriū illud extēdēs. Sortitus etiā cor/
pus quod īmortalitatē possit īduere; ad imāginē;
quoq; deī factus; Oīum p̃terea aīantiū dñs habēs
ad custodiā suī angelos quasi satellites; aut pæda/
gogos; Coeli īsup nisi deū cōtemnat hæres futu/
rus: dāmōibus hoc est angelis malis & apostatis
imperat. Vñ Hermes Trismegistus dixit hoīez tā/
tā sublimitatis: ut deos faciēdi hēat facultatē. Sta/
tuis enī fabrefactis dāmōes ad inhabitādū eas ma/
gicis artibus īducebāt; & eas quasi aīatas pro diis
habebāt. Insuper & p̃merendi paradīsum habet ar/
bitriū; & ut i secūdo physicorū meminit Aristote/
les. hō quodāmō finis est oīum; & ut Plīnius i prī/
cipio septimī libri de hīstoria naturalī dicit; causa
hoīs uidet̃ cuncta alia genuisse natura. Et iccirco
p̃dictus Hermes Trismegistus. hō inq̃t magnū est
miraculū o Asclepi. & in secūdo libro Astronomi

LIBER PRIMVS

con M. Manlius de hoīe loquēs ita inqt Eximiam
natura dedit linguāq; capaxq; Ingeniū uolucrēq;
animū. quē deniq; i unū Descēdit deus atq; habi/
tat ipm; requirit; Et in tāto demēs cōstitutus ho
nore dum appetitū magis q̄ rōnem sequit; cōpa/
rat iumētis insipiētibus: quæ nullo rōnis modera
mine sed solo impetu feruntur appetitus.

Quæ sit summa hominis miseria Ca. xxiii.

Tatus igitur iste flagitiosor; hoīum sum
ma miseria qua nulla in hac uita maior
esse pōt; status ē. summa enī miseria cul/
pa est; Nā & ipsi dānati & æternis poenis addicti
magis eo q̄ culpis sordēat; q̄ q̄ poenis doleāt mi/
seri sunt; & q̄ miseria plus insit culpæ q̄ poenæ; si
uacat & placidī rōnē admittitis edā; quod enī pe
ius est; id miseri; at culpa peior est q̄ poena; Quid
inquā peior; immo neq; mala est poena cum iusta
sit. omne enī iustum bonum. Sed malum dupli/
citer dici planum est; malu; scilic; simpliciter & ut
Theologi dicunt malum huic; & fieri potest ut
quod simpliciter bonum sit; huic malum; Sicur
poena quæ simpliciter bona cum sit; est tamen hu
ic mala; quem cruciat; mala autem dicitur q̄ bonū
quoddam tollat sed quoddam bonum neq; enim
simpliciter dicit; bonum; sed tripliciter; bonorum
enī quoddā honestū; quoddā utile; quoddā de
lectabile; poena de q̄ est sermo nō ois boni genus
sed eius qd' delectat expūgit; & q̄a quod honestū

LIBER PRIMVS

est non solum non destruit; sed fulcit: simpliciter bona est, huic tamen mala qui plectit; quia per eam uoluptate priuatur. Sed age dic utrum optabilius puniri infontem; an fontem absolui; uel quod id ipsum est culpa sine tortura: an tortura sine culpa. Si appetitum consulas; si beluarum prudentia utaris; modo impune seras culpam ridebis. At si me tem interrogas & coelum suspexeris: non molestias tantum uitae naturales; uerum etiam carcerem; seruitutem; morbos; infamiam; ferrum; incendia; mortem; denique ipsam culpae antepones. Legimus admiranda fortitudinis exemplum singulare; Cui simile non habet gentilis antiquitas; Septem mulieres Cappadociae dum cruorem Blasii martyris; cuius agone admirantes conuersae fuerant; prae humi spongia colligunt; obiecto christianitatis titulo trahuntur ad praesidem, & cum post multas comminationes inuictae persisterent ministri magistratus genus omne tormentorum exponunt; Laminas eculeum plumbum liquifacit; & illos pectines ferreos; quibus Blasium modo discerpserat; ad incutiendum terrorem intendant; & quo sit in spectaculo plus energiae; quia contra mutuo se exaggerant ad numerum mulierum; septem thoraces igne cadentes ad laeuam; septem uero uestes xylinas mollissimas atque candidissimas ad dextram collocant. iubent utrum malit ad nudum induat: Una illarum relictis duobus instantibus quos secum habebat cursu concita uestes xylinas corripuit; & in ignem negat

LIBER PRIMVS

fidei incitamenta proiecit. Non est ad aspectum tam terribilium poenarum exterrita mulier; non ploratu natorum mater elanguit; duriora morte tormenta non horruit: sed naturam uincente constantia thoracem ignitum ad carnem induitur. O rem antea nunquam auditam. O facinus dignum aeterna memoria. O exemplum ad confirmandos debiles efficacissimum. Nos autem a maioribus nostris tantum degenerauimus; tantum ab antiqua uirtute recessimus: ut uel minimo incommodo usque ad dei blasphemiam prolabamur.

De delectatione. & an sit peccatum Ca. xxiiii.

Conducere proposito satis arbitror; si ad ea quae de concupiscibili atque irascibili diserebam redeamus. Dixi concupiscibile uim in ea tantum quae delectant; & irascibile; in ea toto impetu ferri; quae labefactare uidentur uoluptatem: haec igitur ita se habet: sed altius ac intimius mente pergamus; rem reconditam cognitu dignissimam; & ex philosophorum ac Theologorum arcanis depromptam accipito; Si concupiscibilis quod cupit assequitur; & uoti compos fiat repente ex uictoria gaudium innascitur; flammescit; accenditur. Si consequi nequit; aut si quicquam offendit quod offendat; tristitia incurrit; gaudium & tristitia operationes non sunt sed ab operatione necessario profluunt sicut palati delectatio non est ipsa cibi contritio; sed ex contritione; sicut lux ex sole; calor ex igne;

LIBER PRIMVS

& pulchritudo ex iuuentute cōsurgit; ppter ea & si operatio ipsa in nostra est potestate ut amare & odisse: positis tamē operationibus; delectatio aut trīsticia; uelimus nolimus; sensum inuadit; sicut in nostra ē ptāte ignē accēdere; at cū accēsus est: uelimus nolim⁹; splēdet & calet; Hīnc Plato dixit animas fieri malas nō spōte sed inuitas. Nā licet peccādi opatio sit libera: tñ habitus malus q nobis malitiā notā inurit ex actiōe libera necessario surgit; & animā inuitā capit & irretit; ex liberis ergo actiōibus quādā necessario & naturaliter pdeūt; ut passiones & habitus. Dolor igit⁹ corporis & animi trīsticia similiter gaudiū & delectatio opatiōes nō sunt: uerū; ex operationibus surgūt; amare & odisse quod est uolūtatis. sensisse pcipere: qđ spectat ad sensū; opationes sunt; & ex his oriūtur ea quæ p̄dixi: moeror; laticia: dolor: & uoluptas; q̄s latini perturbationes: noui Theologi passiones: Græci παθη dicunt. Et iccirco eos qui natura uel more sunt rigidi; nec ullis affectibus inflectuntur quales legimus Diogenē: Pyrrhonē; Heraclitum; Timonem; apathes hoc est impturbabiles uocāt. non igitur in pturbatiōe actionis; sed in ipsa actiōne peccatū est. Si rem turpem amas; peccas: delectatio & libido: quæ ex amore turpitudinis manāt peccatū nō est; ppter ea si ad flagitiosum opus inuītus uenias; q̄q̄ adsit uoluptas; non tamē peccas. Si x̄o ad honestū facin⁹ ultro te cōferas; & si non

LIBER PRIMVS

delectaris: tñ recte agis, habes ergo in opere sine
tristitia officiũ: & sine omni delectatiõe peccatũ.
In opere igitur pcedente nō in affectiōe sequēte
laus & uituperiũ. uirtus & uiciũ; lucrũ & dānũ.

Redargutio quorũdam theologorum de de-
lectatiōe loquentium. Caput. xxv.

h Inc sequitur minime uerum esse quod di-
citur ad mensuram malarum uoluptatu;
torqueri malos in inferno. Sunt enim
plariq; quorum animus est ad peccata promptis-
simus; sed corpus ægrũ ex cuius habitu friget ap-
petitus: resistit uoluptati. nō ergo delectatio quæ
pēdet ex membris: sed interior actiō quæ pendet
ex animo ratio penarum atq; mensura est. Locus
autem apocalypsis quem allegant sic est exponen-
dus; quantum glorificauit se & in deliciis fuit: hoc
est quantum delectari studuit uel quantæ se dele-
ctationi exposuit. mos enī scripturæ ē; ut nōnunq̃
effectus pro causa ponatur. sic erubescere pro ue-
recundari: excādescere pro irasci: gestire pro gau-
dere frequenter usurpant. hoc etiā ab aliquibus
theologis sic enarratur: ut delectationem dupli-
cem dicant. Vnam quæ operationem antecedit:
& hominem ad peccandum irritet. Alteram quæ
uoluntas appetitu inardescente corrupta ex ope-
re expectat: ut ei fruēdo se totam immergat; huic
secundæ commensurari aiunt poenas: quibus cō-
tradiciamus ea ratione q̃ uolūtas non semper uo-

LIBER PRIMVS

luptatem quā optat assequit̃ non ergo deus deletioni quā peccās percipit: sed ei quā ex peccato sperauit tormēta retribuit: Appetitus ergo sensibilis: ut coepimus enarrare: si rem gratam offendit: exultat & gestit: si in quid piā quod offendat incurrit: moerore deiicitur: Tunc irascibilis pro concupiscibili pugnans: quod nocet aggreditur. & si uoti compos sit exultat: sin autem nō potest: tristatur & languet: Nec quisq; oro: me redarguat q̃ in enarrandis his uerbosior fuerim: nā quæ maior sermonis uirtus est: q̃ ut apertus sit Adde q̃ si ut Augustinus iquit: dicere nihil est aliud q̃ quod animo contines auditori sermone estendere: Certe qui dicendo id non consequitur ut intelligatur dixisse non uidetur: sed iam ad cætera festinemus. Quid sit uirtus & uiciū: & i quo sita sint. Ca. xxvi.

Abes iā quid uitiū: quidue sit uirtus. Est
h nāq; uirtus in cōcupiscibili seu irascibili habitus per morez acquisitus uires istas legi subiiciens: & ad omne rōnis imperium hoīez semper prouocans & inclinans: per morem acquisitus inde dictum est: ut non putes uirtutē morālē instar scientiæ a præceptore infundi: aut id uirtutis esse quod natura sua sponte produxit: Sunt, n plariq; natura neq; scurræ neq; rustici sed urbani: sed id non est in eis uirtus: at quædā potius naturæ foelicitas ac dei donū: Quod crassus auus crassī qui a parthis interemptus est nunq̃ riserit: Anto

LIBER PRIMVS

nia Drusi nunq̃ spuerit. Pōponius consularis poe
ra nunq̃ ructarit; natura id præstitit; nō uirtus: pro
pterea id in eis: ut Aristoteles docet; neq; laude:
neq; uituperio dignū fuit. At q̃ Socrates semper
eodem uultu neq; hilari nimis: neq; turbulento ui
sus sit; id in eo uiro sapiētia claro uirtutem existi
mo. Vitiū uero in eisdem potentiis habitus est
per morem inductus ad ea tantū inclinās; quæ sen
sui placeant & applaudant. Cum assueuit ergo cō
cupiscibilis parere rationi; Consuetudo hæc tēpe
rantia est; qua suadēte cōsuetis homo abstinet uo
luptatibus: & a uitio quasi ab extasi in se reuersus
turpitudinis suæ pudet ac poenitet. Est igitur bo
nus habitus animæ sanitas. nam sicut corpus tum
demū beneualere a medicis dicit; cū & recte ope
ratur; & a contrariis nō facile uincitur; sic fm phi
losophos atq; Theologos tum animus est incolu
mis cū fm rōnem agit; & incitamentis malis non
assentit; hoc p uirtutem habetur: Virtus igitur; ut
ex sententiā Plantonis ante iam diximus: animæ
sanitas est. q̃ si sanitas; est & perfectio.

De quibus deinceps agendum; & quantum ua
leat ex arte certare. Caput, xxvii.

Vnt Aristotele teste in primo secūdoq;
ethicorū libris in diuersis animæ poten
tiis pro ingenio & natura ipsarū diuersi
habitus speciesq; uirtutū. Verū post habitis aliis
de his tantū agemus; quæ in irascibili collocantur

c i

LIBER PRIMVS

qm̄ hęc sunt q̄ plurimū ualēt animi tuo morbo cō
ducere: de fortitudine. s. ac patiētia: de spe & lōga
nimitate: de perseuerātia & fide subiiciētes aliqua
relatione digna memoriā iucunda: dulcia auditui
necessaria usui. has uirtutes si tibi conciliaueris: si
familiares: ac contubernales habueris: nullius ho/
stis uim formidabis: ex omni periculo erueris: in
omni certamine coronaberis: nā cū ab initio san/
ctorum comites semper extiterint & eorū strate/
gemata uiderit: docebūt te certare legitime: quod
quātū momētū sit audi Paulum dicentē: nō corona
bit nisi q̄ legitime certauerit: Certāt illi legitime q̄
bellicę rei peritiā hnt: peritiā autē illi hnt: q̄ exer/
cent diu fm artem: quę postq̄ trāsiuit in habitum
naturę uim sic eleuat: ut par diuinitati nescio quid
addat Subiciā hīc ex libro Vegetii de re militari
primū Caput: ut cognito qd in corporalibus bel/
lis certādī lex ualeat: Certare spiritaliter tāto ma
gis discas quāto hoīs magis itereft uicia supare q̄
hoīes. igitur eius hęc uerba sunt: in omni praelio
nō tā multitudo & uirtus indocta q̄ ars & exerciti
um solet pręstare uictoriā. Nulla enim alia re ui
demus populum Romanum sibi orbem subiecif
se terrarū nisi armorum exercitio: disciplina castro
rum: Atq; usu militiæ: Quid enim aduersus gallo
rū multitudinem paucitas Romanorū ualuisse?
Quid aduersus germanorū proceritatem breuitas
potuisset audere: hispanos quidē nō tātū numero

LIBER PRIMVS

sed etiam uiribus corporū nostris prastitisse manifestum est: Aphrorū dolis atq; diuitiis semper impares fuim⁹: græcorū artibus prudētiaq; nos uinci nemo unq̄ dubitauit: sed aduersus hæc oīa profuit Tyronem solertem eligere. iūs: ut ita dixerim armorum docere: quotidiano exercitio laborare: quacūq; in acie euenire praeliis possent. omnia campestri meditatione prædiscere: & quotidiano exercitio roborare: seuerē in desides uindicādo. scia enim rei bellicæ dimicandī nutrit audaciā. Nemo facere metuit: quod se bene didicisse confidit: Et enī in certamine bellorū exercitata paucitas ad uictoriā promptior est. Rudis & indocta multitudo exposita semper ad cædem: hæc Vegetius: ex quibus constat: q̄ si tanta diligētia in spiritalib⁹ bellicis hoīes uterent⁹: q̄ta in corporalibus usi sunt Romani: q̄q̄ sit hoīe diabolus & longi t̄p̄is experientia & ingenii p̄spicacia: & motus uelocitate p̄stati or semper tñ uictores essemus: Nam quod habet minus a dæmone nostra natura: suppleret deus p̄ gratiam: si nostram uideret solerte; industriā: Aristoteles; in ethicis in uirtutibus inquit: scire ipsum parū est: imo nihil. uti uero atq; exercere plurimū imo totum: & ibidem cōtra ignauos iuehit⁹ dicēs Sed pleriq; nō ita agunt: uerū ad disputationes fabulasq; uersi putāt se optime philosophari: agrotos imitati qui uerba medicorū audiūt quidem diligenter: faciunt aut nihil ex his quæ sibi præcepta

LIBER PRIMVS

sunt. Vt ergo illorū corporibus nō bene erit: qui ita curant: ita nec illoꝝ aīs: q̄ ita philosophant̄.

Quæ sunt arma spiritualia hominī cum diabolo pugnāturo.

Caput. xxviii.

Fortasse me miraberis q̄ tibi quiescere uolenti & pacifico hominī pponam militiam: bellū persuadeam: & ad tyrociniū rudimēta sollicitem. Ad te reuertere: rōnem cōsule: & uidebis hoc esse salutare cōsiliū: putas ne te inter hostium castra uicturum in pace: aīaduerte ubi sis: ubi cubes: in mūdo in carne constitutæ animæ: quæ quies: quæ securitas: quæ pax esse potest: Memor esto uisionis beatissimi uirī Antonii abbatis: qui in excessum mētis positus uidit totū orbem laqueis impeditū. Tota scriptura sacra ad arma clamāte: tibi persuades in pace uiuere: Militia est uita hoīs super terram dixit Iob: ipsi sanctorum principes apostoli: & ipsorū primī Petrus & Paulus & pugnādum nobis esse & pugnādī artē & armaturam docēt. Petrus enim inquit: Sobrii estote & uigilate in orationibus: quia aduersarius uester diabolus tanq̄ leo rugiens circuit q̄rēs quē deuoret. Cui resistite fortes in fide. Ecce bellandū dicit: hostem ostēdit: periculum nūciat: arma demonstrat: sobrietatē: orationē: fidem: his armis cum diabolo est: nō ferro nec funda dimicandū. hostis enim qualitas docet armaturam aliter cum gallis: aliter cū parthis: aliter cū liberis: aliter cum seruis

LIBER PRIMVS

decernendū; ppea Paulus ad ephesios scribēs ad/
monet eos cū quo sint hoste cōgressuri; nō est no/
bis inqt colluctatio tm̄ aduersus carnē & sangui/
nē: sed aduersus p̄cipes & potestates: aduersus
mūdi rectores tenebrarū harū cōtra spūalia neqtiae
in caelestibus: aduersus igit̄ spūales hostes: q̄ certāt
p̄ caelestī h̄reditate tollēda: spūalia arma sunt hñ
da: & q̄nā ea sint: bonus atq; doct̄or Paulus ex
p̄ssit: ppea inqt accipite armaturā dei ut possitis re/
sistere: die malo. Armatura dei uirtutes sūt qbus
munitus hō iterior nō timeat a timore nocturno:
a sagitta uolāte in die: a negotio pambulāte ī tene/
bris ab icursu & dæmonio meridiano. Et subifert
state ergo succincti lūbos uestros ī ueritate: hoc ē
uere cōtinētes estote. nā q̄ ī agone cōtēdūt ab oī/
bus abstinēt: & illi qdē ut marcescibilē coronā acci/
piāt: nos autē icorruptā: Lūbos succigere est libi/
dinē ac libidinis īstrumenta uelare: ligare cōficere
Vñ & succinctoriū dicit̄ uestis q̄ pudēda uelāt̄. a
lūbis libido re & noīe descēdit dicit̄ enī libido &
lubedo q̄si lūbedo sic libet & lubet: & utrūq; apud
ueteres in usu fuit. Vñ & eqs libidinis pruritū in/
eūtibus lūbos pcutiūt: & subiūgit indutī lorica iu/
stitiae. Est autē iustitia qdā p̄ricularis diuisa in distri/
butiua & cōmutatiua: & hāc ē q̄ttuor Cardinālīū
una: est & iustitia generalis uirtus: q̄ sit toti⁹ legis
obseruatio legalis appellata. de qua dicit̄ ab Euri/
pide: neq; lucifer neq; hesperus ita mirabilis. hāc

e iii

LIBER PRIMVS

igitur lorica comparatur: quae armatura est & munimentum corporis quod in antiquis imperatorum statuis uidemus: huius etiam cum numini additur Medusa; in pectore: non ociose significationis signum: & de hac quae agitur dicitur: puto Paulum intellexisse. lorica enim cum Medusae capite iustitiam non particulari sed legali signat: quae arca est illa promethei in qua uirtutes omnes inclusit Hesiodus. & bene numini attribuitur: quod eam iustitiam habere diuinum sit: propterea loco praedicto addidit Paulus ut possitis resistere in die malo. & in omnibus perfecti stare. Perfectus enim non est: nisi qui animo iustitiam legale hoc est omnem uirtutem amplectitur. huic loricae Medusae caput. id est. saxifica uirtus inscribitur: quia aspectum uiri qui omni uirtute sit praeditus abhorret daemones: & praetimore stupiditate contracta lapidescunt: Et notandum quod armaturam grauem Paulus instituit cum iustitiam legale nominauit. Est enim duplex armatura: grauis & leuis: haec quae dicitur arma: illa omnia continet: quae leui utuntur: ferentarios qui uero graui cataphractus uocantur quo: innuitur animam uolentem de diabolo triumphare omnibus armis muniri & cataphractam esse oportere. Subdit Paulus. Calciati pedes in preparatione euangelii pacis quo precepto imbuitur tyro spiritualis: ut omnes animae uires: quae mouendi corporis funguntur officio: semper paratas habeat. Et ad capeffenda iussa diuina expeditas & promptas. Sic etiam a magistris rei militaris iuniores in primis ad gradum: ad cursum ad saltum instruuntur: & de Pompeio Salustius dicit: quod

LIBER PRIMVS

cum alacribus saltu: cū uelocibus cursu: cū ualidis
ueſte certabat: nec enī aliter potuiſſet par eſſe ſer
torio: niſi ſe & milites frequētibus exercitiis paraſ
ſet ad praelia Proſequit' Apoſtolus in oībus ſumē
tes ſcutu: fidei. in quo poſſitis oīa tela nequiſſimi
ignea extinguerē. Cōtra diaboli tela flagrātia præ
rendendū eſt ſcutum: nō Cryſtallinū illud palladis
quo contra Meduſam uſus eſt Mercurius: nō qđ
fabrefecit Aeneæ uulcanus: ſed alterius materiæ:
alterius artis. tela enim diaboli nō ſunt ignea non
ſunt fulmina. non ſunt phalaricæ: non ſunt malta:
qua Comagene luculli Romani fugauit exercitu:
inuiſibilia ſunt tela appetitum ita ſuccendentia: ut
hoīes illis ſauciatī ſeſe in mortē ſpōte præcipitēt.
Illoꝝ aut uim fides extinguit. ſubiungit Paulus: &
galeam ſalutis aſſumite. galea quæ caſſis dicit' mu
nimentum eſt capitis: quo dat' intelligi oportere
omnis ſenſus qui ſortiunt' ſedem in capite: defen
ſos eſſe memoria & deſiderio ſalutis æternæ: Sūt
autē ut phyſici uolunt ſenſus decem: quinque exter
riores qui oībus patent. & interiores totidem ſci
licet ſenſus quē cōmunem uocant: phantaſia: ima
ginatio: æſtimatiua memoria. hiſ ita utendū: ut ni
hil imaginemur: nihil cogitemus. nihil in memori
am tranſire ſinamus. niſi piū honeſtum: ſalutare: di
uinum: Iccirco dicitur a propheta: Cogitatio ſan
cta ſeruabit te. Turpes & imundæ cogitationes mi
niſtri ſunt Sathanæ: & qđq' animo blādiant' cauēdū

e iiii

LIBER PRIMVS

tamē ab eis tanq̄ ab hostibus quorū tāto periculo
 sior est hostilitas; quāto illecebrosior est calliditas
 Arma quæ hactenus memorauimus quandā patiē
 tiæ speciē ideo p̄ se ferunt; q̄ sunt nō ad offenden
 duz idonea; sed magis seruādæ salutī nostræ & eui
 tandis accōmodata uulneribus. At qd̄ addit Pau
 lus; Gladius. s. spiritus quod est uerbū dei; ad for
 titudinis naturā accedit eius enim est: ut sape iā
 diximus: nō pati solū; sed etiā cū oportet iacturā
 inferre. uno autē modo uerbū dei est Christus:
 de quo Paulus ad hebræos; uiuus est inq̄ sermo
 dei & efficax; & penetrabilior oī gladio ancipiti;
 & pertingens usq; ad diuisionē spūs & animæ; q̄
 diuidit appetitum a ratione. alio modo quicqd̄ in
 spirāte deo sācti loquunt̄ ē uerbū dei quo gladio
 usus est Stephanus cū staret in cōcilio contra iu
 dæos; Propterea de iudeis dicit̄: dissecabant̄ cor
 dibus & stridebant dētibus in euz; usus est & ipse
 Christus; cū post ieiuniū quadraginta dierū est cō
 gressus ī deserto cū diabolo: Exorcistæ qui latine
 Adiuratores dicunt̄ diuinorū uerborū uires agno
 scunt; & eius præcipue nominis; quod quia quat
 tuor litteris scribitur tetragrāmaton dicitur. pro
 quo nos dominus; hebræi uero legūt adonai; Qui
 ergo prædictis armis se munierit; erit ille fortis ar
 matus; de quo Christus dicit in euangelio. Cuz in
 quit fortis armatus custodit atrium; in pace sunt
 omnia quæ possidet; Sic ergo instructus stabis ad.

LIBER PRIMVS

ianuam. Sunt aut ianua sensus exteriores; atrium
uero interiores. & conscientiae domū ita custodi
es: ut ab hostili defendat ingressu. Si in principio
pugnae fortiter feceris: & instar Torquati hostes
deieceris; arceꝝ rōnis oppugnātes; a rege nostro
breui coronaberis. Et ut de pugna magis q̄ de pa
ce cogites; paucis ita concludo: Tota huius uita
est pugna uel seruitus; dum tu pacem cogitas; ui
tia te impugnant: si nō pugnas; uinceris. si uince
ris seruis: uita ergo est pugna uel seruitus: quem
pugnare piget: seruire oportet. Et si qui impii sūt
qui pacem habere uideātur; pax ista non est pax:
quia nō est pax impiis; dicit dñs: sed habere paceꝝ
uident; quia sponte seruitium ferunt; & se diaboli
fecere mancipia. Dicat ergo aīa membris corpo
ris q̄ pugnae diuturn⁹ labor offēdit illud Maronis
O socii (neq; enim ignari sumus ante laborū).
O passi grauiora; dabit deus his quoq; finem.
Durate; & uosmet rebus seruate secundis.

Quo fine sanitas quærenda est. Cap. xxix.

Icturus de his uirtutibus ne int̄ dicēduꝝ
d tibi grauius subrepat icōmodū; statui te
paucis admonere; ne in eorū sentētiā ue
nias; q̄ cū ægrotāt; tanto desiderio sanitatis urgē
tur: ut Hippocratis & Auicēnæ remediis non cō
tenti usq; ad deliramēta uetularū & magicas incā
tationes insaniāt; accipe hoc nostræ militiæ docu
mentū; & more romanorū disce in pace ita dimi

LIBER PRIMVS

care; ut cū bellū ingruerit; nō frangare. Quotiēs
 igit̃ iniucūdi quid accidit; quod appetitū & sensū
 offēdat; ut pthilis; febris; morbusue alius licet dis-
 pliceat toto conatu cōtine irascibilē: ne ad ppellē
 dū repēte cōsurgat. Cōsueuit enī temerarie niti &
 ipetuose rōnē anteire: & id theologi surreptionē
 uocāt. añ igit̃ rōnē cōsulito: q̃ ē rectitudinis idex; &
 i regno aiæ dei uicaria; & an morbo h̃ ferēd⁹ an abi-
 gēd⁹ sit iuestiga. rñdebit rō pythagoricū illud; cu-
 radū ē ut sit mēs sana i cope sano. nā corp⁹ aiæ tanq̃
 instrumētū a deo tributū est. ut ad id quod ratio
 posceret; se idoneū & obrēperans exhiberet: at cū
 infirmū est; neq; in publicis neq; in priuatis nego-
 ciis seruit; & tūc animus corpore quasi compede
 quadā prepeditus a naturæ & uirtutis cessat offi-
 ciis; sitq; cōtra naturam mēbrorū seruus; quæ mo-
 derari debet ac regere. Dicit enī Crispus; animi i-
 perio; corporis seruitio magis utimur. Rōnis ista
 quidē pbabilis ē; & æqua rñsio; cui etiā Pauli apo-
 stoli ad Tímotheū scribētis cōsētīt auctoritas. Sic
 enī ait. Noli adhuc aquas bibere: s; modico uino
 utere pp̃ stomachū tuū; & frequētes tuas ifirmi-
 tates. Appetitus uero & ipse sanitatē suadet ut rō
 sine tñ differt, optat. n. sanari ac bñ ualē nō ut exa-
 mussi; & castigate opet; s; ut libidinose ac licent̃ i-
 gnet̃ ut. s. more canū ad uōitū redeat & more suis
 ad uolutabrū luti. Sed hic ē aiæ oculus neq; q op⁹
 oē tenebrosū facit. neq; enī ad normā respicit; &

LIBER PRIMVS

iō neq̃ est oculus. q̃a ei⁹ malus p̃spect⁹: lim⁹ aspe/
 ctat. strabo est. imo luciosus: nā in luce coecutiēs
 uidet in tenebris: lux est uirtus: tenebra peccatū:
 in his q̃ sūt p̃cti est circūspect⁹ oclat⁹ & sagax: i his
 est argus: in his ē Tiphys: in his ē Dædalus: in his
 uero q̃ ad uirtutē & sapiētiā ptinēt: iners: ignauus
 muricidus: sō nolētior phoca: pigrior coclea: cæci
 or talpa: at rōnis bonus ē oculus. finē nāq; p̃bita/
 tis itēdit: regulā sp̃ tenēs & p̃p̃diculū: p̃pterea &
 opus eius ē nitidū rectū interpolatū ac lucidū: lu/
 cē nō refugit: uideri nō metuit: at opus malū tene/
 brarū amicū delitescere cupit. & i publicū utpote
 suā deformitatis cōsciū: p̃dire nō audet. Tīmet
 occurrere satiricis: cynicis: ueteribus comoedis:
 ueris nomē clatorib⁹: tetricis cēsorib⁹. pudet ap/
 pellari qd̃ nō pudet eē. Ingeniis nr̃is naturā uis i
 sita uirtutē in nob̃ depigrit & uitiū: nā cū de uitiis
 loqmur cōtractis sup̃ciliis frōte caperata toruo as/
 pectu: truculēto uultu: uerb⁹ atrocib⁹ fulminamus
 Spēs hęc uitiōꝝ. Sed cū sermo ē de uirtutib⁹ ex i
 timis aiā penētralib⁹ exit i faciē festiuitas: hilari/
 tas: alacritas: exit i uerba q̃dam suauiloquētia pul/
 chritudo nō fucata: q̃ si p̃p̃deris uirtutis imaginē
 conat⁹ exp̃mere. Accedit & famā uulgare iudiciū
 uitiis nō parcēs. qd̃ ore nō pōt: more Philomenæ
 scripto p̃mulgat: sanitatē ergo sine p̃posito que/
 rō cōsulet q̃rere licitū: imo & debitū. finē uero ap/
 petitus respicere: turpe ac inhonestū.

2. LIBER PRIMVS

Quomodo quærenda est sanitas Cap. xxx.

Ed ita finis rectitudo nō sufficit; nisi mo-
dus quærendi sit licitus licita sunt quæ le-
ge cōcedunt. cōcedunt aut q̄ nō phibē-
tur. omne quod peccatū est; phibitū est. & omne
quod phibitū; peccatū. Propterea ut pituitam cu-
res; fornicari nō licet; nec audiēdi sunt medici qui
ad corporis sanationem; peccatum inducūt. quæ
enim demētia est; ut corpus mundes animā inqui-
nare; id simile est ut argentū serues aurū amittere
ne uestē amittas; corpus occidere. Legimus Con-
stantinū impatorem graui quodā morbo laboras-
se; cui erat medicorū iudicio cruor humanus sin-
gulare remediū; quod optimus princeps christia-
nis dogmatibus nuper imbutus cum audisset; ab-
horruit; & malle se dixit semp ægrotare; q̄ tam im-
mani remedio cōualescere; & q̄ hoc de Constan-
tino nō legerim loco satis idoneo; q. s. eo morbo
laborari; tamen fidē facit Plinius qui in uigesimo
sexto de naturali historia libro capite primo sic in-
quit. Diximus elephātiāsim ante Pompei magni
ætatem nō accidisse in italia. & ipsam a facie sapi-
incipientem in nare primum; ueluti lēticula; mox
inualescente p totum corpus maculosa uariis co-
loribus: & inæquali cute alibi crassa; alibi tenui;
dura; ceu scabiē aspera; ad postremum uero ni-
grescente; & ad ossa carnes apprimente intume-
scentibus digitis in pedibus manibusq; Aegi-

LIBER PRIMVS

pri peculiare hoc malum: & cum in reges incidisset
 et populis funebre: quippe in balneis solia tepera-
 batur humano sanguine ad medicinam eam. sic Plinius.
 quem locum citauimus? ut id medendi genus olim
 in usu fuisse constaret. Sed quod mox subinfert Plinius
 credi hoc de Constantino non sinit. ait enim: Et
 hic quidem morbus in Italia celeriter restinctus est.
 Si ergo tempore Plinii qui sub Vespasiano floruit
 erat iam restinctus hic morbus in Italia: simile ueri non
 est Constantinum eo laborasse: qui post longum tem-
 pus imperauit. sed his omissis ad ea ueniamus unde
 potest nobis impedire periculum. Prohibitæ igitur
 sunt incantationes: sortilegia: ac superstitiones omnes
 quæ sunt simplicium uetularum deliramenta. non deri-
 dicula solum uerum & pestifera: ac graui censura co-
 ercenda: & si uirum aliquam uidentur habere: non uerbo-
 rum: non signorum: non dei uis illa est. sed fallacium dæ-
 monum nos uanis obseruationibus illaqueare stu-
 dentiū. Est in quinto decretalium libro caput: cuius
 initium est. Cum infirmitas corporis. Vbi duo in me-
 dicos decreta sunt: primum ut priusquam ad infirmorum
 curam deueniant: eos admoneant ut medicos aduo-
 cet aiarum. Alterum ne infirmis quicquam suadeant: quod
 in perniciem uergat animarum. Petrus aponensis uir magnæ
 sed nimium audacis temerariæque doctrinæ secutus
 Orpheum: zoroastrem: Porphyrium: Apuleium & cæte-
 ros damnatæ magiæ studiosos in conciliatore scribit
 incantationes ad infirmorum curam conferre quam plurimum. Ve

LIBER PRIMVS

rum q̄a in decretis Gratiani; ca. xxvi. questione. v. capite nō liceat. Vanas istas stellarū & incantationū obseruationes uidet̄ sanctosq; patrum dānare snia. Petro assentiendū non cōsulo; si tñ uerba sint sancta: fideliter & nulla superstitione plata; ut symbolū fidei; & oratio dñica; nō dānauerim; uerū ea cū p̄cti suspitione carebunt; nō iā incantamēta sed religiosa uerba; aut sacra preces appellentur eadem quæstioe i decretis capite ultimo; gēmas herbasq; sanitatis gratia; sine ulla icantatiōe deferre cōcessu; est. imagines uero astronomorū; characteresq; p̄ter crucis signū penitus dānant̄. de quibus etiam apud Thomā aquinatē multa in scda scdæ parte reperies questione. xcvi. cū ociu; lectioni uacare te sinet. sed hac breuiter dixisse uolui. q̄ hac nostra tēpestate plerosq; uidemus his malis artibus deprauatos clā inita cū diabolo amicitia q̄ plurimos seducere; & grauissimis erroribus aīas implicare. nos aut quibus ppositū est nunq̄ a catholica puritate discedere: talia flocipendimus eligētes magis semp ægrotare; q̄ cū saluatoris cōtumelia sanos esse. Dānari hac etiā & irrideri uident̄ a Plinio lib. naturalis historiæ. xxviii. Cap. scdo. tertio. & quarto; ubi recitatis q̄ plurimis huius curiosæ ac superstitosæ uanitatis exēplis; in fine secūdi capitū sub iūgit. Qua pp de his ut libitū cuiq; fuerit opinet̄. Cetera igit̄ quæ approbati medici remedia docēt nō solū aspernāda nō sūt; uerū etiā diligētī cura su

LIBER PRIMVS

mēda; medicisq; parēdū; si peritiā hēant medicādi dicēte scriptura. honora medicum. pp necessitatē enī creauit illū deus. & infra paululū. Deus creauit medicinā de terra: & uir sapiēs nō abhorrebit eā. Cū post maris rubri trāsītū uenissent iudaei i locū ubi fontes erāt amarissimi; deus cōsulenti Moyſi remediūq; petēti lignū indicauit; quod naturali ui ſua miſſu; in aquas amaritudinē abſtulit. poterat ſine ligno ſolo uerbo ſuccurrere. ſ; ne res naturales fruſtra feciſſe uideret: monuit ubi opus eſt ſugiēdū ad eas. His igiſ quæ lex & rō dānāt ptermiſſis; ſic de corporis ſanitate curādū eſt; ut q̄cqd agitur ad aiæ ſanitatē referat. & ab aiæ ſalute ſumatur exordiū. Quod ſi cōtingat ſanari nō poſſe; Sūt enī morbi quidā icurabiles; uirū sapiētē æquo aīo ferre decebit morbū tanq̄ a deo miſſum; qui nunq̄ pcutit niſi ut ſanet; qui nos caſtigat ut meliores redat. & ex damno iacturaq; corporis profectū quærit interioris hominis.

De patientia.

Ca. xxxi.

Ed iam ad fortitudinis & patiētiae tracta-
tum ut pmiſimus; per cōpendiū ſermo-
nis accedā Mala quæ accidūt aut inferū-
tur licet ut ante dixi repellere ſeruata norma legis
& rationis habitus in irascibili; qui ad hoc inclināt
fortitudo dicitur. facit enim aīum ad ſubeūda pe-
ricula ſublimem elatum atq; conſtātem: & quan-
tum & qñ oportet ſemper audente; ut non ſeca-

LIBER PRIMVS

ri non uri; non amaris potari metuamus: animos igitur ociosos excitat, excitatos erigit: erectos firmat; & immobiles reddit. hæc in infirmo uirtus tū optima ē: cū salutis locus est: ita tamē ea utēduz ut frenetur irascibilis; nā moræ impatiens excādescit & bile quasi bos oestro cōcitur: natura uero nō statim; nō in momento: sed tractu tēporis operatur. At ubi sanādi spes nulla est; debet infirmus se se cohibere. & amuletū ferre patientiæ. Patiētia ergo habitus est in irascibili; quæ nō ad impugnādū ea quæ concupiscibilē offendunt & sensui nocent sed ad æquo aīo tolerandū inclināt. ipsius nāq; irascibilis flāmam extinguit; rabiē sedat; furorē emollit. fiet autē in nobis hic habitus: si aduersa mitissimē & sine resistentia frequēter feramus. sic enim paulatim uiolēta hæc & imānissīma fera pōt' subigi frangi ac domari; tantoq; est maior patiētia q̄ fortitudinis uirtus; quāto grauius ac difficilius est malis: nullo pacto q̄ recte resistere. fortitudo enī; ut aiunt iurisperiti cum moderamine inculpatae tutelæ: hoc est sic se tuendo ut culpari non debeat resistit. patiētia nullo mō. Hīnc iacobus dicit: Oē gaudiū existimate fratres cum in uaria tentamenta incideritis. Sciētes q̄ pbatio fidei uestræ id est dum aduersa patimini: patiētiā operat'. Patientia uero opus perfectum habet. nā cū habitus est inductus; tum demū perfecte operamur. nō enī ualet patiēs nisi habitū habuerit plene operari. iuuat

LIBER PRIMVS

nāq; habitus rationem & coniunctis uiribus fortis enituntur. Scotus in tertium sententiarum distinctione. xxxiiii. fortitudinem dicit genus esse sub quo species collocantur duae. Vna qua aduersa repeliendo certamus; & hanc bellicositatem uocat. Altera qua aequanimiter ferimus; & patientiam dicitur, atque ita secundum eum non distinguitur a fortitudine patientia; ut species a specie; ut homo a leone; sed ut species a genere; ut puta homo ab animalibus. & erit patientia bellicositate tanto praestantior quanto appetitum magis infrenat. De his aliter ab aliis differi & praecipue a Thoma aquinate nesciri non sumus; sed more academicorum nulli sectae addicti ex unaquaque arbitrati nostro quod placet assumimus. Haec de uere patientia uirtute tradita sint. Est enim alia quaedam malorum tolerantia; quae uirtus non est; ut in avarorum negociis est cernere; de quibus Horatius inquit. Impiger extremos currit mercator ad indos. Per mare pauperiem fugiens per saxa per ignes. Verum hanc duriciem rectius uocaueris teste Augustino. Neque enim uere patientes est; qui ut dicitur sustinet tot aduersa. patientes est qui pro uirtute; pro legibus; pro pietate; pro deo nititur; quicquid acciderit ferre; nec frangitur.

De gradibus patientiae.

Caput: xxxii.

u Erum patientiam quae uirtus est excellentissima tres habere gradus inuenio: unum qui & perfectissimus est; illis attribuunt;

f i

2 LIBER PRIMVS I

qui aduersa non solum cū opus est ferunt; sed etiam quæsitū eunt; & quasi mercennarii opus unde aliquid lucrētur inquirūt: & quod ingruunt inuenito gratulant̃. horū quoq; duo sunt ordines. Martyres quidam. Confessores alii. fuerunt enī tēporibus illis cū in p̃secutione crescebat ecclesia: sicut sub Nerone primū; deīde sub Domiciāno; & plerisq; aliis imperatoribus; multi christianoꝝ; qui aspirante dei gratia tanta fortitudine & paciētia excellabant: ut tormētis cruciatibusq; tyrannorum uolūtariē seipsos; cū latere possent: obīcerēt. Secundus ordo cōfessorum est; quibus & si tyranni pepercerūt; ipsi tñ sibi nō parcentes: & in seipsos iratī quod poenitētiæ genus est optimū: crucem suam tulere post christū. Isti corā hominibus modici ac humiles sed deo magni & excelli sūt illi de quibus in die iudicii quādo cōscientiarū libri p̃ferrentur; iudex uiuorū ac mortuorum dicet; Venite benedicti patris mei p̃cipite regnū quod uobis paratū est ab origine mundi. Tūc in istos Christi paruulos saculi p̃cipes ac magnates qui modo thesauris incubāt; horrea dilatant; mollibus uestiunt; splendide conuiuant; alterius uitæ ritum admirātes; & p̃æ tristitia spiritus gemētes: repetēt illud sapiētiae dictū. Hi sunt quos aliquādo habuimus in derisum & in similitudinē improp̃erū; nos insensati uitam illorum existimabamus insaniam. & sinem illorum sine honore. Ecce quomodo cō

LIBER PRIMVS

putati sunt inter filios dei: & inter sanctos fors illo-
rum est. ergo errauimus a uia ueritatis: & de hoc
iam satis. Primus igitur hic atque optimus patientiae
gradus est. In quo si Ludouicum morbiolum concie-
uem tuum qui anno praeterito functus est uita: collo-
cauero; quoniam multi sint; ut semper fuerunt; qui iusti sim-
plicitate derideant; non ero fortasse grauiter conde-
nandus. Secundus gradus est eorum; qui non qua-
situm eunt nec inuitant ad se mala; attamen cum ue-
niunt benigne suscipiunt; & reuerenter tanquam dei nu-
cios amplexantur. Ex horum numero fuisse Iob ar-
bitror; cuius in patientia nomen est clarum; Ipse
namque cum suorum cladem audisset coelum suspiciens
dixit; Dominus dedit; dominus abstulit; sicut do-
mino placuit ita factum est. Sit nomen domini bene-
dictum. Huic adiungendus est Thobias qui coeci-
tatem oculorum tam patienter tulit; ut ab angelo
curari meruerit. Tertiū ac infimū patientiae gradū
illi sibi uendicant; qui mala neque quaerunt; neque cum
uenerunt gratanter accipiunt; ingressa non eiiciunt;
secum patienter grauate ferunt. conqueruntur etiam
tamen sedata bile in deum non elati musando trans-
eunt; & a uitio parum distantes in extremis paciē-
tiae marginibus sedent. Et hi sunt qui nostra hac
aetate uiri boni sunt. uix restant nobis antiquae uir-
tutis istae reliquiae; & raris quidem in locis, ut pe-
riculum sit ne & ipsae quoque breui collabantur.

Finis primi libri.

f ii

LIBER SECVNDVS

Venerandi fratris Baptiste Mantuani Carme-
litæ Isagoges ad paciētiā. Liber secūdus.

Quod paciētiā uia est sanctorū ad coelum. Ca. i.

Is igitur maiore fide q̄ eloquētiā di-
ctis uelim te uir præstantissime pau-
lo altius inspicias : & abiectis sæcu-
h li curis ; & spinis illis quæ iuxta Chri-
sti parabolam semen ; hoc est uerbū
dei fructificare nō sinūt : excisis : te-
ipsum intrinsecus quæras. iuxta illud persianū ; nec
te quæsiueris extra ; & cum animo tuo rōnem po-
nas ; aiaduertasq̄ in quonam paciētiæ gradu sis cō-
stitutus. Quod si fortasse ; quod minime suspicor ;
a paciētiā te exclusum uideris ; scito te a sanctorū
forte sepatum. Quotquot enī a mūdi exordio ad
nostrā usq̄ ætatem deo placuerunt ; crucis patibu-
lum in mortali suo corpore portauerūt. Audi qd
in psalmis dicitur. Propter te mortificamur tota
die estimati sumus sicut oues occisionis. Itē transi-
uimus p̄ aquam & ignem ; & eduxisti nos in refri-
gerium. Paulus ad hebræos de sanctis ita loquitur
Alii ludibria & uerbera experti : insup & uicula &
carceres ; lapidati sūt ; secti sūt ; tētati sūt i o- cisione
gladii mortui sunt. Circūierūt i melotis ; q̄ sunt pel-
les ouinæ ; in pellibus caprinis. egētes ; angustiatī ;
afflictī ; quibus dignus nō erat mūdus ; in solitudi-
nibus errātes ; in mōtibus ; in speluncis ; & in cauer-
nis terræ. Sed quid per multa uagor. Non ne in-

LIBER SECVNDVS

nocentissimus Abel quem iustū in euāgelio Christi
 stus appellat: primus omnium sanctus ab ipso fratre
 Chaim occisus est Dauid quē secundum cor suum deus
 inuenit unxit & erexit: nōne regis Saul: nōne allo
 phylog: nōne filii dilectissimi petiti insidiis: Nōne
 Iesaias in duas partes sectus: nōne Hieremias lapi
 dibus obrutus: nōne Helias a Hiezabel fugatus:
 nōne zacharias Barachiae filius in templū & alta
 re est occisus: Pro salute patriae Iudas Machabaeus
 diu fortiter ac animose pugnās cū tota fratrum stirpe
 deletus est: sub Alexandri magni successoribus ut
 machabeorum testatur historia: Iudaei quē legem uere
 ri & obseruare uoluerūt misere trucidati sunt: in
 quos Eleazarus unus de senioribus scribarum: uir
 ætate puerctus uultu decorus: uitæ sanctitate ue
 nerabilis: cū porcinā carnem contra legis instituta
 comedisse cogeret: maluit iuste & religiose mori
 quā flagitiosam ignobilēque uitā paulo amplius pdu
 cere. dū igitur in tormētis constitutus uicinā mor
 tē uideret: sic exclamasse dicitur gemēs: Dñe qui
 habes sanctā sciētiam: manifeste tu scis: quia cū a mor
 te possē liberari: duos corporis sustineo dolores
 Secundum animā uero propter timorem tuū libentē hæc
 patior: fuit iste pfecto dignissimus: qui in coelū reci
 peret: quā tam animose tam fortiter terrenū hoc corpus
 pro lege dei tormētis obiecit. Taceo Ioannē bapti
 stā: taceo apostolos: taceo martyres. quā nota magis
 nulli domus est sua: Ioseph inocēs a fratre uēditus. Su

f iii

LIBER SECVNDVS

sanna detestabilē calumniā patit̃. Daniel leonibus
obiicit̃. Sed qd̃ plura? Terrena hæc habitatio ma
lis est mater; bonis nouerca. Tu ergo Carole An
toni noli tristari; imo magis gaude & gr̃as age q̃
in hoc uenerādo coetu tot scōrum parī cū eis sor
te numereris; nihil hæsitās breui futurū ut sicut cū
eis fueris in poenis; sic etiā cū eis in coelo corone
ris. Nōne meministi q̃ nō sūt odignæ passiōes hu
ius tp̃is ad futurā gloriā; quæ reuelabit̃ in nobis?
Quod si meministi; cur tātū te maceras; cur moe
rore cōficeris? In hoc doloꝝ torculari p̃meris ut
fructū afferas; ut cōsciētia rubiginē exuas ut coe
lestē aīum in coelū attolas? Si dicat aurū argenta
rio cur me coquis? cur me cædis? cur melanias; nō
ne recte r̃ndebit̃ ut pficiaris; ut ad eā ad quā es ge
nitū gloriā puenias? Propterea scriptū est; quē di
ligit deus; corripit; & castigat omnē filiū quē reci
pit. Est teste Plinio quoddā aqlæ genus; qd̃ halia
rum uocant hoc pullos mox ut nati sunt cōtra so
lē statuit; quos fixa acie solē ferre posse uiderit; ser
uat educādos; quos autē oculis cōniuerē & radiis
offendī deprehenderit; tanq̃ indignos uita elimi
nat. Nō aliter p̃fecto deus nobiscū agit; nā quos
uidet in aduersis aīo deiici; educare nō curat; qui
uero subsistūt ac durāt; custodit & nutrit. de quo
rum numero fuit ille qui dixit; p̃pter nomē tuū
deduces me & enutries me; itē sicut adipe & pin
guedine repleat̃ aīa mea; & ipse deus apud Iesaia;

LIBER SECVNDVS

de iudaïs cōquerēs; filios inquit enutriui & exaltaui. ipsi autē spreuerūt me. Quamdū enim beneui uēdo Deo adhæserunt cū eo qui dixit: Mihi autē adhærere deo bonum est; & ponere in Deo spem meam: tamdiu eos pauit & rexit. At postq̃ cū filio prodigo recesserunt substantia sua portione consumpta. quia nunq̃ ad patrem redierunt: porcinis cibis ali; & in agrestem naturam transire permissi sunt.

Rationes philosophorum cur corpus humanū factum sit fragile. Ca. ii.

T dicet quispiam qui mundi huius harmoniam ignoret: Cur humanum corpus tam fluxū ac fragile fabricatus est deus; cū lapidibus & ferro tantā duriciem resistendiq; potentiā indiderit? Quid huic respondebo; nisi q̃ apud. A. Geliū libro sexto noctiu; atticarū capite primo dixisse Chrysippum in libro de prouidentia legisse me memini? Ait enim non fuisse principale naturæ consilium ut faceret homines debiles; ac morbis obnoxios. Nunq̃ enim conuenisse hoc naturæ auctori parentiq; omnium rerum bonarum sed cum multa magna gigneret pareretq; aptissima ac utilissima per sequelaz adiuncta sunt incommoda: Nam cum ratione subtilissima deus hominē fingeret; utilitas ipsa operis postulauit: ut tenuissimis minutisq; ossiculis caput cōpingeret. sed hāc utilitatē rei maioris alia quædā incōmodi-

f iiii

LIBER SECVNDVS

tas extrinsecus cōsecuta est: ut. s. esset caput minus munitū: ictibus offensionibusq; paruis: etiā puu; ac fragile: Inde quoq; morbi ægitudinesq; cōsecutæ sunt: hāc sniam contēplat⁹ Auerrois in libru; Aristoteles de anima dixit. Sensus in animalibus causā dedisse breuioris uitæ. Nā ut euidentius certiusq; sentiamus: carnes oportuit esse mollissimas at molliora facilius offendunt: magisq; patent nocumētis q̄ lignea duraq; corpora: Vtilitas igit̄ hominis ad hāc operis qualitātē duxit artificem: quā de re qui cōquerunt^r (Cōquerunt^r aut̄ soli iperiti) merent^r sensu rōneq; sublati: in lapides & ligna cōuertī: quorū naturā magis æmulant^r. Finge per p̄sopopoeiā: quā poetæ & prophetæ sæpe usurpāt: duos corā te ligni trūcos humi iacētes iterrogātī tibi r̄ndere: Interrogent^r aut̄ qdnā eē malint: quā a fabro formā sortiri cupiāt. R̄ndet primus: Citharā me facito. Alter iaratrū me dolato. Citharæ rō subtilitātē poscit tabellarū. Corpusq; qd̄ facile lædi & cōfringi possit. Quid igit̄ si lignū postq̄ ut poposcerat Lyræ formā sortitū est de sua fragilitate cōquerat^r admitteremus ne hāc q̄rimoniā: an nō potius obiurgabimus & ingratitudinis ac insipiētiae trūcū accusabimus: q̄ opifici gratias non agat: & formæ nobilitatī duriciē p̄ferat: Sic p̄fecto de nostra hac fragilitate: seu ut philosophi dicūt: naturali ipotētia quā uitaliū operationū rō poscit cōqueri: hoīs est ingrati simul & stulti. Quis enim men-

LIBER SECVNDVS

tis compos sine his quidpiã cõsequi studeat quæ
 iuncta illi necessario uideat: hoc esset naturã uelle
 subuertere: & ut ita dixerim exoptare solem sine
 luce: terram sine mole. Mundus sine Deo: In hoc
 sumus sapiẽtes dicit apud Ciceronem Cato: q̃ na-
 turam optimã ducẽ seqmur: eiq̃ paremus. Subii-
 cerelibet: quod Plotinus Platonius uir̃ excepta
 infidelitate diuinus in primo de puidẽtia libro ca-
 pite, xi. de huiusmodi senserit: ait nãq̃. Quẽadmo-
 dũ artifex nõ oĩa quæ i aĩalĩsunt efficit oculos. Ita
 neq̃ rō fecit oĩa deos. Verũ alia qdẽ esse deos sta-
 tuit: alia uero dæmones sequẽti natura. Post hæc
 aut hoĩes: aĩaliaq̃ deinceps: neq̃ id quidẽ iuidia s̃
 rōne intellectualẽ hñte uarietate. Nos autẽ sic affe-
 cti simus sicut imperiti picturæ: qui pictorẽ dãnāt
 q̃ non ubiq̃ pulchros æque colores posuerit. Pi-
 ctor autẽ unicuiq̃ parti qd̃ eam decebat attribuit
 Ciuitates quoq̃ bñ institute nõ æqualiter in oib⁹
 disponũtur: Præterea quisnam comoediã tragoe-
 diãq̃ uituperet: q̃ omnes in ea nõ sint heroes: sed
 intersit & seruus: & rusticus aliq̃ rudiori uoce p-
 nunciãs: Poema tamẽ nõ erit pulchrũ: si quis inde
 tollat deteriores: hæc Plotinus: quæ quia sunt no-
 stris admodũ cõsẽtanea subieci. Ergo duplex hoĩs
 natura cum sit: una omnibus hominibus commu-
 nis: ut recto corpore esse: duas manus: duos pe-
 des habere: loqui: intelligere: altera unicuiq̃ pro-
 pria: ut tali oris figura talibus lineamentis esse si-

LIBER SECVNDVS

etum: utranq; & communem & propriam: Sapiens uir æquo animo feret & faciēs ex necessitate (ut aiunt) uirtutem: corporis deformitatē & damnum uertet in animi opulentiam atq; ornatū. Non ab re fuerit hic annotare quid in primo libro ethicorū de foelici homine scribat Aristoteles, cōfert enim eum quadrantalibus seu tesseris: quibus in alueolo luditur. Græci cubos uocant: q; uidelicet sicut tesserae quomodo cūq; iactent: sic semper in unam partē incumbūt ut & rectitudinē & immotam stabilitatē retineāt: ita homo cordatus & uere sapiens quo rescūq; cadant: & in quacūq; fortuna inciderit feret optime: ac per oīa omnino deceter: q; si quo tridīanos casus sic ferre debem? quo modo nō feremus etiam eos quos euitare communis omniū parens natura non potuit.

De quattuor corporis humoribus. Caput. iiii.

Vnt qui laborāt bile atra: quā nrī medicī græco uocabulo melācholian uocāt:

Sunt qui prasina seu porracea uel etiam fulua (græce χολη dicitur) plus iusto abundēt. Sūt qui phlegmate quam uocāt latini pituitam suffocentur: Sunt t quibus impedimento est superfluous sanguis: hæc (ut supra diximus) ante primī hominis culpam tāta harmonia continuata erant: ut ex ipsis: neq; mors: neq; morbus: neq; molestia q̄cūq; emergeret. At soluta hominis in deum obedientia: soluta est humorum huiusmodi pax: dissipata

LIBER SECVNDVS

cōcordia. Pituīta predominans synanchias. Melā
cholia quartanas. Cholera tertianas; Sāguis quot
tidianas febres facit: Hoc autē exēpli gratia dictū
sit. Nā multis & innumerabilibus pene modis hu/
mores istī a medio discedētes genera īfinita mor/
borū inducunt. Cholera itē fulua; quia acuta est &
igneā repentinās iras tollit. & quasi nimbū Aesti/
uus cito desistit. atra si irā cōcipiat; eius est perti/
nax; & sero se cohibet; qui illam patiuntur iracun/
dī uocantur. Qui uero hanc amari & acerbī. sunt
etiam qui atra m cum fulua miscuerint. & in his si/
cut humorum; sic & morum mixtura consurgit &
mediū locum tenēt inter prādictos Hippocra/
tes uocatus ab abderitis ut curaret Democritum
semper ridentem; inuenit eum in agro auiculas ex/
enterantem; & receptacula humorum istorum ue/
stigantem. multum enī confert. & ad Salutē cor/
porum & ad mores humanos ista cognitio. & be/
neficio medicīnā fieri potest ut quis in noua; cō/
plexionem; & per sequelam in m orum trāseat no/
uitatem. sicut in his patet qui bilem atram polypo/
dio & elleboro. fulua; uero curant rupontico: qđ
pharmacopolā reubarbarum uocant

Quomodo complexionēs distribuantur a
deo. Ca. iiii.

T dicet iterū qđpiā. cur hāc ita distribuit
a Deus: ut bilē horatio: phlegma heraclito
sanguine; Socrati; melancoliam Orestī

LIBER SECVNDVS

tribuerit? Quæ nā ratio fuit ita dispēlandi? casu ne ista an pudentia ulla gubernantur? reductus sum in syrtes quas prius effugeram. tētabo igitur breuibo uerbis etiā hinc elabi; & siquid nouæ mercis inuenero; poterit his quæ supra diximus applicari; ut ex his duobus locis una sententiæ ueritas: & ex duobus capitibus una disciplinæ fiat itegritas: Magna (ut uerum fatear) p̄sumptionis hæc q̄stio: Cui Paulus ap̄lus uas electionis usq; ad tertiū coelum raptus sic r̄ndet: Nōne habet potestātē singulus ex eadē massa aliud q̄dem uas in honorē: aliud in cōtumeliā facere? Sufficeret hoc dixisse; quia iudicia dei abyssus multa; inuestigabiles uia; & occulta consilia: nec tantū debet humana temeritas audendo p̄cedere; ut ea cernere uelit; quæ latere deus instituit. Neq; enī dño gratus erit seruus qui penetralia atq; adita cuncta quæ in domo sunt; p̄lustrare tentauerit. ea nāq; temeritas magis uidet explorātis insidias; q̄ serui officiū præ se ferre. Sic licet inq̄ r̄nderi possit. Dicā tñ aliqd balbutiens & id Augustini fret⁹ autoritate. Augustini uiri sanctissimi & sapientissimi hæc est sermone breuis ac simplex; sensu uero longa multiplexq; sententiā; quæ Theologi nostri sæpe usurpāt: Sic deus res quas condidit administrat; ut eas agere proprios mot⁹ sinat. Igit⁹ sicut aīa in toto corpore; sic deus semp operās in toto mundo uires naturis pro mucrone addidit; & operari eas instituit; imo instrumēta

LIBER SECVNDVS

sua fecit; quibus cū deo patre fabri filius usq; modo operans uteretur. Has igitur vires nec operari impedit; nec operantes deserit; sed sicut nauta nauim iuuat & dirigit; ille in portū; iste in finē; & quē admodum ociante aīa mēbra sopiunt; sic cessante deo; ut in igne babilone monstratū est oīs naturæ conatus inanis est. Immo si naturæ quas ipse condidit ne operent per ipsum steterit uideri poterit cōfiteri; uel eas nō recte factas; uel se facturæ suæ poenitere; potest tamē si uult; & aliquādo uult; raro tamē id usu euenit; præter naturæ ordinē quædam & facere & suo arbitratu impedire. Ea quæ in coelo sunt sidera seu sint ignes ut Platonici; seu quædā quinta essentia ut Peripatetici uolunt; non signa tantū rerum inferiorū; sed causas esse nō dubium. id enī omnes Astronomi id Aristoteles in meteoris; id in secūdū sniarū Theologi; id ipsi cōfitentur oculi nostri: Quis est enim taz hebetē uisu ut nō uideat sole discedente; naturæ moerere; aues cōticescere; frondes defluere; rurū ipso reuertēte mundū exultare; terram operiri; plantas reuiuiscere; oīa instaurari: Vires ergo sideribus datæ terram; & terræ nascētia sic afficiunt; ut hoc si comedas in bilem; illud in pituitā; aliud in sanguinem trāfformetur. quo fit ut homine uariis pro arbitrio suo cibus utente uariet in eo & stomachi & epatis & renū; & per sequelas seminis quoq; & uulue cōplexio; Sinit ergo deus pro seminū quali

LIBER SECVNDVS

rate: p dispōne materni uteri: pro coeli: & stellarū
 aspectib⁹: p ciborū & diætæ natura: fieri cōplexio
 nes hoium diuerſas: & corpa noſtrai iſinitas ire dif
 ferētias: Angelī uero: q rebus humanis a Deo præ
 fecti ſunt: miris modis iſta uel ſuo uel dei arbitrio
 moderant⁹. horū ſciam uocamus magiā naturalē:
 Cuius iacob nō ignarus ouium foetus colorabat
 in utero. & hīc modus uaria pcreandī. Poſteſt enī
 angelus quīſpiā tibi neſciēte te perſuadere ut hoc
 magis q̄ illud comedas. ut cibis ita concoctis fiat
 coagulatio certi ſeminis. ut hac magis hora coēas
 ut mulieris uulua: quā medici matricem dicunt ſit
 ſic affecta: Quibus uariatis uariari quoq; foeturā
 oportet. Cur aut in meā magis q̄ in tuā pernīciem
 iſta cōtingant: Neſcire me fateor. qui aut cauſam
 dicunt decorē uniuerſi: nō faciūt ſatis aīo impaciē
 ti grauiter ferēti ſe cū decore uniuerſi dedecorari
 Sed ignorata cauſa: ignorari non licet hæc omnia
 æquo animo ferēda: cū unicuiq; perſuaſum eē de
 beat: nihil a dei numine ſine recta rōne fieri poſſe:
 Sed ſunt qdā nō minus impīi q̄ imperiti: tā arrogā
 tes: tam pterui: tam inſolētes & imphriniti: ut ue
 lint naturarū omniū uirtutes ac operationes: an
 gelorū etiā ritus & officia ppter ſui pedis mor
 bū immutari. Quod q̄ alienū ſit a recta rōne breui
 exēplo dignoſcito. Si in cithara ad cōcinitateꝝ re
 daſta neru⁹ unus cōquerat⁹: & dicat ſe nīmiū tēdi
 rogetq; ſe parū remitti. quid putamus citharoedū

LIBER SECVNDVS

respōsurum: nisi totius citharæ magis q̄ nerui uni
us rōnē habēdā: Sic p̄fecto deus ordinē mūdi &
naturarū: ex quibus mūdus cōstat: curā gerere &
debet: & gerit: q̄ si cōtra nitaris: & obiicias uniuers
si ordinē opitulari singulis debere nō obesse: quē
admodū in optima re. pu. sic cōe bonum admini/
strat: ut singuli in pace sine iniuria uiuāt. Nec enī
alterius rei gratia principes ac magistratus crean/
tur: nisi ut singulis bene cōsuletur: Sicut de Solo/
ne salaminio dicit: q̄ tātō prudētiae tēperamento
leges atheniēsis dedit: ut parē gratiā a senatu &
a plæbe cōtraxerit: quod si tātæ (ut ita dicam) cōdi/
turæ foelicitas ab hominis potuit p̄dire consilio:
quid humano generi præstare debuit dei puiden/
tia: cuius est ad nostram nulla p̄portio: Nōne po/
tuit: & omnibus simul & singulis bene consulere:
O homo bulla: qui nascēdo moreris: & florendo
marcescis: tantane cōtra autorem tuū surgis auda/
cia ut ei succēseas: & uelis in eum exercere censu/
ram: pone hanc uaniloquentiam: & recordare di/
cti illius geneleos: Vidit deus cuncta quæ fece/
rat: & erant ualde bona. Sed an condere potuit
meliora: non desuere Theologi qui discerptarint
concludamus ergo nobis quidem a deo bene cō/
sultum. Sed quoniam ut Aristoteles inquit: intel/
lectus noster in causas altissimas ita fertur: sicut ni/
cticoracis oculus in lumen solis: non posse nos
cōsiliū diuinū rationem scire. & propterea dictum

LIBER SECVNDVS

a Christo; nescitis quid petatis; At dices iterum. si naturarū ordinē & opationes uiolari nefas est: nō licebit infirmo uotis & precibus cū deo de impetranda sanitate tractare. Cui obiectioni respōdeo licere; quidem suppliciter; ac modeste petere; & quod petitur; si datur; cum gratiarum actione recipi debere, si non datur; conqueri nō licere. istorū sum mea intendit oratio.

De animæ libertate. Ca. v.

Orporum hæc conditio. animi uero natura libera; immunis ingenua; & ab ærūnis exclusa corporeis nec coelo regitur; nec elementis seruit; & si propter appetitus cōnexionē qui corporis qualitatibus est subditus in peius semp inclinatur; in manu tamē cōsiliū sui est; Corpus naturalibus rebus & deo; aīa uero sibi & deo subest; Propterea utrūq; sē diuersas trāslationes legimus in psalmo. latini sic legūt. Aīa mea in manibus meis semp. Græci autē sic $\eta\psi\chi\eta\mu\omicron\nu\epsilon\rho\tau\alpha\iota\sigma\chi\epsilon\rho\sigma\iota\sigma\omicron\nu$. hoc est in manibus tuis idest dei. nostræ tamē trāslationi concordāt hebræi apud quos legitur *nap̄sibe caphi*. qđ ē aīa uīa ī manu mea. Plotinus in libro de uirtutibus dicit. Animā non habere supra se naturā nisi deum a quo sicut luna a sole uirtutē mutuatur & lumē. Nec ab iis multum dissidet quod Aristoteles dicit in politicis rationē. s. principatu politico appetitui; corpori uero despotico imperare. inter hos duos principatus hoc interest;

LIBER SECVNDVS

q̄ in despótico hoc est herili nam gr̄ci dominiū
 δεσποτικὸν uocat; iugū seruitutis est grauius sicut
 esruiuit Israel in ægypto; & hoc ius habet animus
 in corpus. in aia; uero sicut & in angelos solus de
 us. Vnde sicut in apocalypsi legitur Ioanni ab an
 gelo quem adorare uolebat responsum est. Vi
 de nefeceris. cōseruus enim tuus su; sed in hac dei
 seruitute summa libertas est: quia deo seruire est
 cū eo regnare: In politico autē subditi aliquādo pos
 sunt & cōtradicere principibus & aduersari. sicut
 & appetitus rōni; Hinc etiā ob causam spirit⁹ prō
 ptus: & caro infirma uocatur a Christo: Corpus
 est igit̄ uile mancipium: animus autē semp & ubiq;
 principatur: corpusq; suū regit & possidet: At nos
 qui pro inscitia ac demētia nostra magis corp⁹ q̄
 aiam colimus: cōcupiscētiis nostris illecti & abstra
 cti deuz subornare; & pueriliter ac inepte supplicā
 do i snia; nostrā conamur attrahere: At sicut neq;
 pater filio semper idulget; sic neq; deus nos sp̄ ex
 audit: Propter ea filiis zebedei honorē ambiētib⁹
 promisit martyriū; ac si diceret uos salutis uestre
 ignari; ea tantū quæ sunt corporis infantiliter peti
 tis; ego autē qui tanq̄ opifex figmentū uestrum in
 telligo: & tanq̄ pater uerā uestrā salutē inquirō;
 corpore cuius natura caduca est; cōtempto; circa
 ea quæ animi sunt laboro: Exuende sunt igit̄ hu
 iusmodi cogitationes. Deus ut nostri misereatur
 orādus. Et in hoc maxime audiēdus est Socrates

g i

LIBER SECVNDVS

qui nihil ultra a diis petēdū arbitrabat̃; q̃ ut bona tribuerēt. Hos autem id plerumq; uotis expetere quod nō impetrasse melius foret: Ipse enī deus fecit nos & nō ip̃i nos sub potētī manu eius hūiliari nos decet. Ip̃i enī est cura de nobis; & ut Iacobus inq̃t: expectat a nobis fructū n̄m r̄panēū & serotinū: Eū. s. quē Maius; & quē Septēber afferat: q̃ sūt p̄ metaphorā dicta; ut p̄ hāc itelligam⁹ & eū fructū quē adolescēs adhuc in iuuetā; & eū quē atas in occasum uergēs; & in mortē iā iclīnata p̄ducāt.

An distributio cōplexionū p̄cedat a fortuna; uel a casu: Et q̃ Aristoteles fortunā male disc̄ip̄sit. ca. vi

Ides igit̃ quā sit cōplexionū ratio diuersarum: quā si patrem qui generat mortale inspicias; ueniēt a fortuna; Si uero ad angelos qui mundo præsunt; si ad deum rerū opificē spectes; nec fortuna nominanda; nec casus. Id nāq; a fortuna factū dicit Aristoteles quod efficiens dum aliud quidpiā optat; effecerit: Vt fossor si dum plantande uitis gratia scrobem facit; Thesaurum reperiāt; Thesaurus inuentus a fortuna dicetur; & ipsa fortuna ipse fossor erit: At deus qui ut Augustinus inquit; non aliter nouit facta q̃ fienda. nunq̃ agere sic potest ut dum unum intendit; aliud faciat; hoc nobis argutulis sed re uera paru; cernentibus; & ut plurimum alucinantib⁹ accidit si enim fossor Thesaurum hic latere nouisset; iam non propter aliud; sed ipsius Thesauri gratia fodis

LIBER SECVNDVS

set: essetq; thesauri inuentio non fortuita sed a p/posito fodientis intenta: propterea dicir Aristoteles: ubi maior intellectus sit: esse fortunaz plerūq; minorem: quod ego pro captu meo sic intellexe rim: intellectui qualis noster est qui sibi quæ euentura sunt parum uidet: præter propositum multa contingunt. Nam fallax ista rerū mobilitas: & inconstans mundi fluctuātis ingeniu; noua semper important: & bona ac mala sperata & insperata p/miscue igerit naturæ nunq; ociosa foecūditas: quo sit ut euenta plura sint q̃ a nobis mortalibus præsciri possint: & hæc causa est: ut in tãto rerum fluxu quærenti unū; aliud se offerat: sicut in foro cu; nundinæ sunt: in tanta plæbis frequētia ignoti plures q̃ noti occurrūt. Si ergo dū Petru; quæris: Ioannem reperiās id dicet factum a fortuna. animo igit̃ omnia ituenti ut diuino nihil; plurima prospiciēti ut angelico: pauca: pauca cognoscēti ut nostro: multa a casu & fortuna cōtingunt. Nō uidetur tamē Aristoteles recte fortunā descripsisse cū eam dixit causam per accidens. licet enī is qui du; colit agrum repperit thesaurū: sit eius inuētionis cā p accidens: q̃a dū aliud facit istud offertur. nō tñ est fortuna fossor appellandus. nomē enī fortunæ nō ad significādū has cās: sed ad longe aliud inuenit antiq̃tas. deā enī fortunā dixerūt quæ dandi & auferēdi ius haberet. & ei ueteres gubernaculū & copiā appingebāt tali figuratiōe innuentes boz

LIBER SECVNDVS

na hac terrēna regi a fortuna . iuxta illud Ouidii.
 fortunæ cætera mado Quæ iuuēt ; & melius q̄ tu
 tibi cōsulat. opto. Causam ergo quandā latentē &
 ignotā unde accīdentiū rerū subitus & inopināt⁹
 p̄diret euēt⁹ dīxere fortunā. Quod si dicat Aristo
 teles thesauri fortuitā effossionē præter fossoreꝝ
 causam non habere. & ideo fortunā fossorē appel
 landū. Id plane absurdū est. nam apud sapientes cō
 fessum est in omni cārū serie causam per accīns
 nunq̄ esse primā. Sed causas idagātē cū talē iuenē
 rit oportere altius speculari; donec causam uideat
 quæ effectū norit & intēdat ; hāc aut in stellis ubi
 fate collocāt; q̄a rōne carent: nō iuentā quæremus
 in spūalis natura substantiæ. quæ deo & angelis bo
 nis & malis est cōis; causaz ergo talē arbitrato suo
 & temere; ut aiunt; cūcta dispēsantē fortunā idigi
 tant; quæ p̄fecto nihil aliud est; nisi deus; & angeli
 in ministeriū dei creati; q̄ si aliqñ uident⁹ dādo aut
 auferēdo temerariū; nihil tñ agunt incōsulte sed est
 poti⁹ in humano intellectu coecitas; & in iudicio
 hoīum magis q̄ in opatione illorū temeritas. cau
 sas huiusmodi imateriales & icorporeas q̄ re uera
 mūdū administrāt; uisus est Aristoteles nō curare
 q̄ nihil de eis exploratū haberet. & q̄ id negociū su
 pra humanū iudicauit ingeniū. in hāc disputatiun
 culā me traxit puidētia diuinæ reuerētia: a cuius
 auctoritate subtrahi uident⁹ quacūq; fortunæ tribu
 ant⁹. fortunæ inq̄ quæ qd sit nescit⁹. at cū eā esse cō

LIBER SECVNDVS

stat dei pudentiam: leuius patientia suadetur & æmulus quidā deo subtrahit. Sed iis iāz parcēdū existimo ne in philosophorum: qui physici dicuntur: spineta te ducā: socratica illa philosophia utilior: quæ uita & mores instituit: illa enī doctos tantū facit: ista uero & doctos & bonos.

In quo consistat foelicitas in hac uita contra Peripateticos & Stoicos.

Caput. vii.

h Ic fortasse quispiāz dixerit: cur nō ægretur nō moleste ferēdæ sunt ægritudines cum nos in hac uita miseros reddāt? Aristoteles enī cuius tanta est apud oēs autoritas ut ab eo prauaricari nefas putet: in ethicis dicit: foelicitatē humanam in uirtutis operatione consistere. sed perfectam nō esse: nisi uirtuti animi corporis & fortunæ bona coniūgant: cuiusmodi sūt corporis sanitas: forma liberalis: honesta familia: diuitiæ etiā quæ nob familiæq; sufficiāt. amici quoq; optimi: quibuscū iucunde uiuere & omnia communia habere possimus. & ut ipse Aristoteles inquit sine amicis nullus eligeret uiuere: etiāz si cūcta possideat bona. At inter corporis & fortunæ bona: sic enim uocant ipsi bona externa: primum locuz tenere uidet corporis sanitas. sine qua neq; amicorū congressus: neq; diuitiarū usus: neq; honorū splendor: neq; liberorū copia delectare tantū sufficit: ut foelices simus. paucis ego respondebo. affirmaboq; Aristotelis humanam esse senten-

g iiii

LIBER SECVNDVS

tia: Et ppter ea oportere eā sacris eloquiis cedere:
re: & ueritati reuelatæ diuinitus. nō enī potuit ipse
qui ad speculationē corporeæ naturæ se cōuertere/
rat: supra icorpea oculos eleuare. Nec aliud foeli
citat̃is gen⁹ uidit q̃ ei⁹ quæ in huius uitæ turbinib⁹
pōt ul nullis ul certe admodū paucis accideret: S;
filius hominis qui de coelo descēdit nos ad aliū fi
nē genitos eē monuit: Ipse nimirū ille fuit de quo
iq̃t Ouidius. Pronaq; cū spectēt aīalia cetera terrā
Os hōi sublime dedit coelūq; rueri lussit: & ere/
ctos ad sidera tollere uultus: Cōsumata foelicitas ī
hac uita si hēri possit: dīspūte^r ab aliis: Certe apud
nos definitū est a nullo adhuc habitā: Legimus oī
um qui ante nos fuerūt historias hebræas; græcas
latinas; barbaras: Qui fuerit in hac uita pfecte bea
tus; repperimus neminē: Legimus infinitas homi
num miserias. calamitates: ærumnas moltorū etiā
domi & foris sapienter dicta: fortiter facta prudē
ter cōsulta; uere beatū nusq̃ inuenimus: Plī. lib. se
ptimo Naturalis historiæ capite. xli. una īquit foe
minarū in oī æuo Lampido Lacæ demoniā refert:
q̃ Regis filia. Regis uxor. Regis mater fuit: Vna
Pherenice; quæ filia: soror; & mater fuit olympio/
nicarū. Pherenice ista quæ & Callipatria dicta fuit
filium Pīsirhodum in certamen olympicum pro
secuta uirili habitu quasi pugil cum uictore; agno
uisset; superato aggere quo gymnici claudēban/
tur nudauit se. & ad poenam quæ sita q̃ Alpheum

LIBER SECVNDVS

amnem transisset; id enī diebus illis foeminis erat capitale absoluta est. datumq; id patris & fratris & filii uerecundia. qui omnes olympionicae fuerūt. & hac causa inducti q; sacris certaminibus p̄erant statuerūt ut ex eo tpe nudī adessent: q; ad ludicrū id certamē cōuenirēt Vna familia Curionū: i qua tres cōtinuē una serie oratores extiterūt: Vna fabiorū: in qua tres cōtinuī Pricipes senatus. M. Fabius Ambustus. Fabius Rutilianus filius. Q. Fabius Gurgēs nepos. Idem capite. xlii. Q. Metellus i ea oratione quā habuit in supremis laudibus patris sui. L. Metelli Poetificis: bis cōsulis: dictatoris magistri equitū quīdecī muri. quī primus elephātos primo punico bello duxit in triūpho: scriptus reliquit decē maximas res optimasq; in qbus quārendis sapientes aetate exigerēt cōsumasse eū: uoluisse enī primariū bellatorē esse optimū oratorē fortissimū; Imperatorē auspicio suo maximas res geri maximo honore uti; summa sapiētia esse summum senatorē haberi: pecuniam magnam bono modo iuenire multos liberos relinquere: & clarissimū in ciuitate esse; hāc contigisse ei Nec ulli alii post Romam conditam. Longum est refellere: & superuacuū; abunde uno casu refutante; si quide; is Metellus orbam luminibus exegit senectā; amissis incendio cum palladium raperet ex aede Vestae. memorabili causa; sed euētu misero: quo sit ut in foelix quidem dici nō debeat: foelix tamē esse nō

g iiii

LIBER SECVNDVS

possit; sic Plⁱ, alterius metelli: qui huius nepos fuit
mentionez facit; qui prater honores amplissimos
cognomenq; Macedonia: a quattuor filiis illatus
est rogo; uno pratore; trib⁹ cōsularibus: duobus
triumphalibus: uno censorio: quæ singula quoq;
paucis cōtingere. In ipso tamē flore dignitatis suæ a
Catinio labeone tribuno plebis: quē e sanatu cen
sor eiecerat; reuertēs e cāpo meridiano tpe uacuo
foro & capitolio ad tarpeiū raptus ut p̄cipitaret;
uix potuit a limine mortis reuocari. & in fine eius
capitis cōcludit dicens: Nulla est profecto solida
foelicitas: quā cōtumelia ulla uitæ rūpit; & in hur
manæ foelicitatis inquisitiōe persistens nominato
& excluso Augusto qui propter amplissimā ipe
rii dignitatē foelix cū nō esset; uideri tamen pote
rat; duos subiicit quos ad castigandā hominū ua
nitatē dii foelicissimos iudicarunt Phedūm quen
dam: qui pro patria proxime occubūisset. Et
Aglauum Arcadū pauperrimum; quē a psophide
uico psophidium cognominant; cum enī Gyges
Regno Lydiæ armis & diuitiis abundantissimo in
flatus aīo Apollinem pythium uenisset sciscitatū:
an aliquis se esset foelicior deus ex abdito sacrarii
specu Aglauum ei p̄tulit. Is ætate senior terminos
agelli sui nunq̄ excesserat; paruulū ruris fructib⁹ &
uoluptate cōtentus. Cui sniæ plane astipulat^r illud
sapiētiae: melior est bucella cū gaudio: q̄ dom⁹ ple
na diuitiis cū iurgio. Itē illud psalmi. Meli⁹ est mo

LIBER SECVNDVS

dicū iusto super diuitias peccatorū multas; Et ca-
pita .xlvii. meminit cuiusda; Euthymi pyctæ hoc
est pugilis πικτή enī pugil interpretat. qui quo-
niam semper Olympiæ uictor fuerat; & semel tan-
tum a Thasio Theagene circumuentus dolo ui-
ctus lussu eiusdem oraculi & Iouis astipulatu pro-
deo ē habitus & cultus. Patria ei locri in Italia; qui
epizephyrii dicuntur; apud quos erat ei statua; &
Olympiæ altera; quæ ambæ una die fulminis ipe-
tu cōsumptæ sunt. hic teste Aeliano in libro uariæ
historiæ octauo saxum ingēti magnitudine gesta-
bat; q̄ locris ostēdebatur; & alio q̄ ceteri mortales
fato absūptus est. Nam apud Cecinū amnem qui
locros diuidit a Rheginis ab oculis hoīum repen-
te disparuit; hi sunt quos ex toto humano genere
ex tam infinita hoīū multitudīne ut foelices habe-
rent; electi sunt; de quibus illud Hieronymi nostri
dici potest; quantis laboribus hæreditas cassa ex-
petitur minori pmissa p̄cio margarita Christi emi-
poterat; Vera ergo solonis snia q̄q̄ ab Aristotele
dānata; qui neminē in uita beatum existimauit dici
debere; Cui cōsonat illud psalmi. Cū dederit dile-
ctis suis somnū ecce hæreditas domini; Non plus
ergo quærēda est in hac uita foelicitas; q̄ apud gal-
los Roma; apud gallos enī nunq̄ ipsam urbē Ro-
mā; sed uia quæ Romā ducat iuenies; Nulla est igi-
tur nec esse pōt dū uiuimus nobis alia foelicitas; q̄
ad uerā; foelicitatē uera uia; quā qui tenet a mor-

LIBER SECVNDVS

talitate ac miseriis se afferere pōt Vita enī nostra si
cū uirtute & dei gratia agat: ad beatitudinē; si cu;
uitiis & dei odio: a miseria ad miseriā est uia. & q̄
to uita hæc laboriosior ærūnosiorq; est; mō iusti-
tiā & pietatē seruet: tātō maior ē futura foelicitas
Audi nō me; sed loānē in Apocalypsi. Beati qui la-
uant stolas seu uestes suas: ut potestatē hēant in li-
gno uitæ: & per portas intrēt ciuitatē; stolas laua-
re est poenitētiā agere; quæ p̄dicationis Christi fu-
it initiū. in ligno uitæ potestatē hēre; Christo qui ē
lignū uitæ i medio Paradisi est frui posse. Per por-
tas intrare Ciuitatē: est per mādatorū obseruatio-
nē ad coelū ire; Dixit enī Christus adolescētī. si uis
ad uitā ingredi; serua mādata; sed qd multis opus
est quādo licet uno uerbo cōcludere; res ita se hz
uera & cōpēdiosa foelicitas in hac uita nulla ē alia
nisi mādatorū dei & Euāgelicæ legis obseruatio;
nō diuitiis nō potētiā intēdēdū est Regnū dei æsti-
mationē nō habet. quātum exhibere potes; tanto
emītur. Non opus est sanitate; nō liberis; nō clien-
tibus; non amicis; Sed dei gratia & uirtute conan-
dum est; utrumq; a nostro pēdet arbitrio; licet enī
sine dei munere; neq; uirtus; neq; gratia hēri pos-
sit; tamē utrumq; ideo nostræ est uoluntatis; & ga-
deus bonorum suorū liberalis ac magnificus di-
spensator; tantum tribuit; quantum est quisq; pa-
ratus accipere. stat enim Christus ad hostiū & pul-
sat; ad aperientem intrat; cum eo assiduo epulatur

LIBER SECVNDVS

& habitat: Neq; stoici igitur cū duce suo zenone
neq; peripatetici cū duce Aristotele recte de foeli
citate senserunt. Illi enim in uirtute sola. Isti in ope
ratione uirtutis eam collocant; Sed nos a deo illu
minati & edocti uirtuti operationiq; uirtutum su
peraddimus gratiam; Hæc si consequi potes (po
tes autem si uis) licet amicis priueris; licet summa
premaris inopia; Licet cū lob in sordibus iaceas;
Licet insanabili morbo tenearis; foelicitatē tamen
habes . non illam quam sardanapalus uir muliere
corruptior; non eam quā Croesus & Attalus ; nō
illam quam Salomon habuit dum corrupte uixit;
sed eam quam Paulus; quam Petrus; & alii habue
runt. qui in tentationibus cum Christo permanse
runt; sed tandē postremo loco audi testīmonium
Christi; quo nullū mai⁹ excogitari pōt; uide ubinā
Christi iudicio præsentis uitæ beatitudo sit posita
beati inquit eritis; cū uos oderint homines; & ex
probrauerint; ac eiecerint nomen uestrum tamq̃
malum propter filium hominis gaudete & exulta
te. ecce enim merces uestra copiosa est in coelo.

De Synteresi; Ratione; & conscien
tia.

Caput. viii.

Ulsatio Christi de qua dicitur : ego sto
ad hostium & pulso: nunq̃ intermittitur.
die noctuq; perstrepat . domus est ani
ma. hostium uolūtas: tres quibus fit pulsatio; sunt
mallei. synteresis. rō. & conscientia; Synteresis est

LIBER SECVNDVS

animæ generale iudiciũ: quo quid agendũ sit naturaliter in genere cognoscit. ut q̄ colendus est deus: q̄ pater honorandus: q̄ subueniendũ miseris: q̄ semp in cõmune bonũ aliquid cõferendũ: q̄ humana societas est seruanda. hæc animi uirtus: quia nunq̄ corrũpitur. σὴν ὑποφῶς hoc ẽ cõseruatio dicitur a græcis. Ratio ad singula descẽdens subiũgit: hunc esse deũ. hunc esse patrem: hũc esse miserum: Cõscientia ad opus p̄peras. hunc igit̃ cõlendũ: hunc honoradũ: huic subueniendũ esse cõcludit: discursus iste consiliũ est: quod intellectus operatione pficitur: & ex his colligit̃ syllogismus quia praxi hoc est ab operatione practicus dicit̃ Ad primã uim nullo nobis opus præceptore. Lumen est perpetuũ naturali luce semp illustre: semper clarũ: nec extingui p̄t: nec abscondi: Hoc enĩ est lumen de quo in psalmo dicit̃: Signatũ est super nos lumen uultus tui dñe. Ad rōnem multuz curaz: multũ operaz impẽdendũ. falli nãq; facillime p̄t. & ea decepta cõscientiã quaz sequitur labi decipi & errare necesse est. Intellectus igit̃ triplex ẽ malleus: quo ianua. i. uoluntas pulsatur. nam ad intellectum tria illa pertinent: pulsator est deus: pulsatur aut̃ ut aperiatur. apertio est electio: hoc est consultationi quaz p̄cessit cõsentaneus uolũtat̃ assensus: Si quod cõscientia dictat eligitur: patefactæ sunt ianuz. & ingrediente deo fit salus animæ. Recta uoluntatis electio domus est apertio. gratia

LIBER SECVNDVS

infusio dei est introitus: de hac dei pulsatione Paulus ad Philippenses capite secundo. Deus est inquit qui operatur in nobis & uelle & perficere pro bona uoluntate scilicet sua.

Quod sine dei custodia frustra laborat humana prudentia. Caput. ix.

T dicet quispiam dum me infirmitas reddit inutilem: quis familiae aderit: quis domum: quis uillam curabit: quis liberorum necessitati occurreret: Didicimus adhuc pueri uersus illos Maronis in Georgicis: Vidi lecta diu ac multo spectata labore: Degenerare tamen non uis humana quotannis: Maxima quaeque manu legeret. sic omnia fatis. In peius ruere, ac retro sublapla referri: Respondebo ad hac sic breuiter: ut responsione non grauem. sic prolixè ut uoto satisfacia: Ille custodiet qui semper custodit. At quid dicit propheta: Nisi dominus custodierit ciuitatem: frustra uigilat qui custodit eam: Nisi dominus aedificauerit domum: in uanum laborant qui aedificant eam. An putas tibi filiorum tuorum maiorem curam esse quam deo. Sed uide apud Iesaiam capite. xlvj. Quanta nos charitate suscipiat: quanta errores nostros patientia ferat: quanta nos fide custodiat. ait enim: Usque ad senectam ego ipse: & usque ad canos: ego portabo: ego feci: ego feram: ego portabo & saluabo. Quomodo fieri potest: ut sit in alio uis corde tanta durities: quam diuinae dignationis sermo tam pius emollire

LIBER SECVNDVS

non possit? Quis est animo tam stupido: qui audita per os tanti prophetæ diuinæ pietatis redundantia tanta non putet ei suarum rerum curam esse? Non speret se mortuo familiam regi? At dices experimeto didici eas familias pessum ire quas nullus pateat curat: nullus tutor regit: nullus oeconomicus administrat. At ego quoque experimeto didici multas familias: quibus aderant custodes: amici: curatores: pessum esse: interiisse: & euanuisse. Vbi priami domus? quæ tum cum maxime uiris opibusque pollebat: igni ferroque consumpta est? Vbi Neronis familia: quæ tum cum coelos tangebatur a fundamentis est eruta? Vbi longobardorum & gothorum principatus. qui postquam per omnem fere Italiam radices miserat repente conuulsus est? Vbi Carthago? Vbi Corinthus? Vbi Numantia? Vbi uetus illa Hierusalem? Vbi Romæ gloria? Perierunt. in cinerem lutumque conuersæ sunt: non quia defensoribus carerent: sed quoniam deus custodire cessauit. Hector apud Maronem inquit: Si pergamena dextra defendi posset: etiam hac defensa fuissent. At contra: quos Romulum & Remum infantes: nudos feris expositos: omni humana ope destitutos seruauit inter lupos? Quis hispanorum ducem Abidem ad feras proiecit? Quis Cyro infanti quem postea Persarum regem effectum Christus suum deus uocat: nutricem canem dedit? Quis istos custodiuit: nutriuit: & aluit? Quis Moysen fiscella inclusum: in alga iacentem fluminis alluuium expositum liberauit. Quis Petrum a fluctibus ab

LIBER SECVNDVS

sumptūne mergeret̃ erexit̃: Quis est ergo q̃ facit
hæc: Nēpe ille q̃ facit oīa; at dices; cessabim⁹ ergo
nos: Ignauī iacebim⁹: faciet ille oīa: Ne sic dixeris
Audi qd sup hoc Gregori⁹ sētiat, ei⁹ hæc uerba sūt
de deo loquētis. Licet enī oīū bonorū sit ipse lar/
gitor; fructū tñ nr̃æ q̃rit idustriæ: finge liberis tuis
eē nutricē; q̃ morbo cōfecta ac iā moritura filiorū
tuorū uicē ingemiscēs p̃nte te clamet. Quis dulcis/
simi infantes deinceps me uita functa uos pascet:
Quis uestiet: Quis educabit & reget: Tu pater q̃
hæc audis nōne iamētationes has & uanas & sup
uacaneas dices: Nōne recti⁹ loq̃ret̃ si diceret: De
inceps uobis pueri meli⁹ erit; qm̃ me abeunte sub
p̃na disciplina futuri estis; hæten⁹ uiuēte me pa/
rētes q̃a uos mihi crediderāt: forte negligēti⁹ uos
habuerūt; at cū abiero. ipsi oneri & curæ succedēt
recta hæc cogitatio sermoq; fidelis. Sic pculdu/
bio nob̃ accidit Carole Antoni uir optime. Deus
nobis pat̃ est; longe plus nos amat; sapientius gu/
bernat; q̃ nos ipsi nos; Sed nostra temeritas finem
nō habet. fides nostra coeca est. spes nostra spiri/
tu carens tanq̃ follis sine uento iacet; frustra ergo
dictū est: lacta in domino curā tuam; & ipse te enu/
triet. Ergo tā surdi erimus; ut nō audiamus domi/
nū ad nos ex euangelio Mathæi clamantem: Cōsi/
derate lilīa agri quæ nō laborāt neq; nent. Nolite
soliciti esse dicentes; Quid māducabim⁹; aut quid
bibemus; aut quo operiemur. Nolite in crastinu;

LIBER SECVNDVS

solíciti esse; sufficit diei malicia sua. hoc est anxietas & solícitudo. Quærite primū regnū dei; & iusticiam eius; & hæc omnia adiiciētur uobis.

Cur bonis mala eueniant philosophorum opinio.

Caput. x.

P Latonici quidā; in quorū catalogo Plotinus est; cur boni flagellētur a deo causam inquirētes ad Pythagoræ Palingenesiam recurrerūt; quī ab aliquo dæmone persuasus se aliquādo euphorbū; aliquādo pauonem fuisse putauerat. Existimauerūt ergo animas pluries in corporibus fuisse; & pro unius uitæ meritis premia in alia uita recipere; & sic fieri ut quæ uni corpori iūcta peccauerint; in alterius coniūctione plectantur: atq; ita iuste potuit pro euphorbi scelere pati Pythagoras; sed longē nobis aliena mens est; Palingenesiam catholica nō audit ecclesia; præter eam de qua Christus dixit: Oportet uos nasci de nouo, quod dictū admiratus Nicodemus princeps phariseorū. Quomodo inquit potest homo nasci cū sit senex: S; de hac modo nō est sermo. Astro nomi coelo imputant. unde Mar. Mālius in quarto astronomicon libro inquit: Fata regunt orbem; certa stant omnia lege. Longaq; per certos signantur tempora cursus. Nascentes morimur; finisq; ab origine pendet. Tunc & opes & regna fluunt. & sapius orta Paupertas; artesq; data. moresq; creati.

LIBER SECVNDVS

Et uicia & clades, damna. & compendia uitæ
Vulgaris & supersticiosa gētilitas numina quædā
aduersa esse credidit; quibus ifestādi hoīes libido i/
sit: & ea esse quæ Virgilius læua appellauit his nō
cōtradīcimus. s; ad orthodoxæ fidei regulā redu/
cētes læua hæc numina dæmones nominam^r no
cēdi auidos ac nobis ifensos; & iō numina dici pos/
sūt q; hñt uolūtātē ac potestatē, numē enī utrūq; si/
gnificat. Sed ipsos cū stellis & causis oīb^r q; secū/
das dicūt sub arbitrio cōis dei optimi maximi cre/
dim^r otineri, qđ & scti lob testat^r historia. Illic nāq;
dicitur potestatem tentandī a deo datam, nec pri/
us ausum fuisse diabolū nisi quādo & quatenus
accipit a deo.

Sex causæ flagellorum nostrorum Ca. xi.

Eatorū uero patrum qui deo inspirante
b locuti sunt snia est; q̄tuor de cāis fieri: ut
hoīes uitæ huīs angustīis præssi multipl^r
flagellent^r a deo: Ego aut sex & amplius causas es/
se cōperio quod sacræ scripturæ testimoniis con/
stat. Quidam namq; flagellantur a deo ut flagitio/
sæ uitæ maculas poenitentia deleant: peccatum
enim quod prudentia non cauet; poenitentia de/
let. Et ipsa ut sancti docent secunda post; naufragi/
um est tabula Nam cum statim baptizati matris
ecclesiæ sinum ingredimur. quæ nos ad coeli por/
tum uehat; nauem intramus; ecclesia namq; nauis
est Petri; Sed si furētibus tentationū pcellis in oē

h i

LIBER SECVNDVS

riæ carina soluta sit; Corripienda est poenitentia
tabula. Cui per undosum sæculi fretum innitentes
& si non sicci; uiui tamē feramur ad littus, peccati
autē remissionē littus uoco; Sed quoniā i his nau
fragiis quidam usq; adeo stulti sunt ut neq; saluari
curent; deus optimus ac piissimus nauarchus eos
ut tabulā hanc capiant uerberibus excitat: negli
gentiā increpat; somnolentiā discutit; & lethargi
cā ignauia studet pastor bonus flagris abigere.
hanc ob rem populus hebræus missus est in capti
uitatē totiēns. totiēs incola fuit in terra aliena; &
in egypto sub pharaonibus; & in Babylonia sub
Assiriorum Regibus; ut tot incommodorū mal
leis attriti; & poenitentia scobina ac lima expositi
sordere desinerēt; Quod ut ita esse comperias le
ge Iudith historiam: uide quid Achior dux amoni
tarum holopherni de iudaorum gente consultan
ti responderit. Dixit nāq; quotiēscūq; pter ipsu
deum suū alterū coluerunt; dati sunt in prædā; in
gladiū & in opprobriū; quotiēscūq; aut poenituit
eos recessisse a cultura dei sui; dedit eis deus coeli
uirtutem resistēdi; Ecce quo pacto alienigenarum
quoq; testionio (erat enī achior alienigena) flagel
lat hoīem deus; ut ad penitentiā adducat; Nec des
sunt ad hoc testimonia ex Machabæorū li. quē Iose
phus is qantiquitates edidit conscripsisse dicīt ait
enī: Obsecro aut eos; qui hunc libru; lecturi sunt
ne abhorescāt ppter aduersos casus. Sed reputēt

LIBER SECVNDVS

ea quæ acciderūt nō ad interitū; sed ad correctio-
nē eē generis nostri: etenī mltō tpe nō sinere pec-
catores ex snia agere: sed statim ultiones adhibere
magni bñficii est indiciū; hæc ille. legius Attilā hun-
norū Regē ferocissimū cū tātis cladibus uastaret
Italiā dixisse se; q̄ re uera erat: flagellū dei esse: legi-
mus & i recētoribus hīstoriis Tamerlanē tartaro-
rū; q̄ scythæ sunt regē; cū rei bellicæ successu infla-
tus Paciatē Turcorū Impatorē bello captū q̄si fe-
rā cauea inclusus; secū quocūq; castra mouisset; cir-
cūferret: dicere solitū se esse dei irā; & orbis uastita-
tē. Memoria p̄ditū est Hānibali cū flagrātī odio fe-
stinaret ad ltaos: appuisse i somnis serpētē horrē-
dæ magnitudinis; qui a tergo sequens exercitum
nemora & saltus īgentī fragore p̄sterneret: quid
aliud erat serps ille terribilis; q̄ Hannibal ipse. cu-
ius ministerio uolebat totius Italiæ flagitia.

Secunda causa flagellorum. Ca. xii.

Eus etiā hoīes nōnunq̄ asperius tractat:
d nō ut peccatorū rubiginē abstergat; quā
nō habent; sed ne iminētī sorde se inquī-
nent ea diligentia in nos usus quā nos in seruandis
cibis adhibemus: solemus enim carnes quas su-
mus in plures dies seruaturi: aut sale perfundere;
aut aceto immergere: aut frigidissimo in loco su-
spendere. Solebant etiā antiqui mortuorū cor-
pora myrra perūgere; quoniam his omnibus cō-
tra putrefactionē uirtus inest. Sic nimirū flagella

LIBER SECVNDVS

diuina cōtra futurā culpā singulari solent esse re/
medio: Hīnc paulus; & ne magnitudo inqt reue/
lationū extollat me: datus est mihi stimulus car/
nis meæ spūs sathanæ qui me colaphizet. Legisse
me memini; locū nō memini; quēdā uirum sanctis/
simum a dæmonio quod suis tūc meritis ab ener/
gumino quodā expulerat fuisse arreptū. & id pro
remedio factum a deo ne .s. tantæ gratiæ miracu/
lo elatus gratiæ statum amitteret; quem habebat.

Tertia causa flagellorum.

Ca. xiii.

Aepe numero Deus pfectui nostro sem/
per intētus: sicut Aquila puocās pullos
ad uolandū ut nos altius puehat; terre/
nis uoluptatibus priuat; sic fit ut mens quæ in his

humilibus terræ bonis cibū nō inuenit; sublimius
ut pascat; ascēdit. & hæc cū plerisq; aliis sanctorū.
tum p̄cipue diuo Hieronymo ad pfectionē uia fu/
it; Hieronymus enim dum intēpesta nocte ad psal/
modiā de more cōsurgeret muliebres uestem ab/
amulis clā suppositā; nihil tale suspicatus; induitur
& in eo habitu dum strenuus Christi miles in ec/
clesiā sin e mora se proripit chorū cantantium in/
gressus patuit cōtumeliæ non uulgari non tamē
aio fractus nec uictus a malo sed uincens in bono
malu; sapiētia enī uincit maliciā; cū sctō iacob ces/
sit ire insidiis. Hierosolymā prexit. heremum in/
coluit; testamēta trāstulit; & mirabilis uitæ sanctita/
te clarus nonagenarius obiit. Sic & nos solemus

LIBER SECVNDVS

aliqui eunt equum calcaribus: ut celerius gradiatur
urgere: de hoc autem tetationis genere Gregorius in
Ezechielē loquēs ait: Quod flagellum grano: quod for-
nax auro: quod lima ferro: hoc facit tribulatio viro iu-
sto: Item percutimur in via: ne viam per patriam diligamus:
Et iterum: tolerandi ergo ubique sunt proximi quia Abel
fieri non potest: quem Chaim malicia non exercet.

Quarta causa flagellorum. Ca. xiiii.

Atque etiam bonis aduersitas: ut ad aliorum per-
fectum per eas tanquam per indicem magis eorum pa-
tescat integritas: Ad quod ostendendum duorum
hominum clarissima preferunt exempla: Habrahā .s. &
Iob eius consanguineus: nam secundum Hieronimum in qua-
estionibus hebraicis a Nachor fratre Habrahā de-
scendisse Iob credit: In his ergo duobus viris illustri-
bus duarum virtutum maximarum & homini maxime
necessarium exemplar: cui te conformari oportet: est
positum: Ad hos tanquam ad normam & perpendiculum re-
spiciunt omnes qui deo volunt perfecte obedire: &
æquo animo aduersa tolerare. Stabat lachrymabun-
dus Habrahā unicū preclarum ingenii & optimæ indo-
lis filium adultum sibi obsequentem: mitem: innocentem. pi-
um: mansuetum: quo amisso prolis alterius spes nul-
la superat: stricto ad aras gladio confossum: Credi-
mus ne saxeum pectus Habrahā fuisse: putare pos-
sumus super tam elegantis formæ filium cum tam
patientem gladio porrigeret iugulum: paternæ pieta-
tis viscera non commota: Magna certe & plus quam dici

h. iii

LIBER SECVNDVS

possit patris & filii fides fuit : fortitudo mirabilis :
 Cōstātia plus q̄ humana; patientia singularis & in-
 audita; hoc spectaculo delectatus deus totā eorū
 posteritatē usq; ad aduentū Christi peculiari sem-
 per cura tutatus est; lob uero patiētia facta est mi-
 seris & ærumnosīs cōmune refugium; & magiste-
 rium uniuersale dolentiū; in eo tamq̄ ī cebetis ta-
 bula describunt uita nostra casus; & quomō ferē-
 dum sit unūquodq; aduersitatis genus ostēdit; &
 sunt qui putent librū illū; nō hīstoriā uerā cōtine-
 re; sed parabolā esse & quasi figmētū quoddā poe-
 ticū; eorū inuentū; ut legētes tolerantiaē leges
 & iura pdiscerēt. sed re uera gesta res fuit ita nos
 sentire cogit uenerāda autoritas sanctorū Patrū;
 & in primis Hieronymi; qui lob post Moysem &
 pphetas oībus hagiographis añponūt; ipse in to-
 ta libri sui serie nil aliud conat ostēdere q̄ hoīes nō
 semp suis meritis; sed etiā secreto dei iudicio aliqn
 & si sine culpa; nō tñ sine causa flagellari a deo con-
 tra quod amīci eius pbare nitunt plecti nō debe-
 re hoīem inocētē; & eū q a deo flagellat; de pce-
 dēti culpa ex poena redargui; qui sensus cū refra-
 get fidei orthodoxæ erit a nobis tanq̄ qdā scopu-
 lus euitandus. hac aut oīa ad disciplinā nostrā sūt
 facta & scripta; sicut in littoralibus q̄s pharos uo-
 cant turribus nocturnæ lampades accēduntur; ut
 portū nautis tēpestāte iactatis a longe ostēdant.

Quinta causa flagellorum.

Ca. xv:

LIBER SECVNDVS

Onnunq̃ ad solā dei gloriā pcuti hoies
 saluator oñdit: cū discipulis interrogati-
 bus suone an parentū merito factū esset
 ut quidā coecus natus esset. Respondit eā coeci-
 tatē; neq; ipsum coecū neq; parēres peccādo me-
 ruisse: sed ut ī manifesto & irreparabili naturæ de-
 fectu ars & uirtus diuina lucesceret: sicut cū per-
 cutit animal quod piā ut medicī uirtus & medicī
 nā agnoscat effectus. sanctissimum igit̃ Iob imita-
 tus; cū ruit in te doloris acerbitas; cōuersis in coe-
 lum oculis dicas Manus tuæ dñe fecerunt me &
 plasmauerunt me totum in circuitu: & sic repente
 præcipitas me: memento quæso q̃ sicut lutum fe-
 ceris me: nōne sicut lac mul isti me: & sicut caseū
 me coagulasti: Pelle & Carnibus uestisti me: ossi-
 bus & neruis compegisti me uitam & misericor-
 diam tribuisti mihi. & uisitatio tua custodiuit spiri-
 tum meū. hæc & his similia q̃ plurima quæ in eo
 reperies: in doloribus repetens leuamen accipies
 & quasi Iob sociū habeas in poenis minus morbo
 tanq̃ ī plures diuiso grauaberis: Et memeto semp
 mortal' uitæ qm̃ breuis est; bona & mala cito pte-
 rire: & iō cū Iob cātato. Hō nat' de muliere breui
 uiuēs tpe repletur multis miseriis: q̃ q̃si flos egre-
 ditur & conteritur: & fugit uelut umbra: & nunq̃
 in eodem statu permanet; & iterum illud: Dies
 mei transierunt cogitationes meæ dissipatæ sunt
 noctē uerterunt in diem: quia me insomnem fece-

h iiii

LIBER SECVNDVS

runt; & rursus post tenebras: spero lucē. & itē illud: nunqd nō paucitas dierū meorū finiet breuē? Dīmītte ergo me: ut plāgā paululū dolorē meū; ante q̄ uadā & nō reuertar ad terram tenebrosam; & opertā mortis caligine. & similr illud: spūs meus attenuabit; dies mei breuiabunt; & solū mīhi superest sepulchrū. hāc assidue in langore cātanda sunt. tum uero pacatis doloribus ubi quietum datur intersticiū; hāc iterū scrutanda; adhibitis commentariis & pacis tempore ea paranda quæ possint bello ingruente prodesse.

Sexta causa flagellorum.

Ca. xvi.

Vosdā aliqn̄ deus exasperat ut incōsummatā eorū nequiciā poenis æternis sœuīre īcipiat. ex his fuit ille impius Herodes scd's: qui postq̄ ut placeret iudæis iacobū interfecit; cū pateret deū se uocari; mox ira dei cōprehēsus ē. & ī ultionē tātæ impietatis uermib' coepit toto corpore repēte scatere; uētris dolorib' cōcuti; dysenteria torqueri; & uiuus adhuc poculo amaritudinis libabat primitias pditionis; Pilatus quoq; in Christum puerſo usus iudicio: eo tādē deuenit miseriarū; ut sibi ipsi manu; intulerit; iudæ Iscariotis exitu; detestabilē facinorosa cōsentaneū uitæ nemo est qui ignoret; iulianus apostata hō neq; ac pessimus imperator; qui Christum Iesum in derisionem galilæum; & fabri filium appellabat; persico bello sagitta transfixus dum expiraret clamare

LIBER SECVNDVS

coactus est. uicisti Gallileæ; uicisti: hos igitur non
ut sanaret uerum ut puniret Deus nō medici am-
plius beneficio; sed iusti iudicis percussit officio.
His ergo atq; aliis iustissimis de causis de' nos tē-
tat. ad peccādum autē neminē tētat: quia ut Iaco-
bus inquit: Deus intētator maloru; est: sed cū qs
ad peccandū inducit' nunq̄ tētari se a deo causet'.
nā sic unusq; aut a cōcupiscentia sua; aut ab hu-
mani generis hoste tētatur. quāto uero tempera-
mēto cōdita sit; & q̄ minime noxia; imo q̄ utilis &
lucrosa dei tētatio monstrat' cū ad diabolū de lob
dicit': uerūtamē aīam illius serua. Tuuz; igit' fuerit
o Carole Antoni cura deo tēteris aduertere: tibi
nāq; soli inter hoīes & uitæ tuæ & cordis arcana
sunt cognita: Deus tñ qui rebus oībus est intim⁹
qui fixit oculū; qui plātauit aurē; q̄ totus ē sensus;
nunq̄ ab opatione deficiēs nō solū qd egeris uidet
sed etiā quid acturus sis: & quorsum tuus uergat
appetitus. & sicut sapiēs architectus: q̄ a se cōstru-
ctæ dom⁹ agnoscēs uitiū aliis etiā dñō domus ab-
scōditum fulcra supponit anteq̄ ruat. & qd archite-
ctus in ope corporeo: hoc de' in aī fecit & deficio
Nā ut id possit oīpotētia dedit. & ut uelit charitas
fecit; si pētis simpliciter hoc meruisti; gaude q̄a sol-
ueris a diabolo; si nō mereris; magis gaude q̄a hoc
qd sustines apponit' lucro; s; ea multo mitiora sūt
tormēta; q̄ nō sunt solida & cōtinua: sed dato ad q̄
etē spacio reuertunt': p̄pterea dixit lob: Vsq; quo

LIBER SECVNDVS

nō p̄cis mihī nec dīmītis me ut glutīā saluā mēā:

Quod uirtus quæ bonum uirum facit incrementum accipit ab aduersis.

Caput. xvii.

u Elīm hoc loco audire nō p̄geat: & q̄ sint in paciētia fructus aliquātisp̄ me cū per-
scrutari: quid est q̄ hoīes in primis non cordati tantū uerūetiam rudes & plābei mirātur & laudant: Virtus nēpe. Nam inter terrena bona nihil est certe uirtute prāstātius: imo terrena bona sic p̄cellit: tāto interuallo antegredit̄ ut coelestibus bonis cōferatur. hīc illud satyrīci. Egregiū sanctūq; uirū si cerno: bimēbri Hoc monstrū puerō: aut admirantī sub aratro Pīscibus inuētis: aut foetæ comparo nullā: At quia uirtutū quādā ad intellectū pertinet: ut prudētia: sciētia: & artes liberales: ac moechanica: quādā ad appetitū: ut iusticia: tēperantia: fortitudo. Dic iudicio tuo: quānā istarū prāferunt: & prāstant: Certe quæ intellectus sunt bonis ac malis cōmunes sunt: Videmus enī aliquādo morū corruptissimorū hominē prāstare ingenio: liberaliū artiu; locos callere: legū aenigmata & nodos scire naturales & theologicas q̄stiones soluere: de oībus ita differere ut deū credas. sunt nāq; artes & sciētia (ut aiunt) gratis datae bonis & malis expositae: suapte natura quidē honorabiles ut Aristoteles inq̄t in lib. de aīa: sed usū malū admittētes & p̄pterea nōnunq̄ hñti noxiæ: nō hñt i utiles. Multi enī disciplinīs ibuti: sed male

LIBER SECVNDVS

utētes tāto magis pñciosi sunt; q̄to ad nocēdū ue
niunt magis armati; Ad iustitiā: Tēperatiā: Charī
tatē: modestiā: patiētiā: & id genus alia nō nisi in
bonis uidem⁹; neq; eis q̄q̄ abuti pōt. hñt enī istae
uirtutes sanctissimae p̄pria & idissolubilē bonitatē
quā eis q̄buscū hītāt largiunt⁹; & ipsarū natura est
bonos efficere: Apulei snia est; nihil eē deo simili
us; q̄ uir aīo p̄fecte bonus id aut maxime p̄stāt hae
uirtutes q̄s morales uocant; snia est Aristotelis &
eā oīum cōfirmat opinio per uirtutes intellectu
ales bonū quidē nō simpliciter; sed fm qd dīci: unde
& qui grāmaticā hēt; nō bonum simpliciter dicis;
sed cū addito bonū grāmaticū; sicut & qui caute
furari sciat bonū furē; at qui iustitiā ac tēperantiā
habeat; quae sunt in appetitu: bonū sine addito &
simpliciter dicimus His ergo uirtutibus tanq̄ soli
dis q̄busdā clauis & firmis adminiculis naturā fra
gilē de⁹ fulciuit: ut mox bonitatē quā secū nō attu
lit: hauriret ab eis: Sed neq; ipas uirtutes natura
p̄duxit. Aristoteles enī ait in ethicis; neq; a natura
neq; prāter naturā inesse uirtutes; esse nos quidē
natura aptos: perfici autē per exercitiū. Id Aristo
telis dictū genus oē uirtutis āplectit⁹. exercitio enī
oēs parant⁹; At de his peculiariter quae in appetitu
sunt in psalmo cantat⁹ lbūt de uirtute in uirtutē: &
uidebitur deus deorum in sion. proprium istarū
est in deū ducere; deū ostēdere. deo cōiūgere. At
quae in intellectu sunt; naturalē impotētiā ad hoc

LIBER SECVNDVS

habent. Et hinc argumentū trahunt: quī in certaminibus scholasticis sumūt patrociniū uoluntatis sunt enī in anima duo duarū capita factionū: intellectus. s. & uoluntas: quibus de præsidentia certamen antiquū est. Quoniā ergo hæ uirtutes q̄ aliis præsident in infirmitate corporis maxime pollēt dicente apostolo: Virtus in infirmitate p̄ficitur: fit ut desiderabilis sit morbus: quo cū apostolo dicere possimus: cum infirmor: tūc fortior sum. & iterū: libēter gloriabor in infirmitatibus meis: ut inhabitet in me gratia christi. Suscipiendus ergo grater est morbus. in quo est occasio tanti p̄fect⁹: in quo est p̄merendi tanta opportunitas: tantus usus: tāta cōmoditas. Vnde in psalmo legit⁹: Multiplicatæ sunt infirmitates eorū: postea accelerauerunt. Quid est postea accelerauerūt: nisi ad deum celeriter cucurrerūt: Est ergo infirmitas hōi: quod calcar equo: quod stimulus boui: quod remus nauis. Nobis ut plurimū accidit: quod & iumentis: iumenta cū in uia cibum reperiunt uoluptate pellets trahere desinūt: & pastui tā diu inharēt: q̄ diu bubulci stigma non sentiūt: tum demū accelerant cū uerberāt: tū uia accigūt: tū itineri istāt cū nihil qđ delectet occurrit. Nā dū nō nisi i termino getē expectāt: gressu citatiore desudāt: at q̄ sapi⁹ in uia qđ tardat offēdit ad uie finē seri⁹ ptigit: Heu quot iuenies q̄ diu mūdi blāditiis q̄si sirenū cātibo detēti tūc tādē ire icipiūt: cū iā mortis nocte ingruēte

LIBER SECVNDVS

uita inuita uenit ad uesperā. Isti postq̄ totum uitæ
tempus; quod dei beneficio ad beneuiuēdū acce
perāt: p̄ ignauīā & secordiā effluxit; dū frustra ui
xisse se uidēt; moerore tabescūt; in desperationē
cadunt; submergūtur & pereunt.

Quod p̄speritas sit inimica uirtuti cuꝫ declara
tione dextræ & sinistræ partis in coelo; p̄ Aristo
tele contra Pythagoram. Caput. xviīi.

Aior mortalium pars cū corpore recte
m ualeat: mente agrotat; cum succi & spiri
tuū plena sunt mēbra; mens deo uacua
friget & torpet; dum sensuū uiuacitas in terra se
pascit; agre consciētīā deus nō sapit; dum appeti
tū uoluntas inhæret; ratio eberata deū non uidet
dū homo dei muneribus abutiē iumētis insipien
tibus cōparat; p̄pterea in psalmo dicit; imp̄igna
tus; dilatatus; incrassatus; & recalcitrauit; imode
rata nāq; p̄speritas uitæ lasciuiētī præbet audaciā.
pisciculus quidā marinus q̄ naues teneat uocat?
Echeneis qui prætoria Antonii nauē bello actia/
co fecit immobilem; p̄speritatis naturam ostendit;
hac enī sicut illo naues; magna uiroꝝ ingenia ne
in portū salutis per uiam uirtutis ueniant retardā
tur. Ratione colligimus; in historiis legimus; ex
perimento uidemus; cum maiore morū periculo
nauigari mūdo tranquillo q̄ tempestuoso. Ideoq; in
psalmo dicit; Cadēt a latere tuo mille & decē mi
lia a dextris tuis; eo q̄ dicunt a dextris decē milia

LIBER SECVNDVS

cadere: & a latere tantū millelatus pro sinistro accipitur: ac si dicat Moyſes cui hebræi psalmum attributū; hominī utriq; casura pericula; s; a dextris longe plura. Sicut enī teste Aristotele in libro de coele & mūdo. Ante uocatur qua sensus uigent. retro: quod e regione est; sursum quod longitudinis est caput. ei uero oppositū deorsum. sic qua motus incipit dextrum; & quod ab eo diuersum est; sinistrum appellatur; Vnde ipse Aristoteles cōtra Pythagoricos dextram mundi dat oriētī; sinistram occasui. sursum austro. deorsum boreæ. ante huic nostro hemisphærio; alteri retro. hæc autē tetigimus: ut p̄ latus ostēdamus læuū intelligi. sed in mystica interpretatione quæ cu; omnibus sacris scripturis; tū maxime Moyſi cōuenit. per dextra; p̄ſperitas; per læuam uero signatur aduersitas. p̄millibus ergo periculorū quæ nobis per uia; morum euntibus offert aduersitas; decem millia dabit prosperitas. Exēplum ex uita Dauid accipito qui q̄diu persequētibus hostibus bello attritus ē; sanctimoniam tenuit; At ubi consecutus est pacem; & ociū; factus est moechus & adulter; & quod longe peius est; homicida; i agro p̄ſperitatis hæc pululant; quæ breuiter Ioannes enumerat; concupiscentia carnis & oculorū; ac superbia uitæ. Sed in agro aduersitatis succrescunt tristitia; dolores; & lachrymæ; qbus appetit̄ q̄si ager pruinis astrictus nihil qđ bonas herbas opprimat germinabit; At

LIBER SECVNDVS

cū regnat lasciua p̄speritas: fumāt culīnā: mēsa re-
nidēt: pocula spumāt: rīsus abūdāt: corda luxuriāt
sed dices: quid p̄dest nobis p̄bitas ad quam non
mouet uoluntas sed ueget necessitas? Audī Gre-
gorium dicentē: foelix necessitas quæ nos ad de-
ū ire cōpellit. Nōne dici audisti setram filum age-
re: setta est timor. filiū est charitas. cū seruitio dei
quis assueuit licet a moetu inceperit formatur pe-
depressim. & breuī generat ex ui uoluntas: ex ti-
more charitas: ex seruitute libertas qui ad euange-
licum cōuiuiū intrare compulsi sunt ut epulas gu-
starūt: qui tristes intrauerāt læti discūbebant: O si
aliquo dei munere talem uitam ageremus sanī: q̄-
lem aliquando pollicemur infirmi: quanta esset in
mundo tranquillitas: quanta dulcedo: quanta iu-
cunditas: Certe nō aureum tantū sæculū: sed ætas
illa floreret innocua: quā primi hominis culpa de-
struxit. Omnibus enī existentibus iustis: piis: mā-
suetis: & mitib: oīs discordiarū fomes occideret.
at sepulta discordia quid superest: nisi ut sit omni-
bus una læticia?

Quod a diuersitas tollat mortis metū. Ca. xix.
St aliud quoddā magnum: nescio an ad-
uertas: infirmitatis bonū: Nā liberat nos
eo quo maxie laboram⁹ icōmodo: mor-
tis. s. metu: cui⁹ memoria sic amarescit: ut etiā si cū
ēta possideas bona: si uescaris semp ambrosia: q̄-
quid gustatur reddit amarū. At sicut cū quis cal-

LIBER SECVNDVS

ceo nimium præmitur; & si per belle ac per quenu
ste pedē uestiat: discalcari optat. Sic nimirum cū
quis hanc uitam experitur aduersam; & sine spe
salutis affligitur: pro singulari remedio mortē ex
pectat; & nōnunq̄ inuocat; & q̄ fera sit increpat;
contra se urget: sibi etiā consciscit: uitæ ipsius con
temptor & prodigus; Cato ille uir memorabilis
cuius in seueritate & constantia nomen est tantū:
in cæsariana tyrannide sibi aduersa Nescio qd rep
perit: quid formidolosæ mortis metum extinxit:
Idem antidotum contra mortis pauorem inuene
rūt alii plures in aduersis; ut Cleopatra & Demo
sthenes; ut Hanibal; q̄ quasi remedio calamitatum
unico obuiam iuerunt fato suo. Vnde & ipse Iob
patientiae exemplar; quem carnis infirmitas in ui
tæ facietatem adduxerat clamat dicēs; Cunctis die
bus quibus nunc milito expecto donec ueniat im
mutatio mea. Et iterum; Quis det inquit ut ueni
at petitiō mea; & quod expecto tribuat mihi de
& qui coepit ipse me conterat; Foelix igitur agri
tudo quæ id a nobis aufert incommodū quo qua
si absinthio generalī uoluptas omnis e uita disce
dit; Gladius ille quem supra caput Damoclis con
uiuantis Dionysius tyrannus appendi iussit; quid
aliud notat; q̄ nullam relinqui cum metu mortis
in uita dulcedinem.

Quod aduersitas faciat seipsum cognoscere.
Gaput .xx.

LIBER SECVNDVS

Lia in morbo latet utilitas: quæ talis ac
 tanta est: ut ex ea nascat' foelicitas. aperit
 enī morbus oculos ægrotanti & consi-
 deratione reciproca se intuēs dum nihil uidet un-
 de superbiat; sub potētī manu dei se humiliat: Xe-
 nophon autor est. Croeso ditissimo ac fortunatis-
 simo Lydorum regi Apollinē delphicuꝝ respōdis-
 se σάυτορ γινώσκων ευδαιμων κροισε περσσειο. hoc
 est. te ipsum cognoscens. Foelix Croese eris; hæc
 uox licet a mendace imo a mēdaciī patre p̄dierit
 adeo tamē uera est: ut per eam crediderit suæ falsi-
 tati posse ueritatis uultū induci. diabolus nāq; ex
 paucis ueris quæ loquit' suo mendacio uelamen
 obtēdit. & falsis uera quasi mucronē hastæ præfi-
 git. unde & Lactantius inquit: Venena non dātur
 nisi melle circūlita; & mala nō nocent; nisi sub spe-
 cie umbræq; uirtutū. Vera igit' illa uox ē. Te ipsuꝝ
 cognoscēs foelix Croese eris. Nam cū quis se dili-
 gēter explorat; & quid ac quanti sit extimat; Cōti-
 nuo ad deum cū Iob clamat. Cōtra folium quod
 uento rapit' ostendis potētiam tuā; & stipulaz sic-
 cam persequeris; & ego quasi putredo cōsumen-
 dus suꝝ; & quasi uestimētū quod comedit' a tineā.
 Et illud; Breues diēs hoīs sunt; numerus mensiuꝝ
 eius apud te est; Constituisti terminos eius; qui p̄-
 teriri nō poterūt. Et item illud; Si sustinuerō. i. eti-
 am si paciēter oīa tulerō: infernus domus mea ē.
 hoc est in sepulcrū iturus sum. Morit' enī iust' pa-

LIBER SECVNDVS

riter & iniustus; & in puluerem redit omnis caro
 Et profecto cū sancto Iob dicere possumus; com-
 paratus sum luto; assimilatus sum fauillæ & cinerī.
 Nam & in psalmo dicit; Reco rdatus est quoniā
 puluis sumus. homo sicut foenum; dies eius tanq̃
 flos agri; sic effloreat; Quoniā spiritus. i. aīa p̃trās
 ibit in illo; & nō subsistet. & nō cognoscet ampli⁹
 locū suū; Nam p̃ mortem sic de locis ac domib⁹
 nostris eiicimur. ut q̃a nunq̃ amplius redimus; ea
 ignorare uideamur. Et in alio psalmo; Relinquēt
 alienis diuitias suas; & sepulchra eorū domus illo-
 rū in æternū. Et in alio; Ecce mēsurabiles posuisti
 dies meos; & substātia mea tanq̃ nihilum ante te
 Verū tamen uniuersa uanitas omnis homo uiuēs
 Oīa namq; quæ in hac uita possidētur uana sunt.
 & oīs homo uiuēs uanus est. Subditur enī; The-
 saurizat. & ignorat. tuī cōgregabit ea. & Iacobus
 apostolus inq̃t; Quæ est enī uita nostra? Vapor ē
 ad modicū apparēs. in duorū primorū fratrum no-
 minib⁹ mōstrata est totius posteritatis futura cō-
 ditio. Chaim enī interpretat̃ possessio; uel lamēta-
 tio. Abel x̃o uanitas uel luct⁹. Quid his appellatio-
 nibus oñdit̃; nisi possessionib⁹ hominū lamēta cō-
 iūgi; & oīa cū luctu & uanitate collabi. Itē in psal-
 mo dicit; Quoniā oēs dies nostri defecerūt; & in
 ira tua defecim⁹. seq̃tur; Anni nostri; hec est; uitæ
 cursus; sicut aranea meditabūtur. Vita enī nostra
 dupliciter meditat̃ ut aranea; & q̃ semp aranearum

LIBER SECVNDVS

more meditatur insidias: quotidieque ad opes: ad honores mille retia tendimus: & quod opera nostra sicut araneae telae fragilia modico quouis uento dissipantur. Cum enim credimus in portum nostra traxisse negocia: quicquid diu nitendo cuderam: leuissimi rumusculi aura: & unius uerbi uoce demergit. in eodem psalmo sequitur: Dies annorum nostrorum. in ipsis .i. diebus septuaginta anni. Nam in uita nostra oino septuaginta ut plurimum anni sunt. Si autem in potentatibus: hoc est si de potentibus & corpore robustis loquimur: octoginta anni: supple sunt in diebus nostris. nec huic sententiae contrarium est quod dicitur in Iesu filio Sirach: Ois potentatus uita breuis. Psalmus enim ut diximus de potentia corporis & membrorum firmitate locutus est. Iesus autem de potentia principatus intelligit. Sequitur in psalmo: Et amplius: hoc est si diutius superuiuamus. quod superest. uitae labor & dolor est: Hoc est quod poeta clarissimus inquit: Optima quaque dies miseris mortalibus aui Prima fugit: subeunt morbi. tristisque senectus. Et labori & durae subit inclementia mortis: Conditione hanc mortalitatis nostrae miserrimae quam sani corpore clausis ut plurimum oculis pertransimus: quoniam aegritudo semper ante conspectum nostrum & e regione ad oculos nostros collocat: perfectio sanctior est sanitate. utpote cuius sanctiora sunt moesta: & quae est infirmo perfectio occasio: propterea dictum in uerbiis Melius est ire ad domum luctus: quam ad domum conuiuii.

LIBER SECVNDVS

Quod aduersitas fert auxiliū uirtutis. Cap. xxi.

I uim & naturā uirtutis inspiciamus; si legū & rationis memores sumus ut debemus esse; solliciti ne libido in nobis dominetur; & ut appetitū redigamus in ordinē; aduersitatem in primis amabimus; cuius ope ut est antedictū; efficitur; ut sensus obediat rōni. Est enī aduersitas domitrix passionū; passionē definit Damascenus q̄ sit motus appetitiuæ uirtutis sensibilis cui imaginamur bonum uel malum. Tantam quippe imaginationi nostræ cōstat uim inesse: ut q̄ primū boni uel mali quidpiā apphēderit fiat in appetitu tanta cōmotio: quæ totum aīalis corpus afficiat; & cor primū, nā sicut ex sententiā Platonis intelligentiæ cerebrū; & nutritiuæ epar; sic appetit⁹ cor est instrumētum. Vnde in laticia hiat & aperitur. in moerore coit & cōprimif. Quicquid ergo nos cū imaginamur delectat uel contristat; passio dici potest: quæ in parte aīæ cognoscēte nō est. Nam ipsa cognoscēdo quod cupit assegitur; q̄a prater noticiā nihil aucupat. Appetitus autē noticiā nō cōtentus tendit ulterius; nec q̄scit donec amatae rei se cōmisceat; infanti persimilis qui sedari nullo modo pōt; donec in matris ferat amplexū. In idē redit a Cicerone data diffinitio de affectu q̄ uide licet sit animi & corporis ex tēpore aliqua de causa mutatio; ut sunt gaudium; laticia; misericordia; cupiditas; metus; molestia. Quæ modo affectus;

LIBER SECVNDVS

modo pturbationes uocatur; affectiones istas uirtus quidē comprimit; sed magis aduersitas: ppte rea cū nobis hoc bello laborantibus suppetias uenerit abigēda nō erit: sed ut belli socia āplexāda.

De uitanda Nemese; & quid sit fm Aristotelem;

Caput

.xxii.

St locus quidā salebrosus & lubricus: q̄
e q̄ periculosus sit hīc declarat: q̄ David
in eo timuisse se dicit: & pax defuisse qn
ruerit. Ait nāq; Mei aut pene moti sunt pedes: pe
ne effusi sunt gressus mei. ecce periculū. Et sequi
tur: Quia zelauī sup iniquos pacē peccatorum ui
dens. ecce locus periculi. zelamus cū bona malis
euenire dolemus; naz ξηλος græce dicit iusta ira.
Inde zelotipia id est formæ æmulatio: quā Chry/
sippus ait esse animi ægritudinē inde natā q̄ quis
timeat ne cōmune fiat: quod sibi p delitiis ppriu3
oprat: sed ad zelum redeo. Aristoteles hunc affe/
ctū libro secūdo ethicorū ΝΕΜΟΣΙΣ uocat: & inter
duo extrema sicut natura uirtutis ē: collocat. hoc
est inter inuidiā & maliuolētiam ut Argyropolus
uel puerus3 gaudiū: ut trāffert Leonardus. Est aut
ut scis inuidia ex alieno bono nata tristitia. mali/
uolentia x̄o cōtra inuidiā ex alieno cōtrahit malo
læticiā illa bonū uidet. ista malū respicit. Et utraq;
cōtra naturā afficit: ista gaudio: illa moerore. am
bo ergo uicia detestāda. Inter ista duo Nemesis ē
quæ bona peruersorum intuita cōturbatur. & nō

i iii

LIBER SECVNDVS

potest agre nō ferre: q̄ his: qui uirtutē oderūt: le/
gem irridēt: deū offendūt: sit tāta foelicitas ut eos
adire nolit aduersitas. Vnus ex multis p̄ferat Dīo
nysius syracusanus: qui locus fano Proserpiæ spo
liato: cū p̄ altum p̄spero uēto classe ueheret̄ ridēs
amicis uidetisne ait q̄ bona nauigatio ab īpsīs dīs
īmortalibus sacrilegis tribuat̄: Quoniā igit̄ iustū
uidet̄ cōtra hos īdignari: Nemesis pro uirtute se ī
gerit. quæ tñ nō uirtus sed est uirtuti similis effe/
ctus. caue ergo ne cū huiusmodi hominib⁹ passim
occurris: cōsciētia tuæ nauiculā sinas uēto temeri
tatis huc pelli: nā iudicia dei abyssus multa. Opti/
mas fruges nobis recōdimus. uiles & abiectas uel
nō legimus: uel si legimus cūcūribus damus: potē
tia: honor: diuitia bona plebeia sūt hæc etiā hoib⁹
q̄ brutalem uitā agūt: tribuūtur. Deniq̄ uerū ē qđ
ad Falconē cū Romæ essem scripsi hoc dīsticho.
Plurima uirtuti laus hic: at præmia nulla.

Nam deus illius præmia solus habet.
Sed cōcedamus & hæc bona esse cum dei sint ga
dñi est terra & plenitudo eius: nōne pōt deus da
re hūc denariū etiā his q̄ una hora fecerūt imo etiā
ociosis sicut etiā illis q̄ diei & æstus pōdus porta
uerūt: Dei natura est esse beneficiū. solē suū oriri
facit sup bonos & malos. medicī ē oēs curare. Nec
debes ei īdignari cū in plagas mali hoīs bonā me
delā mūdī uideris: medicus enī licet īfirmus malus
sit: boni uiri officiū facit. Et quēadmodū apud dīa

LIBER SECVNDVS

lecticos ex ueris & falsis uerū sequit̃. sic apud mo-
rales circa bonos & malos bonū opus uertit̃. Sūt
tñ nōnulli qbus tam imprudens & p̃ceps est aīm?
os uero tam temerariū & infrene; ut cū malorū p-
speritatem aut audiunt aut ipsi uidēt; deum dor-
mire aut humana nō curare mox blaterēt. de quo-
rum errore detestando quid dicā ad p̃ns; aliud nō
habeo; nisi illud Horatii Coelum ipsum petimus
stultitia; Neq; per nostrū patimur scelus Iracūda
Iouē ponere fulmina. Et illd̃ psalmi; Posuerūt ī coe-
lo os suū; & lingua eorū trāsīuit ī terra; qđ est una te-
meritate loquēdi diuina & humana simul iuolui.

De generibus filiationis cum declaratione dī-
cti euangelici; Dedit eis potestate; filios dei fieri.
Caput. .xxiii.

Vere pleriq; uanitatis humanæ studiosi
f qui autoritatis aucupādæ gratia filii deo-
rū credi uoluerūt; & in primis Alexander
macedo Philippi filius: qui cū ad templum Iouis
harenarii uenisset in libyam prēmisso qui sacerdo-
tes subornaret nuncio Iouis filius uoluit saluari.
Sed quid nos ipsos decipimus dum cupimus uo-
cari; quod non sumus. & ut Horatius inquit. Cur
ego si non sum; ignoroq; poeta salutor breuis &
expedita ad gloriā uia est qua; Socrates dixit. ut
s. q̃les hēri uolumus. tales simus: Docebo ego te
quo pacto dei filius fias. id enī & oprandū & factū
possibile; Ioānes euāgelista; Dedit inquit eis ptatē

i iiii

LIBER SECVNDVS

filios dei fieri. Filius autem multipliciter dicitur. nã qui ex substantia patris ad eiusdẽ naturæ æqualitatem est genitus naturalis dicitur filius. ut Salomon Dauid. Dauid Iesse. Christus dei. Per adoptionẽ etiã & arrogationẽ fit filius. Hæc autem ita differunt: q̃ adoptamus eos qui filii sunt familias; Arrogamus eos qui sui iuris sunt. Arrogare igitur est quemq̃ in filium ac familiam asciscere. Et arrogatio ideo dicta est q̃ is qui asciscitur interrogatur an uelit illum iustũ sibi filium esse. & is qui asciscitur rogatur an id fieri patiat. uel q̃ arrogatio per populi rogationẽ fiat; cuius hæc uerba sunt. Velitis iubeatis ut Natan ipsi Dauid tã iure q̃ lege filius fiet quasi ex eo patre matreque familias eius natus esset utique ei uitæ necisque in eum potestas fiat uti: pariẽdo filio ẽ. Ita ut dixi: Ita uos grates rogo. Adoptio autẽ fit per prætorez. Prima apud hoĩes filiatio fit ex sanguinibus & uoluptate carnis; duæ aliæ ex uoluntate uiri. Sed q̃ ex hoĩb⁹ in filios dei uolunt ascisci; neque ex sanguinibus neque ex uoluptate carnis; neque ex uoluntate uiri speret id fieri. nunq̃ inuenit qđ nõ per suã uia quæritur. Quo aut pacto id fiat ad romanos scribẽs Paulus; explanat; qui spiritu inq̃t dei aguntur; hi filii dei sunt neque enĩ accepistis spiritũ seruitutis; iterũ in timore. sed accepistis spiritũ adoptionis filiorũ; in quo clamamus abba; qđ est pater. Ac si dicat; qui deũ nõ ut serui herũ timet sed ut filii patrẽ amat; tũ effectus operis; q̃ affectu.

LIBER SECVNDVS

cordis hi q̄a sp̄itū dei h̄nt qui est ī generatiōe sp̄i
rituali q̄si semē filii dei sunt, q̄ si filii & h̄redes: h̄a
redes q̄dē dei: coh̄redes aut̄ Christi. Quære er/
go & tu blandā & foelicē h̄ac appellatiōē: nō per
Alexādrī deliramēta: sed per Pauli Aplī documēta
Pauli documētū est ad galatas: q̄ Christi sunt car/
nē suā crucifixerūt cū uiciis & concupiscētiis. &
hoc est q̄d Paulo sup̄ius dixerat: Spū ambulem⁹.
hoc est enī spū ambulare f̄m Christū uiuere: uita
aut̄ Christi quid aliud est: q̄ uirtutū oīum & patiē/
tiā in primis commune gymnasium: si patiens er/
go fueris: filius dei iure uocaberis.

Quod donō dei cōsideratiō iuuat patiētīā cū
cōmendatiōe familiā bentiuolorū. Ca. xxiiii.

Ed cū tot sint genera malorū: q̄bus qua/
si decūmanis fluctibus frequēter & sine
pauśa iactamur. deo potius gratiā agen/
da: q̄ cū uno malo tot bona possideas: q̄ p̄ces fun/
dendā ut hoc morbo careas p̄pterea moneo ut
donorū dei ratiōē h̄eas. & ea reducas frequēter
ad calculum. Si bona aī quæris: nō fecit te deus
rudē: ignauū: stolidū ue hoīez: luxui deditū: gulæ
obnoxīū. q̄lis hac tēpestāte nobiliū uīrorū maior
est numerus: sed cordatū: ac docilē: & ab adolescē
tiā bene īstitutū liberaliū artū nō ignauum sacra
etiā scripturæ studiosum natura uerecūdū: iustū:
mansuetū: piū: & ut paucis expediam: bonam nō
tua uirtute: utpote quī nondū eras sed magno dei

LIBER SECVNDVS

dono sortitus es animā; si externa bona cōsideras
uidebis te parētibus honestissimis ortū: inter pri
mores urbīs tuæ cōstitutū; ad p̄clarum sexdecim
uiratus collegiū du; adhuc esses iuuenis: ascitū; &
ea summa est apud ciues tuos autoritas: primusq;
magistratus. adde q̄ in hac optima bononiēsi Ari
stocratia ab optimatibus quæstor electus es; &
præfectus ærario. Quod est & charitatis omniū
in te; & tuæ in oēs fidei magnū argumentū. Hæc
ad animi tui trāquillitatē parū facit; q̄ deī munere
in ea tēpora incidisti; quibus p̄ter cōsuetudinē
suā patria tua Bētiolorū prudētia rem gubernāt
qnquagenaria iā pace p̄fruitur. Solebat ante hos
annos quottidie tumultuari Bononia. Ciues inf
se grassari; cædes & incēdia fieri; & seditiōnū ue
strarū plenæ erāt aures Italiæ: at ubi rediit ad Ben
tiuolos iste principatus; tāta fuit eis in rebus agē
dis dexteritas. tāta gubernādī peritiā; tanta foelici
tas ut calamitosorū tēporū respectu p̄ns ætas cu;
summa innocētiæ laude transigat. Iam religiosior
est populus. diuinus cultus amplior. Liberaliū ar
tiū studia sunt in flore. patriciorū ac nobiliū reinte
grata est dignitas. mercaturæ suus est honor. fer
uēt opificū officinæ: in uomeres cōflati sunt gla
di; & rusticorū lacertosa iuuētus nō iam ampli⁹ ad
bellū; s; ad agriculturæ opus exerceat. Iā tēploꝝ ui
arū porticuū ac domoꝝ ornatui facta est accessio
tāta; ut urbs ipsa ab auis ur̄is si resurgeret nō pos

LIBER SECVNDVS

sit agnoscí: Taceo quāta huic clarissimæ Bentiuo
 logæ familiæ & ei ipsi q̄ merito i ea pricipatū tenet:
 Ioāni uiro p̄stātissimo atq; illustrissimo: necessitu
 dine sis iūctus; cliētelas sileo diuitias; opes; hono
 resq; p̄tereo. de tui generis nobilitate; de familiæ
 tuæ antiquitate q̄ dicere supuacaneū. scitū est enī
 semp eā int̄ primas Bononiæ familias habitā; & id
 etiā nūc antiq̄ patrū ac maiorū tuorū monimēta cla
 rissima obscurari nō sinūt. Prodierūt etiā ex ea nō
 pauci magno & excellēti ingenio uiri; q̄ nō minus
 bellī q̄ pacis officiis lōge ac late claruerūt; & se ac
 patriā simul illustrarūt: supe est ut ad memoriā reuo
 ces ac recolas: q̄ castā; q̄ pudicā; q̄ prudētē; q̄ circū
 spectā cōiugē sis sortitus; filias quāto corporis de
 core; quāta ai honestate cōspicuas: & iā splēdidis
 sime cōiugatas; quāte etiā indolis filios tibi genue
 rit; quorū q̄ maior est natu Frācisc⁹ si uitæ dator &
 cōseruator de⁹ affuerit; breuī te etiā supstite ostē
 surus est se plem esse: & te patre; & tāta maiorū cla
 ritate dignissimā. Hæc oīa si in statera rōnis appē
 das: si ad ppendiculū metiaris; uidebis in hac uita
 tanti esse: ut hac ægritudine uideantur emi posse:
 for san & debuisse si uendantur.

Quod alienarū calamitatum animaduersio ad
 patientiam plurimū faciat. Cap. xxv:

Ontēplare illos quos uno horæ momē
 to deus tanq̄ fulmē extinxit. quos patria
 expulit, quos ppli tumultuātis depopu

2V LIBER SECVNDVS

latus est furor. quos ferrum absunpsit; ira trucida
 uit; momordit inuidia; notauit infamia; quos filia-
 rum & coniugum impudicitia dedecorauit; quos
 rebellium filiorum assidue cruciat irreuerentia; cotu-
 macia; proteruitas. hæc & mille alia uitæ nostræ in-
 comoda quibus tamquam inextricabilibus labyrinthis
 includimur si perpederis magno patientiæ puen-
 tu ditaberis. Etiam Lucretius in secundo de rerum na-
 tura libro nobis hoc genus consolationis ostendit.
 Suaue mari in magno luctantibus æquore uētis
 Et terra magnū alterius spectare periculum.
 Per campos instructa sui sine parte pericli.
 Suaue etiam belli certamina magna uidere.
 Non quia uexari quemque est operosa uoluptas.
 Sed quibus ipse malis careas; quæ cernere suaue est.
 Reuocato paulisper ad memoriam eos quos de-
 us uariis calamitatibus præteritis sæculis & no-
 stra hac tempestate percussit; & proculdubio mul-
 tos iuenies cum quibus nolis permutare fortu-
 nam; silentio prætereamus Troianorum interi-
 tum; Poenorum excidium; & ea quæ Hispania;
 quæ Græcia plorauit incendia. Transiliamus eti-
 am clades Gothorum; Longobardorum; Alama-
 norum; & Hunnorum quas aliis intulerunt; &
 ipsi ab aliis pertulerunt. Ab aliis sæculis calamita-
 tum exempla medicare nil opus est; nostris abun-
 damus. nostra nobis suppetunt plus quam deflere possi-
 mus & conqueri. Nostræ tempestatis breuiter per-

LIBER SECVNDVS

curramus nimbos: tonitrua: turbines: & fulmina:
 & disces illorū cōparatione nihil esse qđ pateris: ī
 lamētabili illa Cōstantīnopolis. illustrissimæ urbis
 captiuitate per quā Turcoꝝ res Coelo æquata est
 quantū humani Cruoris effusus sit: quot lachry/
 mæ sparsæ. quot eiulat⁹ auditi: quot ad coelū usq;
 lamēta puenerint: qs enarrarit: lurgia: cōtumelias:
 stupra: illusiones. adulteria: īcestus: maledicta: blas/
 femias. Incēdia: rapinas: illius nefandæ dīei nume/
 rare qs possit Tolerabilior & lōge minus acerba
 certe fuit illorū sors: quī trucidati mox perierūt: q̄
 eoꝝ quī ex tātis cladibus erepti lōgis postea for/
 tunæ cōtumeliis q̄si diuturna morte cōsumpti sūt
 sed quæ de Cōstātīnopolī dicunt: iā de tota Thra/
 cia: de Macedonia: de Attica: de Boeocia: de A/
 chaia: de Arcadia: de Thessalia: de Epiro: & de oī
 Græcia recitant. q̄ plurimos uidius & adhuc uide/
 mus splēdido loco natos: q̄ solebāt aliis īperare:
 ad summā inopiā redactos uictū mēdicare: cōiu/
 gū & liberoꝝ amissionē deflere: & situ ac squalo/
 re cōfectos p̄bere in populis horrenda spectacula
 deī tēpla p̄sanata: reliquiæ sanctoꝝ cōculcata. Re/
 gales ac Imperatoriæ familiæ Ludibrio habitæ. &
 deniq; tāta fortunæ mutatio insequuta est: quātā
 nemo hoīū fieri unq; posse existimasset hæc & his
 similia q̄ plurima cōtēplatu utilia sunt & agro aīo
 nō q̄ ut Lucretius iqt aliena esse debeat grata ue/
 xatio: sed qa dū eoꝝ cōparatiōe praua uident esse

2. LIBER SECVNDVS

quæ patimur; minus amare uita transigitur; recte igitur ut ait Plutarchus; Solon dixit; si omnes homines in unum aceruum sua mala comportent futuru;: ut malit unusquisq; domum suã reportare: q̃ æqualem in omnes fieri portionem.

Quod amicorũ obsega & religiosorũ orationes & cõsilia patientiæ sunt adminicula. Ca. xxvi.

Is addendũ puto etiã aliud quod longe
h tolerabilia reddit icõmoda: q. s. nō eges
quibuscum lamentari possis. qui tibi assi
stant & seruiant; qui te consolent & iuuēt. consolā
tiũ uerba charitatis officia cataplasmata quædam
sunt & malagmata quibus cū applicant tristitiæ in
animo durata collectio emollit: & præsentĩ mox
remedio ut experimur: cessat curarum acerbitas;
dolor; atrocitas. Si ēt ut sæpe te moneo; uitæ Chri
sti portiũculã q̃si quotidianũ aĩæ panẽ ppinate me
moria in cibũ sumpleris & cogitationis assudua
faucibus ruminaueris: erit scaturigo iugis refrige
rii: & uitalis quidam liquor quasi opobalsami die
ac nocte stillantis in aĩam. habeto semp ante oculos
passionis Christi pcessum & ordinẽ; quomo
do rationis metas nō egressus seruauit in oĩ actio
ne decorum. quãta in uerbis grauitas; quanta mo
destia; quanta animo fortitudo; quanta cõstantia.
habeto semper in ore hæc eligmata uoranda hæc
frequenter ad exonerandam mentem catapotia;
habes etiã plures qui deum assidue pro te orent:

LIBER SECVNDVS

ex quorum numero & nos sumus: qui si ut optas
non exaudimur: memeto quia nec Paulus Apostolus
uas electionis cum stimulum carnis rogaret a se tolli:
fuit exauditus. Sed ei dictum est: Sufficit tibi gratia
mea: quia uirtus in infirmitate perficitur: Legimus in
sanctorum patrum historiis quosdam post impetratam per
orationes sanitatem cum iterum deum rogassent: ut
si animae salubrior esset agritudo: iterum agrotarent:
mox ad priorē infirmitatem: tanquam ad utiliores ani-
mæ statum deuolutos: Perseuerabimus tamen ora-
tes: nec cessabimus: forsitan fuerit aliquis inter nos
deo gratus: & dignus. Cuius deprecationē accipi-
at deus: Multum enim ut Iacobus Apostolus inquit ua-
let oratio iusti assidua: & sic si non sanitatem: patientiam
saltem obtineas: recordatus multo esse melius atque
optabilius corpore agrotare: quam animo: Helias ut idem
Iacobus ait homo erat similis nobis passibilis: & adeo
passibilis: ut metu Iezabel mortem interitis quod drage-
nariam passus in ediam In Oreb Arabiae montem la-
tuerit. ipse igitur quis passibilis tamen orauit. &
coelum quod tribus annis & mensibus sex propter
peccatum Achab clausum fuerat: mox erumpen-
te nimbo solutum est.

Digressio de Carmelitarum antiquissima origine. ca. xxvii.

h Ecce est ille Helias: qui primus coelibem &
monasticen seu solitariam uitam instituit
que montem Carmelum unde nos & nomen
& originem ducimus: miraculis: & sanctimonia illu-

LIBER SECVNDVS

strauit. Ipse ut regū testat̃ historia: sui ppositi imi-
tatorē & duplicatae uirtutis haredē reliqt. Helise
um pphetam quidē insignē magnis pdigijs & sin-
gularis uitae sanctitate mirabilē: & qui amborū ui-
tam sequerent̃: posteritate usq; ad aduentū Chri-
sti ppagata fuere q̃ plurimi quo tpe qui montē il-
lum sanctum incolebant fidei Christianae se addi-
cētes Christi operarii sunt facti: & Apl̃is adiuncti.
summo mane hoc est dum adhuc infans esset ec-
clesia uenerunt in uinea; patris euangelici diei &
aestus pondus portaturi. At postq̃ Christi mater
Maria functa est uita: ipsi sacellū in eodē mōte pri-
mi Construxerunt: & quae ab eis sumpsit exordi-
um mansit apud posteros eorū cultus uirginei cu-
ra p̃cipua: ad hos beatissimus pater Hilarion tūc
anacoritarū illustrissimus ad hos magnus Basilius
caesariēsis ep̃us: ad hos diuus Hieronymus & Eu-
sebius & alii plures litteris & sanctitate clarissimi
ad quos eorū fama peruenerat: magnis laborib;
puenerūt. Sunt etiā qui Ioannē Baptistā cū eis ha-
bitasse crediderint: utpote de quo scriptum est: q̃
Christum esset in spiritu & uirtute Heliae p̃cessu-
rus: & de quo Christus dixit: Ipse ē helias. Et ut pau-
cis expediā erat tunc ille mons Christianus quod
Athenae quod Academia: quod zenonis porticus
fuit ante philosophis: post longa tpum curricula
uiuendi normā quae ab Alberto patriarcha Hie-
rosolymitano longe ante Franciscum & Domini-

LIBER SECVNDVS

cum accēperant : ab Innocentio quarto summo Pontifice tandem approbari & apostolicā confir-
mationis autoritate fulciri missis Romā nunciis impetrarūt. Ceterū quia sēpius barbarorū incur-
sionibus ora illa uastata est : ut nūc quoq; uastat : coacti sunt locū in alto Carmeli uertice cōstructū relinqre : & in occidentales plagas sancti huius mō-
tis & ecclesiā p̄dictā nomē intulerūt. Nā Carme-
litā genitricis dei Mariā nūcupamur. Habes pau-
cis nostri generis originē senio uenerabilē : loco i-
signē : autore autē firmā ac stabilem habes ordinis
nostri lōgam posteritatē ecclesiā autoritate muni-
tā : Beatā uirginis titulo clarā : patrocīnio tutā : Sā-
cti Helīa mētio me nescio quo modo in hanc di-
gressionē adduxit. quā iccirco nō fuerit inutilis :
q̄ plerosq; uideo gentis nostrā ppter antiquitatem
latere p̄cipiū : & cur Carmeli mōtis & beatā Ma-
riā nomen usurpemus prorsus ignorare. Constat
autē in nobis uerū esse quod Aristoteles dixit in p-
blematibus. ait enī hīstorias recētiores & antiq̄ssi-
mas iniucūdas uideri. has quidē quia ppter uetu-
statē p̄similes fabulis iudicant. Illas x̄o : quia ppter
nouitatē cum in p̄mptu sint oībus : nō habēt maie-
statē. Quā autē mediū sūt t̄pis : ut Romanæ : q̄ me-
dio modo se habeāt : plus placere. Origo igit̄ no-
stra tam lōge petita patiē : id uetustatis incōmodū
& habet ppterea apud male cernētes min⁹ fidei :
sed penes clare intuētes plus dignitatis. Te igitur

k i

LIBER SECVNDVS

ut ad ppositum redeamus: tam multis & animi & fortunæ ut aiunt bonis abundantem decet hanc corporis aduersam ualitudinem cum omni æquanimitate perferre.

Testimonium ex Plinio: q natura humana sit ærumnosa. Cap. xxviii.

Vm septimū naturalis historiæ Pliniū librum euoluerē inueni Capite quinquagesimo sententiā ualitudinis tuæ morbo saluberrimā: Nā cū uaria morborū exēpla cōnumerat ita inquit: Incertū ac fragile nimirū est hoc munus: quod dat nobis malignū xō & breue in his etiā qbus largissime cōtingit uniuersum utiq; æui spaciū intuētibz. Quid q æstimatione nocturnæ quietis dimidio quisq; spacio uitæ suæ uiuit: Pars æq; mortis similis exigit: aut poenæ: nisi cōtingat quies. Nec reputant infantia annis: q sensu carēt: nec senectæ in poenā uiuacis. tot periculorū genera: tot morbi: tot metus: tot curæ: totiēs iuocata morte: ut nullum frequētius sit uotū. natura xō nihil hōibus breuitate uitæ pstitit melius. ebescunt sensus: mēbra torquētur: p̄moritur uisus: auditus incessus: dentes etiā ac ciborū instrumenta: & tñ uita hoc tēpus annumerat: Ergo p miraculo & id solitariū reperit exemplū Xenophilum musicum centū & quinq; annis uixisse sine ullo corporis incomodo: At Hercule reliqs oibus p singulas mēbroz partes: q̄liter nullis aliis aialibus certis pesti

LIBER SECVNDVS

fer calor remeat horis; aut rigor. neq; horis modo sed diebus noctibusq; trinis q̄trinisue etiā toto anno. haftenus Plinius. qđ addidisse uolui ut reminiscaris uiri sapiētissimi ac minime in hac parte suspecti relatione; q̄ sit naturæ nostræ conditio: & ut ad id quod naturæ ratio poscit te ut sapientem decet obsequētissimū semper exhibeas.

Ratio multiplicandorum morborum ac uitiorum. Cap. xxix.

Voniam admonente nos Plinio sumus q̄ ad naturalium defectuum nostri corporis mentionē adducti psequimur incæptum; & humanæ uitæ morbos non inutili curiositate narremus. his enim enumeratis intelliges pene impossibile esse hominem uiuere sine morbo. Nam corporis & animi ualitudines id commune habent qđ sanitas in utroq; uno modo attingitur. uirtus enim animi; & sanitas corporis in quadam temperie. hæc humorum; illa passionum est sita. Temperies autē medium quoddam est. ac medium uno modo attingitur: sicut linea recta uno modo fit; flexa pluribus; & signum a sagittario uno modo tangitur. pluribus autē non tangitur: propterea ut secūdo Ethicorum meminit Aristoteles Pythagorici dixerunt malum ad infiniti; bonum ad finiti naturā attinere. Vna ergo temperie corpus bene ualet. male autē ppe infinitis. quod ex ipsis uocabulis cōstat. sanitas enim uno uocabulo expri-

k ii

LIBER SECVNDVS

mitur. at morbi nomina prope infinita sortiuntur
adeoq; quotidie morborum numerus inualefcit: ut
medici & quidē doctissimi atq; peritissimi i eis di
scernendis ambigui falsa plerūq; pro ueris accipiāt
sed de antiqs pauca e multis in mediūz afferamus.

De morbis humani corporis. Ca. xxx.

Soram uocant morbum q cutē exasperat i
p star scabiei: scabies ipsa mportunus &
uulgaris morbus est porriginē appellāt
furfurem minntū: qui e corpore pdit: Græci catar
rhū dicūt: qd' pītuitā nominamus: quæ si grossior
e narib' fluit: mucus dicit'. Cū obturat' nasus græ
ci Corizā: nostri grauedinē uocāt: polypus nariūz
morbus. Cū caro corrupta plures hēt radices: po
lypus eni græce dicitur latīnā multīpes Vnde pi
scē marinū qui pluribus brāchiis seu pedibus niti
tur: & oīum pene rerū qbus adharet colorē in se
trahit polypum dicūt: Vulgares polpuz appellāt
polypusus uero dicit': q eo morbo laborat: nascū
tur aliqn̄ natura ob materiā inopiā deficiēte: aliq
sine naribus: cū solis foraminibus: hi Simones: uī
oslimi dicunt': Epiphorā uocant genarū: & aliqn̄
aliarū corporis partiū tumorē illuc cōfluentibus
noxiiis humoribus infestū. Quibus oculi depraua
ti sunt Strabones dicimus: Cocles q altero caret:
& unoculus dicit': qlis fuit Horatius: q Romā de
fendit ab etruscis. fuit hoc etiā pluriū ducū & qdē
illustriū insigne: Nā Philippus Alexadri magni pa

LIBER SECVNDVS

ter Hanibal Carthaginensis qui tot clades intulit Romanis. & ipse de quo diximus Cocles Sertorius etiā romanus & nostro tēpore Federicus urbinatium dux uir & litteris & armis inclytus; uno oēs isti oculo caruerūt; hoc ad tui solatiū dixerim ne putes magnis impatoribꝫ p̄termiſſis in te solū morbos deſeuiſſe. Sūt nōnulli qꝫ ad lucernā nō uideāt; hī lucioſi. Sūt qꝫ noctuarū & uestilionū more uideāt qꝫ uesterī meridiē minus & hī Luscionēs appellant. Luscus ē qꝫ hebetes habet oculos; qꝫ etiā Defioculus nūcupat. S; hęc potiꝰ uicia oculorꝫ qꝫ morbi sūt; Lippitudo est humor in angulis seu sinibus oculorꝫ collectus saniei similis. qꝫ sicut quōdā Horatius; hoc patit: Lippus dicit: Liuor & plūbeus color in oculis Glaucoma appellatur. Aegilops morbus est in oculo ad nasum; unde sanies emanat. Pterygium est membrana crassa neruosaqꝫ i oculi sup̄ficie. Albugo x̄o est i oculo subtercutaneus morbus instar nubeculæ. sit in oculis cæcitas; qꝫ tāto lamētabilior ē: quāto uisus est p̄stātior. Oculus enī ut in metaphysica inquit Aristoteles ad regꝫ sciētīā plurimū cōfert. nā lōge plures qꝫ cæteri sensus rerū differētias nobis ostēdit. Democritus tñ ut altius cōtēplaret sibi oculos eruit. & sciēdi deſiderio maluit Tiresia esse qꝫ Strabo. sic enī teste Varone nūcupatus ē qdaꝫ: qꝫ cētū trigintaqꝫ millia passuū p̄uidebat. & ex Lilybæo Siciliæ p̄mōtorio numerū nauīū exeuntē ex

k iii

LIBER SECVNDVS

carthaginis portu classe deprehēdebat; oculi certe
 sicut plurimū p̄sunt corpori & sciētia: ita plurimū
 nocēt sciētia; Propterea dicit in psalmo: Auerte
 oculos meos ne uideāt uanitate; & p̄pheta dicit
 mortē p̄ fenestras. i. peccata p̄ sensus ascēdere; La
 mec septimus ab Adā primus iter coecos: q̄ p̄ coe
 citatē cōmisit homicidiū: Nā Chaim occidit; mo
 net a peccātibus naturæ integritatē nō esse accusā
 dā; Ecce tū quoq; cū recēs erat mūdus ante dilu
 uiū iā genus humanū morb⁹ iuaferat; Lamec enī
 diu uiuēdo caliginē oculorū incurrerat. Surditas
 quoq; nō paruo est hoīb⁹ incōmodo; Auditus enī
 teste Aristotele disciplinæ est sensus: & q̄ eo carēt
 disciplinā nō capiūt. q̄ nō audiūt; & si coeci sūt p̄li
 ma & discere & docere apte p̄nt Didym⁹ coecus
 uir l̄ratissimus: & sacra scripturæ sacramēta doctis
 simus t̄pe Antonii abbatis floruit i ægypto; Beda
 quoq; in oī disciplina & i sacra lege apprime erudi
 tus coecus fuit; Opisthotōus morbo est caput in
 scapulas iflectēs; Emprosthōus mētū pectori ap
 plicat; Spasmus neruorū cōtractio: q̄ nōnūq; mor
 tē iducit; Tetauus ē collī rigor ita ut flecti n̄ possit
 q̄id morbi patit⁹ obstip⁹ d̄r; Chiragra notū & tibi
 nimīū familiare malū; manuū ē dolor; Paronichiū
 Græci: n̄rī Recliuū uocāt morbū: q̄ cutē circa un
 guescidit. Cōdilomata dicunt⁹ p̄ corpus tubercu
 la: Pleuresi morbo acutissimo græci a latere nam
 πλευρα ē latus n̄rī a costa nomē ididerūt. Tormē &

LIBER SECVNDVS

uermē duo uētris dolores p̄q̄ similes; differētes tñ
 apud medicos; Gibbo uiciū tergi ut plimū : aliāz
 quoq; partiū aliqñ. ide q̄ d̄formitatē hāc patit̄ gib
 berosus dicit̄ Enterocelæ sūt cū discisso īferi? īteri
 ore uētris libro ītestia descēdūt. Taceo rhagades;
 ficos; seu mariscas atq; hāmorroides; q̄ morbi ī se
 cretissima sedis pte enascunt̄ ī grauē hoīum mole
 stia; & q̄si ī cōtēptū ac otumeliā. Rhagades fissuræ
 sūt. fici marisceq; idē ē; ulcera sunt ī q̄bo granula fi
 corū seminibz p̄similia cernunt̄. hāmorroides
 fluxus ē sāguis; Verruca corpus exaspat. porrūq;
 uulgo appellat̄. cui similis est Neuus : s; naturalis
 est; & nō sanatur; in eoq; nōnenq; pili succrescunt;
 Sciaticī dicunt̄ q̄bo ī coxēdice seu ī coxæ uerte
 bra; quæ scia dicit̄ dolor īest. & p̄pterea claudicāt
 Varrus is appellat̄ cui ītrorsū; Valgus cui extror
 sum pedes retorquent̄; Podagra pedū ē. sicut chi
 ragra manuū dolor nobiliū; uirorum morbus ut
 plurimum; de qua Ouidius ī libro de ponto;
 Soluere nodosam nesciit medicina podagram
 Nec formidatis auxiliatur aquis;
 Gemursa morbo ē īter pedū dīgitos gemitū indu
 cēs quē morbū dicit Plī. ita ī Italia restictū; ut eius
 quoq; nomē nesciret̄; Attæ dicūt̄ hīq; debiles pe
 dibz plātas īsistētes nō ambulāt; s; terrā prolatis
 nō tamē eleuatis plantis uerrunt; Claudus q̄ pas
 sus non aperiat sed claudat; Loripes quasi loro
 seu compede īpeditus incedit; Carbunculus

k iiii

LIBER SECVNDVS

Pestiferū ulcus grauē dirāq; mortalibus luē cōmī/
 nat; Antrax græce uocat' Furunculus: q; in extre/
 mis semp partib' q̄si fur noceat; appellatus est cla/
 uus furūculo similis callus ē durissimus q̄si ferre/
 us clauus pedibus aut alteri corporis mēbro infi/
 xus cruciat; panus tumor in iuguinibus: & alibi nō
 nunq; pānicula etiā appellat': parotis ulcus fm au/
 res caput infestans; Elephantiasis morb' cutē hu/
 manā cuti elephātis cū magna deformitate silem
 reddēs; Lychæna græce mētagra latine iō dicit' q;
 a mēto incipiēs totū corpus fursure inficit: Impeti/
 go scabies quæ q̄a cū ipetu serpat: & q̄si uolet uo/
 latica uulgo nūcupari solet; Lētigo macula ē lēti p/
 silis; Alopecia ē capitis d̄pilatio sic appellata q; uul/
 pi silez faciat; nā p̄d αλωπης græce dicit' uulpes lati/
 ne noīat'. Aqua itercus græce hydrops dicit'; mor/
 bi nō minus molesti q̄ deformis; & ut plurimū icu/
 rabilis est nomē; lctericus: arquatus; & morbus re/
 gius; tria sunt noīa morbi unius. ικτερος. grece gal/
 gulus: ut Plinius. uł ut alii galbula est: quæ auis est
 crocea. & qm̄ morbus hic similē colorē iducit ab
 aue & ab arquu coelesti nomē accepit. regius x̄o
 morbus appellat' qm̄ deliciis & regia diata seu re/
 gali uictu curari dicit' paralisis neruorū est dissolu/
 tio tremorē inducēs: & manus p̄cipue reddēs in/
 utiles tāto p̄teruior morbus: q̄to & latere minus
 potest: & mēbri magis necessariū usuz excludit, uī
 dens enim natura creasse se hoīem nudum imbe/

LIBER SECVNDVS

cillū ac inopē manūs excogitauit; ut hoc uno in-
 strumēto munimētōꝝ; quæ pecudibꝰ dederat de-
 fectū suppleret: eiꝰ; sacreret. Lepra: quā Horatius
 malā scabiē uocat: morbꝰ est ifoelicissimus; ppter
 quē uolūt qdā Moysem suillæ carnis usuz iudæis
 interdixisse: qꝰ suā gentē in hūc morbū natura p-
 nā: & talē cibū morbo huic cognatissimū nouerat
 Sūt qꝰ leprā elephātiā dicāt; Nā Platina in uita Deꝰ
 dedit summi Pōtificis dicit; lepro suꝰ ab elephātiæ
 morbo p hūc pōtificē osculo sanatū; sed tales no-
 dos soluere non puto pntis esse negocii. Fanatici
 sunt qbꝰ phāsmata qdā: & uariæ imaginū illusio-
 nes apparēt; ppterea fanaticur error hic morbus
 uocat; quo atiqꝰ scriptores Herculē & Orstē labo-
 rasse cōmemorāt; Phagedinæ dicuntꝰ ulcera cor-
 rodentia. Vari qꝰ & uarioli uulgo cognominantur
 Pustulæ sunt cum febre nascentes morbus ut plu-
 rimū puerilis; Cancer terrificus & insanabilis mor-
 bus altas ac plures agit radices: de quo Ouidius.
 Vtqꝰ malum late solet immedicabile Cancer
 Serpere; & illæsas uiciatis addere partes;
 Huius spēꝰ dicūt Cācrenā; quæ & Carcinoma; uo-
 micaqꝰ dicitꝰ de hoc morbo Pli. li. vii. na. hist. me-
 morabile recitauit exēplū. dicit nāqꝰ phalereū uel
 ut qdā uolūt phereū cū i uomicae morbo dereli-
 ctus eēt a medicis: & ppterea uitā ptesus mortē i
 acie qꝰreret; uulnerato pectore medicinā iuenisse;
 & ab hoste curatū eē fecit itaqꝰ fors; qdꝰ artis idu-

2V LIBER SECVNDVS

stria nō fecerat. Sacer ignis pustulæ sūt corp⁹ adu-
rentes. Febriū gñā plīma sūt. Sūt nāq; quotidiana;
continua; terciana; & hemitriteus quē uolūt qdā
eē tertianā; q̄ ex duorū dieꝝ spacio. xii. horas tm̄ re-
linqt sanitatis; Verū id medicorū subtiliori iudicio
reliqmus. Satis ē nob̄ morborū noīa pcurrere: ut
qd̄ insidiis p̄mamur itelligas. Sūt q̄rtana duplices
simplicesq;. Febrē aut̄ dicunt noxiū ac putrefactū
humorē clausis corpis poris exire nō ualētē; A/
poplexia latine dicit̄ Attonitio subito sensū oēm
motūq; recidit: nulli morbi p̄cedētib⁹ signis; lōq;
interpretat̄ subita p̄cussio. huic quoq; p̄siliis ē s; nō
adeo nocēs epilepsia. latine comitia; uulgo cadu-
cus morbo appellat̄. uterq; morbo ex op̄letioē
uētriculorū cerebrifit; cū uapores a stomacho mīt-
tunt̄ ad caput; q̄ uias qbus uital̄ spūs deriuat̄ i mē-
bra claudūt & ipediūt. Spatic⁹ ē q̄ pauore ac si dæ-
mōes occurrātes uideat absterrit⁹ n̄ p̄t loco cōsistē
Sūt etiā lūatici quorū unū xp̄us sanasse dī; hi certj
lunæ tp̄ib⁹ seu id demō seu noxi⁹ hūor uaporue ef-
ficiat; magj uexat̄. Tres hi mōbi. s. cōitia; lūatic⁹ &
spatic⁹ affitātē qdā hñt: & eos nob̄ nascētib⁹ ignā-
ri uolūt mathēatici; cū luna fuerit male collocata;
qd̄ an uerū sit: ille nouit; q̄ ip̄a; lunā creauit & celos
Letharg⁹ ē ut medici uolūt: i pte capitj posteriore
ubi mēoria dōi ciliū ē apostema seu; ut latine loqr̄
recollectio qdā grossior mēoriā ebetās & ē gra-
uedo capitj obliuiofa; ληθη nāq; obliuio ē; ligua q̄
tuor ad loquēdū sūt ipedimēta; q̄tuor nōib⁹ appel-

LIBER SECVNDVS

lata: Balbo cui lingua q̄si grossior sit ipedit̄. Blesus q̄
dū loq̄t̄ l̄raꝝ aliquā omittit: sic de Demosthene d̄r
q̄ dū iunior eēt p̄mā art̄ quā discedat. s. rhetorice
l̄raꝝ rho uidelꝝ p̄ferre nō poterat. Traulus ē cui ī
uno quoq; x̄bo lingua m̄lū luctat̄. Opic⁹ q̄ x̄ba ī
culcat & supplātat. Vitiligo ē q̄dā cutis maculatio
d̄formis. Hisciacus ē q̄ nimīū oscitat. Oscedo oris
foetor. Raucedo uocis ipedimētū. Coelistoma ē
cū recisa uua q̄ uulgo uuula d̄r: uox q̄si ī recessu
oris audit̄. Tōsillæ sūt ī faucib⁹ & ī ultio palato glā
dulæ n̄nūq; acri dolore hoīez afficiētes. Angia gra
uissim⁹ acutissim⁹q; morbo ī mortē nisi repēte oc
currat̄ iduc̄. Synāche & pasināche grāce d̄r: ea fau
ces cōpmēs & cibi & uoc̄ it̄ occludit. Synācia x̄o
nō ē ut q̄dā putāt morbo aginæ s; mag; locus ubi
ualles duæ cōueniūt. Quib⁹ gutt̄ īflat̄ gutturosi
struosiq; uocat̄. n̄nūq; aīssio loquēdi usu muti red
dimur: quo seu uicio seu morbo nescio an ali⁹ ma
gis ōtra nāꝝ hoīb⁹ accidat. uox nāq; ad exp̄mēdos
aī ōcept⁹: ut Arist. ī li. Perih. testat̄: ad orādū ad lo
quēdū p̄ singlarī dono a nā ōcessa ē line cui⁹ usu cū
neq; dōestica neq; cilia negocia p̄tractēt̄: ōstare n̄
posset hūana societas: p̄pea laē. ap̄ls īqt: lingua mo
dicū mēbꝝ ē: s; magna exaltat: ī p̄te pulmōis tabes
pthisis: ī toto pulmōe pulmōaria uocat̄. Asthma
tic⁹ ē q̄ difficile respirat. Cardiac⁹ x̄o q̄ cordolio p̄
mit̄: cui⁹ m̄lte sūt spēs ut trēor & ōstrictio q̄ ip̄aꝝ ui
tæ regiā obsidētes uicinū hoī minat̄ iteritū. Phre
nesis ex cordis uicio nasci putat̄ a q̄busdā. ea si cō

LIBER SECVNDVS

tinua ē infania fit; & tales mētis iopes; aut mēte ca-
pti noīant. Epatrius ē cui malū est epar. Lyeno-
sus cui splen ē molestus; & latine Spleneticus uo-
cat. Nephretici sunt q renū doloribus anguntur;
Cruditās stomachi unde pleraq; morboꝝ genera
deriuant; est cū stomachus facile ledit; & difficile
cōcoqt. Coeliaci seu Ciliaci sunt q stomachi uicio
uētris pfluuiū dissoluūtur. κοιλια enī uenter dicitur.
fit colicus dolor in uētre sub cingulo quo ple-
rosq; uidimus acriter cruciari. Iliacus dolor q ab
aliquibus Cordapsus dicit quātae sit uiolētiaē & a-
trocitatis ab Andrea Bentiuolo antiq nobilitatis
ac magnificētiaē uiro; ciue ac patricio optimo; &
in sexdecimūratu collega tuo potes intelligere
Calculi & strāguriaē morbos cū urina guttati uix
emittit; pnciosissimos audio: qui me & auo & pa-
tre priuauerūt; capitis dolores & cū totū & cū ps
q̄ est hemicraneā: cū. s. media cranei. i. caluariae ps
dolet; cū cruditate stomachi cū inflāmatōe epatis
usq; ad febrē; quāq; sic cōsuescat ut non discedat
neq; sēriat; dicūt Ethicā: diu ppestus sum dētium
quoq; dolorē & lōgū & acerbissimū pene usq; ad
rabiē ptulī. nā cū Paulo aplo libēter gloriabor in ī
firmitatib; meis: ut ihabitēt ī me uirt' christi, ē ali'
sordidior morb' Phthiriasim graeci: nri Pedicula
rē nūcupāt: cū. s. ī toto corpe pediculī scaturiunt:
quo morbo Silla ille maxim' romanorū dictator q
Mariū: q lugurthā; q Mitridatē: q Romā ipā; do-

LIBER SECVNDVS

multum: est puteolis consumptus; singulare spectaculum erat cernere tantum uirum tot victoriis clarum Imperatorem; modo dictaturae maiestate deposita; iter pediculus acies morientem; quemadmodum solet enecat⁹ serpens inter formicas; plebem numerosam; spectari a pueris sunt aliae quam plimae aegritudines & uitae nostrae miseriae: quibus uelim⁹ nolimus; omnes subiicimur; Quod cernens Plinius in uigesimo sexto na. hist. li. recitatis multis morborum generibus sic inquit: Quid hoc esse dicimus aut quis deorum iras? Pax enim erat hominum cetera morborum genera: cum supra trecentum essent; nisi esset noua timeretur.

De quibusdam aliis humani generis infeliciis. Ca. xxxi.

Accidunt etiam uulnera: seu sponte illata; seu a casu oblata; accidit corporum; seu natura: seu aliter inducta debilitas; deformitas monstruositas. a. ai quoque rusticitas; ignorantia. Stoliditas: infamiae etiam quis per licentiam obloquente uulgo uitare non possumus. Accidunt uariae hominum quibuscumque uiuimus naturae. praua ingenia; falsa iudicia; zelus. Inuidia. suboriuntur suspiciones: principum indignationes: clientum ingratitude. Amicorum calamitates; anona: caritates; Saepe etiam surgunt bella externa; ciuilia: domestica; filiorum rebelliones & eorum quos fideles arbitramur insidiae imposturae: delationes: perditiones fraudes; simultates: odia; temeritates; sinistri euentus casus insperati. impuissae: Pestilentiae clades; timores & anxietates; mors semper impeditur; & in omni nostra actione ac negotio fortuna praedominans; & denique nemo est

LIBER SECVNDVS

qui non habeat de praterito quod doleat. de futuro quod timeat. Quis ista cōsiderans nō cupiat cū Paulo dissolui: & esse cū Christo: Propterea dicebat: Miser ego homo q̄s me separabit de corpore mortis huius: Sunt alii q̄dam seu morbi seu prodigia: quæ me uitā hanc formidare cōpellunt. reperi sunt quibus cū domirēt: in stomachū serpētes introierint Quin & in nostris aluis serpētes enascuntur: quod qui fabulosum putat: legat Pherecydes philosophū: & poetam clarissimū Pythagoræ p̄ceptorē copīa serpētū e uētre erūpēte quodā emortuū: Taceo ruinas tectorū. uidisti enī quōt hoīes ante duos annos hic Bononiæ una turris oppresserit: Taceo incēdia: fluminū inūdatiōes: fulminū ictus: Terremotuū uoragines: Terræ hiatus: Chasmata & fissuras: q̄b⁹ nōnunq̄ itegræ Ciuitates absorbent: Taceo bestiarū ipet⁹ Imbecillitatē nostrā fileo: quæ tāta est: ut unius dētis etiā minimi morsu moriamur: Mulier p̄gnās una oscitatiōe sternutationeue uno lucernæ extinctu solet abortire: Anacreon (ut Plini⁹ autor ē) Acino Vux passæ: Fabi⁹ senator i haustu lactis uno pilo strāgulat⁹ ē: Nos inter tot insidias iter tutū: iter tot miserias foelicitatē inter tot tristicias hilaritatem: inter tot hostes pacē: iter tot mortes uitā. & q̄ lōgā nobis p̄mittim⁹. Quānā est ista nra stoliditas: quæ nullo sermone minui: nullo exēplo cohiberi: nullis minis terreri: nullis flagellis castigari: nullo argumēto uinci: nul

LIBER SECVNDVS

lo medicinae genere cōpesci potest: Vere stultī & mente capti & si ulla spe salutis phrenetici sumus: qui deū ultorē scelerū credimus; & corā eo ridentes in oēm neq̄tiā turmatim irrūpimus: Hæc igit̄ haecenus dicta sūt ut uitæ nr̄æ cōditionē agnoscēs malorū tuorū portiūculā q̄ ad aīa sanitatē deo sic distribuēte cōtigīt paciētius feras; Caput hoc Hesiodi poetæ grauissimī uersu cōcludam⁹ ΠΛΕΙΗΛΕΝ γὰρ γαῖα κακῶν ΠΛΕΙΗΔΕ ΘΑΛΑΣΣΑ. quod si uertī potest; plena malis tellus: plenæ sunt æquoris undæ. Qd̄ hō nālī ærūnos⁹ sit testioniū ex Plī. Ca. xxxii. Eed ad cōterēdā magis appetitus nostri petulantiā; subīcio hīc principiū septimi libri na. hist. Plīniū i quo nostrorū corporū miserias oīs breuī oratione cōplexus est ait enī sic de natura; Añ oīa unū aīantiū cūctorū alienis uelat opib⁹ cæteris uaria tegumēta tribuit; testas: cortices: coria: spīnas: uillos: plumas: pēnas: squāmas uellera: trūcos etiā arboresq; cortice iterdū gemīno a frigoribus & calore tutata est; hoīem tātū nudū & in nuda humo Natali diē abiicit ad uagitus statim & ploratū; nullūq; tot aīaliū aliud ad lachrymas; & has p̄tinus uitæ principio: at Hercule risus p̄cox illi & celerrim⁹ añ q̄dragelīmū diē nulli dat̄. ab hoc lucis rudimēto; qd̄ ne feras q̄dem int̄ nos genitas; uīncula excipiūt: & oīum mēbroꝝ nexus Atq; i foelicit̄ natū iacet māib⁹ pedibusq; deuictis flēs aīal cæteris ipatūꝝ: & a suppliciis uitā auspicat̄

LIBER SECVNDVS

Vnam tm̄ ob culpam quia natum est. Heu demē-
tia; ab his inītiis exīstimantiū ad superbiam se geni-
tos. Prima roboris spes primūq; tpis munus qua-
drupedi simīlē facit: qñ homini incessus: qñ uox:
qñ firmū cibis os: qñ diu palpitās uertex: sūmæ inē-
cūcta aīalia imbecillitatis indiciū: iā morbi tot atq;
medicinæ tot cōtra mala excogitata: & hæ quoq;
subinde nouitatibus uictæ: Cætera sentire naturā
suā: alia pñicitatē usurpare: alia ppetes uolat?: alia
uīres: alia nare hoīem scire nīhil sine doctrīna: non
fari: nō ingredi: non uesci: breuiterq; nō aliud na-
turæ sponte q̄ flere. Itaq; multī extiterē: qui nō na-
sci optimū censerent: aut q̄ ocysissime aboleri. Vni
animariū luctus est datus: uni luxuria: & quidē in-
numerabilib⁹ modis: ac p singula mēbra. Vni am-
bitio: uni auaricia: uni immēsa uiuēdi cupido: uni
supstitio: uni sepulturæ cura: atq; etiam post se de
futuro: nulli uita fragilior: nulli rerū omniū libido
maior: nulli pauor cōfusior: nulli rabies acrior. De-
niq; cætera aīalia in suo genere pbe degūt: cōgre-
gari uidemus & stare contra dissimilia. Leonum
feritas inter se non dimicat: serpētium morsus nō
petit serpētes: nec maris quidem beluæ ac pīscēs
nisi in diuersa genera sæuiunt: At Hercule homini
plura ex homine sunt mala. sic Plinius.

Quod non est reprehensibilis autor ex multa
autorum & maxime gentiliū citatione: & cur ho-
mo nudus nascatur.

Cap. xxxiii.

BER SECVNDVS

Ed nec putes me, q̄ cōfugiaz ad gentilis
 hominis auctoritatē ideo redarguēdū. ait
 enī noster Augustinus. Philosophi si quæ
 fidei nostræ cōsentanea dixerūt: non solum formi
 danda nō sunt: uerū etiam ab eis tanq̄ ab iniustis
 possessoribus in usum nostrum conuertenda; sed
 neq̄ uicio detur q̄ in hunc libellū nostrū aliena cō
 gesserimus; naz appetitus cōtumaciā restinguere
 nostrū est institutū. id seu nostris seu remediis fiat
 alienis: quid ad ægotū? De Chrysippo cuius tan
 rum fuit in dialectica nomē aiunt q̄ testimoniorū
 nube uteret; & quibusdā suis opusculis totā Eurī
 pidis Medeam inseruit: & Apollodorus Atheniē
 sis de eo dixit; si qs tollat de Chrysippi libris quæ
 aliena sunt; charta ei uacua relinquet Plinianæ sen
 tentiæ caustica uis inest: quā quia potest luxurian
 tē appetitū reprimere; tanq̄ pharmacū opportunū
 & fomētū salutare porrigimus: ad id tñ qd̄ dicit̄
 hoīez nasci nudū Aristoteles de generatiōe aīaliū
 li. ii. respōdit dicēs. Hō nudo maxime oīum & ite
 rto corpe nascit̄: qm̄ minimū i eo ē terreni recre
 mētī q̄ cā fac ut ūgues q̄ minimos p portōe sortiāt̄
 Cur De⁹ floripēdat corp⁹ rōnes nāles. ca. xxxiiii.

Ecitatis tot morboꝝ ac icōmodoꝝ gene
 r ribus; qbus humanū corpus afficit; re
 manere potuit i corde tuo qdā noxiæ co
 gitationis aculeus castigatæ cōsciæ p molestus: ui
 deri enī pōt deū nrī uī nullā: uī certe paruā rōnez

LIBER SECVNDVS

habuisse: quos tot calamitatibus & ærūnis exposu-
it; & sic nomē patris quo illū in primis honoram⁹
amittet si paternā curā & pietatē uel amisisse uel
nō hebere probabit; ut igit̃ excludat̃ huius cogi-
tationis iportunitas uicina præcipito præter ratio-
nes antedictas ad cōsiderandū rerū naturā cōuer-
tamur: quo manifeste cōstet deo corporū nostro-
rum maiorē curā esse nō debuisse. qđ si alius re-
petemus audire nō pigeat. nā nō erit rei naturalis
iniucūda narratio. Philosophi oēs i corpus & spi-
ritum substantiā partiunt; Corpus uocant quod
uideri: qđ tangi; quod audiri; & aliis sensibus pci-
pi pōt. Spiritū x̄o quod q̄si inane sub sensum nō
uenit; sunt tñ & corpora quædā naturæ adeo tenu-
is & exilis ut uideant̃ & appellent̃ spūs; ut uapo-
res terrestres; & qbus si ibibito calore solis eleuā-
tur; fiunt uētī; tonitrua; cometæ; stellæ cadētes. Si
uero intra terræ uiscera obturatis spiramentis oc-
cludant̃: terræmotus exurgunt; fontes calefiūt. &
qui ex aqua resoluunt̃; ex qbus nubes pluuiæ grā-
dines; & id genus alia pcreant̃. Itē qui magiæ na-
turali dant operā; solēt spūs uocare ptes subtilio-
res ex corpibus mixtis puta ex uīno & huiusmōi
aliis uirtute ignis & caloris emūctas; qn & in cor-
poribus humanis puriores sanguinis ptes; q̄ p ar-
terias ad uegetāda mēbra plabunt̃ spūs uocant̃ a
medicis; & eos trifariā diuiserūt: ināles q̄ i epate; i
uitales q̄ i corde; & iaiales q̄ i cerebro gñant̃ his

LIBER SECVNDVS

oib⁹ q̄q̄ sint corpa tñ spūs nomē ē iditū; q̄ singula
 ri priuilegio subtilitatis & actiuitatis excellāt; spūs
 tñ si more stoicorū uī uocabuloz īspicim⁹; halitū si
 gnificat, & ad uētū extēdit: iuxta illd̄ psalmi; Ignis
 grādo; nix; glacies; spūs pcellarū. Sumit⁹ & p aīa;
 iuxta illd̄: Spūs & aīa iustorū, & itē aīa p halitu: Plī.
 enī i li. na. hist. dicit: aīa hoc ē halitus Leonis: iēsse
 uirus graue: & urli: pestilēs: s; iā a corpeis ad īcor
 porca trāseam⁹: aīa; uegetabiliū quā nutriēdi; cre
 scēdi & generādi pricipiū est: Itē aīa brutorū quā
 p̄dictis sētiēdi & mouēdi uī supaddit; nec nō & aīa
 rōnalis: in q̄ p̄dicta duo aīa genera sic trigonū &
 tetragonū in pētagono cōtinent⁹; spūs sunt; & p/
 sertim aīa rōnalis; Sūt & ī aere spūs qdā: iuxta Pau
 li aplī traditionē: Nō ē igt nobis colluctatio aduer
 sus carnē & sanguinē: s; aduersus pricipes & po⁹
 testates tenebrarū harū. tenebras aut uocat caligi
 nosum hūc aerē: q̄ circūfusus & cōtiguus mari p
 uicinītarē & cōfusiōnē in aquarū naturā degene
 rat: uel magis p tenebras mediā aeris Regionē in
 telligit ubi regnū est neutorū: ubi nubes & grādī
 nes & multa terrarū incōmoda generāt; illā enī lu
 mine carere & semp tenebrosam esse physica rō
 ne pbatū est: nam si ut aiunt & experimētū idicat
 reflexio radioz a solidi corporis plana supficie re
 p̄cussorū caloris & luminis ē causa: nullum erit in
 ea parte lumen quā tantu; a terrā & maris uerbe
 ratu seiuncta est: sed iam proposito accommode/

LIBER SECVNDVS

tur oratio. In oī fere corpore uel uere spūs est; uī
 qddā aliud: quod ppter naturā uicinitatē spūs dī
 cit; & id quidē est in oī re melius; ubiq; p̄stātius:
 Quicqd enī est in re p̄ter spūm; spīritus cōparatio
 ne fex est; purgamentū est. Interroga empiricos;
 cū aqua ardens per ignēeducta est; qd ex uīno re/
 stet nisi insulsus liquor; & quasi quoddam corpus
 emortuū. Quid pluribus opus ē. Quicqd per cor
 poreā naturā fieri dicit opus est spūs latētis in/
 trīnsecus ab eo tanq̄ a fonte omnis operatio deri/
 uatur; a corpore uero ut ab instrumēto; p̄pterea
 recte ab Aristotele dictū est aīam opationū uitali/
 um esse principiū; quid mirū igitur si naturā opī/
 fex deus qui corpora spīritibus aīauit; qui figmen
 tū nostrū cognoscit; qui scit corpus nostrum esse
 puluerem; qui oēm nostrā uīm aīa insculpsit; cor
 pus paruipendatur admirantē pueri pomi amani/
 tatem; quæ est in cortice. tu uero p̄iecto cortice
 quod sub eo seruas. in frumētī spicis cōtēplamur
 sagacitatē naturā mirabilē; granorū ordinem & dī
 spositionē; folīculorū amictū; aristarū uallū; & exī
 miā in toto illo ope uenustatē. Attamē postmo/
 dum omni extrīnseca pulchritudine contempta
 spīcas conterimus; & paleas ad uentum iactantes
 ad solum granum curā extendimus: quod si deus
 facit in homīne quod tu sapienter facis in messe:
 miraris & damnas? Mirari potius debes hominū
 ignorantiam; temeritatem; audaciā q̄ se nō agno/

LIBER SECVNDVS

scant; q̄ Deum incusent; quod iudiciū eius non
formidēt. Deus spūs est. Vis causarū Coelestium
atq; terrestriū in spirītibus est: oīs corporea substā
tia ab incorporea gubernat: & regit. flocipēden
da ergo & cōtēptui habēda sunt corpea hęc mē
bra. aimus uero oī cura excolēdus; supradictis oīs
bus astipulat Paulus imo spūs sanctus ī Paulo lo
quēs cū inq̄t; Habemus Thesaurū istū in uasis fi
ctilibus; Thesaurū uocat aīam; uasa fictilia sunt mē
bra: Quorū incōmoda aīabus materia uirtutū; ap
petitus frenū; & spiritalis p̄fectus occasio: Oēs
qui ad uerā sapiētiā uel puenerūt uel puenire uo
luerūt corpus nō contēpserunt solū; uerū de indu
stria macerarūt prætereo sanctos de quibus id ma
nifestum; Venio ad gentiles; Pythagorici a carni
bus abstinere; Diogenes cū baculo & pera mē
dicās. & discipulos mēdicare docebat in cuius cō
tēptū ut existimo dictū est a Christo: Nolite por
tare baculū neq; perā. ut oñderet longe etiā mino
rem: q̄ Diogenes prædicasset corporis curę a no
bis habendam; ipse Epicurus quē aliæ philosopho
rum scholæ quasi impudicum & de summo bono
male sentiētēm explodunt cū coenare lautius uo
lebat & genio (ut aiunt) indulgere Pane & Caseo
uictitabat; Sacerdotes Aegyptii in templis se clau
dentes Pane Sale & hysopo uescebant. Gymno
sophistæ apud indos ut testis est Philostratus in
uita Apolonii Tyanei se inedia extenuabant; som

LIBER SECVNDVS

num & eum perq̄ breuissimum in nuda humo capiēbant. Caloris & laborū ita patiētes ut saxeī uiderentur; de his Plinius in septimo naturalis hystoriae libro de Indis loquēs ita dicit philosophos eorum quos gymnosephistas uocant cōstat ab exortu ad occasum perstare contuentes solem imobilibus oculis feruentibus harenis toto die alternis pedibus insistere; Socrates quorundā muliercularū quas domi habebat Cōtumelias; & opprobria & omne genus iniuriarum sic ferebat; ut ab eis semeliorē fieri p̄dicaret; de eodē Socrate legimus; nisi mea me fallit memoria; apud. A. Gelliū; q̄ aīa corpus ita subegerat; patiētiae disciplina sic formarat; ut a uespera usq; ad uesperam perdius & pernox fixis in eundē locum semper oculis; & in eisdem uestigiis p̄sistebat; quasi facto a corpore mētis excessu; Seneca de corpore loquēs asperius inquit; tractandum est; ne animo male pareat.

Quod tota natura nō cōsistit in aīa. Ca. xxxv.

Propterea quae de corporis uilitate disseruimus; ut putauerūt quidam totam humanae naturae perfectionem in anima esse; corpus uero quasi thēcam & appendicem animi nihil ad integritatem naturae pertinere; cui sententiae obuiant non Peripatetici solum; sed & Catholici; qui animas ad corpora tanq̄ ad speciei partem inclinari; & destructo corpore hominē interire ac esse desinere dogmatizant; Christu; insuper

LIBER SECVNDVS

in triduo in ortis propter corporis & animæ separationem; hominem non fuisse; est Theologorum cōmunis opinio. & in eo allucinatum esse uolunt Petrum Lombardum; qui magister sententiarum appellatur: carnis etiam resurrectionem prædicat; ut in natura integrata recipiat unusquisq; stipem eorum quæ gessit in uita.

Quæ sint mortis causæ contra philosophos & mathematicos, Ca. xxxvi.

Ec de mortis necessitate conqueri debet sapiens; tria enim sunt uitæ genera quæ ex perire unumquemq; oportet: primū in mortali corpe. secūdū extra corpus. tertiu rursus in corpore: cu; corruptibile induerit incorruptio nem; & mortale exuerit mortalitatem hic est animarum circulus perfectus; cum a corpore dimissa rursus in antiqua sua mēbra completa periodo remearint; est alia (ut aiunt) moriendi necessitas; q; uidelicet ex contrariis constamus elementis; quæ assidue agendo ac patiēdo inuicem corrodunt; Verum hæc ratio iudicio meo breuitate; quidem uitæ; mortalitatem uero non ostendit: Constat enim diu stare non posse: quod assidue defluit: At si non ex contrariis elementis sed ex uno tantum plasmaretur corpus: elementorum contrarietas ablata esset; non tamen mortalitas. Corruptibile enim est corpus siue ex uno elemento cōstet siue ex pluribus, ipsa namq; elementa sua

LIBER SECVNDVS

pte natura mortí & corruptiõí subiecta sunt. Nõ ení puto aerem si solus esset in mundo; & ab aliorum elemētorum cōtrarietate liber: fore incorruptibilē. Aliam mortis necessitatē a numero aiaruꝝ ppe infinito Platonici trahūt; Aiunt ení materiaꝝ tot corporibus simul gignēdis nõ sufficere; quos animæ sunt fuerūt & futuræ sunt; & ppter ea ut alia succedāt; oportere priores abscedere; & corporū suorum materiā nouis animabus quasi domū nouis habitatoribus tradere; ut spiritū naturalium numerus impleat. Velle igit̃ semper uiuere (si uera hæc sunt) nihil aliud est q̃ materiam aliis aiabus debitā plus æquo uelle occupare; & futuris impedimēto esse ne nascātur. Quod q̃ improbum sit iudicemus nos; q̃ nondū natī essemus: nisi maiores nostri iā decessissent. Tu ergo quicūq; es q̃ male uiuēdo membra tenes in seruitute peccati; Memēto corporis tui materiam expectari ab aia fortasse meliori. Cui q̃ diu uiuas infert̃ iniuria si eius creationi tuæ obscoenauit̃ obstat longitudo. Cōstituit ergo s̃m hos deus breues dies hominis: ut certi tēporis curriculo omniū summa p̃deat animarū. Ex predictis inferri pōt quod cōcessum est a philosophis oibus materiā rerum corruptibiliū nõ corrūpi. Iuxta illud Nasonis Pythagoreorum opinionem recitantis:
Non perit ex toto quicq̃ mihi credite mūdo;
Sed uariat; faciemq; nouat; nasciq; uocatur.

LIBER SECVNDVS

Appetit aut materia semp nouis exornari formis;
 forma materiae dñari. Et ubi una forma destituta
 est materia ad eandē nunq̄ nisi in die iudicii. ad si-
 milem x̄o nō statim reuertit̄. pōt tamen & statim
 hoc est breui tēpore reuocari: ut si corpus huma-
 num māduceſ ab homine: sicut apud Anthro-
 phagos mos est. trāseunte enī cibi parte in semen
 humanum pōt ex illa materiae portiūcula fieri em-
 brio: & ad rōnalis animæ redire cōsortiū. Quod
 si curiositas humana q̄sierit quo pacto fieri possit:
 ut eadē materiae pars quæ in plībus humanis cor-
 poribus fuerit: in iudicio surgat. cū omnib⁹ nunq̄
 cum quonā igitur? Aiūt Theologi quidā cum pri-
 mo resurrecturā: & quod eius defectu minus erit
 in reliquis: supplēdum a deo. quēadmodum enim
 panes multiplicauit ī deserto: pōt & materiā auge-
 re in iudicio: q̄ si tota unī⁹ materia fiat tota alteri⁹:
 oportet nouā alteri materiā dari: nec ut ecclīa do-
 cet pprie carnis resurrectio eēt. Astronomi uitāz
 coelo metiunt̄. negat Epigenes cētū uigintiduos
 uitæ annos excedi posse. Berosus cētū septēdecī.
 Reges Petosyris & Necepsos aiūt posse in Italia
 cōtigē uitæ ānos cētū uigintisex. Obseruādos an-
 nos elīmaſtericos monēt mathematici: hoc ē scāsi-
 les & gradarios. & hī sūt q̄ ex septē & nouē nume-
 ris in unū cōfluētibus surgūt: hī nāq̄ duo numeri
 ut aiūt decretorii ac malefici: & ad uitā succidēdā
 pollētes sūt: & p̄pterea sexagesimūtertīū annū sē-

LIBER SECVNDVS

uum & pestilētem dicunt. q̄ nouies septē & septi-
es nouē eū numerū reddūt; hac astronomica sup-
stitio; ut Trāquillus testis est; ipsuz quoq; pturba-
uit Augustū. Sed ut Plinius inq̄t in. vii. lib. natu-
ralis hīstoriæ; capite. xlix. Artis ipsi⁹ Astronomiæ
incōstantia declarat q̄ incerta res sit. Recurramus
nos ad Paulū apostolum qui nō coeli sed dei arca-
noꝝ est cōsciuz; & discamus ab eo statutū esse oī-
bus hominibus semel mori. Iob etiā audiamus di-
centē: Statuisti terminos eius q̄ præteriri nō pote-
runt. His cōtenti causis inquirendis finem impo-
namus. Nam ista curiositas est præcipitio uicina
temeritas.

De causa breuis uitæ & mortis; & de annis anti-
quorum patrum. Cap. xxxvii.

H Ec de breuitate uitæ dolendū nobis est
more Theophrasti; qui naturā uisus est
accusare; q̄ cornicibus; ceruis; ac elephantis lon-
gissimā uitā dederit. hōi x̄o cuius intererat; & cui
maxime debebat; in statuēdo uitæ spacio usq; ad
suspitionē inuidiæ parca fuerit; imo si Mosi credi-
mus naturæ opifex deus in distributione uitæ ta-
liberalis fuit; ut hominī potestātē fecerit nunq̄ mo-
riendi; sed q̄ p̄fecte credūt diuinis eloquiis; & cu-
iusticia & pietate uitam degūt præsentis exiliū bre-
uitate cōtēpta; magis deo gratias agūt q̄ hominī
coelum aperuerit q̄ naturam accusent q̄ auara ui-
tæ fuerit; Sed sīnge nullam hominī coelestiū bo-

LIBER SECVNDVS

norum spem relictam: quid de breuitate uitæ dicē
 dum sit in principio libri de bello iugurthæ lucu/
 lento sermōe Crispus explanat: Fallo inquit q̄rit
 de natura sua genus humanū: q̄ ætas ibecilla atq̄
 brevis auiforte potius q̄ uirtute regatur: nam cō
 tra reputando neq̄ maius aliud: neq̄ p̄stabilius i/
 uenies: magisq̄ naturæ industriā hominū q̄ uim
 aut tēpus deesse: s; dux atq̄ imperator uitæ mor/
 taliū animus ē: sic ille. Quod x̄o ante diluuii gene/
 ralis egressum fuerit uitæ humanæ tanta p̄lixitas:
 neq̄ mirari neq̄ illi sæculo inuidere: neq̄ eam sibi
 optare q̄sq̄ debet. Erant illis q̄dē hōib; ut Astro
 nomi aiūt: & experimēto constat coeli p̄piciores
 uolūt nāq̄ Astronomi duos esse zodiacos: Vnū
 in nona sphaera. Alterū in octaua: quod firmamen
 tū uocāt. & initio rerū ac tēporū sic a deo disposi
 tos ut aries arietī: taurus tauro: geminis gemini:
 iungerentur. & amborum coeuntibus in unū ui/
 ribus fortior in terris fiebat influxus. unde & her
 bas tunc salubriores: & fructus terræ meliores: &
 longiores animantium uitas fuisse non dubium:
 postq̄ soluta per motum societate ab inuicem dis
 cesserunt: totus inferior mundus agrotauit: sup/
 addunt Theologi primū parēte; filios & nepotes
 talib; disciplinis imbuisse: ut q̄d utile quid noxiū
 uitæ esset: per se unusquisq̄ cognosceret: Addunt
 & terræ uliginem tunc synceram frugibus suppe
 ditasse alimētum melius & uberius: quæ post

LIBER SECVNDVS

diluuiū falsedine maris ibibita debilior fuit: Et deū
iccirco uetuisse ne Adā de ligno qđ uitæ dicebat
qa uitæ pducēda uim habebat: iterū degustaret:
ne plongaret simul cū uita miseras. debuisse aut
potius illos q̄ nos tā diu in uita esse sic pbant: q̄ ui
delicet nulla pdecessorū iuēta: nullas artes: nullas
sciētias tūc hñtes oportebat lōgis experimētis ea
pdiscere: quæ nos ex aliorū scriptis: & ex maiorū
nostroz lucubrationibus facile & cōpēdiose doce
mur: Reducta est tandē cōmunis uitæ humanæ sū
ma teste Dauid in psalmis ad annos septuaginta:
& in eodem adhuc statu perseverat.

De ānis hoīuz añ diluuiū: cōtra Pliniū. Ca. xxxviii.

X his patet illos primī sēculi ānos fuisse
e nostris pares uel paulo minores: tātō. s.
quāto lunaris solari ē breuior: Dauid enī
de annis loquēs a suæ gētis more qui descendit a
Moysē non recessit: Plinius in septimo natura
lis hīstoriæ libro capite. xlviii. sic de annis inqt:
Annū alii æstate unum terminabāt: Alterz hyeme.
Alii q̄ dripartitis tēporibus: ut Arcades: quoruz
annū trimestres fuere: Quidam lunæ senio: ut ægy
ptiū: Itaq; apud eos aliqui singula annorum millia
uixisse produntur: sic Plinius: Quibus uerbis ostē
dit se putare annos qui primis patribus tribuun
tur fuisse menses: Verū hęc existimatio per se sa
tis exploditur: longe enim plus nos uiueremus: q̄
illa mundi adhuc recentis antiquitas, nam centuz

LIBER SECVNDVS

annis: mille ducenti menses includuntur: qui numerus anno rñ nulli illorum ascribitur: sed quod euidentius argumētum esse pōt aduersus eos qui annos hebræorū menses dicūt q̄ ipse Moyses q̄ dixit: Vixit aut Malalehel sexagintaquinque annis: & genuit Iared. certe si annos pro mēlibus accipit: Malalehel quinque annos & totidē mēses natus genuisset. quod ut Persius inquit: Nō sanī esse hoīs non sanus iuret Orestes. Sed de his transeunter hęc dicta sint.

Quod uita humana nō sit breuiata. Cap. xxxix.

Essat insup illoꝝ opinio qui dicūt uitam humanā esse breuiatā. Nā si tēpore Dauid idē quod modo est spaciū uitæ fuit: quomodo dicemus in dies uitam breuiari. Et qui dē inter Dauid & nostram hanc ætateꝝ annorum duo millia quingēta: & eo amplius intercesserūt: quo tēporū cursu lōgissimo manifesta uitæ breuiatio facta esset. Quod si dicas usq; ad centesimum annū & amplius illis tēporibus quosdā superuixisse: respōdebo & posterioribus sæculis idē cōtingisse: & nunc quoq; cōtingere: Argatōnis rex Tartesiorū centū quinquaginta: Cinyras rex Cypriorum decem amplius: Epimenides centū quinquaginta septē: Gorgias siculus centū octo: uel ut Pausanias inq̄t centū quinque. M. Valerius Coruinus centum: Terentia Ciceronis centū & septē uixit annos: sub Tito & Vespasiano: sicut Plini⁹ meminīt

LIBER SECVNDVS

in septimo libro naturalis hystoriæ; censu per italiã
agitato uiri centum & uiginti annos nati; Parmæ
tres reperi sunt; Brixelli cētum & uiginti q; unus
Item Parmæ centū & triginta annorū reperi duo
in Veleiatio oppido Placētino ducētorum & de
cem annorū sex. Ioannes quidā Caroli Magni Ro
manorū Imperatoris armiger uitæ lōgitudine par
Nestori tercētum annos uixisse perhibet. Ex quī
bus uerisimile satis est quod Petrus Aponēsis ra
tionem sideralem sequēs in cōciliatore dicit uitā
humanā; modo breuiari; modo p̄duci pro uario
cursu & dispositione cælorū. Patet etiam uanū eē
qd Epigenes: & Berosus: Petosyris: & Necepsos
& alii Mathematici de terminis uitæ tradiderunt;
Non ergo de spacio uitæ nostræ dolēdū; sed om
nino curādū ne frustra uiuamus; Phocylides dicit
uitā; esse trochū; est aut trochus reuolutio; rota;
Cursus; cuius finis certus; sed quando; incertum.
Propterea a Christo dictum ē; Vigilate itaq; quia
nescitis diem neq; horam.

Qd ægritudo p̄seruat a multis flagitiis. Cap. xl.
St aliud quoddā in infirmitatibus priui
e legum singulare; quod in liberis ciuita
tibus licet aduertere; ubi ut plurimū fa
ctiones sunt; & contentio est inter ciues de potē
tia & de honore ac præsidentia. dum enim quisq;
clientelas habet; & suos tueri; ac extollere nitit̄ cū
magno cōscientiæ detrimento multum laborum

LIBER SECVNDVS

multum periculorum frequenter suscipimus: & pedetentim in angustias pellimur: a quibus explicari ac expidiri postmodum uel impossibile uel certe difficile: At qui bene ualet: & ab huiusmodi officiis continet: ignauus segnis stolidus putatur: sed qui morbo impediēte detinet: malarum operarum consciētia nō ponit offendiculū. & apud oēs in promptu habet excusationem: uiuit sibi: sanos aut sibi uiuere nō licet: uno quoq; in sui fauorem illud Platonīcum usurpante: Non solum nobis nati sumus: sed ortus nostri parte; patria; partē amici sibi uendicāt. Quot putas reperiri posse q; malent se morbo uel grauissimo tūc detentos fuisse: cum aliquando illa Bononiā negocia tractauerūt aut cum illis amicis fauerūt: unde postmodū seditiōes exortae: tumultus excitati: manus cōsertae sunt: ac excidia & incendia subsequuta: Cum Lucius Catilina cuius impium ac immanem conatum Cicerō sua prudentia repressit ciuili bello superatus & accepto loetali uulnere corruēs terram momordit: maluisset tum cum eam coniurationem adortus est: podagra laborasse: duo fratres ex gracchorum familia uiri seditiosi: Caius & Tyberius cum se insidiis circumuentos: & ab armatis ciuib; oppressos uidere: cupiissent se tunc cū de lege agraria facere ad populum uerba coeperunt Chiragrā doloribus infestatos Iulius Cæsar: qui tantam est ausus tyrannidem: cum in senatu se a

LIBER SECVNDVS

coniuratis peti conspexit & confodi: præoptasset se tunc quādo cum copiis rubiconē traiecit: grauiissima febre correptus ægrotasse. Aegritudines igitur & si a quibusdā uirtutū officiis tardant: ab innumeris tamen quæ facturū incursum fueramus delictis periculisque nos liberant. Possem in patria tua multa reperire quæ dictis meis astipulentur: sed parco. nam ea & non fuisse: & postquam facta sunt ex memoria hominū recessisse desidero. Nonnunquam igitur unius uiri infirmitas totius familiæ: totius ciuitatis: totius etiā puinciæ est sanitas. Eeōtra unius sanitas est multorum & pene infinitorum ægritudo: & in hoc dei bonitas simul & prouidentia maxime cernitur: quod nostris incommodis uoluit commodum aliquod admiscere: ut unius amaritudinē dulcedo temperaret alterius. Ita fit ut ex his nostræ uitæ miseriis & ærumnis si bene uti sciuerimus foelicitatem possimus exprimere.

Quod ex aduersitatibus nascatur iucunditas spiritualis.

Cap. xli.

Ranseamus ad spiritualia tempe Pauli apostoli: hoc est ad spirituales fructus animæ beneualētis palato dulcissimos. sed gradiamur ea uia quam ipse monstrauit: ne nouarum adorti fortasse fallamur. sed quo melius percipere possis: prius sententiā unā Platoniorum euoluam aiunt enim Platonici duplicem esse uirtutē. Vnam purgatoriam animi. Alteram vero animi purgatam. Prima

LIBER SECVNDVS

cū uiciis adhuc pugnat; altera domito iam uiciis
 exercitu cōpositisq; regni sui rebus pacifice sine ul
 la rebellione gubernat; prima armat ut appetitū
 subiiciat rationi & ut pessimū hoc qđ intra nos i
 ter rōnem & appetitū gerit bellū; excludat; pessi
 mū inquā bellū; nam externa bella mala qđ sunt.
 Ciuilia peiora. domestica pessima. quæ nō itra nos
 gerunt intestina tanto sunt peiora quanto aīæ q̄
 corpis est peior interitus; Virtus purgatoria gra
 dit p spineta; p loca arida inuia & inaquosa p ca
 ua ualliū; p ardua moatium; eo scilicet itinere; qđ
 ut Prodicus inqt Herculi uirtus ostēdit ad gloriā;
 Finxit enī Prodicus Herculi adolescenti uolupta
 tē & uirtutē in muliebri specie apparuisse; & eum
 certatim studuisse ad sese allicere illā pollicitando
 delicias & genus oē libidinis; cuius tñ finis futu
 rus esset uituperiū; dedec⁹; & ignominia; hāc nō
 offerēdo primū qđz difficilia ardua; aspera. mox
 aut laudem; honorē ac immortalitatem; prima illa se
 uera præludia; uirtutis purgatoriae sūt rudimēta;
 & eius qui ad ueram gloriā niti uelit; tyrocinia pri
 ma. quæ uero sequuntur dulcia & amena; fructus
 sunt animi iam purgati; Prodicus Pythagoras con
 cordauit græcam uocalē γ a Palamede uel Sīmo
 nide inuentā; nam de autore dubitat; Interpretās
 sinistrum Ramus quia in imo latior; in summo an
 gustior; ubiq; planior; & ascensu facilior; uiciis de
 dit. Sinistrū nō uirtuti; qalōgus & arduus de radi

m i

LIBER SECVNDVS

ce primum surgit; angustus: ascendendo expandi-
tur: & instar palmæ tanto spissior quāto sublimi-
or in latā planiciē cacumē extēdit. Prima ps ram,
dextrī est purgatoria; & sūmitas illa plana purgat
animi uirtus est: typus gerēs Christi; qui dixit; Ve-
nite ad me oēs qui laboratis & fessi estis; & ego re-
ficiā uos; uicta difficultate præambula id est per-
turbationibus sedatis; tum demū cum ratione re-
gnat uirtus; Tūc ex uirtute quasi ex uitæ bene re-
pastinata; & arbuſto suo alligata prodeunt hī fru-
ctus; q̄b' mēs ip̄a nutrit & uiget; apes imitata quæ
eodem melle quod procreant uiuūt. anima est tel-
lus, arbuſtum appetitus uirtus. Quæ de
uirtute diximus ad ea quæ uident' oculis maioris
intelligentiæ gratia reducamus; Vt duplicē uirtu-
tem diximus: sic duplex quoq; Triticū dicamus.
Laſtitudinis unū: reſectiōis alterū; ut dialecticoꝝ
more utamur uno ut pluribus; in quod multiplici-
ter fertur intellectus. Primum ergo triticū est duꝝ
aratur; & serit' truncatur & metitur. uapulat, & mo-
litur. Alteruꝝ est dum māducatur; Hoc igit' quod
palato iucundum est quod uoluptatem affert &
nutrimentum; tantis laboribus est partū. tot prui-
nis canduit. riguit tot niuib'us; maduit tot pluuiis;
aruit tot solibus, expauit tot grandines; & tandē
post tot iniurias succisum & cuꝝ multo sudore per-
latum in aream; uerberibus tunditur: iactatur ad
uentum. fertur ad catyllum. & cribro polinario

LIBER SECVNDVS

excussus; globatur in massam; fermento corrumpi
tur; pugnis subigitur. Ad ultimum quasi iam quo
dam martyrio consumandum redigitur in trochi
scos; & in frusta diuisum torretur in clibano: Sic
profecto uirtus quæ magna futura est in difficul
tate plantatur; radicat in dolore; germinat in ærū
nis. sudore rigatur. Curis stercoratur. firmatur an
gustiis; floret in laboribus; frōdet in negociis; foe
tat in aduersis; cum ergo uirtus sumpsit incremen
tum & gratiæ sole incalescente coaluit; incipit fru
ctus afferre mirificos. Tunc oēs sicut nos amam?
alienis gaudemus bonis æque ac ppriis; intus ac
foris nobiscum & cū aliis pacifici sumus; Tunc
animi nostri cōpotes ac reges icōmoda oīa æqua
nimiter ferimus. In fidei & modestiæ; pietatis & sa
piētiæ; castitatis & iustitiæ studiis exultamus. Vir
tutum ergo fructus; ipsarum uirtutū est usus: cū p
morem & habitū factus est operanti leuis & dul
cis; Vides quo pacto tandem ex spinis uuas colli
gimus; tum scilicet cum gregem affectuū disper
scentes studiose curamus seminatas in nobis a na
tura uirtutes. hoc est ergo ut respondere proposi
to incipiamus; quod i secūda ad Corinthios epi
stola Paulus dicit; Sed ordinem uerborum soler
ter attende; In oībus inquit exhibeamus nos sicut
dei ministros; in multa patientia; in tribulationib?
in necessitatibus; in angustiis; in plagis; in carceri
bus; in seditionibus; in laboribus; uigiliis; i ieiuni

m ii

LIBER SECVNDVS

is. hucusq; per patientiæ spineta gradiendo: uirtus purgatoria laborauit: & Aristæus ut mel iueniret cum Proteo depugnauit; quæ mox subinfert: sunt mel quod quæritur: sunt quas uitis in terra pastinata hoc est uirtus in mente purgata fruges emerito reddit agricolæ; Sequitur enim sic eodem loco in castitate; in scientia; in longaminitate: in suauitate; in spiritu sancto; in charitate non ficta; in uerbo ueritatis; in uirtute dei. Notandum autem qd p uirtutes non habitus ociosos: & sine operibus mortuos qui arbori infoecundæ sunt similes: sed iugî exercitatione fructiferos commēdat Apostolus; & in euangelio dixit Christus: Ignem ueni mittere in terram; & quid uolo nisi ut ardeat:

Quod debuit esse naturarum uarietas ad ostendendam dei sapientiam. Ca. xlii.

Emini me libro secundo capite quarto cum de cōplexionibus ageremus; Citasse Plotinum dicentem: ad decorem uniuersi non parum facere immo & necessariam esse rerum uarietatem. placet suasioni huic ratiunculā addere patientiæ profectui satis accommodatam Sumitur autem hæc ratio ab ostendenda arte summi opificis; & est huiusmodi: si pictor unicolore faciat parietes; q̄q̄ color is sit & præcio carissimus & specie amænissimus ut purpurissum: putares ne tu id esse consumari opus artificis? Non putaret hoc Apelles; non zeusis; nō Parrasius. putaret

LIBER SECVNDVS

fortasse Cleophrantus & aliquis eorum pictorū; q
arte nondū perfecta monochromata pinxerunt.
At qui exactissime artē adepti uolunt absolutissi-
me pingere; & penicillo naturam æmulari: ut Pro-
togenes; qui inducēdis lineis cū Apelle certauit:
non colorem unū tm̄ adhibent; sed minio; arme-
nio; Cinabari; Chrysocollo; indico; Sādaraca; pur-
pura; cocco; Sinopide; hyacintho; Balauſto; & a-
liis id genus quasdā arbitrato suo figuras facient;
& quasdā ueras certam rem exprimētes; quas Ico-
nas uocant exarantes; ibūt in infinitā rerū uarieta-
tem; Pictor q̄a res ipsas creare nō potest rerū ima-
gines facit; id est artis summū beneficiū; nihil ex-
pectes ab ea p̄stantius; sed deus qui non imaginū
sed rerū est artifex; suam aliquando uolens mon-
strare peritiā; uenit ad officinā; & in se contem-
platus naturarū imagines; q̄s ideas; & paradigma-
ta græci uocant; animū extendit ad operandum.
Sunt aut̄ in ei⁹ mēte; nō quarundū paucarū; imo
cūctarū imagines rerū; & faciundorū operū; uiua
exēplaria; Iccirco Platonici dicūt creationē ac p̄-
ductionē nihil aliud eē q̄ assimilationē. De⁹ enī &
ministri eius Angelī coeloz motores ad ideas re-
spiciētes cūcta pducūt; Vñ & Moſi dictū ē; Inspi-
ce & fac s̄m exēplar; qđ tibi in mōte mōstratū est:
Nec tibi nouū uideat̄ qđ audies; Quot in mente
diuina sūt Ideæ; tot nec plures possūt gigni a deo
naturæ; finge enim plures gigni; sequet̄ eas factas

m iii

LIBER SECVNDVS

quasi ab ignorante. faber namq; qui clauum excudit cuius in mente spem non habuit; certe quasi dormiens & ignorans fecit; at idea est spes & ratio mentalis; rei faciundae naturam ostendens: An vero res creatae tot numero sint quot ideae; scire quis possit nisi ipse qui fecit. Non decuit igitur unum effectum fluere ab artifice cuius opus imensae signum est sapientiae; Et ne uideatur idem sepius repetitum fecit naturas instar numerorum; immo instar idearum hoc est in aequales. oportuit ergo quasdam esse minores; quae maioribus collatae quandam humilitatem praeseferrent; & sic ex pluribus naturarum gradibus scala consurgit; per quam intellectus in eum ascendit supponens enim ea esse numero finita quae ordinem habeant ab essentia; naturam quandam primam & praecellentez reperit; a qua tanquam a pelago perfectionis; fluat in alias riuus bonitatis; & hoc est quod Iacobus Apostolus dixit. Omne datum optimum; & omne donum perfectum de sursum est descendens a patre luminum; apud quem non est transmutatio; neque uicissitudinis obumbratio; hoc est de quo Aristoteles inquit esse animal aeternum a quo derivatur esse & uiuere; his clarius his obscurius. huius imago uisibilis est ipse mundus. si enim seruata substantia mundo quantitatem abstuleris: remanebit quaedam rerum sine magnitudinis inmensa congeries; cuius magnitudo erit bonitas inserta substantiae; Ad ostendendam igitur sapientiam tanti artificis factus est mundus; & in mun-

LIBER SECVNDVS

do oia & inter oia nos hoies loco satis digno constituti; hoc est in angulo hemisphaeriu ubi duo parietes diuersi tpalium. s. & aeternoru miro artificio coniungunt; de ista Creaturarũ multiplicitate Paulus ad corinthios scribit dicens. Nõ ois caro eadẽ caro; sed alia hoium; alia pecorũ; alia uolucrũ alia pisciũ. & corpora coelestia; & corpora terrestria. sed alia qdẽ Coelestiũ gloria; alia terrestrium; alia claritas solis; alia claritas Lunæ; alia claritas stellarũ. stella enĩ a stella differt in claritate. & quæ est in naturis eadẽ est in donis repetita diuersitas: In Abel nãq; claruit iustitia; Pietas in Enone; In Noe lōganimitas; Religio i Melchisedec; Fides i Abraham; in Iacob foecunditas; in Ioseph pudicitia; in Sãson fortitudo; in Dauid prophetia; in Salamone sapientia; in Absalone forma; in Petro credulitas; in Paulo constantia; in Ioanne scientia; & ut i prædicta epistola Paulus inquit: Diuisiones uero gratiarum sunt. idem autem spiritus & diuisiones ministrarionum sunt. idem autem dominus. & diuisiones operationum sunt. idem autem deus qui operatur omnia in omnib⁹. & paulo infra. Hac autem omnia operatur unus atq; idem spiritus; diuidens singulis prout uult; In hoc ultimo uerbo obstruitur os nostræ temeritati. quod enim nobis constat deum uelle persuasi id non posse nisi bonum esse; debemus humiliter & reuerenter ferre.

Quod mundus est quoddã spectaculu; nobis a

m iiii

LIBER SECVNDVS

deo exhibitum quo inuitamur ad patienter feren-
dum omnes aduersitates. Ca. xliii.

Apientia ergo diuina tot rerum exhibi-
tura spectaculū quasdam naturas cōdidit
quæ spectarent tantū: ut inanimata: quæ
dam etiā aīata ratione carētia Quædā ut & specta-
rentur atq; spectarēt ut homīnes & Angelos: qui
mundum hūc quasi quoddā theatrū mirabilium re-
rum refertissimū uidentes; dum opera admirant:
opificem prædicant; quorum unus erat qui dice-
bat; Coeli enarrāt gloriā dei & opera manuū eius
enunciat firmamentū; Itē Cōsideraui opera tua &
expaui: Item delectasti me domine in factura tua;
& in operibus manuū tuarū exultabo; Eat nunc &
pro re mirabili oñdat Callicratides ex ebore for-
micas & alia tā parua aīalia ut ptes eorū uix oculis
cerni possint; afferat Myrmecides quadrigā ebur-
neā quā musca alis integat; recitet Cicero pro mi-
raculo Iliada Homerī scriptā in mēbranīs tāz par-
uo uolumine ut nuce includeretur, Fecerit Aristi-
des Thebanus pictor tabulā quā centū talentis li-
citus est Attalus. emerit Timomachi duas tabu-
las octoginta talentis Cæsar dictator. Cnidiam ue-
nerem tota grācia inclytā; Praxiteles fecerit. De-
metrius expugnator Rhodo pepercerit ne proto-
genis tabulam concremaret. Iouem olympiū Phi-
dias; capitolinum; & ephesiam Dianam Mentor
exculserit; hæc homines olim mirabātur & ad quī

LIBER SECVNDVS

quennale gr̃aciæ certamen afferebant celebritatē
famæ & immortalitatem nois aucupantes. At deus
hoc totū quod cernis qđ etiā non cernis; fabrefe-
cit. oculos dedit ut uideas. mente; ut cognoscas
qua laude quo honore dignus est opifex; pars pri-
ma tanti spectaculi sunt ista mortalia corporea ter-
rena; si hæc bene spectaueris; & opificem spectan-
do pia mente colueris; oculis tuis aterna subiiciet
quæ cū tanta animi uoluptate spectabis; ut ab eis
diuelli nunq̃ possis. si uero hanc primam partem
stulte & infantiliter spectaueris; tanq̃ idignus qui
immortalia uideas excluderis; propterea scriptu;
est de uirginibus fatuis; qđ dum irent oleum emere
clausa est ianua; & clamantibus; Domine domine
aperi nobis. Respōsum est. Amen dico uobis ne-
scio uos. exclusæ sunt quia se ac alia male spectaue-
rant; nec in se & aliis deum cognouerant; Vade er-
go & gaudete in sortem ministerii huius ascitum
a deo; & fer æquo animo uitæ molestias; ut tran-
sire possis ad diuinarum rerum coeleste spectacu-
lum.

Comparatione rerum inæqualium probat me-
liorem esse uitam sanctam cum aduersis; q̃ uitam
foelicem cum uiciis. Ca. xliiii.

Liud est qđ ideo tecum uolo percurrere
a re ut ad diuinam sapientiam magis intē-
tus eius te bonitati credas securius. Em-
pedocles autor est. licet id sibi usurpet Aristoteles

LIBER SECVNDVS

quattuor esse mortalium rerum semina primitiua
quæ nuncupamus elementa. Ignem. Aere; Aquã
& Terram: Hæc ita contraria sunt: ut etiã conue/
niant. sic colligata sunt: ut annuli quattuor inuicẽ
se cõplexi: Ignis qđ defecatissimũ est elemẽtũ: per
siccitatem terræ cõnexus. est per frigiditatem: ter/
ra aquæ per humiditatem. Aqua aerĩ. per calidi/
tatẽ Aer igni: Quattuor istæ primæ qualitates Ca/
lidas: frigiditas humiditas: siccitas ita coniugatæ
sunt in elementis: ut qualibet earũ bis repetita cõ/
binationes quattuor reddat: Quod si quæras quæ
cõbinationum istarum præstantior: respondebo:
uideri eam quæ in nobilissimo elemẽto sit posita:
hoc est siccitas & caliditas quæ est in igne. Si uero
utra istarũ qualitatũ sit nobilior quæras: nõ erit ab/
surdũ caliditati dare principatũ: q̃ eam primũ ele/
mentum & si cõmunicat: neq; enĩ propriã habet:
nõ nisi tamẽ aerĩ secundo sibi in dignitate cõmuni/
cat. siccitatẽ uero & terra participat. Videt̃ enĩ iu/
re nobilius id: qđ in secũdũ: q̃ id quod in quartũ a/
primo diffundit̃. nam meliora melioribus natura
coniungit: Vides igit̃ ut hæc miro modo sibi co/
hæreant: & incomparabili artificio colligent̃ hoc
quidem uiderunt philosophi: at aliam rerũ coniu/
gationẽ non uiderunt: quã uolo (si placet) paucis
explicemus: Quattuor in uniuerso genera sunt ui/
tæ: Mũdana: infernalis: purgatoria: coelestis: hoc
est mũdana ad coelestem: quod terra ad ignẽ. Si/

LIBER SECVNDVS

cut enim terræ siccitatem & frigiditatē damus: sic
mundanæ uitæ attribuimus: pro frigiditate imun-
diciam: pro siccitate laticiam: Qui enim fm mun-
di ritū uitam ducunt. hi sunt: de quibus dicit: Te-
nent tympanum & citharā: ducunt in bonis dies
suos & in puncto ad inferna descendunt: in quib⁹
rebus uir sapiens cum Immundicia laticia: expres-
sit, non enim ad inferna descendere dici possent:
nisi essent uiciis inuoluti. Coelesti uitæ damus cuꝫ
sanctitate leticiā: in purgatoria: uero quæ est uitæ
coelesti qđ est aer igni sanctitatem a coelesti deri-
uamus: eamq; tristitia copulamus: qđ trīstari opor-
teat: qui torquentur, infernali autem quæ omnino
a coelesti sicut aqua ab igni diuersa est: attributa ē
immundicies coniuncta tristitia: Sunt igitur tot
qualitatum combinationes in quattuor his uitis
quot & i elemētis. Vex illæ corporeæ: istæ spūa-
les quæ sunt: sanctitas & laticia: sanctitas & trīsti-
cia: immundicia trīsticia: laticia imundicia: Sed re-
stat dubitationi respondere. Videor enim infer-
nalem uitam mundanæ præponere cum illā aquæ
confero: & istā terræ. dicimus hoc ideo nos fecis-
se qđ sicut aqua est tellure subtilior ac immateriali-
or: sic & infernalis uita iam terrenis defuncta cor-
poribus q̄tenus defecatio: eaten⁹ uideri possit eē
p̄stātior, qđ si cōtēdas meliorē oīno esse mundanā
uitā r̄ndebo & tertā in multis aq̄ præferendā. Sed
age hæc prætermittam⁹. sequamur ea q̄ plus ha-

LIBER SECVNDVS

bent euidentia: & minus audacia: plus utilita-
tis: & minus ambitionis. Mundana ergo uita cu:
coelesti communem habet laticiam. At infernalis
aquæ cōparata cum coelesti habet sicut cum igne
aqua: nullū commerciū. est enim tristis & sordida
At coelestis læta & sancta. Purgatoria x̄o aeri col-
lata: quia sancta est & tristis: infernali assimilata est
in tristitia. In sanctitate coelesti. Si ergo quis quæ-
rat: quæ istarum cōbinationū sit potior: nōne res-
pondebit cū sanctitate p̄stare laticiam? Quid enī
his melius excogitari pōt? Si x̄o quærat quæ du-
arum qualitatum sanctitatis: scilicet & laticia: præ-
ferenda sit: Respondebimus eadem ratione præ-
ponendā esse laticia: sanctitatem: qua siccitati cali-
ditatem pauloante prætulimus: q̄ uidelicet sancti-
tas est id in quo secundum primo: p̄stabilius opti-
mo coniungatur. Nam purgatoria quæ præcellit
mundenem: coelesti in sanctitate coniuncta est.
Quorsum hæc putas altius repetita? Nēpe ut ex
rebus naturalibz oñderē lōge p̄stātius eē cū sancti-
tate trīstari more illoz q̄ degūt ī purgatorio: q̄ inf-
sordes & inopiā more suū exultare: quoz uita ē in
coeno uolutari. Aegrotatiū x̄o uita ut ē oīuz scōz
cōe iudiciū: si bñ: (ut debēt) ægritudines ferāt: nō
mūdana uita ē: sed purgatoria: si purgatiōe idigēt
sīn aut nō egēt: ī ægrotāte tutela ē uirtutū: pximo
ad sanctitatē: hortamentū: utriq̄ meritōrū augmē-
tum: Vide iam ubi sis. eo enī ratiocinando dedu-

2 LIBER SECVNDVS

ctus es, ut tibi necessario fatendum sit longe melius
 esse: poenas ferre cum sanctitate: quam in uita turpitu-
 dine latari: Sed paulisper ad elementorum speculatio-
 nem redeamus. Ignis superne ubi coelo iungitur: est dese-
 caciore: ubi aerem circuit: in aerem degenerat: aer ubi
 ignem contingit: est rariore: Clariore: ubi aquam comit-
 rit: densiore: obscuriore. nebulis enim & uaporibus affe-
 ctus imbibit alienae naturae contagium. Aqua ubi ter-
 rae uicina est: terrestrior est: ubi magis dictat: pur-
 gatiore limpidiore: terra quae aqua abluitur mundiore: ut
 harena: quae terra est diluta. Inferiora igitur ea par-
 te quam superiora contingunt: meliora sunt. Purgatorii
 ergo uita quae secundo gradu est a caelesti: ea parte
 qua caelesti appropinquat: est melior. appropiat
 autem per sanctitatem: quam si tantum conari & perficere posses
 ut haberes cum sanctitate laeticiam: more apostolorum:
 de quibus scriptum est: laetabatur apostoli gaudentes a conspe-
 ctu consilii: quoniam digni habitus sunt per nomen Iesu contu-
 meliam pati: iam purgatoria uita transiret in caelestem.
 essetque homo non terrenus: sed caelestis. cum apostolo iam
 non tu uiueres: sed uinceret in te Christus. Labora-
 dum igitur quoad fieri potest: ut in hac uita breuis pur-
 gatorio uiuere sancte iucundeque ualeas. quam si faceres
 iam beatitudini uicinus caelestem in terris uitam inci-
 peres & sicut aer igni contiguus parum ab ignis na-
 tura seiungitur: Sic homo patiens & gaudens uidetur
 in angelorum transisse consortium. hinc Paulus dicebat:
 Nostra autem conuersatio est in coelo. & alios exhortatur

LIBER SECVNDVS

clamans: Quæ sursum sunt quærite: non quæ sup
terrâ: q̄ sursum sunt sapere. Et in psalmo dicit: Cor
meū & caro mea exultauerūt in deū uiuū.

Quod tollerantia aduersitatū facit breuiorem
transitum ad paradīsum. Cap. xlv.

V di (precor) & aliquīd insipientiæ meæ
sustine. Si dicat tibi deus: ubi triginta an
nos in hac uita: & totidē post mortē in
purgatorio egeris. p̄tinus i cælū admitteris. Dic
sodes: si coeli gaudia recte æstiaueris: nonne lōge
magis esset uotis expetēdu: ut purgatorii tēpus
cum uitæ spacio quæ nō nisi breuis esse pōt: simul
excurreret: & utrūq; uita scilicet & purgatio una
eadēq; periodo finē acciperet. quo coeli mox cō
sors fieres: q̄ post uitam quæ non nisi laboriosa &
ærunosa esse potest: maioribus iterū cruciatibus
destinari: & a coeli desiderio taz diu fraudari: uia
ad bonū quāto cōpēdiosior tātō optabilior: quia
melior. Habes igit̄ præcipua dei liberalitate mun⁹
hoc magnū & singulare: quod multis præcibus i
petrandum: quod magno esset p̄cio coemendū:
quod uidelicet si æquo animo fers: uiuis simul &
purgaris. Vtere igit̄ tātō dei beneficio: nec sinas
occasionē hanc tantam euolare: ferunt enim fortu
nam duas habere comites: occasionem: & poeni
tentiam: & cū ad quemq; uenerit: offerre primum
occasionē: eam cū oblata est: nō arripienti relinq̄
re poenitētiā: quam graci dicūt μετάνοιαν Quo

LIBER TERTIVS

datur intelligi occasionem semper esse uel quærē
dam uel expectandā; & qui inuentam uel repertā
neglexerit: solitum poenitere. Patrandi ergo tam
præclari ac salutaris negocii opportunitatem am
plexare; & q̄ eam tibi obtulerit; Deo gratias age.
Nam si sic egeris; ista corporis tui terra; quasi op
portunos imbres accipiens & coloni uersata li
gonibus quo magis uexabitur tanto uberiores
afferet fructus: & tandem discēs non illusum te a
domino. Sed ad petram hoc est ad Christum: ut
sordes excuterentur; allisum. & mox ut uiuere hic
desieris; sine ullo moræ intersticio i coelo renasce
ris; & simul erit & purgatorio & uitæ satisfactū.

Finis secundī libri.

Venerandi Fratris Baptistæ Mantuani Car
melitæ Theologi Isagoges: Ad Pacientiam Li
ber Tertius.

Quattuor uirtutes plurimum ualere ad tole
rantiam. Caput primum.

¶ T quoniā hominē natura fragilē
tot morbis expositū; tot malis ob
iectū difficile est nō frangi; uel nō
inflecti; necessariū arbitror te ad
monere; ut quattuor præcipue uir
tutibus munire te studeas; quarū
p̄sidio uim oēm flagelloꝝ facili⁹ fe

LIBER TERTIVS

ras: Hæ sūt q̄s primo libro pollicebamur: Fides: spes: perseuerātia: & longanimitas. Istæ nāq; quāsi fulcra quædā: colūnæq; firmissimæ paciētiae sustinēt ædificium. Et q̄q; supra dixerimus cataphractū esse oportere: quælit cū diabolo pugnare: tñ & plerisq; suffecit ad uictoriā leuis armatura. Pittacus mitylenæus unus ex septē sapiētibus cum de agri cuiusdā possessione inter Atheniēses & Mitylenæos armis certaret: ipse cū Phrinone Atheniensiu ducē: qui Pancratiastes & olympionices fuerat: singulari certamine pugnare instituit. Re te igitur clypeo tegens Phrinonē inuoluit: & eū interemit: Dauid adhuc adolescentulus stetit cōtra gigātem loricatū: ocreatum: galeatū: clypeatū & hastile hastæ eius erat quasi liciatoriū texentiū: ipm autē ferrū hastæ eius sexcētos siclos habebat ferri. Dauid baculo pastoralis armatus & funda gigātem nō expauit: & uicit. Dic ergo & tu diabolo: qđ & Dauid dixit Allophylo: Tu uenis ad me cū gladio & hasta & clypeo: ego autē uenio ad te in nomine domini exercitū: dei agminum israel. Prædictæ igitur uirtutes tāto tibi usui erūt: ut cæteras si habes tibi custodiant. Si nō habes ad te alliciant. Omnes enim uirtutes sic mutuo se amant ut ubi paucas tute habitare conspexerint: aliæ cōfluant: & sic cōtinget ut breui ex ferētario fias Cataphractus. Sed uenio ad uirtutes dicturus pauca de naturis earū: ut earum in te crescente noticiā:

LIBER TERTIVS

crescat & amicitia: crescat & contra uicia in cor/
de tuo bellandi fiducia.

De Fidei fundamento & natura.

Ca.ii.

Vplicem fidē dicimus Actiuam: & passi
ua. Passiua est: quæ est in creditore: Acti
ua quæ in debitore. Vnde & deus fide/
lis appellat: Paulus enī in calce p̄mæ ep̄læ ad Thes
salonicenses inq̄t: Fidelis est deus: qui uocauit uos
qui etiā faciet. & ideo hæc ea est quæ: q̄ fiat dictū
fides est dicta. iuxta illud Nasonis: dicta fides sequi
tur: & hæc nil est aliud: q̄ promissi redditio. passiua
uero promissi expectatio: passiua itē duplex infu
sa & acquisita. Verū hi magis possunt diuersi ha
bendæ fidei modi: q̄ diuersi habitus iudicari: Fides
passiua siue acquisita siue infusa est habitus intelle
ctus quo credendis non apparentibus reuelantis
autoritate permoti: propter ultimum finem quæ
est beatitudo: firmiter atq; cōstanter adhæremus
hæc tribus acquiritur: prædicatione: miraculis: &
inspiratione: quæ sola defectum supplet aliorum.
alia uero sine hac quasi membra sine spiritu mori
bunda languescunt. ipsa fides est lux uera: quæ il
luminat omnem hominem uenientem in hunc
mundum. Et hæc est lux quæ lucet in tenebris: &
quam tenebrae non compræhenderunt. Licet
enim gentiles qui tenebrarum nomine designan
tur: eam conati sint eradicare: ipsa tamen quasi sol
qui nescit occasus: nebulas erogat: tonitrua minax

n i

LIBER TERTIVS

procellas odiorū; fulmina irarum: & quicquid exco-
gitauit ingeniosa crudelitas Tyrānorū; lucis suae
claritate discussit: Nec te moueat q̄ gentiles q̄ tā-
ta rerū scia claruerunt; tenebras appellemus, nam
philosophiae mundanae claritas sine fidei cōdimen-
to; lumē ē illud de quo dicit in euāgelio: Vide er-
go ne lumē quod in te est; tenebrae sint. Pitagoricū
Socraticū Platonīcū. Aristotelīcū: & cynicū do-
gma ē lumē; qđ qui adeptus est dicit. Hoc scio: q̄
nihil scio. Sic enī solitū dicere Socratē accepimus
postq̄ consumpta in inq̄sitione ueritatis aetate; re-
sponso Apollinis iudicatus est sapiēs & cū ueniss-
iā in tātam apud hoīes opīnionē .ut appellaret sa-
piētiae humanae terrestre oraculum .at Christi uer-
bum obbreuiatū qđ unius horae spacio disci pōt:
nobis ostēdit qđ philosophi frustra laborātes to-
to uitae spacio quāsierūt. Et ideo personā phōrum
tenuisse uident Christi discipuli cū dixerūt: Prece-
ptor p̄ totā noctē laborātes nihil coepimus; in uer-
bo aut tuo laxabo rete, qbus uerbis duō innuunt
& fuisse phōs in nocte uersatos. & eorū laborē es-
se uanitatē qui sine deo quāerunt ueritatem. Erant
certe illi similes his (Alchimistae uulgo nūcupant)
qui auariciae cupiditate delusi uolunt ex aere aurū
elicere: Sicut ergo isti fallacibus experimētis cir-
cumacti dum quāerunt diuitias; incurrunt inopiā:
Sic illi uana curiositate delusi: ubi diē putāt; noctē
inueniūt; p̄pter qđ dictū est a propheta. Credidi

LIBER TERTIVS

pppter qđ loquutus sum. ac si diceret: laborantib?
aliis circa scias & naturæ occulta scire conātibus:
ego melius existimaui credere diuinæ traditioni: &
iō dicit: credidi: & qđ credidit loquutus est: & qđ
sit loquutus subinfert dicēs. Oīs homo mēdax: ac
si diceret: oēs qui suo ingenio ad ueræ sapiētiae lu/
mē aspirarūt: mēdaces fuerūt: & ut Christus inqt:
Fures & latrones. qđ aīas ad ueram sapiētiā anni/
tentes sui nuga mētis captare cōtēdunt: & qđ ab i/
geia dño greges: & a uero pastore pec^a abducūt.

Quod fides per aureū Virgiliū ramū figurat: &
quædā de natura pphetiæ enarrata. Ca. iiii.

Ides est ille aure⁹ Maronis nostri Ram⁹

f qđ ad elysiū pgentibus est necessarius. ui/
debat enī uir ille seu suo pte ingenio: seu di/
uina magis inspiratiōe: quā ἐνθουσιασμοῦ græci uo/
cant: sicut & aduētū Christi añ puiderat: esse quod/
dam sapiētiae genus sine quo futuræ uitæ nō ua/
leat homini claritas apparere: & eam ramum aure/
um recte ꝑuncupauit. est enim fides Ramus hoc
est quædam delibatio diuinæ sapiētiæ. & aure/
us quidem: quia & præciosissima & immarcessibi/
lis ut aurī substantia. & recte etiā in magno nemo/
re dixit inueniri: quia inter uarios & multiplices
humanae sapiētiæ modos inter scilicet philoso/
phantium sectas: & traditiones hominum diuer/
sas quasi arbor in amplissimo nemore fidei sapi/
entia delitescit: Quod Virgilius dicit: Ipse

LIBER TERTIVS

uolens facilisq; sequetur: Si te fata uocant, aliter
 nō uiribus ullis uincere, nec duro poteris cōuelle
 re ferro. Quid aliud est q̄ qđ dicit̃ a Christo: Ne-
 mo potest uenire ad me nisi pater meus traxerit il-
 lum; deī nāq; uoluntas fatum dicit̃. Et recte dicit̃
 id muneris ferri sibi uelle pserpinā. pserpina enī te-
 ste Varrone est luna a pserpendo dicta; nā sole sē-
 p̄ eclipticā obseruāte luna mō ad dextrā mō ad si-
 nistrā coeli partē serpit & oberrat. luna aut̄ in scri-
 pturis sacris sinat ecclesiā militantē. iuxta illud apo-
 calypsis: Mulier amicta sole; & luna sub pedib⁹ ei⁹,
 quod exponēs Bernardus inqt, ecclesia enī est luna
 illa sub pedibus eius. Potest etiā & de luna qui pla-
 neta est terrae p̄pinguis; id intelligi, sicut nāq;
 ecclesia militans uult ad se uenientes esse fideles;
 sic & ecclesia triumphans nō nisi fideles admittit;
 & ueniētes uult ramū pserpinæ hoc est fidem lu-
 næ offerri. nam cū ipsa luna rerū imortaliū ac æter-
 narum sit limen: fides quæ aenigma q̄si lunæ ma-
 culam p̄tendit; ibi recte relinquitur; ubi iam incipi-
 unt apparere diuina. Quod uero aeneas ferēs ra-
 mum per loca poenarū Sibylla comitāte gradiat̃
 nil mirz. nā & filii ecclesiae dicūt: Trāsiuimus p̄ ignē
 & aquā & eduxisti nos in refrigeriū. Sibylla est sa-
 pientia diuina uel angelorū custodia hoī attribū-
 ta; qua nos p̄regente atq; gubernante fidē inueni-
 mus; inuētā seruam⁹; & p̄ huius uitæ difficultates
 ac tenebras ambulātes tādē ad Elysiū hoc est in pa-

LIBER TERTIVS

radisum mutata in scientiam fide ptransimus. iōq;
dicit; Perfecto munere diuæ deuenere locos læ/
tos; & amoena uireta. q; si obiciās credi nō debe
re deum quæ futura erant hōi pagano reuelasse;
Respōdeo malos æque ac bonos hoīes facturam
esse dei; dei instrumēta; dei ministratores; & deo
liberū esse eis ut suis uti; cū libuerit. Balaā uir cul
pabilis de futuris ante lōge pñūciat. Sibyllæ quas
& Lactātiū & Augustinus ad astruendā fidem ci
tant; mulieres ex media gētilitate fuerūt. Caīphas
uir scelestissimus; ut in euangelio legimus pphē/
tauit nesciēs qd diceret. Ipsa Balaā aliā animal na
tura brutum ac indocile uoces humanas edere p
doceť. Et deniq; ut paucis expediam; pphetiæ do
num nō ad gratiam quæ gratum facit; sed ad eam
quæ solum gratis dari dicit; ex theologorū aucto
ritate referť. gratitudinis aut uocabulu; si late ex
tendatur; oēs proculdubio creaturas includit. oīa
enim diligit deus; & nihil odio habet eorum quæ
creauit. sed ex theologorū usu eis appropriatur;
qui ad aliquem futuræ beatitudinis gradum acce
ptant; & quēadmodū in magna domo; quīs oēs
přifamilias grati sint; soli tñ liberi sunt hæredes; sic
& in mūdo oēs deo grati sūt; nō tñ oēs christi co
hæredes; sed illi tñ in qbus ē fides nō ociosa; nō
extincta; sed operatione accēsa; futuri sunt.

Quod fides est principium ineundæ cum deo
amiciciæ.

Caput. iiii.

n iiii

LIBER TERTIVS

q   V od homo deo placere incipiat & si om
niū uirtutū est officiū; maxime est tamē
fidei attributum. ppter ea dicitur acceden
tem ad deū oportet credere: & sine fide impossi
bile est placere deo. Cuius rei rōnem hāc assigna
uerim. amat deus hominē tamq̃ sibi similem; cate
ris animātibus pfectum; & tanq̃ suum in terra ui
cariū; imo ut terrenū quendā deū; cū quo uide
tur partitus imperiū. Iuxta illud: Coelū coeli do
mino: terrā autē dedit filiis hominū. at quoniā dei
natura est bonitas; sicut solis natura ē claritas. quē
admodū sol nunq̃ illuminare; sic deus benefacere
unq̃ cessat: cogitat ergo hominē ex terreno face
re coelestem; & ppter ea quodā inter eos opus
est cōmercio; & arcana quadā admonitione ac di
sciplina secretiore qua uelut quodā coelesti se
mine; iam pcepta; pedetentim incipiat trāfforma
ri; & quasi diuinescere. Instituendū autē credere
oportet instituenti. Disciplina enī sunt de occul
tis; & ista prācipue. Neq̃ enī est ex mathematicis
quas dicūt Peripatetici primū certitudinis gradū
usurpare: disciplina hac est de ignotis; de remotis
nō minus ab intellectu q̃ a sensu. Quod enī remo
uetur a ianua remouetur a domo. at ianua intelle
ctus est sensus; quia teste Aristotele: Nihil est i in
tellectu qn prius fuerit & in sensu. At in his quæ la
tēt sensu; & intellectu: q̃a sciētia deficit: opinio nō
sufficit; currēdu; ad fidē; quæ ut habeat captiuan

LIBER TERTIVS

duſ eſt intellectus; & uinculo quodā alligādus; qđ uocat̃ docētis autoritas; hoc uinculo aſtrictus qſi capifiro equus ſub dei diſciplina pſeuerat: donec & ſpe & charitate ueſtitus oēm accipiat pro coeleſti militiā com meatū: Exemplo Abrahæ pbauit hoc Paulus. neq; enī Abraham ex legis obſeruatiōe: aut ex circūciſione: quæ nondū erant; ſed ex ſola fidei credulitate tantā iniuīt cū deo amiciciā: ut eius elegerit de qua Chriſtus nſceref̃ unam familiam. Vnde ſcriptū eſt; Credidit Abraham deo: & reputatū ei ad iuſticiā. Ratio probabilis facit opinione; Cauſarum cognitio ſciētiam. Dei autem autoritas fidem.

De fidei progenie; ſpe; & charitate. Caput. v.
Ides duas peperit filiās; mortālē unā; alteram immortalē. Spes mortalis eſt. Charitas immortalis: quæ ſic ex fide oriūtur; ut ex uiſu ſcientiā. neq; enim ſperari aut amari poſſunt quæ neſciūtur. Spes & charitas in amore cōſiſtunt. & ambæ ſunt habitus rationalis appetitus quæ uoluntas dicitur: ambæ circa idem intētæ eodem fere opere exercentur. amant enim ambæ & idem; ſed nō eodem modo pſequūtur. Spes premiū reſpicit. Charitas bonitatē. Spes erat quæ dicebat; Inclinaui cor meū ad faciēdas iuſtifiatiōes tuas in æternū pp̃t retri butionē. Charitas retri butionē nō reſpicit: amat liberalit̃; & mercedis reſpectu non habito; & nihil ſolicita p̃ p̃mio bona coe-

LIBER TERTIVS

lestia; quæ nec oculus uidit; nec auris audiuit; nec
in cor hois ascenderunt; nec per scientiã capi: nec
per opinionẽ sic psuaderi ualent; ut sperent; coelũ
enĩ sine fide quis sperauerit; neq; etiam ut diligan-
tur. diligĩ aut uoco quod nõ soluz animo cõplecta-
mur; sed operatione; nõ habet opinio quoq; pse-
quamur. qui ardens & efficax amor apellatur. De
credendis ergo scia nõ habet opinio non sufficit.
fides quæ iter utrãq; sita est habet enĩ firmitatẽ cũ
sciẽtia & obscuritatẽ cũ opinione cõmunẽ cum sit
in anigmate Sufficit ad ea persuadenda quæ spe-
rari debẽt & amari. Et q̃tenus firma est adhæsiõ e-
eatenus immortalis; quatenus x̃o obscura est morta-
lis est. cũ enĩ facie ad faciẽ deũ uidebimus ois tolle-
tur pplexitas; ois incertitudo; ois obscuritas. & re-
liquiã fidei trãseuntis in sciã istã supererũt; Nõ
mirũ ergo si ex matre quæ ex duplici cõstat natura
duarũ naturarũ filiã pcreentur; mortalis. s. & im-
mortalis; nã aliter fieri nec debuit forte nec potu-
it; oportet enĩ similitẽ esse parentibus partũ. & effi-
ciens omne solicitũ est ut sibi quoad potest effe-
ctum assimilet; sed qui fieri põt inquires; ut ex iper-
fecta matre nã mancũ & impfectum quod est fides
generetur charitas quæ matrem ac sororẽ dignita-
te præcellat. ipsa namq; Paulo attestatẽ non occi-
dit. At fides & spes uertent in aliud. Spes in rem
fides in scientiam. Respondeo id ita fieri posse si-
cut fieri posse perspicuum; ut ex imperfecto semi

LIBER TERTIVS

nis corpusculo arborum surgat tanta proceritas;
quanta est in quercu Acere & populo & id genus
aliis arboribus. quercus. Acer. populus. uel si hoc
non placet; sicut fieri potest ut ex uisu; qui est bru
tis communis & hominī generetur prudentia sine
qua non consistit humana societas.

Quod potius dicenda est spes in charitatē trā
sire; q̄ in rem, Ca. vi.

Vod autē diximus spem in rem transitu
ram; fm alios quidē id dictum est. ego
enī rectius dici arbitror trasiturā spem in
charitatē; nā sicut si a fide demas obscuritatē scien
tia remanebit; sic si a spe possessionis tollas respe
ctum; Charitas resultabit. & sicut in elementis fm
Aristotelem transmutatio est inter ea faciliior quā
symbolum id est cōmunis qualitatis habēt cōiugū
um; ut inter ignem & aerem; quia una qualitātū re
manente non fit in transitu tāta mutatio; Sic & in
harū uirtutum metamorphosi tanto est transfigu
rationis maior facilitas quanto est earū strīctior
affinitas; Sunt etiā qui dicant succedere spei ten
tionem; sed ea tentio cū non manuū sit sed uolun
tatis; nīl aliud esse pōt q̄ amor charitatis; Qui autē
dicunt spei rem succedere; per rem nihil aliud in
telligere possunt q̄ rei diu & eatenus desideratæ
quatenus absens fuit; nouam præsentiā; atq; ten
tionem; atq; ita fm & naturam & aliorum opinio
nem constat spem transire in charitatē; Sciēdū autē

LIBER TERTIVS

uirtutum quasdā esse quibus imperfectionis nil annectit. Vt sapientia, Prouidentia: Charitas. has etiā deo tribuimus. quasdā esse natura imperfectas. Vt Spes. Fides. & ipsa ad quā te adhoramur patientia: & hæc quidem sicut a dei natura sunt alienæ sic naturæ humanæ in hac mortalitate sunt necessariae.

De nominibus eorum qui a fide deficiunt. Ca. vii.

Vi ad fidei nostræ lucē nunq̃ uenerūt latine infideles; ethnici. i. gētiles græce nūcupant. *ἔθνοσ* enī gentē significat; Dicuntur & pagani hoc est rustici; q̃ nō spū renati sicut Christiani; sed in ea qua geniti sunt rusticitate semp p̃māserūt. Machometistæ q̃ Aphricā Aegyptum Arabiā & Syriā inhabitant stultitiā eorū indicante uocabulo mori noīant. qui enī dicit *μωροσ* a græcis; dicit Nabal ab hebræis; fatuus a nobis. Nec putet q̃s eos dici moros q̃ ex mauritania sint uel uenerint. ut morus pro maurus sicut plostrus pro plaustrū p̃ferat. Machometus enī arabs fuit; mauri aut̃ ultimas Aphricæ occidentalis oras e regione ad hispanos inhītant. Notabile certe; & a curiositate humana nō p̃tereundū forsitan & mysterio carere non extimādum; q̃ tres maximi legū latres & illustrissimī autores triū religionū quæ totū terrarū orbe occuparūt: in tribus mundi p̃tib⁹ sibi uicinīs imo confinibus atq; continuis & in medio terræ habitabilis cōstitutis hoc ē Assyria arabia & ægypto fuerint procreati, fuit enī Christus

LIBER TERTIVS

assyri⁹: Machometus arabs. Moses ægyptius. S; hæc dissimulāda sūt ad pñs. neq; enī suppetit nūc ocium nobis ad cōiectandū. Qui de rebus fidei recte sentiunt, catholici uniuersales uocant^r. Nam fides nostra nō sicut lex uetus solis israhelitis unī gēti uel nationi sed generaliter data est uniuersis; qui postq̃ fidē susceperunt de necessariis ad salutē partim recte; partim prauē sentiunt: hæreci hoc est sectatores appellant^r: αἰρεσις nāq; secta appellat^r qui penitus a suscepta fide defecerint: Apostatae. i. rebelles uocant^r: nā ἀποστασις rebellio interpretat^r. Et quēadmodū christiani a Christo quā appellatio nē uiuētibus adhuc aplis primū Antiochiæ facta; narrat Lucas i actis apł⁹: sic & iudæi a Iuda sunt uocati a quo descēdit tribus regia & iter duodecim magis honorata. dicti etiā sunt hebræi; & hæc cognominatio lōge uetustior profluxit ut aliq̃ uolūt ab heber in cuius familia quādo est linguarū facta cōfusio in Babylone remāsisse fertur lingua primitiua; quæ ab eo dicta est hæbræa. uel ut alii sentiūt ab Aheber quod interpretat^r trāsitus. Trāsiuit enī Abrahā monitus a deo ex Mesopotamia ad cananearū terram quo cū peruenisset uocatus est hebræus hoc est transiens. & aduenticius. & hoc fuisset uidetur omen & quoddā præsagium futurorū. hebræi enī sepe numero ut sacræ testātur historiae de sedibus suis translati de gente in gentes; trāsmigrarunt, & tandē eorū lex ut tale cognomen futu-

LIBER TERTIVS

rum innuebat; more suæ gentis instabilis & transitoria transiuit in nostram. Plura aut de his subiicerem: nisi scirem te & christianissimū: & sacræ scripturæ fieri indies magis studiosum, in ea enī oīa quæ ad salutem & ad beatitudinem pertinent uidere facillimum.

De causis fidei.

Caput. viii.

R Edeamus ad tria quibus fides fieri supra iam diximus: ea sunt sermo; miraculum; inspiratio. Per sermonē & miraculum sine inspiratione neminē ad fidem uenisse cognouimus; per inspirationem & sermonem sine miraculis & cū miraculis credidere quā plurimi. Sermo quod credas explanat; Miraculū facit ut audiens aduertat. Sermoni etiā astipulat & dicta cōfirmat. inspiratio nō assensum inclināt; Ergo fidei materiā ut omne genus causarum attingā quarum in secūdo libro de physico auditu meminit Aristoteles. Circa quam: sunt credēda; in qua est intellectus; Materia enī triplex in qua circa quam: & ex qua. Sed de tertia nihil ad præsens. illa enī Solorū est corporum. Forma inducenda ipsa est fides nā forma est fides materiæ dispositio; ideo nō necessaria; quā pot ab agēte suppleri. Est miraculū agens Deus. actio inspiratio. assensus introductio. finis beatitudo. Assensus aut duplex & quo intellectus uero; & quo uolūtas bono assentit; inspiratio intellectui primū ueritatē; mox uolūtati dāt bonitatē. nā utri-

LIBER TERTIVS

usq; species lucet in credēdis. Primus assensus est
fidei; secundus magis charitatis & spei.

De uī & natura miraculorum. Caput. ix.

Heologorū quidā doctissimi atq; claris-
simi subtilissimis disputationibus quæsi-
erūt an per Christi miracula probatu sit
possibile eū fuisse deū & Messiam in antiqua lege
pmissu. Sūt qui affirmēt; sunt & qui negēt. Ego
aut (ut paucis expediā) in eorū qui negant hoc est
Gerardi Bononiēn, & Pauli Perusini ordinis mei
sentētiā uado. Si enī per miracula id probare
iam nō crederet; sed id nobis credendū pponit.
Adde q; cum non constiterit qua uirtute propria
scilicet an aliena Dei an Belzebub ut iudai calum-
niant; id fecerit; dici semper poterit id cōmune &
aliis fuisse. Nam pcedentibus etiam sæculis apud
gentiles & hæbreos paria nec minora sunt uisa: le-
gimus magos Pharaonis qui gentiles erant; sicut
& Mosē fecisse miracula; legimus Heliam mor-
tuū suscitasse. Heliseum; Naaman a lepra curasse.
Iesaias narrat decem lineis solē esse reuersu; quo
miraculo nescio an maius unq̄ audiuerim. qd enī
maius quidue mirabilius esse pōt; q̄ q; ut uim hōi
hoc est Ezechiae regi ægrotanti; de recuperāda sa-
nitate fides fieret ille coelestium spārarū diuinus
& sempiternus ordo mutaret; Quis pro miracu-
lo nō accipiat; q; a Tito Liuiō primo libro de pri-
mo bello punico recitatur; Romanos scilicet cu;

LIBER TERTIVS

triennio pestilētia laborassent Sibyllinis libris ad/
monitos misisse legatos Epidaurum Peloponēsi
urbem: qui Aesculapiū deum Romam accerserēt
quo cum uenissent numen ipsius dei in serpentis
specie apparuisse: & per urbis celeberrimas par/
tes mitibus oculis leni tractu labi coepisse: & tan
dem spectante populo ad Triremē Romanā spō
te pfectum: in quinti Vgolini legati tabernaculo
multiplici orbe se conspirasse quieuisseq; semper:
donec Antium quæ in Italia Volscorum est ciui/
tas: puenissent. Vbi ex nauī plapsum postq; in ue
stibulo templi sibi dicatū triduo permanlit: in na
uim iterū pserpisse: ac demum Triremi iam Ro
mam ingressa in insulam Tyberinam ubi templū
ei dicatū est: transnataſſe. Sūt ista quidē (nō imus
inficias) commēta diaboli: sed quis hoc mortaliū
nisi christiana imbutus disciplina dignoscat? Pla
to scribit phærum quēdam. Pamphiliū inter eos
qui in acie ceciderant decem diebus iacuisse. bi
duoq; postq; inde sublatuſſet: impositum rogo
reuixisse: ac mira quādam tēpore mortis uisa nar
raſſe: Sed ne sit necesse per multa uagari uolentē
gentilium mira reperire: legatur Valerii primus li
ber factorū ac dictorum memorabilium: & quid
de ominibus: de somniis: de pdigiis: & de miracu
lis referat: attēdatur: Quod aut christus dicit fecis
se se qdam quæ nemo alius unq; ante fecerit. Ideo
utiq; dixit: q; alii miracula non ppria: ut hoies & si

LIBER TERTIVS

propria non diuina sicut ipse fecit uirtute fecisset: non fuit ergo miraculorum exhibitio: sed uis exhibendi singularis in Christo. Et quoniam scimus mira quaedam a deo: a spiritibus etiam malis æque ac bonis: & a natura quoque fieri posse: & cum fiunt a quo potissimum fiant semper ambiguum: concludimus miraculum fallax esse signum: quæadmodum & color iuriæ: & in uultu obscuritas: utpote quæ a pluribus causis prouenire solent: & a quibus proueniant: raro compertum. Hoc igitur dixi non ut nostra infirmem: pro quibus etiam fundendus est cruor: sed ne simul cum nostris aliena confirmem: quibus est cum nostris commune miraculum. Tenemus etiam Antichristum dogmatum suorum impietatem miraculis roboraturum: quibus quotidie ne fidem adhibeamus: admonemur. quo innuit posse & miraculis licet non ueris: sed quo ad nos ueritatem præ se ferentibus astrui falsitatem.

De errore Auicennæ & aliorum qui dicunt omnia miracula fieri naturaliter. Caput. x.

Ed potius ex fide miraculum: quam ex miraculo fides efficitur. Dicit enim Christus. Si habueris fidem sicut est granum sinapis: & dixeritis monti huic: Transi hinc. Transibit. Fuere tamen nonnulli gloriæ diuinæ quodammodo inuidi. Naturæ autem nimis additi: inter quos est Auicenna: qui etiam conati sunt omnium miraculorum: & etiam eorum quæ

LIBER TERTIVS

in nostrum beneficiū deus ostendit; in naturā rerum causas inuenire. Aiūt enī nostrā imaginatio nī cum fortis est: obedire primū uires animæ: ut ea est: quæ digerēdo nutrimento præfecta ē; quo sæpe factum dicūt ut nōnulli ex lepræ imaginatione leprosi euaserint. obedire etiā imaginationi nō corpus solū animæ imagināti cōiugatū: quod & nos cōcedimus; sed & materiā quoq; exterio- rem: quod negamus: nec tamē id aiūt omnibus aiabus esse commune sed quarūdam esse priui- legium singulare: quas aliis excellētiore ac diuini ores pūtant quales esse uolunt pphetarum & he- roum seu semideorū. Isigonus & Memphodorus teste Plinio in septimo naturalis historiæ libro: ca- pite secūdo tradūt in Aphrica quasdam esse fami- lias; quarū laudatiōe intereāt pbata: arescāt arbo- res; emoriantur infantes. Esse eiusdem generis in Tribalī & Illyriis adiicit Isigonus: qui uisu quoq; effascinēt & interimāt quos diutius intueātur ira- tis præcipue oculis; & hos pupillas binas in ocu- lis habere: sunt ut aiunt huius generis foeminæ in Scythia Bithyæ appellatæ. Verum hæc nō imagi- nationibus sed uel halitui horis pestifero: uel ua- pori uenenofo qui ex oculis pdeat ascribenda. si- cut accidit in his qui pestilētia sunt infecti, eorum nāq; animæ constat uim inesse mortiferam: quæ & in alios cōtagio saeuies; & multiplicatione sui i- ualescat & serpat. hī nimirum qui effascinādī uim

LIBER TERTIVS

habent: nescio quid simile patiunt: sibi innoxium :
aliis loetiferū. & ne uideatur impossibile huiusmodi
nenenos humores intra nos gigni: subiiciā quæ
Pli. lib. vii. na. hist. capite. xv. de mēstruo mulierū:
ex quo humana corpora concreant: enarret. Sic
enī inqt. Nihil facile reperit mulierū pfluuiō ma-
gis mōstrificum. acescunt superuentu musta, steri-
lescūt tactæ fruges. moriuntur insita. exurunt hor-
torum germina. & fructus qbus insidere decidūt.
speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur. acies
ferri præstringitur: eborisq nitor. alueri apū emo-
riuntur. æs etiā ac ferrum rubigo p̄tinus corripit:
odorq; dirus aera. & in rabiē agunt gustato eo ca-
nes: atq; insanabili ueneno morsus insigitur: sic Pli-
nius: Aiunt etiā Medici pestilentiam non semp cō-
tagio fieri: sed humoribus atq; spirītibus in hoīe
uiciatis dirum illud morbi insanabilis genus enasci
Quo sit ut nō oīa in causas naturales: sed quædam
etiā in dæmones: quædā hoc est ea quæ uera sunt:
in bonos angelos & in deū sint referēda miracula.

An sit ubiq; Christi lex promulgata. Ca. xi.

Ed an impletum adhuc sit q̄ dicit. In om-
nem terram exiuit sonus eorum. si per
terram intelligas cōtinentē: non dubito
ad impletum enim existimo. si uero terræ uocabu-
lum ad omniū hominum habitationem extēdas:
dubito. & eo maxime q̄ diebus nostris opera re-
gum hispaniæ multæ in atlātico: in æthiopico: in

LIBER TERTIVS

indico oceano ultra etiā circulū capricornī: & torrida zonā: ubi altera terræ habitabilis portio collocatur: repertæ sunt insulæ ab hoibus hitatæ: nostris etiā multo maiores utpote quarū aliquæ tria milia: & amplius passuū milia circuitus habeāt. & harum: neq; Strabo: neq; Ptolemæus neq; Pomponius Mella: neq; Plinius: neq; antiquorū scriptorū quisq; meminerūt, quo cōstat fuisse semp̄ hactenus ignotas: & nunc primū accepisse nunciū de Christo: Quī uero inter illos huius ignoratiæ nocte perdurāte s̄m legē naturaliter hoibus insitā beneuixerint: etiā si aliqñ peccauerint. modo postea egerint poenitentiā: putamus post mortē aliquod foelicitatis genus hituros & loca aliqua dei dono sortituros. Vbi melius uel saltē minus male sint habituri. q̄ hi qui sordide & flagitiose uixerunt. Sic putare me cogit iustitiæ & clamentiae diuinæ contemplatio: & Dauid autoritas ita dicentis. Quia tū red-des unicuiq; s̄m opera sua.

Religionem Christianam non esse a stellis ut errant astrologi: sed esse breuissimam ad coelum uiam a deo inuentam & traditam. Ca. xii.

Vod uero dicunt Astronomi religionē christianam a Coeli constellationibus fluxisse falsum nefarium atq; impium puto. Aiunt namq; Iouem iunctum cū Saturno fecisse hebræam. Cum Marte chaldæam: cum Sole ægyptiam: cū Venere saracenicā. cū Mercurio chri-

LIBER TERTIVS

stianam. Cum Luna uero facturuz aliquñ dicūt An
tichristi religionē: qui in fine sæculorū uēturus est.
hæc nugamēta ficticia execramur: & quasi Nenias
infantiles ridemus assidue: & quidē multis rōnib⁹
psuali: sed ea potissimū ad pñs q̄ scimus tales pla
netarū coitus sæpe añ has religiōes factos: & nūq̄
tñ ex eis legē fluxisse. quo constat leges ab eis nō
fieri. & nō esse religionū causas hos coitus. si enī
causæ essent cū posita causa naturali poni necesse
sit & effectū: q̄ primū cōgressa fuissent ea sidera si
cut postea pduxerūt: sic & tunc legē pduxissent.
q̄ si facto coitu lex nō pdiit: certa rōne cōcludim⁹
coitū legis uel nō esse causam. uel saltē diminutaz:
Dicimus ergo & quod dicimus credimus: fidem
christianam non a sideribus sed a deo p mediato
rem dei ad hoīum deum & hoīem Christuz Iesum
conditā: ab Apostolis promulgatā miraculis con
firmatam: ueritate subnixam: præditam honestate
fultam ratione. hanc ergo ut teneas hortor & mo
neo: & repetens iterumq; iterumq; monebo. hæc
enī uita uia est in coelū recta: & q̄ breuissima ad illa
sempiterna bona: quæ oculus non uidit nec auris
audiuit. Vt Mathematici uolunt linearū quæ in pū
ctum aliqd protrahunt nulla breuior est: q̄ ea quæ
recta est. rectitudinē hāc habet christiana Religio:
utpote quæ post mortē iustorū aīas non p anfra
ctus ducat ad deum sicut olim lex hebræorū quæ
aīas quātacūq; iustitia pollētes mittebat ad iferos:

LIBER TERTIVS

& ad locum quem Abrahæ sinuꝝ appellabāt; erat illa lex uia quidē ad deū; sed lōga seu obliqua, quæ per nostrā ad rectitudinē & ad cōpendium est reducta imo in nostrā mutata, nec illi per nostrā nisi rectitudo quicq̃ est ānexū. Via quæ obliqua erat lōga: & pplexa: facta ē recta: breuis: expedita. Aliæ uero leges ambages sunt; & fabulationes sicut dicit psalmus. Narrauerūt mihi iniqui fabulationes; sed non ut lex tua. & alibi: Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis.

De Georgo nouariensi Bononiæ cōbusto cum qbusdā disputatiōibus de fide christiana. Ca. xiiii.

Nam subiiciam fidei argumentatium cui
u lam: quam ego quoad potui ab errore reuocare sum conatus Georgium Nouariensem illum quē ante quattuor annos hic Bononiæ: ut meritis erat: ardere conspeximus uerū; sicut natura cessante medicina nil iuuat; sic q̃a Deus iusto sed occulto iudicio non aspirauit: nullū attulerunt uerba remediū. Erat enim a deo deprauatus: & in reprobū sensum datus: ut neq; euidentissimas rationes audiret; postq̃ in doctorū ac præstantium uirorum consensu huius a Notario lecta sunt dogmata: Dicentibus aliis eum hæreticum: Vbi ad me uentum est (faciebat enim ordinem dicendi ordo sedentium) non hæreticum; sed quod longe est detestabilius: respondi apostatam longa enī iudæorū cōsuetudine ideo corruptus q̃a a deo

LIBER TERTIVS

derelictus iudaizabat: & in se uerificabat quod dicitur: Cum sancto sanctus eris: & cum peruerso peruereris. Huic nostrae sententiae etsi primum uisi sunt aliquantisper quidam aduersari: tandem tamē ut intellexerūt: oēs assensere. Paulo post ipse Georgius ut audirem ipsam bestiam sua uerba resonantē: adductus est: Homo erat staturae iustae: formae liberalis: corpore firmo robustoque: Ingenio uastro: prauo: ac subdolo: adeo ut in eo uno uiderer agnoscere Catilinā: Vlixem: & Sinonē. Cū igitur alii multa in eum scite apteque: sed certe bonitatē malicia per focante inutiliter dixissent: Statui & ego aliquid praeter ea quae adducta dictaque fuerāt: subinferre: quo & si nō illi ad salutem: mihi tamen esset utilis ad meritū labor meus. Sic ergo inter nos certamē initū est: Christū inquā in lege promissum nōdum uenisse putas o Georgi: Puto dixit ille: nōdū uenisse christū uerū. Tunc ego Danielis inquā & aliorum prophetarū uaticiniis de quibus ab aliis abunde iam dictū est pertermisissis: Volo tecū sermone materno simplici ac familiari & de circūuentione minime suspecto fabulari: cū uenerit Christus dic sodes: boni quod afferet: Populi liberationē rēdit: subiiciet gentes: & longe ac late dñabit: Tūc ego si tibi inquā aliū dederō: cuius maiora sint longe ac meliora facinora: nōne hunc Christo tuo prestare fateberis: Fatebor rēdit: Tūc ego: a quo aīo sis dixi: & auribus faue: si Attila: aut Otomanus aliquis Bononiā obsideat: &

LIBER TERTIVS

duorum alterum petat a ciuibus: ut aut terrenum principem: aut deus suū negēt: utrū facilius putas impetratu? Vt principē terrenū negēt: rñdit. Tūc ego subieci: Haftenus Georgi scite sapiēterq; respōdes. Atq; utinā sic in finem usq; rñdeas. Sic enī facile te ex his cōpedibus exsolues. nō sunt deliri hominis istae uoces. Erant enī in collegio quidā q; eum sub dementiæ prætēxtu saluare cōtenderēt. pergamus inquā & recte ut coepisti semp rñdeas. Maius est ergo: factuq; difficilius deum uerū uel eū quē uerū quis putet: q; terrenū principē explodere: & ex mētibus hominū contēpta eius cultura deturbare: maius respōdit. Tunc ego. At Christus inquā noster hoc egit. ille his auditis subito expalluit: ut nudis p̄ssit q; calcibus anguē. Et Lugdunēsem rhetor dicturus ad arā. Et subiūgens uidēs dixi Georgi quō sapiētia Christi uincit tuam maliciā. Quomodo fateri coactus es nostrū Christū tuo quē somnias Christo p̄ferendū? Non uenit Christus uerus mūdi ut putas q̄siturus imperiū. Dixit enī ipse. Regnū meū nō est de hoc mundo. sed ut nos de diaboli ptāte & ab idololatria reuocaret. Propterea cu; passionē suā sciret instare. nūc princeps huius mūdi inq̄t eiiciet foras. Et ego si exaltatus fuero a terra: oīa trahā ad meip̄m hīc est cōmunis & antiquus iudaeorū error: Christū putare temporaliter regnaturum: quo etiā mater Ioannis & Iacobi: uxor zebedei cum more iu-

LIBERTERTIVS

daico esse implicata: rogauit filiis mundanā digni-
tatem; & ppter ea de ignorantia damnatur a Chri-
sto. Putabat namq; mulier adhuc iudaice sapiens
Christū more Dauid & Salomonis in purpura &
auro & armorum potentia regnaturū; sic popu-
lus ille carnalis semper fuit: sic rudis & hebes; ut
nunq; dei uoces intellexerit, propterea tām eorū
pertesus ignauiam terga eis dedit. Quod futu-
rum deus ante monstraueat eo præcipue casu: q;
cū Moses deū rogaret ut faciē ostenderet: confe-
ssim abiens terga ostendit; Vnde scriptum est: Vi-
di posteriora uidentis me. Iohannes in epistola
sua: capite tertio; Cur Christus uenerit manife-
stat dicens: Ille apparuit, ut peccata tolleret. Et
paulo infra: In hoc apparuit filius dei: ut dissol-
uat opera diaboli. Nō igitur ut putatis uos; quo
temporaliter regnaret; Sed ut idololatriam de-
struens; Mundum ad dei cultum reuocaret. Ti-
bi ergo & etiam iudæis inutiliter apparuit, & fa-
citis apud uos conatum eius esse sine fructu; dum
caligo uestre pertinaciæ bonitatis eius lumen ex-
cludit; Sed quibus utiliter apparuit Iesaias capi-
te sexagesimo quinto; longe ante prædixerat. In-
uentus sum inquit a non quærentibus me; palam
apparui his qui me non interrogabant. Ad Israel
autem dicit: Tota die expādi manus meas ad po-
pulū non credentē; sed cōtradicientē mihi. Aestu-
as dixi o Georgi: aestuas? At breui nisi resipiscas.

o iiii

LIBER TERTIVS

æstuabis acerbius: Tunc ille non æstuo dixit: sed philosophiæ ac dialecticæ retibus me insequeris; quibus & si capi possum; teneri non possum. quid has inquam uanas excusationes propter adducis? Quid de dialectica conquereris? sum ne ego Chrysippus; de quo dictum est ab antiquis: quod si Iuppiter dialecticam habere uelit non aliam habiturum quam Chrysippeam non potui nudius: non potui simplicius apertiusque loqui sed ut uideo ex illis malis es piscibus; de quibus dicitur: Simile est regnum coelorum: sagenæ missæ in mare; & ex omni genere piscium congreganti; quam cum impleta esset educentes; & secus littus sedentes elegerunt bonos in uasa sua. malos autem foras misarunt. Nec negare potes tot populos uirtute Christi ad unius dei cultum reuocatos. nam in eius nomine; ut ipse praedixerat: sunt eiecta daemonia; sunt curati morbi; mortui suscitati; Idola confecta. templa destructa; & demum praedicata per totum orbem ueritas orthodoxa. hoc Apostoli. hoc Martyres: hoc sancti confessores inuocato Christi nomine; non in angulis; sed palam coram principibus; regibus & populis in aperto fecerunt. Nulla iam natio: nulla mundi pars nisi fortasse; ut praedixi; aliquam apud Antipodes: si usque sunt Antipodes uel alibi in insulae abditissimæ & nobis ignotæ sint; in quas nondum Christi fama transierit idololatriæ seruit; & quis hanc per orbem doctrinam sparsit? Quis hanc mercem per Asiam; Africam & Europam tulit? Iudæi ne non

LIBER TERTIVS

utiq; : neq; enim unq; ipsi gentem ullam ad unius
 dei cultum reuocarunt. sed ipsi saepius ad Idolola
 triam relicto dei cultu declinarunt; At q; hoc do/
 gma per mare; per insulas . per terram seminauit;
 Nempe illi de quibus Dauid dixerat; Pro patrib;
 tuis; hoc est pro patriarchis & prophetis: nati sunt
 tibi filii. id est Apostoli; qui sunt a Christo in patrū
 antiquorum locum subrogati; & sequitur Dauid.
 Constitues eos principes super omnem terram. &
 in omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines
 orbis terrae uerba eorū. Nam dum Thomas par/
 thos. Matthaeus Aetiopiam. Ioannes Asiam. Pe/
 trus Pontū galatiam. Capadotiā; Paulus Graeciā
 & Illyricū. & ambo Petrus. s. & Paulus Romā &
 Italiam die noctuq; docēdo pambulant; pulsa sunt
 ex tēplis & ex tēplorū adytis simulacrisq; daemo/
 nia. templa euerſa; statuæ cōminutae. aræ cōtritæ
 Et tandē Cōstātinus impator bene in christianos
 aiatus fide suscepta & Cruce pro aqlis & Imperii ī
 signib; cōtra Maxētiū Maximiani filiū christianorū
 psecutorē eleuata ī Christi reuerētiā uetuit quēq;
 ī crucē agi. Sūmo christianorū Pōtifici Syluestro
 Romā cessit. tēpla quae adhuc extant; Christo ma
 ximis impēsis posuit; Ecce Georgi haec sunt ope/
 ra triūphalia Christi nostri; & qd Christus tuus am
 plius gerere poterit; quid aequale; quod est dū est
 īpossibile factu est. Aristoteles enī inter principia
 rerū naturalīū numerat & priuationem; & sicut li

LIBER TERTIVS

gnum: ex non ligno: & lapidem ex non lapide: sic cultus ex non cultu fieri est necesse. cultu ergo diuino iam inducto quicquid agendum restat: minus est hoc facto. qui ergo futurus est Christus: eo qui iam fuit: & hæc fecit: minor certe erit. & id ex tua confessione sequi manifestum. Ad hæc Georgius sub iratus: mihi ne dixit tam mulierculæ ista narras: putas ne te hodie aniculæ cōuersurū? Nō sunt inquit o Georgi: nō sunt tuæ istæ uoces, factus es enī diaboli simulacrū. Sed pone miser hæc amētiā: & noli cōtra stimulū calcitrare: noli spūi scto resistere: incipe si quid habes: & has nostras aniles fabulas tu quāt es: dissolue si potes. Habeo inquit penes me rēdere quid possim: & cū tēpus erit rēdebo. Tūc ego: Rēde nunc optime uir: quā quidē & tēpus & locus id postulāt. Mētitus es inquit me: quē improbū iudicas: uirū bonū appellās. parcus dixi o Georgi parcus: ego te optimū uirum nō aliter: quā Christus dei filius ludā amicū dixit: q. s. non esset: sed amicus esse debuisset: & quē zelo charitatis amicū optabat Rēde igit & cōfer pedē: tua nāq; si bona fuerint: responsa amplectemur. & huc huius gratia uenimus ut tu de fide recte sentiēs & sane rēdens absolueres: & nos te adiuuantes cū aliquo spūalis frugis emolumēto respiscenti tibi collatemur: Nōdū inquit idolorū cultura est explosa: sed nūc maxime idola colitis uos christiani. o sctē pceptor inquit perge oro te: perge. tolle ex mētibus nostris hanc

LIBER TERTIVS

impietatem. & doce nos hodie quæ christianorū
sint Idola. iuro enī tibi me illa confestim negaturū
dic agedū. Quæ sunt christianorū Idola o Georgi.
Petrus; Paulus; Hieronymus Ambrosius; respon
dit ille. Vis inq̃ o Georgi amici aduersus te fungar
officio? Volo respondit. Tūc ego amici officium
est dixi amicōs cū quid deliquerint; obiurgare. nā
inqt Aristoteles in ethicis. Melius est ferre auxiliū
in moribus q̃ in diuitiis; qñ id honestius & amici/
ciæ magis cōgruū. obiurgabo ergo te cū bona ue
nia. Quid miser calūniaris christianos q̃ Idolola/
triæ dediti sint imputādo? nōne uides insane tuam
amentia. & q̃ dum me uocas idololatrā: te ipsum
esse indicas idiotā? quomodo Petrus est idolū cū
Petrus sit aliquid; idolum aut nihil? Idolum esse ni
hil Paulus diffinit. & recte quidē. nam in earū na/
turarū catalogo quæ a mūdi opifice deo sunt cō
ditæ nō magis est idolum; q̃ chimera; q̃ hircoceru?
& alia ficta ac imaginaria: quæ rationis entia uo/
cant dialectici. nec plus est idolum unum quiddā
q̃ nauis & nauta, q̃ arator & stīua: & cetera similia
non per se nec a partium natura; sed aliunde unita
tem habentia. hic Georgius concitas inquit ut ui
deo aduersum me omnem philosophiam Ioni/
cam & Italiam. Vis dialecticorum elenchos &
præstigia sophistarum contra me armare. Sed
quæ gloria uestra est? Si puerum iuuenes si
multi fallitis unum: Dauus sum non Oedipus.

LIBER TERTIVS

Sphringis anigma nō intelligo : Ah Georgi dixi
q̄ longe a recto erras itinere; & q̄ facile redires ad
uiam si redires ad teipm. nō es Dauus; sed es aspis
surda; quæ cauda obturans aurē suā; ne audiat uo-
cem incātantis sapiēter. Heu miser in quā dirā stri-
gem incidisti; quæ sic oēm tibi sanguinē suctu hau-
sit. quō es totus deuorat⁹ a Lamia. Ah miser exue
iam opera tenebrarū; & indue arma lucis; & redi
ad matrem tuā ecclesiā catholicam; quæ te genuit
quæ te mortuū luget; quæ nos huc misit ut suscite-
ris; redi cū filio pdigo ad patris pietatem. scis; nec
doceri te est opus; q̄ sit clæ mens & benignus; & p
stabilis sup maliciā. expectat te Christus & angeli
sancti; de qbus dicit⁹: Gaudiū est angelis sup uno
peccatore poenitentia agente. Redi ad gremium
matris ecclesiæ: parciť tibi; cōdonat⁹ hic error iu-
uētuti. Recordare parētū; cognatorū; affiniū; ami-
corū; & priā; qbus ifidelitatis notā hāc inuris. pdis
hac demētia teipm; maculas hoc scelere gen⁹ tuū.
contamīnas hac ipietate nrm hoc scīm; ad hāc ille
solo fixos oculos tenebat. Nec magis incoepo
uultum sermone mouet⁹. Quam si dura silex; aut
stet marpesia cautes. Et facto paruo ad uidēdū qd
respōderet interuallo: mox adiunxi. at postq̄ per-
stas in pposito; redeo & ego ad ppositū. noli me
tuere Georgi te a nob decipi. neq; enī sum⁹ decipu-
li; ut tu pperā uocas xpī disciplos q̄ uidelz hoīes
piscarent⁹; hoc ē fm tuā iterptationē deciperēt. in

LIBER TERTIVS

duco contra te ueritatem non sophisma; quæ de
 idolo dixi nō sunt ex apicibus uel appēdicibus hu
 manæ curiositatis. sed ex ueræ philosophiæ funda
 mentis. aīaduerte quorū conspectibus astes; licet
 enī ego & tu forte sumus Damoeta & Menalcas
 nō sunt tamē Palæmones q̄ circūspectant. idola ī
 quit a me appellatur quicquid aliud a deo nō ado
 randum adoratur: ut sanctorum uestrorū imagi
 nes; quas ego tum etiā cū essem adhuc puer so
 lebā lapidibus ferire & luto cōspargere. Tūc ego
 subieci illud Persianū: O curuæ in terris aīæ & cæ
 lestiū inanes. Et item illud: O miser inq; dies ultra
 miser. huccine rerum uenimus. An nescis qđ quo
 tidie cōcionamur ad populū adorari & deum &
 creaturas. Etenī quid est adorare nisi uenerari &
 colere. q̄ si dicās scriptum esse: Deum tuū adora
 bis & illi soli seruiēs. Respōdemus; adoratiōis ge
 nus esse duplex. Vnum quod latrīa. Aliud quod
 dulīa uocat a græcis. Primo adorationis genere
 inclinamur alicui tamq̄ creatori; tamq̄ deo hostias
 & oblationes offerendo. Secūdo inclinamur cre
 aturæ; quæ inclinatio est cuiusdā excellētiæ prote
 statio. De quo genere dicit cū in multis scriptu
 ræ locis; tum p̄cipue quod memoriæ nunc occur
 rit: capite. xxxiii. Geneseos. ubi dicit: q̄ Rahel &
 Ioseph Esau patruū suū adorarūt. quod ergo pe
 nes nos est Petrus & Paulus; hoc pene iudæos est
 Moyses; Aarō; Neemias; Esdras; Dauid; Samuel;

LIBER TERTIVS

& ceteri uitæ approbatæ & doctrinæ uirî; sanctos enim ut Deos nō adoramus. at tanq̃ deī amicos: amamus honoramus ueneramur & colimus; aliud est regē: aliud est ministros honorare propter regem, adhæc ille nequicia sua q̃si quadā spiritali apoplexia correptus obmutuit. & hoc ea de causa ga ei deerat qđ est ī cōuersiōe potissimū; inspiratio bñ ergo a Christo dicit̃. Nemo pōt uenire ad me nisi pater meus traxerit eū pauca hæc de fide tecū recensui. scio enī magnā & plusq̃ dici aut cogitari possit fidei uim inesse; q̃ si uigilāter custodieris; faciet te oīum inimicorum uictorē; & oīum calamitatum cōtemptorē. Propterea Ioānes Apostolus in prima epistola capite qnto dicit. Hæc est uictoria quæ uincit mundū fides nostra. q̃s est aut̃ qui uincit mundū nisi qui credit qm̃ Iesus est filius Dei Qui Iesu; Dei filium firmissime credit; dictis eius assentire nō dubitat. qui dictis eius firmiter adhæret; iam mundū hūc necesse est cōtēnat at qui mūdū cōtemnit; uicit. recte ergo Ioānes cōcludit mūdū huius esse uictorem qui Iesum credit esse saluatorem; & Paulus; Fundamentū inquit aliud nemo potest ponere præter id quod positum est quod est Iesus Christus Addam unam Hieremiæ sententiam; quam Paulus ad hebræos capite octauo. Cōtra iudæorum citat peruicaciā; uituperans enim Deus ludæos in Hieremia dixit Ecce dies ueniēt dicit Dominus; & cōsumabo super domum Israel

LIBER TERTIVS

& super domum Iuda testamentum quod feci patribus eorum: in die qua apprehendi manū eorum ut educerem eos de manu aegypti. quā ipsi nō permanserunt in testamento meo. & ego neglexi eos dicit dñs: sic Hieremias. Cerne q̄ manifestu3 nouo testamento ferat testimonium quid est oro te cōsumare: nisi cōplere: uetus testamentum diu id est usq; ad Christi aduentū fuit inchoatū fuit īperfectum; & erat quasi mola inferior ociosa: cui noui testamenti mola superior erat imponēda: ut. adueniente fluxu spūs uehementis: hoīum inter utrāq; cōprehensa duricies poenitentiae cōtritione mole res: Vnde Ioannes Baptista superioris molae praecursor & nuncius ex euangelio Matthaei clamabat. Poenitentiam agite: appropinquabit enī Regnum Coelorum. uocat regnum Coelorum nouū testamentum: ad quod cu3 iam esset ueteri iponēdum hoīes quasi triticū uocat ad molendū Ideo dixit Christus. Erunt duae molētes: una assumetur: & altera relinquet̃. Erat ergo uetus testamētū in nouo cōsumandū: quod ubi factum fuit: & rei & consumationis huius autor Christus nō tacuit. S; Hieremiae respondens alta uoce mox dixit. Cōsumatū est. Vide mirabilē Dei sapientiā: inexpugnabile fidei fundamentū: & nutantis animae solidum firmamentum: Sed ne dicentes unā istarū molarū alteri impositā uideamur sentire contra Christum dicentem unā assumendā: alterā relinquēdā dictū

LIBER TERTIVS

eius summa cum reuerentia sic declaramus; ut dicamus fidem hebræorum hoc est uetus testamentum dici a Christo ideo derelinqui; q̄ pars ea quæ de cerimoniis; id est sacrificiis & ea similiter quæ agit de iudiciis & de contractibus humanis; p̄ nouam abrogetur. Nos aut̄ nostram illi dicimus imponi; q̄ retentis ex ueteri testamēto moralib⁹ præceptis: ritus illi ceremoniales in Christi sacrificium cuius erant figura; translati sunt. quo fit ut lex illa uetus hebræorum pædagogus; & derelicta; & nostra illi imposita dici possit. Non fuerit etiā absurdum si dicat̄ per molentem derelictam intelligite testamētū ueteris partē abrogatam. per eam x̄o quæ assumēda dicūt̄; designari decalogū; & ceremonias: ut ad uetus testamētum totū id christi dictum referat̄. nā ut dixi; quod est de moribus remansit intactum, Cerimonia x̄o mutatur in melius. Sed q̄q̄ s̄m hanc expositionē ad uetus testamentū pertinere uideat̄ dictū Christi; reuera tamē t̄git & nouum; nā illas partes assumi quid aliud est; q̄ illas in nouū trāssformari? Te igitur sapius interroga an p̄fecte credas. si firmus fueris nihil est quod tolerare iam nō possis. sin autē infirmum te sentis; dic Christo cum apl̄is: Auge nobis fide; nam si quis indiget sapientia postulet a deo; & dabit̄ ei. Postulet autē in fide nihil hæsitans. Et memento q̄ qui deo credit; eum honorat. Qui x̄o non credit mēdacem facit; quo nihil esse potest indignius; de-

LIBER TERTIVS

restabilius : perniciosus.

De Spe & charitate.

Ca. xiiii.

Edeo aliquantisper ad fidei familiā spem
& Charitatē. Vt brevī quadā anacepha/
lao si magis earū pateſcat ingeniū: & qc/
qd dicet erit ex theologorū officina depromptū:
Spes igit̃ est hitus uolūtatis quo ad eorū desiderī
um inclinamur: quæ fides pollicet̃. desiderīū autē
eorū est bonorū: quæ nō hñtur: Sed quo nā pacto
tres istæ uirtutes theologicae sint discretæ breuif
explicabo. fides ut ante diximus: sic intellectū affi
cit: ut his tm̃ faciat assentiri: quæ scriptura sacra cō
muni reuelatiōe cōplexa est. Est aut̃ cōis reuelatio
quæ saluādīs ut saluent̃ credenda pponit. sunt &
aliæ quædam Reuelationes nō cōmunes sed spe/
ciales: ut Ioannis apocalypsis: quæ & si uera est. &
ei cui ostensa fuit intellecta. nobis tamē quia quæ
necessario explicite sint credenda nō cōtinet: clau
sa & occulta. In intellectu igitur est fides. Spes aut̃
& charitas in uoluntate: uoluntas operationē ha/
bet: & quietem: negociū & ocium. operatio eius
duplex. Vna qua uelit: altera qua nolit. Vtriusq;
negatio est quies. quod theologi exprimunt per
nō uelle. est autem operatio melior quiete: uelle
quoq; q̃ nolle præstantius. Velle item duplex. pro
pter se: & propter aliud. primo frui dicimur. secū
do uti. Fruimur enim eum propter se. Vtimur ue
ro cum gratiā alterius melioris quidpiā amamus:

p i

LIBER TERTIVS

ut panem propter uitam. Frui quoq; duplex. Nam
& quotiens aliquid cum possessionis desiderio : &
quoties idē possessionis respectu nō habito sui gra
tia amamus; sic utraq; operatione frui dicimur; ut
duos amores duobus uocabulis illū spei: istū cha
ritatis nūcupem? & si dicas fm hęc dicta nō uide
ri spem ab usu differentē : utpote qua sicut & usu
qdpiā ppter aliud ut Deū ppter nos diligamus .
Respōdeo nō oēm amorē esse usum quo refertur
ad aliud quod amat; sed eū tm quo in melius or
dinamus quod amamus . sed omittamus ipresen
tiarū theoremata ista subtiliora: tunc repetēda eū
theologicis quæstionibus acrius intēdemus . At
quia una oppositorū est disciplina; de desperatiōe
aliquid quō .s. generetur; adiciā. Cum uoluntas si
bideum desiderat ac sperat: si decepta ratio id esse
obtētu impossibile dicat neq; enī nisi decepta id di
cet: uoluntas quia impossibiliū nō est electio: deū
uel nullo amplius modo: uel sub conditione: puta
si obtinere posset desiderat; & horum utrumlibet
id est uel nullo modo: uel cum ea conditione diffi
dendo expetere; tristitiā quandam parit in uolū
tate; quæ una satis est ad desperandū. Iudas in ulti
mo illo submersionis suæ naufragio ueniam sub
cōditione: hoc est si possibilis esset; exoptabat: sed
quia decepta ratio id factū impossibile nunciabat
desperatione adductus laqueo se suspendit. Est igi
tur a natura spei aliena conditio: sed forti atq; anti

LIBER TERTIVS

mosa fide sperandum est. nam sub conditione aliquid expetere; non est sperare. sicut sub conditione uelle non est simpliciter uelle: ut qui merces uult ne moriatur: proicere; non uult simpliciter proicere. Conditionibus igitur impone silentium; & alterius uitae bona simpliciter & absolute sperare consuesce. Sed qui uult efficaciter sperare; oportet eum firmissime credere. Propterea desperantibus persuademus ut credant: Et Christus apud Matthaeum dixit paralytico. Confide fili. & duobus coecis: Creditis inquit quia hoc possum facere uobis? Responderunt: Vtiq; domine. Tunc tetigit oculos eorum dicens: Secundum fidem uestram fiat uobis. Sed de his haec haec hactenus, iam ad longanimitatem transeamus.

De longanimitate.

Cap. xv.

Longanimitas uirtus est ad patientiam subsecundum ad inuenta. eius namq; est longinqua ac magno temporis intersticio remota bona constantiter aggredi; & inter expectandum nullis iniuriis fragi; nullis difficultatibus absterri; nullis perturbationibus in fugam uerti. Longanimitas igitur patientiae baculus est: Cuius adminiculo diutius subsistere & per lutulentam hanc ac lubricam uitam sine lapsu & casu possit incedere. Spem quoq; adiuuat uirtus ista. Nam bonum quod speratur etiam si in immensum differatur; suadet expectandum. Floruit autem ista uirtus in prophetis maxime:

p ii

LIBER TERTIVS

& patriarchis; qui uenturum Christum a longe uidentes & in fine sæculorū nasciturū fortiter ac longanimit̃er expectabant. & ideo dicti sunt longanimes in spe. hinc illa uox Iesaiæ prophetæ. Vtinam distrūperes coelos & descenderes. & illa mitte quē missurus es; & istæ q̃dem uoces sunt spei. Audi iā lōganimitatē. Expecta inquit Dauid dñm uiriliter age. Confortetur cor tuū; & sustine dominū. Est & illa apud Iesaiā lōganimitatis: uox expectabo dominū qui abscondit faciem suam a domo Iacob & præstolabor eum. & alibi; Si morā fecerit expecta eum. Hæc igitur uirtus ppter expectandī difficultatē inuenta est. Nā difficile expectant̃ ea; quæ ardent̃ amata nō statim habenda sed longe posita esse iudicant̃. Hinc illud quod in prima nostra parthenice diximus. Spes ē lōga dolor; pmissaq; muner̃a amanti Expectare diu; labor est; & pōdus niquū. Sicut igit̃ magnanimitas in magnas ita lōganimitas in res quæ longe absunt uel abesse putant̃ animos leuat; & inter eundū mentē ne concidat; perseverantia sustinet; nam pleriq; du; ad ea p lōganimitatem pergunt quæ procul apparent; quasi iumentum in uia lassum diuerticula quærunt; ab onere tergum a iugo ceruicem subtrahunt; & nō nunq̃ aliquantisper exorbita declinant; inuētus est igitur funis quidam; qui qua si Thesei filum extensus ac animi manu tētus; nec ad dexteram nec ad sinistram errare permittat; sed usq; in finem itineris

LIBER TERTIVS

ne sit opus quiete; sustentat. hæc est igitur perseverantia; quæ difficultatem ex paciëntiæ diuturnitate surgentem lenit; & quasi Ambrosiæ succo uires laborantis instaurat. Et quemadmodum perseverantia peculiariter cōtra tolerandum fastidiū; sic aduersus omne quod se obīcere potest impedimentum constantia militat.

Anacephalæosis dictorum & q̄ non recte dicitur a theologis uoluntas antecedens & consequens in deo. Caput. xvi.

Ed anacephalæosim facio eorū quæ diximus; circa difficilia teste Aristotele uersatur uirtus. Sicut ergo multiplex difficultas; ita quoq; uirtus est multiplex. difficultas ē magna subire pericula; hanc fortitudo demolitur. difficultas est inter tolerandum tristitia nō uinci; huic difficultati paciëntia se obīcit. difficultas est quæ de futura uita dicuntur credere ac sperare. in hoc spes & fides suppetias ferūt. Difficultas est lōge distantia bona diuturna animi suspensione morari. huic longanimitas opitulatur. Difficile est nouos casus quotidie cōtra nos emergentes æquanimitè ferre. huic constātia præstat auxilium. Dū longinqua bona pia longanimitate expectamus; difficile est mentis non incurrere lassitudinem; tenere semper intentā cordis aciem nunq̄ obdormire; nunq̄ hallucinari; nunq̄ ab incepto opere diuaricari; occurrit huic periculo perseverantia; &

p iii

LIBER TERTIVS

ita fit ut constare tibi possit deum & naturam nihil
prætermisisse quod homini ad beatā uitam possit
cōferre; Et hoc nimirū est qđ theologi dicunt de-
um uelle omnes uoluntate antecedente saluos fa-
cere: sed uoluntate consequēte quosdā tantū, iux-
ta illud; Multi sūt uocati; pauci x̄o electi. Ego autē
non antecedente & cōsequente; Sed antecedētis
& consequentis debere dici existimo; ut per hoc
innuat deum omnes ideo saluos fieri uelle; qđ om-
nibus ut dixi palam fecerit atq; cōmunicauerit ea
quæ antecedere debeant ad salutem. hæc autem
sunt lex & uirtutes; ex quibus tanq̃ ex antecedēte
sequit̃ beatitudo tanq̃ consequēs. Sicut apud dia-
lecticos dicitur præmissas esse antecedens; cōclu-
sionem uero quæ sequitur ex præmissis esse cōse-
quens licet ergo deus non det oībus consequens;
hoc est beatitatem tamen uelle dare ideo uidetur
quā dare uult & dat antecedens. ex quo per Syl-
logismum rectæ operationis inferatur cōsequens
beatitudinis; Sed quia maior pars mortalium dū
contemptui habet formam huius illationis; per-
dit foelicitatem illius consequentis; dicitur deus
uelle nos saluari; quia per liberalitatem suā; dat an-
tecedens; & non uelle nos saluari; quia per segni-
ciem nostram non dat consequens. harum uirtu-
tum habitus consuetudinesq; longo inuistas exer-
citio possumus naturaliter quidem habere. ope-
rationes autē fm eas usq; in uitā finē integre per-

LIBER TERTIVS

ducere sine dei peculiari auxilio certe non possumus.

Qd & qre deus odio habeat ociosos. Ca. xvii.

Anda est igitur opera ut in his exerceamur

d nulla namque sine exercitio uirtus: nulla ars

sine usu esse potest. usu autem pariter: con-

seruatur: augetur: Nec negauerim deum uno mo-

mento posse omnem uirtutem nobis impluere: Sed

ipse semper & ubique detestatur ociosos eas quas no-

bis contulit uires ad usum & exercitium uult con-

ferri. Dixit enim operariis: Quid statis hic tota die

ociosi: ite & uos in uinea mea: & quod iustum fue-

rit dabo uobis: Sed cur pigris & inertibus aduer-

setur: duas impraesentiarum causas inuenio: Vnam

quod huiusmodi homines dum segnitiam sequuntur

maxime dissimiles deo efficiuntur: deus namque natu-

ra est actuosissimus Christo dicente: Pater meus

usque modo operatur: & ego operor nec uoco deum

actuosum: quod cursitet aut saliat: ut istius. Sunt enim

opera eius sedentaria. sed solida: assidua: perennia. Et

propterea fuere theologi qui scitissime dixerint sub-

stantiam illam infinitam quam deum uocamus: ab

actu magis quam ab habitu debere appellari: & ex

uocabilis ea deo potius contuenire: quam opera-

tionem: quod quam potentiam operandi significant.

ut rectius nominetur docens quam doctor: dans quam da-

tor: regens quam rector: Diuina namque operatio

non sicut nostra temporaria: sed essentiae suae

coeterna tanta firmitate subsistit: quanta & essen-

p. iiii

LIBER TERTIVS

tia: Alteram: quod omnis rei perfectio teste Aristotele in libro de coelo; sita esse uidetur in trinitate: hoc est in essentia; potentia; & operatione. essentia ut anima; est potentiae radix & fundamentum; potentia puta intelligentia in essentia animae; est ut ramus in arboris caudice; operatio autem ut intellectio quasi dactyli in termitibus palmae; qui ergo per ocium cessat ab operatione; uidetur naturam fraudare ultima sua perfectione; & iniuriam opifici naturae irrogare; quod eam non eousque perducatur quo ipse perducendam instituat: sicut agricolam proculdubio offendit qui arborē ne fructificet: facit: propterea dicitur a Iohanne Baptista in Matthæo. Omnis arbor quae non facit fructum bonum; excidetur; & in ignem mittetur. Tantum igitur uigilantia nostra molietur: tantum industria se acuat tantum ratio se attollat; ut indies, magis perficiendo ad uirtutes & ad bonos mentis habitus; quae sunt foelicitatis instrumenta; pueniat.

De quattuor nouissimis; & primo de morte cum declaratione dicti Empedoclis de lite & amicitia.

Caput

.xviii.

a D maiorem huius sanctae ac salutaris disciplinae profectum; quattuor adiuumenta quae rendenda sunt; quae non extimentur: ideo contemnenda; quia uulgata; sed potius propterea amplexanda quia utilia; & profecto non alia fuit diuulgationis ratio quam multiplicis utilitatis cognitio. Hoc autem dixerim propter eorum prauam

LIBERTERTIVS

consuetudinem; qui sine respectu utilitatis familiaria oia contēnunt. & usu quotidiano protrita fastidiūt: quos Epigrammaticus poeta notat dicens; Et pueri nasu; rhinocerotis hñt. nos uero nugis post habitis saluticonsulentes quicquid prodest q̄ sit uile cōmune; triuiale; semper amplectimur tanq̄ rē preciosam; negotio accōmodatam; & opportunā. Quattuor ergo adiūmēta sunt ista; Meditatio nouissimorum. Lectio scripturarum. Imitatio sanctorū. & supplicatio. Nouissima sūt quattuor: Mors: Infernus: Paradisus; & iudiciū; Ad naturā mortis enarrandam mihi se offert quod dixit Empedocles; fieri. s. oia per litem & amiciciā. amicicia autem est generatio: quæ disiuncta hoc est corpus & aīam; & quattuor in corpore elementa conglutinat; Lis est mors; quæ coniuncta diffociat. Nam corrupta elemētorū harmonialis exoritur; & calore in humidum sæuiente sequit̄ desiccatio: quā incinerationē medici uocāt; ex incineratione uero hoc est ex radicalis humidi consumptione mors nascitur. medium inter litem & amiciciā; hoc est inter generationem & mortē interstitiū; quies est contrariorū inter se pugnantiū. licet enī semp pugnēt tamen uocari potest amicicia: q̄diu non est pugna pemptoria; & eam quietē quæ sunt instar pacis induciā quædam; appellare solemus mortalem uitā quā ut uolunt Astronomi coelū ut theologi prædicāt; deus ut ego sentio utrumq; dispensat; con-

LIBER TERTIVS

seruat: & limitat.

An mors corporis sit naturalis. Ca. xix.

Nuero mors sit naturalis ambigitur: & a profecto qđ naturā destruit eiꝯ aduersatur: dicendū naturale nō uidet. Quod itē a principio uenit intrinseco: naturale id esse manifestu: & hoc in secūdo libro de physico auditu confirmat Aristoteles dicens: in hoc differre naturalia ab artificiosis: qđ hæc a principio extrinseco: illa ab intrinseco habent motionem, & hoc utrūq; in morte perspicimus: naturam enī destruit. quod est manifestum, & sit a causis nobis intrinsecis: nā corpus animatuꝯ causas quibus dissoluitur: intra se habet. Calorem. s. naturalem: quo radicalis humor erodit. & qđq; cibo & potu noua superinfundatur humiditas: non est tamen aduenticiū hoc humidum priori comparandum & naturæ æque affine & amicum. Huic alimentorum defectui est annectendū uim nutritiuaꝯ in nobis fatigari: ac in dies inualidā fieri. & in horas magis euadere reparadis corporibus nostris imbecillā. quo fit ut corpus pedetentim uicietur: & fiat assidue deterius: & animæ magis inhabile: & incommodum: & ad uitæ munia minus idoneum: cuꝯ igitur mors quæ nihil est aliud qđ uitæ extinctus: hoc pacto ab intrinseco inducat certe proficisci a natura uidetur. & ista quidem est nostra sententia. Sed neq; prætereundum hic naturarum plitatem inesse corpo /

LIBER TERTIVS

ribus : natura enim dicitur materia : & forma : & ipsum compositum. Vt fit ut naturaliter fieri possit quidpiam multipliciter dici. ex alto cadere naturale id materiae: hoc est corpori: Cui grauitas a natura est insita. formae uero neque naturale neque contra naturam: utpote elementorum experti: & quae est a fermento aliena corporeo. At intelligere naturale est animae: cuius uis intrinseca est intellectus. composito & homini naturale est ridere: audire: loqui: ambulare: quae istorum non in parte sed in composito sunt sita principia: magis tamen in anima. propterea ut bene dixit Aristoteles naturae nomenclatione dignior est forma. mori ergo naturale est corpori, naturale & homini secundum corpus. animae uero contrarium hoc est non mori & per sequelam homini naturale quo fit ut debita sit ei resurrectio: quo postquam moriendo factum est satis naturae corporeae satisfiat & spiritali resurgendo propterea dogma est catholicum remanere in animabus inclinatio neque ad corpus aeternam: donec a deo datore formarum abinuicem disiuncta iterum coniungantur. Non ergo ut obiectioni primae respondeam mors homini infligitur ut destruat. sed ut naturae & uoluntatis diuinae seruat semper ordine deducatur caro ad esse spirituale. hinc illud euangelicum: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit: ipsum solum manet. si autem mortuum fuerit: multum fructum affert propterea & ab Apostolo mori dicitur seminari cum igitur seminat corpus animale ut surgat corpus spirituale. si est cor-

LIBER TERTIVS

pus animale; est & spirituale. sicut scriptū est: Factus est primus Adam in animam uiuentem. nouissimus Adā in spiritum uiuificantē. Adam apud hebræos hominē significat. & sicut apud nos homo ab humo: sic apud eos Adā ab Adama quod terram significat: deriuatur. Vides iam quomodo mors hōi naturalis. Sed & aliis modis naturale qd dī. Naturale nāq; est & qd alicui speciei ut igni & qd rerū naturæ cōi; & quod sit placitū etiam deo soli. ascensus igni naturalis quia leuis. at si natura cōmunis uniuerso ne scissura fiat; ne scisma in rebus accidat; ne mūdi cōtinuatōe dissoluta uacuū quod abhorret intercīdat; ignē demittat; erit motus ille igni contrarius: uniuerso tamen naturalis sicut latronis mors; latroni aduersa; ciuib; propicia. q; si etiā naturæ cōmuni quicq; repugnās deo placuerit: ut q; coelum stet uel retrogradietur. id quoq; immo id maxime dici naturale dignissimum. tanto enim naturalis appellatio est uerior; quanto unde fluit causa est altior. At suprema omnino natura est deus: Cui obedire toti inferiori naturæ est naturale. Simpliciter ergo homini naturale est mori: & naturale resurgere; quoniam sic ab opifice omnium natura statutum est.

Opiniones uariæ de morte. Caput. xx.

Ortis meditationem summā esse philosophiam dixit Plato. Nihil est enī qd magis aut æque appetitus luxuriā premat:

LIBER TERTIVS

& ad rōnis regulam mores cōponat q̄ semp in-
gruentis mortis meditatio. Apud Getas & Thra-
ces quidam feri sunt & ad mortē paratissimi: q̄ re-
dituras putāt animas obeuntium: Quidā & si nō
redituras; nō extingui tamen autumant; sed ad lo-
ca beatiora transire. alii emori quidem; sed id me-
lius esse q̄ uiuere. Foeminae super uirorū cadaue-
ra interfici; simulq̄ sepeliri uotum eximiu; habēt.
apud quosdam eorū puerperia lugebātur. Et has
apud illam gentem opiniones disseminasse putan-
dus est Orpheus; qui fuit indigena magni uir in-
genii; & poeta suauiloquētiae singularis; q̄ barba-
rorū animos demulcēte; syluas & saxa hoc est syl-
uestres & saxeos hoīes ad ritus quoscūq̄ libebat
traducēdi liberam potestātē habebat. dies natali-
cii tristes agebantur; funera x̄o quasi sacra cū lusu
& cantu iucūdiissime & cum summa hilaritate cele-
brabant. & recte quidem. Nam cum nascimur pe-
regre proficiscimur; incerti quod iter: quod hos-
piciū; quem uiā terminum simus habituri. &
cum morimur finita peregrinatione in antiquae
matris gremium reuocamur. Peregrinationem
hanc peccatores produci. Sancti uero breuiari
semper rogant. Hinc Dauid inquit; Heu me; quia
incolatus meus prolongatus est.

De multiplici genere mortis corporalis
& non esse tempus merendi post mortem.
Caput.

.xxi.

LIBER TERTIVS

Ed multipliciter & nō uno modo mors
dicitur. nam est mors hominis: qua ho/
mo dissoluit̃. & uolūt quidam theologi
hominē & omne totū quoddā tertiu; esse prater
partes quod earū & coitu resultet; & abitu dispe/
reat. & id esse aiūt; quod morte totius dissipetur.
Est & alia quada; mors corporis: qua ulteriori re/
solutione reuertit̃ in ea: ex qbus cōstabat elemē/
ta. Prima si in dei timore: si in pietate & religione
hominē repperit: bona est: de qua dicit̃: Preciosa
in cōspectu domini mors sanctoꝝ eius: si peccato
rem impenitētem reperiāt mala est. Ideo quia ut
prima est foelicitatis: sic ista est miseriae sempiter/
nae principiū. Quamdiu mortalem hāc uitam uiui/
mus ex uirtute in uitiū: ex uitiō in uirtutem arbi/
trio nostro transire pmittit̃: at postq̃ de corporis
huius tabernaculo eiecti debitum naturae persol/
uimus: nec a uitiō in uirtutem: nec a uirtute in ui/
tium est trāsitus. Tunc enī & uiatores esse desini/
mus: & pmerendi ac cōmerendi statū amittimus
Vocabātur ab antiquis uiatores nūciī ac ministri
magistratuum: qui hoies ex agris accersebāt. No/
stri aut̃ uiaē appellationē ad uitā hanc transferunt.
Ait enī Gregorius in pnti uita quasi in uia sumus:
qua ad patriā pergimus. Maligni aut̃ spūs iter no/
strū quasi quidā latrunculi obsidēt. Cum hac ergo
uita quae morte terminatur finiunt̃ non peccata:
sed merita. Quicquid enī & in paradiso recte agit̃

LIBER TERTIVS

a sanctis: & in inferno peccatur a damnatis: ideo
meriti rationē amittit; q̄ extra uiam fiat; etenī uita
est agon; uita est theatrū; uita est olympia; ubi spe
ctatibus arbitris p̄positis coronis decertat. Vbi
sunt coronæ finitis certaminibus distributæ; q̄ am
plius certat nō ut coronetur; sed ex uirtutis libera
litate decertat: nō negauerim tamē & talī certami
ni si certamen id dicit ubi nō laborat; posse etiam
multa dari corollaria; a deo maxime; Qui pōt poe
nas dānatorum; & etiam augere gloriam beatorū.
Quales morimur siue boni siue mali: tales futuri
semp egredimur: hoc excepto q̄ sicut boni meli
us; sic mali sunt semper peius habituri. Qui muta
ri uult; in uita mutet. nam post mortem: tanta est
alterius uitæ seueritas; ut in ea sicut singuli incipi
unt; ita perseuerant. illic ubi nox est: nunq̄ illuce
scet. Vbi dies est: nunq̄ lucis nigrescet occasus.
Hinc iacobus de patre luminum mentionem faci
ens; apud quem dixit; Non est transmutatio neq̄
uicissitudinis obumbratio.

De multiplici genere mortis spiritalis
cum excusatione Platonis.

Caput.

.xxii.

Vnt genera duo mortis spiritalis:
¶ Vnum quo uirtus & dei timor in no
bis expirat. Alter qđ uitia & uitioꝝ fo
mēta mortificat. De p̄mo dixit christ⁹.

LIBER TERTIVS

Sine mortuos sepelire mortuos suos. Mortuos enim appellauit qui saeculo; appetitui; qui diabolo seruiunt; qui prauae consuetudinis sepulchro inclusi nec gratiae coelestis aerem attrahunt; nec dei spiritum concipiunt; nec ad legis mandata se attolunt. De secundo spiritualis mortis genere dicitur a Paulo ad Romanos; capite sexto. Qui mortuus est iustificatus est a peccato. Si autem mortui sumus cum Christo: credimus quia simul etiam uiuemus cum illo. & paulo infra; ita & uos existimate uos mortuos quidem esse peccato. Viuentes autem deo in Christo iesu; & quomodo hac morte moriendum sit dicit. Non ergo inquit regnet peccatum in uestro mortali corpore: ut obediat is concupiscentiis eius, sed neque exhibeat is membra uestra arma iniquitatis peccato. Sed exhibeat is uos deo tamquam ex mortuis uiuentes. & membra uestra arma iustitiae deo hanc mortem dixit Plato licere unicuique sibi inferre: quod ab euangelica & apostolica doctrina non discrepat: uerum nonnulli hoc non aduertentes & Platonem de communi morte loqui calumniantes: dum eum inconsulte criminantur de manifesta ignorantia condemnant. Mortis meditatione sic decursa: si conuiescere uides appetitum; & irascibilem tuam infrenari; potes quorsum libet mentis tuae clauum inflectere; & quasi iam cessauerit tempestas remissius habere studium gubernandi. quod si adhuc recalcitrat cataplasma aliud adhibendum & mox p/

LIBER TERTIVS

ferenda est infernalis barathri recordatio: ut sicut
æstuans lebes infusis: aquis: & fremēs equus uer-
beribus incussis: sic feruor appetitus æternæ mise-
riæ ostensione restrictus remittat feruorem suae te-
meritatis. nam rei tristis sola memoria dum dolo-
rem ciēt in sensu: lasciuiam extinguit in appetitu.

De loco dānatorū q̄ dicit̄ infernus Ca. xxiīi.

Amnatorū locus ut est sanctorū cōis opī
d nio nō sub ipso globo: ut Isidorus putat:
sed in ipsius globi terrestris medo: tellu-
re ipsa sinum & quasi aluū aperiēte credendus est.
Isidorus autē dixit futurū esse: ut post iudiciū: so-
lis & lunæ orbes ita firment̄: ut huic nostro tm̄ he-
misphærio lucem infundāt: Dānatos uero in sem-
piternam noctem alterius hemisphærii relegādos:
ubi esse a multis putantur Antipodes. sed hæc est
iam pridem explosa sententiā. naz in medio terræ
uentre non in tergo loca illa infamia ubi nullus or-
do sed sempiternus horror inhabitat: ponit eccle-
siæ sancta credulitas: & credulitati huic ratio non
dissentit. decet enim eos qui obstinate a deo per
prauam uoluntatem & morum obscoenitatem di-
scesserunt: ad infima trudi: & a conspectu solis &
Coeli: ubi dei est sedes: sub scabellum pedum eius
hoc est sub terram de qua dicitur: Terra scabellū
pedū meorum. mīti: ut sic impleatur quod dicit̄
per prophetam: Sede a dextris meis: donec ponā
inimicos tuos scabellum pedum tuorum. nec sub

q̄ i

LIBER TERTIVS

terram solum sed etiam in terræ parte; abditissimā
& Coelo remotissimam: & mundi cētro cognatissimā;
inīti debēt in terrā; in quā miseriæ & tenebra-
rum opertā mortis caligine & a dei benignitate; & a
naturæ bñficiis: & a Coeloz; influxib⁹ derelictam.

Opinio antiquorum gentiliū de inferno.

Caput.

.xxiiii.

E omnino uanū est qđ poetæ gentiliū ce-
n cīnerūt apud inferos esse stygē; acheron-
tem; lethen; cocytū phlegethontē. Sty-
gez legimus esse aquā ad nonā crīm Arcadiæ regio-
nez ex altissima saxi crepidine distillantē; taz uiolē-
tā frigiditatis; & naturæ tam atrocis; ut in ea neq;
argenteū; neq; areū neq; ferreū uas possit subsiste-
re; sed mox dissiliat ac dissipet^r. Stygos hydor ap-
pellat^r. cōtineri & cōseruari posse aiunt ungula tā-
tum Mulina. & ea Regem Alexādrū ferunt eneca-
tum. est etiam similis ingenii & nominis aqua & in
Achaia ad pheneū urbem: & in Thessalia ad pene-
um annē. Acherontem Seruius dicit esse locū nō
procul a Baiis in campania; montibus undiq; clau-
sum; & patere tantū ad meridiem solī ubi Aeneas
Misenō & Vlyxes Helpenore ociosis necroman-
tiam exercuere. est & Acherusia specus in asia ad
mare euxinum per quā cerberum ab Hercule tra-
ctum fabulantur. tam profundæ uoraginis: ut il-
linc credatur descensus ad inferos. Lethes fluuius
& in Hispania & in Aphrica circa extremū syrtiuu

LIBER TERTIVS

cornu: urbem abluens Berenicem: de quo Luca/
nus. Quā iuxta Lethes tacitus praelabitur amnis
Infernis ut fama trahens obliuia uenis. Hæc aut at
tigerim?: ut ostēdat antiquorū opinionē fuisse apud
inferos omnium eorum esse congeriē: quæ apud
nos leguntur tetra dira: horrenda: pestifera.

Ratione naturali persuadetur esse omnem im/
mundiciam apud inferos. Ca. xxv.

Redendum est enim aquis undiq; in eū
locum dilabentibus tanq̃ in totius mun/
di sentinam & cloacam comportari bitu/
men & sulfur; & omnis terrenæ molis immundissi/
mas sordes. fieriq; odorem multo tetriorem q̃ in
scaptensula apud Græcos; & in auerno apud cam/
panos. & in asphalto apud iudæos. Terra enim in
gentibus perforata cauernis: & antrorum longe
lateq; uagantium suspensa fornicibus capacissimā
ac sordidissimam aluum suam longissime exten/
dit. fiunt in ea sicut in plerisq; terrarum locis aspi/
citur: æterna materiæ semper ardentis incendia.
& ne mirum sit aut incredibile quod de inferni re/
citatur incendiis; præteriens ea quæ dicuntur ab
Augustino & reliquis autoribus christianis: subiū/
ciam hic ex Plinii libro secundo naturalis histo/
riæ capita tria scilicet cvii. cviii. cix. sic enī inq̃t: In
comagene urbe Samosata stagnū ē emittēs limū
(malthā uocāt) flagrantē. Cum quid attingit solidi
adhaeret. præterea tactus sequitur fugiētes. sic de

q ii

LIBER TERTIVS

fenderunt muros oppugnāte lucullo. flagrabatq;
miles armis suis. aquis etiam accenditur. terra tan-
tuz restingui docuere experimenta: Similes est na-
tura naphtha (ita appellatur) circa Babyloniam; &
in austagenis parthia profluens bituminis liquidi
modo: huic magna cognatio igniuz; transiliuntq;
protinus in eam undecunq; uisam ita ferunt a Me-
dæa pellicem Cremata; postq; sacrificatura ad aras
accesserat corona igne raptā. Verum in montium
miraculis ardet Aetna noctibus semper; tantoq;
æuo ignium materia sufficit; niualis hybernis tem-
poribus: egestumq; cinerem pruinis operiens.
Nec in illo tantuz natura sæuit exustionem terris
denuncians. flagrat in phaselide Lyciæ mons Chi-
mera. & quidem immortalis diebus ac noctibus
flamma. Ignem eius accendi aqua; extingui uero
terra aut foeno Gnidiuz Ctesias tradidit. eadem in
Lycia ephesti montes tæda flāmante tacti flagrāt
adeo ut lapides quoq; riuorum & harenæ in ipsis
aquis ardeāt. alitur ignis ille pluuiis. baculo si quis
ex his accenso traxerit sulcos; riuos ignium sequi
narrant. flagrat in bactris Cophanti noctibus uer-
tex. flagrat in medis & cestia gente confinio per-
fidis. Susis quidem ad turrin alba; quindecim ca-
minis maximo eorum. & inter diu campus Baby-
loniæ flagrat quadam uelut piscina iugeris magni-
tudine. Itē athiopum iuxta hesperū montem stel-
larum modo campi nocte nitent. Similiter & in

LIBER TERTIVS

Megalipolitanorum agro tam etsi internus sit il-
le iucundus: frondemq; densi supra se nemoris
non adurens. & iuxta Gelidum fontem semper ar-
dens: Nympei crater dira apolloniatis suis por-
tendit ut Teopompus tradit. augetur imbribus:
ingeritq; bitumen temperandum fonte illo ingu-
stabili alias omni bitumine dilutius. Sed quis hæc
miretur: in medio mari Hiera insula ardet: Aeolia
insula iuxta Italiam cum ipso mari arsit per aliquot
dies sociali bello: & donec legatio senatus piauit:
maximo tamen ardet incendio Theonochema di-
ctum æthiopum iugum torrentesq; solis ardori-
bus flammæ egerit: tot locis: tot incendiis rerum
natura terras cremat: sic Plinius ad uerbum: Quo
fit ut mirum uideri non debeat si in terræ aluo di-
catur id esse: quod fere passim cernitur in superfi-
cie. Ignis ergo q in obscuris illis cōcauitatibus ni-
grantes attollit flammæ fumū & nebularum glo-
bos exhalat: qui diu per opaci carceris tractus am-
plissimos euagati postq nulla ad egrediendum spi-
ramenta reppererint: in se contorti reuertuntur in
ignes. fitq; flammæ & fumū chaos immensum:
illic dānatorum est habitatio: qui assidue cogunt
coeca hæc incendia contemplari: tantaq; ex hac i-
uita contemplatione quam in æternum supplicium
sibi a deo datam cognoscunt: surgit indignatio:
tantus impatientis animi furor exardescit: ut om-
ni rationis usu post habito coelo & terræ ac deo

q iii

LIBER TERTIVS

ipsi p̄cent' excidium. Et qm̄ uis cōcupiscibilis boni
 placētis abūdantiā & poenæ displicētis sentit offen
 sionē. irascibilis quoq; desideratæ getis neq; a cō/
 cupiscibili impedimēta repellere: sit in aīo moeror
 & luctus: & sine ulla cōsolatione cordoliū: hæc aut
 p̄dicti poetæ p̄ illa qnq; flumina: quæ apud inferos
 ponunt: mystice designarūt. Styx enī est odium.
 Acheron tristitia. Lethe obliuio. Cocytus luctus
 Plegethō ardor. Odiū dei atq; iustitiæ tristitia de
 poenarū acerbitate. obliuio charitatis & spei. Lu/
 ctus ex poenarū aternitate: ardor ex cōsciētia cul
 pæ: ardor itē corpis post resurrectionē: qđ iugiter
 ardebit: & nō cōsumet'. & erit illic mors æterna: qā
 immortalis miseria: quæ supremo bono id est beati
 tudinī opposita potest sūmu; malū appellari: duo
 isti sunt fines ultimi bonorū & malorū: quia cū ad
 illum per uirtutū officia scandēdo peruenieris: ni
 hil est superius quo gradiaris. ubi ad istum p̄ flagi
 tia descendēdo corrueris: nihil est inferius quo p̄
 labaris. Quicqd ergo boni est in moribus p̄pter
 illu; quærit': quicqd uero mali propter istū fugit'.
 Nec ip̄sibile deo iudicet': qđ naturā posse non
 dubiū est: ut. s. corpus ardeat & nō cōsumat': & in
 incendio æterno uita permaneat nec finiat'. nā &
 lignū setim cōstat inflamari posse: sed nō cōsumi:
 Est & quoddam lini genus ex quo telæ confectæ
 cum purgandæ sunt: in ignem mittuntur nec exu
 runtur. Vnde ueteres regum & principum cada

LIBER TERTIVS

uera cum erant comburenda; ne cinis eorum cum lignorum cineribus confunderetur; huiusmodi telis insuta cremabant: Est & animal quod naturaliter in caminis ardentibus uiuit: pyrallem uocant naturales. adde quod sicut ante peccatum erat humanum corpus sic temperatum ut non mori posset: sic & post iudicium miro & indicibili modo fermentabitur: ut aeternis non caedat incendiis. Vnde & Iesaias dixit: Vermis eorum non morietur: & ignis eorum non extinguetur. Et quemadmodum beatitudo omnia bona: sic est cum mala complexa damnatio. octo igitur genera poenarum: quae Tullius dicit per leges infligi scilicet damnus. uincula. uerbera. talionem. ignominiam. exilium. mortem. seruitutem continet cumulatissime damnatio. hic igitur sine fine torquentur atroci supplicio: quia nulla fuit in fine religio. At qui saltem in suprema uitae uespera resipiscunt: quia peccata in uita relinquunt: aliquando penarum finem inueniunt.

De beatitudine coelestis paradisi: & primo quantum attinet ad partem intellectiuam. Ca. xxvi.

E Paradisi gaudiis temere quicquid dicere non ausim. nam si ut scribit Iesaias capite. LXIII.

& in epistola Pauli prima ad Corinthios capite secundo: Nec oculus uidit. nec auris audit: nec in cor hominis ascendit quae praeparauit Deus diligentibus se. Quid tentabo uerbis expromere quod in cogitationem nequit ascendere:

q. iiii

LIBER TERTIVS

Græci sapientiæ deam tritogeniam uocant; q̄ or-
dinate tria producat: recte cogitare; recte loq̄; re-
cte operari; & Aristoteles in libro de interpretatiōe
dicit: uoces esse notas earū quæ in aīo sunt affectio-
nū; ex quo sequit̄ lingua nō posse explicari qd̄ sit
impossibile cogitari. dicam tamē aliquid ut animū
tuū prouocem ad desiderīū uidendi ea quæ morta-
les oculi uidere non possunt. hoc enī desiderium
mentē a terrenis rebus ad Coelestia subrigēs facit
ut adhuc terreni ac mortales; simus saltē ex parte
Coelestes. nā si uerū est illud. Vbi Thesaurus tuus
ibi & cor tuū. Si thesaurū in coelo habemus; neces-
se est in coelo esse cor nostrum; q̄ si est in Coelo;
coeleste ē; desideria facere corda nostra Coelestia
& conabimur ex pauculis ifinita; ex minimis ingē-
tia meditari; illo uel maxime moti quod in Grego-
rii dialogo recitat̄. Si mulier ī subterrano ac teter-
rimo carcere pariat ifantulū & ei in tenebrosis &
angustis locis iam adulto uelit enarrare Coeli alti-
tudinē; mundi amplitudinē; Solis claritatem; auro-
ræ uenustatē; Lunæ pulchritudinē; Stellarū nitorē;
terræ latitudinē; ueris amoenitatē; auīū; alacritatē;
uocum modulationē; riuulorū gratiā; hortorū læ-
ticiā; odorum fragrantia; maris redundantia. &
reliqua; Nunq̄ uerbis cōsequi poterit ut in miseria
illa natus & educatus; cui lucernūcula plata diem;
abscōdita noctē semper induxerit; credat quæ au-
dierit. Sic profecto nobis in terra natis & enutri-

LIBER TERTIVS

tis accidit: quod & Christus Nicodemo loquens
sic expressit: Si terrena dixi uobis & nō creditis;
quomodo si dixerō Coelestia credetis: & quidē si-
cut Coelū magnitudine: pulchritudine: altitudine
terras antecellit: Sic coelestia bona terrenis bonis
præferēda nō dubito. Hoc inquā nō dubito: illa tñ
nō cognosco: quia omni imaginatione nostra ma-
iora sunt. Partis intellectiuae duæ sunt potētia. In-
tellectus ac uolūtas, intellectuī cognitio ueritatis:
uolūtati possessio cōmoditatis adeo grata est: ut
nihil possit eē iucūdius. in hac uita ex parte scimus
ex parte prophetamus. Sapimus ut paruuli: loqui-
mur ut paruuli: quia uidemus per speculum in eni-
gmate. Nā corpus quod occidit aggrauat animā
& opprimit sensum multa cogitantē. & ut in libro
sapientiæ dicit: Cogitationes mortaliū timidæ: &
incertæ prouidētia nostræ: Quo fit ut intellectus
Cupiditas quātūcumq; hic se ingurgitet & bibat:
semper tamen sitibunda remaneat. At in paradiso
quia uidebit facie ad faciem: & cognoscet homo si-
cut cognitus est: Euacuabit quod ex parte est. Qd
paruuli est: quod imperfecti est. eritq; imenso huic
nostro desiderio oppido satisfactum. Cum illa om-
niformis essentia quæ est prima ueritas nostræ se
intelligentiæ reuelabit: tum demum illud adimple-
bitur. Vacate & uidete quoniam ego sum Deus.
Nunc enim intellectus multiplicium phātasmatū
uexatus occursum: & quasi puer in uenali foro ua-

LIBER TERTIVS

gus: nunc hoc: nunc illud demirat: nec uacat: nec uidet deum: sed operatur & laborat incassum. hactenus de intellectu. Possessione; commoditatis cuius amicitia est inseparabiliter annexa uoluntati: uita ista non praesta teste Salomone: qui postquam sensibus suis quicquid desiderabile erat inclusit. & omne genus uoluptatis expertus est: quasi nihil adhuc profecisset: tandem inquit. Ebel ebelimue col ebel. interpretatur: Vanitas uanitatū & oīa uanitas. Viderat enim omne quod delectat uel nō faciare: uel repente transire: & amitti. & sensus ipsos annis recedentibus hebetari. facietatem omnium fieri. & senescere cum ætate libidine. Et certe patria ista quātumcūq; innocenter ac pie uiuamus: spei & desideriorū est patria. in ea positus propheta dicebat: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei: & q̄ dilecta tabernacula tua Domine uirtutum concupiscit & deficit anima mea ī atria domini. & Sicut desiderat Ceruus ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te deum. Sitiuit anima mea ad deum fortem uiuum: quando ueniam & apparebo ante faciem dei. hic de fine bonorū hoc est de beatitudine disputant philosophi. & usq; adeo quærentiū in hac uita: & nusq; inuenientium beatitudinē curiosa succreuit industria. ut teste Augustino in libro. xix. de ciuitate dei naturam sectarum de beatitudine loquētiū adducēs octuaginta octo Varro produxerit. quarum omniū fines si quæ illarū alie

LIBER TERTIVS

quid ueræ bonitatis attingunt; noster paradísus abundanter includit. nam sua redundantíssima uoluptate sic omnem uoluntatis appetitum inebriat; ut liberum arbitrium in ea positum peccandi facultate priuetur. Quod tamen non est libertatem minui sed augeri: longe enim præstantior est libertas: ea tantū uelle posse; quæ displicitura sint nunquam ea etiam uelle posse; quæ aliquando nolle sit necesse. Tunc erit Deus omnia in omnibus; hoc est quicquid singuli desiderabunt suppeditabit Deus. Quia tanta dulcedine mentibus nostris illa betur: ut perfecte compleatur quod dicitur a propheta, Saciabor cum apparuerit gloria tua: uel ut hebræo est imago tua. nam in hebræis codicibus est, temuneca: quod interpretatur imago tua. Hæc de intellectuali seu rationali parte perstrinximus, de sensibus autem quonam pacto beatī futuri sint paucis explicemus.

De beatitudine partis sensitiuæ.

Caput.

.xxvii.

Aturam seu animæ potentia; quæ & uirtus & uis appellatur; tunc beatam dicimus cum optimum eorum quæ ab ea capi possunt sic per operationem perfectam est affecta ut sit de æterna eius possessione secura. optimum quod intelligi, quod diligī potest: est deus. Sed quod sensibus percipitur non est spiritus: Deus autem est spiritus; a quo igitur beatitudo sit

LIBER TERTIVS

sensuum non est omnium doctorum una sententia. Sunt qui dicant illam immensam partis intellectiuae uoluptatem; de qua apud oēs constat unde sit: redundare & quasi superfluere: ac in potentias sensibiles deriuari: quēadmodū experimur ex uariis animi accidētibus corpus affici. & quod animo pacato paulo ante ualebat bene; nūc animo perturbato ægrotare. & quā ad omnium sensuum gloriæ modus iste sufficiat, tamen de auditu & uisu aliqd peculiare dicendū est. audient enī iucundissimas dei laudes undiq; resonare. iuxta illud prophetæ: Beati qui habitāt in domo tua domine: in sæcula sæculorum laudabunt te. Videbūt item coelos ac omnē coelorum harmoniā percipient; uidebūt & ipsum christū & matrē & omnia omnium beatorū corpora gloriosa: quæ iam incorruptibilia & mirabili decore cōspicua fient intuentiū oculis tam dulce spectaculū: ut quod desiderari meli⁹ possit: nescituri sint. Id quoq; erit uisu iucundissimū: q̄ sicut nūc ex motu corporis animam inesse percipim⁹: & uegetare ac regere mēbra corporea; sic tūc coelo & elemētis & rebus oībus deū esse intimū: & in qualibet uniuersi parte totū: cōseruare: alere ac gubernare mundi hāc machinā non dubio cerneamus intuitu. Nūc id satis ratio persuadet. & credimus. tamen præinscitia nostra naturali non perpendimus. Tunc autē oculos circumquaq; uertentes id perpendemus, tanta enī erit uis in oculis: tā

LIBERTERTIVS

acuta uidendi acrimonia. ut & corporum nostro
rum ac elementorum & coeli quantitates nume/
ros proportionales harmonias symmetriam ac na/
turam oēm beati uisu penetrantes inebriandi sint
ab ubertate domus dei: & dicturi; Hæc requies
mea in sæculum sæculi; hic habitabo quoniam ele/
gi eam. Adde q; beatīs nihil erit inuium; nihil clau/
sum; nihil inaccessum; sed mira subtilitate ac agili/
tate corporis illuc etiam sine pedum ministerio
ferentur: quo desiderabit ardor uoluntatis. sic erit
animæ imperio corpus obediens & subditum; ut
assensui nulla moles: nulla continuo motui lassitu/
do: nullus deniq; labor obsistat. Non defuerunt
qui dixerint & in scriptis reliquerint in cæterorū
sensuum instrumentis generandam a deo qualita/
tem; per quam melliflua ac nectarea quadam uo/
luptate dulcescant. Sed quicquid de huiusmodi
qualitate dicendū sit; unum est certum homines
æternæ uitæ destinatos a deo per metamorpho/
sim sic instituendos: ut nihil in eis sit non beatum.
his præmiis donantur; his coronis decorantur a
deo; non qui urbes aut prouincias: sed qui carnē
mundum ac diabolū uicerunt; nec præmia ui/
ctoribus debita solum reddit; sed plurima ac ma/
xima corollaria: donatiuum: congiarium: epulum
superaddit. quæ omnia pollicitus est Christus in
euangelio dicens: Faciet illos discumbere: & tras/
iens ministrabit illis. ex quo inuitur deum sanctis

LIBER TERTIVS

suīs omne humanitatis obsequium: omne liberalitatis officium: omne magnificentiae genus: omne Charitatis indicium exhibiturum.

Quod naturaliter uirtus est honoranda probatur ex consuetudinibus antiquorum. Ca. xxviii.

Consuetudo antiqua Romanorum fuit
c ex Lauro primū ex auro mox coronare
triūphantes: qui obsidione castra libera-
sent: gramine de obsidionis loco decerpto. qui ci-
uem in bello liberaffet querna fronde cingebat.
qui primus murū hostium ascēdisset: corona mu-
rorum insignita pinnaculis. qui primus in hostiū
castra irrupisset: Corona uallo decorata castrensi.
qui primus bello nauali classe hostiū insiliisset: do-
nabat corona rostris armata naualib⁹. Celebrabāt
Græci sacra Certamina hoc ē olympiacū. pythiū.
Isthmiacum: Nemeæum. horum uictores hieroni-
cæ uocabant⁹: & ponebat⁹ eis in uictoriae loco sta-
tua: Coronæq; dabatur in olympicis ludis pro Io-
ue ex oleastro. in pythiis pro Apolline ex delphi-
ca lauro. in Isthmiis iterū pro Ioue ex pinu: in Ne-
meæis ex apio: iuxta illud Satyrici. graiaq; apium
meruisse coronæ. & qui huiusmodi certamina per-
uicisset dicebatur uicisse periodon. hoc est consu-
matae uirtutis opa perpetrasse. Est enī periodus
apud rhetores sermonis pars perfecta cola con-
tinens & commata. cum uidelicet sententia certa
quadam descriptione diffinitur: dicebantur etiam

LIBER TERTIVS

uictores huiusmodi paradoxi: hoc est admirabi-
les; quia uidelicet putabant cunctos mortales for-
titudine; ac ea de qua certassent uirtute prae-
cellere. Singularem etiam priuilegio donabantur ut urbes in-
gressuri possent; si libuisset: non porta sed deiecta
murorum parte introire; ut apud Tranquillum de
Nerone legimus Capuam intraturo his exemplis
praeclare concluditur; naturale semper homini fu-
isse uirtutem extollere. & eius excellentiam ac di-
uinitatem aliquibus egregiae laudis ac praecipui
honoris declarare muneribus. hanc Deus inclina-
tionem mortalibus dedit eadem ipse habet. pro-
pterea nunquam cessauit minis; exortationibus; & ex-
emplis per internuncios prius & tandem per sei-
psum nos ad uirtutis studium prouocare. Cuius fi-
nis ac praemium est foelicitas; non ea quam uita
ista promittit; sed illa de qua dicitur; Cum dede-
rit dilectis suis somnum; ecce haereditas domini;
& haec haec haec de beatitudine.

De ludicio: & quod Astronomi & doctores etiam
catholici qui tempus iudicii praedixerunt manife-
ste delusi sunt. Ca. xxix.

Vpremi diem iudicii & generalem car-
nis humanae resurrectionem multi praedicere
uoluerunt. Sed in omnibus huiusmodi uatici-
niis coeptum est Christi dictum esse uerissimum; Non est
uestrum scire tempora & momenta quae pater posuit in
potestate sua. Lactantius allegans illud psalmi; Mille anni

LIBER TERTIVS

in conspectu tuo tamq̃ dies hesternæ quæ præte-
riit : sex milibus annis credidit mundum duratu-
rum. quot diebus esset conditus ab initio. Cōcor-
dat huic sententiæ quod legitur in Talmud hebræ-
orum. in eo namq; libro ubi agitur de idololatriæ
scribitur; filios Helix qui fuerunt antecessores no-
stri filii prophetarum Carmelitæ; sic dixisse; Sese-
t alapim sana aia holaz; sene alapim tou. sene alapim
torat. sene alapim dies Messia; quod sic interpre-
tatur; Sex mille anni fuere mundi; hoc est assigna-
ti sunt mundo a deo. duo milia uanitatís uel inani-
tatís; q̃a sine lege transierunt. duo milia legis. duo
milia Christi. Eodem fere modo lapsi sunt Metho-
dius Beda Eusebius & alii qui sex dies operatiōis
diuinæ & septimum quietis frustra contemplan-
tes & cuilibet diei chiliadem superstitione satis as-
signantes ad summam ; septem milium annorum
duxerunt excursus sæculorum. Huic cabalisticæ
numerorum rationi uidetur alludere quod a Ca-
tholicis doctoribus ; & præcipue quod in fine li-
broru; de ciuitate dei dicitur ab Augustino; Sex
scilicet esse mundi ætates : & temporis huius no-
stri sæculi articulos. Primā ab adam ad Noe. Se-
cundam inde usq; ad Abraham; non æqlitate tem-
porum; sed numero generationum. Denis enim
generationibus ambæ terminant. hinc sicut Mat-
thaus recitat tres ætates usq; ad Christi subsequū-
tur aduētum; quæ singulæ denis & quaternis ge-

LIBER TERTIVS

nerationibus implentur, ab Abraham usq; ad Dauid una, altera inde usq; ad transmigrationem Babyloniam, tertia inde usq; ad Christum. Sexta quæ nunc agit quæ finē sit habitura nō dixit, hūc finem uolēs quibusdā signis Christus ostēdere dixit; Surget gens cōtra gentē & erunt terremotus magni & pestilentia & fames; quibus uerbis motus Gregorius cum uideret multa ex his quæ dicuntur a Christo tempestate sua contigisse; putauit adesse diem iudicii, uerum prophetia ac uaticinia omnia tot sunt obscuritatibus obumbrata: tot ambagibus iuoluta: ut nisi iā adimpleta possint fere nunq̃ intelligi. Iustiniani Imperatoris tempore circūferebatur oraculū: quo dicebat mundum cum prole sua periturum cum ad Romanum impium Aphrica rediisset, & cū eo tempore Belisario duce strenue rem agēte rediisset, putabatur in foribus adesse iudiciū. Subpauidi oēs arrectis animis circumspectabant unde cōflagratio generalis erumperet. In hac cōmuni gentiū ac populorū trepidatione ac tumultu pugnae cuiusdam repētinus euentus cum summa omniū admiratione pene ac risu declarauit oraculum: Nam post receptam Aphricam cum uellet idem imperator liberare a gothis Italiam: ducem nomine Mūdū ad præclariū negotii misit cuius exercitu qui in ipsis Italiae faucibus contra Gothos infoeliciter pugnans cum prole occisus est; Mox cum rumor increbruiſſet, Mun

r i

LIBER TERTIVS

dum ducem periisse; uaticinio intellecto timore iudicii functus est mundus: His adiungendus est error astronomorum tam hebræorum q̄ nostrorum temeritatem suam frenare nolentium. Abraham hebræus astrologus qui princeps cognominatur a suis: coniunctioni Iouis cum Saturno Moſis natiuitatem regnum Israel & legis promulgationem attribuit, & cum anno Christi, Mccccxliiii, in cancro & rursus post annos, xx. hoc est, Mccccxliiii, in piscibus futuram præuideret eam coniunctionem: putans redeunte causa rediturum effectum: Messiam in altero prædictorum Coituum expectari debere præcinit. sed non solum non uenit: sed ea tempora tanta iudæorum strages est insectata: ut ex omni Hispania ubi opibus & multitudine plurimum coaluerat: nostris diebus a Ferrando Rege finito Granatensi bello ad unum omnes eiecti sint. Arnaldus etiam noster uaticinari uoluit anno Christi, Mccclv. ob conuentum trium superiorum planetarum in aquario: uel, Mccccxliiii, ob connexionem supradictorum Saturni & Iouis in piscibus: uenturum Antichristum. Sed cum ea tempora iam præterierint: agitur enim nunc a Christo annus millesimus quadringentesimus nonagesimus septimus: eos profecto ignorantes: arrogantes: mendaces: leues: & ridiculos: nugigerulos declarat euentus.

Futurum esse diem iudicii. Ca. xxx.

LIBER TERTIVS

Ed q̄q̄ sit incertum iudicii tēpus certum
 tamē est futurum iudiciū. nam Carnis re
 surrectionē & Platonici cōcesserūt & Si
 byllæ præfagierunt: & propheta prædixerūt. Chri
 stus confirmat. prædicant Apli: nunciant Astro
 nomi: & quid pluribus opus est? Conflagrationis
 extremæ memoria: uel a dæmonibus edita: uel a
 Coelo præostēsa in antiquis gentilium libris cele
 bratur: Inde illud Ouidii in primo Metamorpho
 seos libro de Ioue loquentis.

Esse quoq; in fatis reminiscitur: affore tempus
 Quo mare: quo tellus: correptaq; regia coeli
 Ardeat. Memini me apud Petrum aponensem in
 eo libro qui Conciliator inscribitur legisse tēpore
 diluuii generalis planetas omnes sub aquatico pi
 scium signo conuenisse: & cōspirantibus astris in
 animalium pñiciem coelum coniurasse: forte pari
 modo uolunt aliquādo futurū: ut planetis omni
 bus in Leone cōiūctis qui flāmigerātis est naturæ
 uirt⁹ ignis supra modū excrescēs coeteris elemē
 tis & cūctis animantibus moliat^r interitum. sed q̄a
 hinc sequi uidetur diem illa; ab astronomis posse
 præuideri: utpote qui peritiā; habēt motuū Coe
 lestium: puto hunc admirandū ac terribilem effe
 ctum non a Coelo: sed a Dei uoluntate pendere:
 quæ cum sit etiā angelis & beatis inscrutabi
 lis præsciri nullo modo iudiciū dat: nisi a deo ipso
 reuelet^r: & cū Aplis id scire desiderātib⁹: & sup eo

LIBER TERTIVS

Christum interrogantibus responsum fuerit; non est uestrum scire tempora & momenta quæ pater posuit in potestate sua: credo id frustra sperari a posteritate; & satius esse desistere ab hac tam curiositate meritate. Nō desūt etiā nostris tēpibus q̄ dicāt appropinquare tēps Antichristi: quēdā quoq; pphetā breuī nasciturū q̄ magnā morū & legū uarietate inducat. fuerūt q̄ dixerūt a Christo usq; ad Antichristum mundū sex ætates habiturū; & primam fuisse apostolorū; scđam martyru. tertiā doctorū. quartam anachoritarū hoc secedentiū; ut Pauli primi eremitæ & Antonii ac similium. quintā monachorum. sextam mendicantium. & hac euolata putant Antichristi tempus affuturum. Sed cum omnia sint incerta & plena fabularum illud Christi tenendum est. Estote parati quia qua hora non putatis filius hominis ueniet.

De Helia patre Carmelitarum ante diem iudicii præmittendo. Ca. xxxi.

Eliam patrem nostrum præmittendū a deo canit Malachias; sic enī quarto capite dicit: Ecce ego mittam uobis Heliam testitem anteq̄ ueniat dies domini magnus & terribilis uel ut interpretati sunt septuaginta; illustris; qui conuertet cor patrum ad filios; & cor filiorū ad patres. ne forte ueniens percutiam terram anathemate: uel ut transtulerunt septuaginta; penitus. Ad qd uero peculiariter præmittatur Helias decla

LIBER TERTIVS

rat Augustinus uigesimo libro de ciuitate dei. ca/
pite. xxix. dicens eu3 exponēdo lege3 spiritaliter
ac mystice conuersurū corda patrum ad filios : &
filiōrū ad patres; hoc est opere impleturū; ut filii qui
legē sū litterā interpretātur; tum demum eam sic
intelligāt ut sancti patres eorum intellexerunt: &
ideo cū Christo trāssfiguratione Moses & Helias
recte apparuerunt: ut ostenderetur uterq3 legis
sensus per Mosem litteralis quē iudæi in cecitate
sequuntur. & per Heliam Mysticus quē tenent ele/
cti: Christo consentire ac testimoniū ferre: Cō/
flagraturū orbem; morituros homines; atq3 resur/
recturos. Christum in maiestate uenturū ac appa/
riturum: & de misericordiæ operibus scrutiniū
habiturum: bonos in uitam; malos in ignem mis/
surum: nō dubitamus. Si uero hæc ad plenū scire
desideras; qđ ut facias etiā atq3 etiā te hortari nō
desino: Augustini uigesimum librum de ciuitate
dei frequenter euoluas; ipse namq3 testimoniis un/
diq3 contractis litteras nostras atq3 gentiles; ue/
tus instrumentum atq3 nouū exscribens summo in/
genio summa diligētia de his luculentissime disputa/
uit: hæc sunt quæ si memoriæ tenueris: & frequen/
ter quasi ruminando meditatus fueris: aegritudinis
tuæ molestias patiētissime feres: & cōstāter huius
uitæ mortalis bona æque ac mala pītura cōtēnes.

De sacra scriptura & primum cur sit adeo sua/
dibilis.

Ca. xxxii.

r iii

LIBER TERTIVS

Agnum & mirabile contra corporis do-
m lores & animi tristitiam inuenies ex sa-
crae scripturae lectione remedium; & cer-
te iudicio meo nullus est sermo quicquid sit accuratissi-
me cultus & summa eloquentia ornatus ac splen-
didus; qui mentes aegras magis consolari & curas
aeque possit demoliri; Feci ego persaepe periculum.
Nam cum fuerim aliquando circumuentus multis
anxietatibus; quarum feracissima est turbulenta ista
mortaliu; uita; profugi semper ad codices sacros
tanquam ad arcem munitissimam; & praesentaneum
medicamentum animi laborantis. & quod in eis
quaerebatur leuamen inueni; nec a spe nec a desi-
derio meo sum fraudatus. Saepenumero mecum
cogitavi unde tam suadibilis sit ista scriptura; un-
de tam potenter influat in animos auditoru; unde
tantum habeat energiae; ut non ad opinandum tan-
tum; sed ad solide credendum omnes inflectat. non
est hoc imputandum rationum inuidentiae quas non
adducit, non artis industriae aut uerbis suauibus
& ad persuadendum accommodatis; quibus non
utitur. Sed uide an id in causa sit quod persuasi sumus eam
a prima ueritate fluxisse; sed unde sumus ita psua-
si nisi ab ipsa; quasi ad eam credendum nos sua ipsius tra-
hat autoritas; sed unde oro hanc sibi autoritatem
uedicauit; neque enim uidimus nos deum concionantem;
scribentem; docentem tamen ac si uidissemus; credimus &
tenemus a spiritu sancto fluxisse quae legimus; forsi-

LIBER TERTIVS

tan fuerit hæc ratio firmiter adhærēdi: q̄ in ea ueritas sit solidior: q̄uis non clarior. habet enī omnis ueritas uim inclinatiuā: & maior maiorem: & maxima maximam. Sed cur ergo non omnes credūt euangelio? Respondeo: q̄ non omnes trahuntur a deo. Sed quid longa opus est disputatione: firmiter sacris scripturis ideo credimus: q̄ diuinam inspirationem intus accipimus.

Contra philosophos dicentes: credere nos scripturæ sacræ ppter consuetudinē. Cap. xxxiii.

Idcirco philosophi uirtute cōsuetudinis id effici: etenī ut aiunt illa in quibus fuimus & nati & ab infantiā imbuti: & hætenus educati: sic nos afficiunt ut ea relinquere quasi naturalia nō possimus. Verum id friuolum: quomodo nāq; proprias ædes: quō patriā: quomodo parentes qui nos genuerunt: a quibus his imbuti & educati sumus unq̄ relinqueremus si cōsuetudini tantū tribuimus: quæ fuit unq̄ cōsuetudo lōgior: pennior: blādior: dulcior: q̄ ea q̄ inf̄ parentes & liberos intercessit: & tamen relinquit homo patrē & matrem & adhæret uxori suæ. Sed dices id fieri q̄ omni consuetudine natura sit fortior: & quidem id fateor. & erit iste mihi locus ad arguēdu: si est consuetudine natura ualidior ut obiicitur: cur ergo ratio naturalis quæ fidei non consentit: fidem non frangit: neq; enim uirginem peperisse & deum concepisse natura persuasit: imo & dis-

r iiii

LIBER TERTIVS

sentit. Cur ergo consuetudinem sicut in abducen-
dis a parentibus liberis ; sic & in credendis natura
nō uincit: Inest ergo scripturis sacris nescio quid;
immo scio quid natura sublimius: id est inspiratio
facta diuinitus; & diuinæ irradiationis influxus cer-
tus: Quod si & aliarum religionū hebraicæ & ma-
chometanæ exempla produxeris; in quibus est as-
sensus qui nō diuino influxui; sed imputandus sit
cōsuetudini: Respondemus eorū religione conti-
neri humilia. & nihil fere supra terrena ac humana
quibus credēdis cū non multū natura reluctetur;
Cōsuetudo facile opitulatur, nostra uero sunt sub-
limia; diuina; Coelestia; Creditu difficillima; quib⁹
cū fortior cōsuetudine natura contradicat: neces-
se est ut inspiratio faueat; Ex quo forte cōcludi nō
immerito possit fidei; spei; & charitatis habit⁹ ac-
quisitos nō sufficere; sed infusos cū inspiratiōe ha-
beri oportere; Nō magni ergo momēti ut dicere
coeperamus esse nō possunt: uerba; quæ spiritu sã
cto inspirate sunt plata. Vnde mētibus multorū fi-
delium seu religio seu magis quādā superstitiō id
faciat; iam dudū insedit: ut sacrorū uerborū sensus
ad quicq̃ operandū nō sufficiat. sed opus esse uer-
ba ipsa in ea qua primum plata sunt lingua pferri
quod sentire uidetur Origenes in primo libro cō-
tra Celsū dicēs: Dæmones uerbis quibusdā lin-
guæ illi⁹ ubi loca sortiti sint; a magis coartari; ab al-
terius linguæ uocabulis sēsu; eundē faciētib⁹ qua-

LIBER TERTIVS

si magnum non audiant: nil moueri. habet igitur uitale nutrimentū uenerāda maiestas sacrarū scripturarum: propterea cum audiisset Christus propter parabolā de his quæ intratā per os nō coīngnant animā. quosdā insipientes a fide recessisse: & ideo apostolū dixisset: Nūquid & uos uultis abire? Respondit Petrus uerba uitæ habes. ad quē ibimus est in eis uerbis uestita nuditas. multiplex simplicitas. sublimis humilitas. & habilis uniuscuiusq; ingenio subtilitas. est in ea quod rudibus foris patescat & quod eruditos introrsum adducat. est quod fortiores robuste exerceat: & quod imbecillis ultro se exhibeat.

De multiplici sensu sacre scripturæ. Ca. xxxiiii.

Criptura sacra nullū putamē habet: nihil diminutū: nihil ociosum. nā nō uerba solum uerū & res & facta significant. si sensum uerborū attendis: hīstoriā habes. si significatiam rerum aspicias: ut q̄ agnus typicus Christū significet: allegoriā uides. Si ad mores referas: ut q̄ Christus anobis cum uirtutum odoribus est quarendus: quia sanctæ mulieres cum aromatibus ad monumentum uenerunt: tropologia est: si ad Coelum rem transferas. Vt cum per Hierusalem Coelestis patria designatur: anagogiam facis. hñt & hebræi sensum hunc quadruplicem in sacris literis. Litteralem appellant p̄sat. hunc sicut apud nos Nicolaus Lyra: Sic apud eos Rabi Salomon

r v

LIBER TERTIVS

& Chemei pertractarunt; Allegoricus dicitur midras, Vñ extat midras Rut; & midras coelet: hoc est mystica Rut & ecclesiastis expositio, & doctores talmudici hanc sequuntur Tropologicum appellat Sechel. in quo Abra ab Nazara & Leui ben Gerson & Rabi Moyse aegyptius desudarunt. Anagogicus autem cabala nuncupatur; nam expositio illa legis tanto uerior quanto abstrusior, quam Moses ab ore dei dicitur accepisse non ex libris discebat, neque enim scripta erat: sed a doctore suscipiebat a discipulis tanquam res sacra: & hunda inter arcana. Cabala namque susceptio interpretatur; & hac expositio a litterali sensu ad anagogicum quasi a terrenis ad Coelestia uolare contendit. Sensum hunc quasi animam legis & uerborum medullam ne amitteret post captiuitatem Babylonicam Esras conuocatis septuaginta duobus sapientibus in scriptis redegit: & in septuaginta duo uolumina digessit: quae deo precipiente palam legenda non proposuit: sed solum legis peritis ac in sacrarum litterarum studio exercitatis ac sapientibus uiris communicanda edixit: hos sensus Paulus Apostolus spiritum uocat: cum reprehendens iudeos qui soli litterali innitebantur dicit. littera mortificat, spiritus autem uiuificat; Notandum insuper hos sensus posse Moysi faciem appellari: litteralem autem esse uelum ei superpositum; quo adhuc iudeorum prospectus ne ueritatem uideant impeditur. propter quod Malachias propheta dixit Heliam Carmel.

LIBER TERTIVS

tarum Patrem prophetam magnum & admirabilem ante christi aduentum ad iudicium premittendum: qui scripturam spiritualiter exponens & uelut a facie Moysis detrahens patrum ad filios corda conuertat: sensus hos mysticos credimus christum tradidisse discipulis: cum (ut scriptum est in euangelio) aperuit eis sensum: ut scripturas intelligerent: de his etiam intellexit cum dixit: Scrutamini scripturas: ipsae testimoniū perhibent de me, sed ideo defecerunt scrutantes scrutinio: quia quod erat in sensu: quærebant in textu. quod non ad hos sensus sit recurrendum: docet ipse Christus: qui fere semper mystice loquebatur: ut in parabolis eius manifestatur. Cum igitur eodem spiritu quo Christus loquebatur data lex fuerit: innuitur quod sic querenda sit ueritas in uerbis legis: sicut modo quæritur in Christi parabolis.

Quod & cur scriptura sacra Arcae legis comparatur. Ca. xxxv.

Scriptura sacra foederis arca est intus & foris deaurata: aurum interius Charitas in Deū: aurum exterius dilectio est in proximum. In arca tria sunt. Lex Dei: uirga Aarō: & Manna. Lex docet quid agendum: a quibus cauendum: dat præcepta moralia: quae sunt de lege naturae: in sua adhuc maiestate perdurat. dat præcepta ceremoniarum: est sacrificiorum. Veteres enim sacra Cerimonias appellabant. hæc quia Christi: quod uerum est sacrificium erat si-

LIBER TERTIVS

gura: Christo ueniēte Cessauerunt: & quia sunt in melius cōmutata: dici destructa & soluta nō debēt. Nō enī uenit Christus soluere legē: sed adimplere & ut supradictū est cōsummare. At qui in melius cōmutat nō soluit: sed qđ minus erat: quod incohaturum: qđ uacuū: supplet: perficit & adimplet. pro omnibus enī antiquæ legis sacrificiis unicū Christi sacrificiū nos habem⁹: & qđ Christus ille agnus sit quem iudæi. xv. Martii Luna paschalibus solenniis offerebant. Ioannes Baptista a lra ad spūm hoc est ad sensuꝝ trāsiens allegoricū: manifestat cū inquit: Ecce agnus dei: Ecce qui tollit peccata mūdi: ac si diceret non ille agnus animal brutuꝝ ut uerborum textus: sed iste ut innuit spīritus & sensus saluare nos potest: Dat isuper iudicioꝝ præcepta quæ si placent: obseruare permittitur: dummodo non putemus ea ueteris instrumēti autoritate seruanda. Nam quo ad hæc instrumentum illud est antiquatum: rescissum abrogatum: sed si ex re esse uideatur denuo institui & pro legibus haberi nō uetitū: quod si fiat: debebunt obseruari & pro legibus haberi: uimqꝫ ut diximus non a ueteri instrumento sed a nouo sortientur instituto: Item in arca est uirga: quia in scriptura sacra est imperium quo regimur: cuius autoritas descendens a Christo in summum Pontificem: transit a pontifice in Imperatorem. Pontifex enī est mediator Christi & Hominum. Nam regnum

LIBER TERTIVS

christianorum magis est sacerdotium dicendum
q̄ imperium; dicente Petro apostolo: Genus ele/
ctum regale sacerdotiū. Quare pontificatus non
in locum imperii subrogatus: sed imperio est su/
perpositus; ut a pontificatu regatur imperium; &
quod pontificatus sanctitas faciendū arbitrat;
imperatoria maiestas exequatur. Vnde & duplex
est gladius. Vnus spiritalium qui est pontificis.
Alter temporalium qui pontifici & imperatori est
communis. Sed habet eum pontifex in uaginam
conuersum. Imperator nō tenet manu strictum;
In uaginam cōuersus est autoritatis possessio; ma/
nu autem strictus autoritatis exequutio. uterq; a
Christo pontifici. Alter a pontifice datur impera/
tori. Virga hæc aliquando florens; aliquando ari/
da; aliquando mollis; aliquando dura. Nostræ enī
gentis imperium nunc humile; nunc sublime: nūc
flexibili & lenta; nūc ferrea & rigida utitur pote/
state; quia nō nunq̄ iusticia seuerius agit; nō nunq̄
æquitas in clementiam & misericordiā mitius dul/
cescit. Cum floret autem non terreni roris; sed di/
uinæ uirtutis id opus est. Nam Christianæ gentis
imperium cæleste non humanum egit arbitrium;
Item in arca est manna; quia scriptura sacra spe fu/
turæ uitæ & cælestium bonorum promissione in
huius uita deserto nos pascit; donec extincto Mo/
se Iesus alter dux in terram repromissionis indu/
cit: Testamentū uetus mysteriis ac figuris est re/

LIBER TERTIVS

fertum: quarum multæ iam diu intellectæ; multæ
 quotidie reuelant: multæ in futurū ab eodem spi-
 ritu qui eas condidit docendæ seruātur: Recitat
 Plinius de historia naturali lib. octauo capite. xx:
 uenenatis pabulis Cynare herba ceruos mederi: p-
 cussos a phalangio quod est aranei genus: cācros
 comedere. Cū uulnerati sunt: dictami pastu sagit-
 tas eiicere. hirundines uexatos pullorum oculos
 Chelidonia sanare. Mustelam in muriū uenatu ru-
 ta se fouere: anguē hyberna latebra uisu obscura-
 to herbæ marathro sese affricantē oculos repara-
 re. Elephantem cameleonte deuorato qui herbæ
 est cōcolor: oleastrī foliis ueneno occurrere. Quē
 admodū his & aliis animalibus remedia morborū
 dantur a natura: sic nobis a deo contra spirituales
 morbos data ē scriptura: dicēte Paulo: Quæcūq;
 scripta sunt ad nostrā doctrinā scripta sunt: ut per
 patiētīā & cōsolationē scripturæ spēs habeamus
 Primo igit̃ loco scriptura sacra tibi legenda est. Se-
 cundo doctorū codices approbatī: Tertio philo-
 sophi: qui de moribus disputāt & poetæ graues:
 qui mira eloquētīæ suauitate philosophiæ seuerita-
 tē cōdiunt: supciliū ponunt. frontē caperata extē-
 dunt. & ueternosum ei seniū auferētes uenustatis
 gratiā & iuuenilē quendā decorē indicūt: nihil enī
 est aliud uera poesis q̃ philosophia quādā mystica
 fucata: interpolata: Quarto historiæ. hac spiritualiū
 ciborū uarietate refectus in hac pulchra ac sancta

LIBER TERTIVS

suppellectile constitutus potes omnem & aegritudinis & uitae perferre molestiam.

De sanctorum mutatione. Ca. xxxvi.

Xempla fortitudinis: ac patientiae: spei: lo-
ganimitatis: & perseverantiae frequenter
legenda sunt: & semper habenda est ante oculos
sanctimonia confessorum: pudicitia virginum: constantia Martyrum. hoc sit speculum ad quod animae tuae quae sponsa est Christi: caput amicitias: faciem linias: sinus exornes: ut in uestitu deaurato Charitatis circumdata varietate virtutum cum huius vitae nox praeterierit: & aeternae vitae dies illuxerit: ambulare honeste valeat inrer triumphales choros paradisi & hinc uestem nuptialem possit aeternis adesse convivis. bona illa Romanorum antiquitas quae virtutum lapidibus orbis terrarum fundabat imperium: ut ad imitandum iuvenes provocaret pangebatur in convivis egregia maiorum facinora comprehensa carminibus: Simili officio Religiosi omnes & nos precipue: cum cibo reficimur: semper unum e nobis contentiose legentem omnes auscultamus: & cum silentio comedentes erectis ad concionantem non oculis: sed mentibus fere semper avidius sumimus animarum ad mensam alimenta quam corporum: & certe iudicio meo pendet hinc magna pars religiosae vitae. quid enim est aliud communis haec lectio quam viciorum extirpatio spiritualis profectus exortatio: & quaedam generalis virtutum irrigatio: Convertite ergo mentem ad contemplanda gesta sanctorum:

LIBER TERTIVS

& quasi tuam partesus ignauia q̄ nihil adhuc egeris uiro dignum: mitte manum tuam ad fortia: & uigorem elationem ac sublimitatem illorum amulare. Cū uideris in pueris ut in Viro: in foemineo sexu: ut in Catharina: in paganis ipsis qui deum ignorabāt: tantarū experimenta uirtutum: pudebit te: qui uir qui christianus es: cui coelus in hereditatem promittitur: unam agritudinem ferre non posse: Lege Regum libros: innenies regem Dauid in aduersis omnibus quā multa perpeſsus est: patientem: piū: mitem: longanime: & a dei timore nunq̄ discedentem. Et in psalmo dicit: Ego autem in flagella paratus sum: & factus sum sicut homo non audiens: & non habens in ore suo redargutiōes: qm̄ in te domine speraui: tu exaudies me dñe deus meus. Lege Ezechia regē in lecto iacentē cū lachrymis cōuersū ad parietē quādecim uitae ac sanitatis annos ipetrasse. In scdo Maccabaeorum reperiēs Matrē cū septē filiis p̄ paternis legibus tyrāno resistere. & cōtēplatus animus in foemina plus q̄ uirilē ne habere iudicaris in uirili corpore animū foemineū: fortius nisi fallor eniteris. De nostris hoc est de christianis nihil dixerim. Sūt enī oīa huiusmodi exēplorū plena uolumina. & christianae uitae regula ē mala pati: & mala nō reddere. p̄fectiōis nr̄ae sūma hāc ē: Percutiētī unā maxillā: p̄bere & alterā. auferētī tunicā donare & paliū.

De assidua dei deprecatione. Cap. xxxvii.

LIBER TERTIVS

Supereſt ut deo ac dei amicis aſſiduis
ſupplicationibus te commendes: & ut
amici lob agrotanti conſulebāt ad ſan-
ctorum aliquem cōuertere. Sic futurū
eſt ut ſaluis mercibus & nauis: uelis paſſis: uentisq;
ſecundis cum magno meritorū prouentu ac foe-
nore portum ſempiternæ quietis intro eas. Quæ
tibi mihiq; concedat pater miſericordiarum &
deus totius conſolationis: qui conſoletur nos in
omni tribulatione noſtra. Amen.

Hæc habui de tenui facultate meæ penuriæ quæ
diuturnæ noſtræ amiciciæ & mutuæ charitatis
officio dederim. Tu ex ingenii tui fertilitate ac
copiæ ex laboris tui opera ac induſtria conqui-
res plura atq; meliora: q̃ his noſtris adiuncta ti-
bi ad coeleſtem patriam properanti erunt pro
uehiculo. Vale.

Ioannis Taberii Brixiani ad Heliam Capreoluz
amicorum optimum Antigraphia.

Postq̃ plena malis ſubierunt tempora: noſq;
Scyllæis lacerat ſors truculenta uadis:
Nec ſperare ſinit portum temeraria bello
Romanum totiens Gallia paſſa iugum:
Vincere ſi quiſq; cupit inſuperabile fatum:
Naturamq; animo ſuppoſuiſſe ſuo:

Et quasi de coelo mortalia temnere. uimq;
 Fortunæ; atq; omnē pellere corde metum:
 Hæc legat; & sacri seruet documenta libelli.
 Quem dedit Ocniacæ fama secunda tubæ.
 Impetrat ut lætus subeas: quodcūq; necesse est;
 Paruaq; in æternum uertere damna bonum.
 Ille etiam nostri mala temporis; ille Roberti
 Fata ducis cecinit: Parthenicesq; duas.
 Et quæ Socraticis certent Epigrammata chartis:
 Multiplicem uitis impositura modum.
 Mox dabit Hispani carmen sublime triumphis;
 Pulsaq; ab occiduis numina uana locis.
 Cinge tuo Andinas Vati pia Mantua lauros;
 Seu pede: Cadmea seu notat ille manu.
 At tu tantarum fautor iustissime laudum;
 Vt tua: qui summi carmina uatis amas;
 Hunc tantū placido; Sophiæ decus: aspice uultu
 Capreole; auspiciis exerit ora tuis.
 Nam qd opus clypeo: sacris pcul omnis abesto
 zoilus; in sanctos nil mala lingua potest.
 Gloria uiuenti Comes inuiolata: sepulto
 Atria coelicolum meta laboris erunt.

ΤΕΛΟΣ.

Impressum Venetiis per Iacobum de Leuco
 Anno gratiæ. M. CCCC. XCIX. Die x^o Septem
 bris sexto. Laus omnipotēti deo.

Registrum
a est triternus. b c d e f g h i k l m n o
p q sunt quaterni. sed r quinternus.

